JESÚS HUERTA DE SOTO

Eseuri de economie politică

EDITURA UNIVERSITĂȚII „ALEXANDRU IOAN CUZA" IAȘI

Jesús Huerta De Soto

Eseuri de economie politică

*Colecția **Economie şi Societate Liberă** este o marcă înregistrată lansată sub egida Universității „Alexandru Ioan Cuza" Iaşi în anul 2011. Obiectivul major al acestei colecții este de a contribui la publicarea în limba română a unor opere fundamentale scrise de cei mai importanți apărători ai libertății individuale, ai proprietății private, ai economiei şi societății libere.*

Referenți ştiințifici:
Prof.univ.dr. Vasile Işan
Conf.univ.dr. Dan Chirleşan

Redactor: Mariana Pricop
Coperta: Manuela Oboroceanu
Tehnoredactori: Marius C. Apostoaie, Percic Stanislav

Toate drepturile rezervate.
Este interzisă reproducerea totală sau parțială a acestei cărți, prin orice procedeu electronic sau mecanic, fără permisiunea scrisă a autorilor.

ISBN 978-973-640-674-4

Estudios de economia politica, Jesús Huerta de Soto.
Nuevos estudios de economia politica, Jesús Huerta de Soto.
© 2004 UNIÓN EDITORIAL, S.A.

© Universitatea „Al. I. Cuza", 2011
(Colecția Economie şi Societate Liberă)

Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza", 2011
700109 – Iaşi, str. Pinului, nr. 1A, tel./ fax: (0232) 314947
http:// www.editura.uaic.ro e-mail: editura@uaic.ro

JESÚS HUERTA DE SOTO

Eseuri de economie politică

Traducere şi prefaţă de
Gabriel Mursa

EDITURA UNIVERSITĂŢII „ALEXANDRU IOAN CUZA" IAŞI
2011

Jesús Huerta de Soto este doctor în economie şi drept, membru al Societății Mont Pelerin, al Royal Economic Society of London şi al American Economic Association. Distins cu Premiul Internațional pentru Economie al Regelui Juan Carlos (Madrid, 1983), Premiul Adam Smith (Buxelles, 2005), Premiul Memorial Franz Cuhel pentru Excelență în Educația Economică (Praga, 2006), Premiul Gary G. Schlarbaum pentru Libertate (Salamanca, 2009); doctor honoris causa în ştiințe sociale al Universității „Francisco Marroquín" (Guatemala, 2009), doctor honoris causa al Universității „Alexandru Ioan Cuza" din Iaşi (2010).

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
HUERTA DE SOTO, JESÚS
Eseuri de economie politică / Jesús Huerta de Soto ; trad.: Gabriel Mursa. - Iaşi : Editura Universității "Al. I. Cuza", 2011
Index
ISBN 978-973-640-674-4

I. Mursa, Gabriel (trad.)

33

CUPRINS

CAPITOLUL I. CRIZA PARADIGMEI WALRASIENE 15
Concurența 16

CAPITOLUL II. METODĂ ŞI CRIZĂ ÎN ŞTIINȚA ECONOMICĂ 19
I. Critica subiectivismului 19
A) Esențialism şi nominalism. Evoluția istorică a metodei în ştiințele naturale...19
B) Inconsistențele logice ale pozitivismului 21
C) Utilizarea metodei pozitiviste în Economie este în mod special criticabilă şi dăunătoare 23
II. Metoda aprioristică şi deductivă, metodă corectă pentru ştiința economică: individualismul economic 27
A) Analiza criticilor care s-au lansat din domeniul pozitivist contra raționamentului aprioristic şi deductiv 27
B) Metoda aprioristică şi deductivă. Praxeologia şi Istoria. Predicția în Economie 31
III. Statistica şi Matematica în Economie. Rolul Econometriei. Critica Macroeconomiei 37
IV. Concluzie: criza ştiinței economice 42

CAPITOLUL III. SCURTĂ NOTĂ ASUPRA STĂRII ACTUALE A ŞTIINȚEI ECONOMICE 47

CAPITOLUL IV. APĂRĂTORII LIBERTĂȚII ECONOMICE 50
1. Făuritorul modelului economic liberal 51
2. Părinții „miracolului german" 52
3. Societatea „Mont Pelerin" 52
4. Mişcarea ideologică 53
5. Reuniunea regională din martie 1984 de la Paris 55

CAPITOLUL V. AROGANȚA FATALĂ 56

CAPITOLUL VI. CONTRIBUȚIA LUI HAYEK 72

CAPITOLUL VII. POLITICA LIBERTĂȚII 79

CAPITOLUL VIII. LIBERTATEA ŞI LEGEA 85

CAPITOLUL IX. O INTERPRETARE LIBERALĂ A CRIZEI ECONOMICE 94
1. Ce este o depresiune? 94
2. Structura productivă 94
3. Inflația 96
4. Impactul inflației asupra structurii productive 96
5. „Boom-ul" economic inflaționist 98
6. Reacția pieței 98
7. Prima reacție 99
8. A doua reacție 99
9. A treia reacție 100
10. Apariția crizei 100
11. Creşterea bazată pe economisire nu produce depresiuni 102
12. Este posibilă întârzierea crizei producând mai multă inflație 103
13. Irosirea capitalului şi capacitățile inactive 104
14. Depresiune şi şomaj 105
15. Aşa-zisa „stagflație" 106
16. Criza energetică 106
17. Întreprinzătorul şi teoria ciclului 107
18. Criza şi recuperarea 108
19. Intervenționismul statal ca unic responsabil al crizei 109
20. Depresiune şi socialism 109
21. Epilog 110

CAPITOLUL X. TEORIA AUSTRIACĂ A CICLURILOR ECONOMICE 111
I. Fundamentele economiei austriece moderne 111
II. Teoria austriacă a ciclului economic: o explicație generală 116
III. Teoria austriacă a ciclului economic: o analiză grafică 120

CAPITOLUL XI. UN PROGRAM PENTRU ECONOMIA SPANIOLĂ 131
1. Factori de agravare a crizei 133
2. Programul economic ideal 135
3. Dificultăți practice 136

CAPITOLUL XII. NOTĂ CRITICĂ ASUPRA UNUI PROGRAM ECONOMIC 138
1. Criza economică 139
2. Pentru o societate mai justă şi mai egalitară 139
3. Aprofundarea reformei fiscale 140
4. Echipamente colective 140
5. Ocuparea 141
6. Energia 141
7. Sistemul financiar 142

CAPITOLUL XIII. EŞECUL STATULUI „SOCIAL" 143

CAPITOLUL XIV. ESTE FORŢA DE MUNCĂ O MARFĂ? 149

CAPITOLUL XV. PENTRU O EUROPĂ LIBERĂ 153

CAPITOLUL XVI. DREPTURILE DE PROPRIETATE ŞI GESTIONAREA PRIVATĂ A RESURSELOR NATURALE 157
I. Introducere 157
II. Gestionarea privată şi funcţionarea pieţei în relaţie cu resursele naturale 158
III. Critica argumentelor referitoare la presupusa „insuficienţă" a pieţei. Critica intervenţionismului statal în materie de resurse naturale 162
1. Situaţia de monopol 162
2. Problema externalităţilor 163
3. Bunurile publice sau comune 164
4. Costurile de tranzacţie 164
5. Echitatea inter-generaţională 165
1. Efectul de raţionalitate al ignoranţei 167
2. Efectul grupurilor speciale 167
3. Efectul reprezentării ne-angajante 168
4. Efectul „miopiei" guvernamentale. 169
5. Lipsa stimulentelor pentru a acţiona de o manieră eficientă 169
IV. Tragedia bunurilor comune 170
V. Răspunsul pieţei la problema bunurilor comune: o teorie a formării şi evoluţiei dreptului de proprietate 174
VI. Concluzii de politică economică 178

CAPITOLUL XVII. DOBÂNDA, CICLURILE ECONOMICE ŞI PLANURILE DE PENSII 180
1. Introducere 180
2. Rata „naturală" dobânzii 181
3. Prima de risc 182
4. Componenta inflaționistă 182
5. Funcția de dobândă 183
6. Variații ale ratei dobânzii afectate de inflație 187
7. Planurile de pensii şi teoria ciclului economic 188

CAPITOLUL XVIII. PLANURILE DE PENSII PRIVATE ŞI FONDURILE LOR FINANCIARE 191
I. Introducere 191
II. Obligații şi drepturi de conținut economic 196
III. Estimarea costului planurilor de pensii 197
1. Cost estimat şi cost real 198
2. Estimări mai importante pe care trebuie să le realizeze actuarul pentru a determina costul viitor al unui plan de pensii 199
3. Metode actuariale pentru a proiecta costul planurilor de pensii 202
A) Metoda beneficiilor acumulate 203
B) Metoda beneficiilor proiectate 204
IV. Sistemul de capitalizare individuală şi colectivă 206
V. Contribuțiile 208
VI. Prestațiile 208
VII. Rezervele patrimoniale, marja de solvență şi provizioanele matematice 210
VIII. Drepturile consolidate 214
IX. Relațiile între planurile de pensii şi asigurarea de viață 217

CAPITOLUL XIX. SECTORUL ASIGURĂRILOR ŞI PIAȚA COMUNĂ 220
I. Introducere 220
II. Impactul imediat al tratatului de aderare a Spaniei la cee asupra activității de asigurări 221
A. Directivele CEE în materie de asigurări care intră în vigoare de la 1 ianuarie 1986 conform Tratatului de Aderare 221
B. Importanța imediată a intrării Spaniei în CEE pentru consumatorul spaniol 228
III. Impactul previzibil al evoluției viitoare a legislației comunitare. 230

CAPITOLUL XX. ECONOMISIRE ŞI PRECAUȚIE ÎN ASIGURAREA DE VIAȚĂ 234

CAPITOLUL XXI. ÎMPOTRIVA LUI KEYNES ŞI A ŞCOLII DE LA CAMBRIDGE . 238

CAPITOLUL XXII. CRIZĂ FINANCIARĂ SAU RECESIUNE ECONOMICĂ? 244

CAPITOLUL XXIII. PRINCIPIILE FUNDAMENTALE ALE LIBERALISMULUI 250

CAPITOLUL XXIV. LIBERALISM VERSUS ANARHOCAPITALISM 263
1. Introducere 263
2. Eroarea fatală a liberalismului clasic 264
3. Statul ca entitate inutilă 264
4. De ce etatismul este practic imposibil? 268
5. Imposibilitatea de a limita puterea statului: caracterul său „letal" în amestec cu natura ființei umane 270
6. Anarhocapitalismul – unicul sistem posibil de cooperare socială cu adevărat compatibil cu natura ființei umane 272
7. Concluzie: implicațiile revoluționare ale noii paradigme 274

CAPITOLUL XXV. LIBERALISM CONTRA LIBERALISM 281

CAPITOLUL XXVI. CAPITALISMUL ŞI ISTORICII 283

CAPITOLUL XXVII. ISTORIA GÂNDIRII ECONOMICE DIN PERSPECTIVĂ AUSTRIACĂ 285

CAPITOLUL XXVIII. TEORIA ŞI PRACTICA PRIVATIZĂRILOR..... 293

CAPITOLUL XXIX. IGNACIO VILLALONGA: SCURTĂ BIOGRAFIE A UNUI POLITICIAN, BANCHER ŞI LIBERAL 295
I. Villalonga şi lumea antreprenorială 300
II. Fundația Ignacio Villalonga 306
III. Concluzie 310

CAPITOLUL XXX. LUCAS BELTRÁN FLÓREZ: PORTRETUL UNUI ECONOMIST 312
I. Naşterea şi studiile primare (1911-1927) 313
II. Studiile universitare şi perioada de la London School of Economics (1927-1932) 320
III. Revenirea în Spania, perioada de asistent al lui Cambó şi primele cercetări academice (1932-1936) 332
IV. Anii războiului civil (1936-1939) 335
V. Anii postbelici în Barcelona (1939-1953). 340
VI. De la Serviciul de Studii al Băncii Urquijo la Comisariatul Planului de Dezvoltare: activitatea de catedră de la Murcia, Salamanca şi Valladolid (1954-1965) 350
VII. O perioadă de responsabilități politice (1966-1970) 357
VIII. Definitiva poziționare liberală, catedra din Madrid şi accesul în societatea Mont Pelerin (1971 - 1981) 362
IX. Ultimii ani (1981-) 369

INDICE DE NUME 373

COLECȚIA **ECONOMIE ŞI SOCIETATE LIBERĂ** 381

PREFAȚĂ

Cei ce au avut şansa să parcurgă măcar una din cele trei cărți ale lui Jesús Huerta de Soto traduse în limba română ştiu deja că apariția unei lucrări a profesorului spaniol reprezintă în sine un eveniment remarcabil. Observația îşi păstrează valabilitatea şi pentru cea de-a patra traducere, intitulată *Eseuri de economie politică.*

În fapt, cartea de față reprezintă o sinteză a celor mai importante articole publicate de autor de-a lungul timpului, pentru publicul spaniol, incluse în două cărți intitulate, inițial, *Estudios de economia politica* şi, apoi, *Nuevos estudios de economia politica*. În ciuda faptului că se bazează pe articole sau eseuri scrise de-a lungul unei perioade relativ lungi, lucrarea are toate datele pentru a fi considerată un întreg bine şlefuit şi închegat.

Între coperțile ei se regăsesc marile teme ale operei lui Jesús Huerta de Soto. Prima dintre ele face referire la teoria austriacă a ciclului economic. Cititorul avizat ştie că evenimentele anilor 1930 ai secolului trecut au creat condițiile unei aprigi dezbateri în legătură cu originea crizelor economice. Şcoala Austriacă de economie a propus o explicație alternativă celei keynesiene, arătând că intervenția băncii centrale în activitatea economică generează o scădere artificială a ratei dobânzii, cauza principală a boom-ului şi a inevitabilei depresiuni economice. Concepută de Mises şi Hayek, teoria austriacă a ciclului economic este ranforsată prin cercetările lui Huerta de Soto, schițate în două capitole ale prezentei lucrări, articole ce vor reprezenta fundamentul remarcabilei cărți, apărută tot la Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza", *Moneda, creditul bancar şi ciclurile economice*.

O preocupare majoră a gânditorului spaniol, prezentă şi în volumul de față, ține de metoda în ştiința economică. Adept declarat al Şcolii Austriece, autorul susține că, de fapt, fenomenele sociale pot fi explicate doar ținând cont de preferințele, concepțiile şi alegerile subiective ale indivizilor. De aceea, ştiințele sociale diferă fundamental de cele naturale, care tratează relații fizice, relativ constante între obiecte. Natura diferită a relațiilor analizate face ca economia să trateze relații caracterizate prin schimbare perpetuă, iar fizica, spre exemplu, să analizeze, mai degrabă,

situații statice. Consecința esențială a acestei diferențe este aceea că fenomenele creatoare de bogăție nu pot fi reprezentate sau analizate sub forma unor „fotografii" ale ordinii sociale; în sistemul economic nu există situații de echilibru, ci o mișcare continuă. Fenomenele economice se manifestă sub forma unor procese în veşnică schimbare. Or, dacă lucrurile stau aşa, posibilitățile de măsurare obiectivă se reduc dramatic. Una dintre concluziile majore ale demonstrațiilor din prima parte a cărții este aceea că analiza cantitativă ajută în foarte mică măsură ştiința economică deoarece, acolo unde se manifestă acțiunea umană, există preferințe pur subiective, judecăți de valoare ce scapă cuantificării prin indici matematici sau mărimi precise. În sistemul economic, indivizii acționează în baza unor seturi *personale* de preferințe şi ierarhii de valori, seturi şi ierarhii supuse modificării neîncetate. Caracterul subiectiv al datelor din sistemul economic şi gradul ridicat de complexitate al ordinii rezultate face imposibilă agregarea cunoaşterii de timp şi spațiu generată de inter-relațiile umane. Prin urmare, nu există posibilitatea cuantificării prin utilizarea aşa-ziselor agregate propuse de macroeconomie.

După cum bine se poate observa, abordarea lui Jesús Huerta de Soto se înscrie, o dată în plus, în logica austriacă de analiză a fenomenelor sociale şi, în consecință, a celor economice. Ceea ce particularizează Şcoala austriacă este faptul că ea respinge curentul majoritar din ştiința economică, curent inspirat de neoclasicismul walrasian. Sub influența Şcolii politehnice franceze din secolul al XIX-lea, L. Walras pune bazele unei explicații particulare a fenomenelor economice, optică ce ignoră aproape complet acțiunea umană subiectivă. Prin adoptarea metodelor specifice ştiințelor fizice, părintele Şcolii de la Lausanne îşi propune să imprime ştiinței economice caracterul obiectiv al celor dintâi. Scopul său era evident: dorința de a efectua măsurători şi predicții precise, similare celor din astronomie, fizică sau chimie. Importarea opticii în termeni de echilibru, din domeniul ştiințelor exacte, avea tocmai scopul de a hipersimplifica şi măsura cu mare acuratețe. Analiza sistemului productiv prin intermediul aşa-ziselor agregate macroeconomice, optică dominantă din ştiința economică a ultimei jumătăți de veac, constituie rezultatul logic al răspândirii gândirii walrasiene. Singurii adversari ai viziunii „scientiste" asupra fenomenelor economice se regăsesc în interiorul Şcolii austriece. Desigur, unul dintre contestatarii acestei viziuni obiectivist-reducționiste este profesorul Huerta de Soto. Concluzia unuia dintre cele mai extinse şi interesante capitole ale cărții de față este aceea că economia este şi trebuie să rămână o ştiință ce tratează acțiunile umane, preferințele subiective şi relativ schimbătoare ale individului. Or, dacă se pleacă de la o asemenea

ipoteză, nu există loc pentru „fundamente stabile", agregări, măsurători precise, în afara oricăror interpretări personale. Dacă elementul esențial al sistemului economic este *individul* cu seturi *personale* de preferințe, nu există loc pentru medii sau mărimi statistice globale. În consecință, abordarea logică a fenomenelor creatoare de bogăție trebuie să fie una micro- şi nu macro-economică.

Influențat decisiv de individualismul metodologic al lui Carl Menger, Huerta de Soto vede sistemul productiv ca pe un ansamblu uriaş de interacțiuni umane, un sistem sofisticat, supus schimbării perpetue, imposibil de reprezentat de o manieră simplificată şi schematizată. Consecința fundamentală a complexității şi naturii subiective a acțiunii umane este imposibilitatea de a formula previziuni de tip cantitativ. Numărul enorm al agenților ce acționează pe baza unei cunoaşteri personale, subiective de timp şi spațiu împiedică posibilitatea de a prezice cu acuratețe evoluția ulterioară a evenimentelor. De aceea, ştiința economică poate recurge doar la predicții de tip calitativ. Aplicată teoriei ciclului economic, spre exemplu, această concepție ne ajută să înțelegem că reducerea artificială a ratei dobânzii, prin intervenția băncii centrale, va determina, mai întâi, un *boom* nesănătos şi, apoi, o inevitabilă criză economică. Afirmând aşa ceva, profesorul Huerta de Soto face o predicție de tip calitativ, fiind convins (din motivele expuse mai sus) că nici amplitudinea boom-ului, nici intensitatea depresiunii nu pot fi determinate prin mărimi matematice.

Evident, aria tematică abordată de autor este mult mai bogată. Ea include, printre altele, analize legate de sfera asigurărilor, pentru care de Soto a primit un prestigios premiu din mâinile regelui Juan Carlos al Spaniei, o critică necruțătoare la adresa statului asistențial şi, nu în ultimul rând, mult discutata problemă ecologică, toate filtrate prin sita fină a unei gândiri liberale profunde, consecvente şi coerente. În fapt, constanta întregii sale opere o constituie sistemul de principii filozofice liberale, căruia, în paginile prezentei lucrări, îi dedică trei dintre cele mai interesante capitole.

Acestea sunt doar câteva dintre motivele pentru care orice intelectual ar trebui să parcurgă cu atenție *Eseurile de economie politică* ale economistului spaniol. Toate celelalte vor fi descoperite de cititor prin lectura efectivă a acestei prețioase lucrări.

Gabriel Mursa

CAPITOLUL I

CRIZA PARADIGMEI WALRASIENE*

Discursul recent rostit de către Julio Segura la recepția Premiului Regelui Juan Carlos a repus pe tabet drumul fără ieşire pe care se găseşte analiza economică a echilibrului general. Deşi pare patetic să observi cum unul dintre cei mai importanți economişti spanioli continuă să încerce a judeca lumea economică reală în baza unui model pur imaginar care nu are nimic de-a face cu realitatea, lucrul şi mai patetic, dacă se poate, este acela că se pretinde a găsi defecte aşa-zisei realități din cauză că nu coincide cu modelul, în loc de a face un act de minimă umilință intelectuală şi a presupune că modelul - şi nu realitatea economică – ar putea fi eronat.

Adevărul este că realitatea economică nu este statică ci este esențialmente dinamică şi se găseşte în continuă schimbare. Protagoniştii săi nu sunt nici funcții, nici sisteme de ecuații, ci ființe umane, în carne şi oase, cu o capacitate creativă înnăscută pentru a concepe şi propune constant noi obiective, încercând a descoperi şi genera mijloacele cele mai adecvate pentru a le atinge. De aceea, procesul social este pus în mişcare de capacitatea antreprenorială (înțeleasă într-un sens mai amplu) a ființei umane, mereu atentă să descopere noi oportunități de câştig sau beneficiu subiectiv, acționând în consecință pentru a le exploata înaintea celorlalți. Concurența constă în acest proces dinamic de rivalitate şi nu în aşa-zisul model al concurenței perfecte, în care nenumărați ofertanți fac acelaşi lucru şi vând toți la acelaşi preț, adică în care nimeni nu concurează.

* Publicat în *El Pais*, 17 decembrie 1990, p. 36.

Dacă înțelegem concurența în sens dinamic, nu mai este explicabil calificativul de „plantă de seră" ataşat ei de către Segura; astfel, se creează impresia că acest calificativ acționează ca un bumerang chiar împotriva teoreticienilor echilibrului general, care mai degrabă ar trebui să se numească ei economişti de seră, la vederea asepticei şi sterilei nirvane pe care şi-au creat-o în propriile minți.

Concurența

Înțeleasă în sens dinamic, concurența este, din contră, robustă ca un stejar (împrumutăm, din nou, unul dintre calificativele lui Segura). Într-adevăr, orice discordanță socială creează *ipso facto* o oportunitate de câştig sau beneficiu care acționează ca stimulent pentru a fi descoperită şi eliminată. De aceea, actul antreprenorial pur este, prin natura sa, coordonator, în sensul că ajustează planurile discordante ale agenților sociali şi pune în mişcare un proces prin care ființele umane învață, fără să îşi dea seama, să îşi disciplineze comportamentul în funcție de ceilalți.

Doar acesta, şi nu altul, poate fi criteriul relevant de eficiență economică. Un sistem va fi cu atât mai eficient cu cât mai liberă va fi funcția antreprenorială să caute oportunități de beneficii, adică să descopere discordanțe şi să acționeze pentru a le exploata (mai precis, să elimine discordanța şi să coordoneze procesul social dinamic care nu se opreşte niciodată). Fantasmagoricul concept paretian de eficiență este inutil şi irelevant, deoarece a fost elaborat în *sera teoretică* a şcolii economiştilor bunăstării şi necesită, pentru manevrarea sa operativă, un mediu static şi cu informație completă care nu există niciodată în viața reală.

Conceptul dinamic de concurență este, pe de altă parte, imun la teoria statică a *eşecurilor pieței* dezvoltată de economiştii echilibrului. Într-adevăr, aceştia califică drept eşec tot ceea ce observă în realitate şi care nu se încadrează în modelul lor. Nu îşi dau seama că, de exemplu, în termeni dinamici şi în absența intervențiilor de tip co-activ ale statului, atât de temutul lor *monopol* este, în mod normal, rezultatul foarte benefic al actului antreprenorial de creație, care, dacă nu s-ar fi produs, ar fi privat societatea de bunuri şi servicii valoroase.

Ceva similar s-ar putea spune, în general, despre restul aşa-ziselor *eşecuri ale pieței* şi, în special, în relația cu efectele externe şi bunurile publice, definite până acum în termeni pur statici, dar cu o existență mult mai dubioasă şi efemeră din perspectiva competiției înțeleasă ca proces dinamic. În ceea ce priveşte argumentul menționat de către Segura şi referitor la „asimetria informației", el nu recunoaşte că, în viața reală, aceasta are mereu un caracter esențialmente subiectiv (aceleaşi date externe sunt interpretate într-o formă distinctă de către agenții economici), dispersat şi foarte dificil de articulat (exprimat), deoarece teoretic este imposibil să fie transmisă într-o formă articulată şi formalizată. În aceste condiții, concurența acționează, folosind cuvintele lui Hayek, ca un proces de continuă creare, descoperire şi transmitere de informație nouă, subiectivă şi non-articulabilă, necesară pentru a coordona comportamentele sociale. Desigur, această informație nu se vede, adică nu apare, nici nu se creează dacă ființa umană nu îşi poate însuşi rezultatele propriei creativități antreprenoriale; altfel spus, dacă nu există un drept de proprietate care să garanteze însuşirea antreprenorială a beneficiilor pentru ca acestea să acționeze ca stimulente pentru căutarea şi eliminarea sistematică a erorilor şi discordanțelor sociale.

Din această cauză, nu are sens afirmația lui Julio Segura după care „ceea ce contează este concurența şi nu titulatura privată ori publică, sau piața liberă ori supusă intervențiilor". Pare ca şi cum Segura ar continua să creadă în posibilitatea unui „socialism competitiv", propus, nu întâmplător, de către teoreticianul echilibrului – Oskar Lange – în anii 1930 şi ale cărui contradicții şi imposibilitate logică au fost semnalate de către Mises, Hayek şi şcoala lor şi au fost recent confirmate de către autori care, precum Brus, Laski şi Kornai, au crezut, de-a lungul timpului, că modelul echilibrului general ar putea face posibilă ameliorarea competiției, dar care, la vederea evenimentelor ce au avut loc în Estul Europei, cel puțin au avut curajul de a-şi reconsidera pozițiile şi de a recunoaşte public erorile în fața comunității ştiințifice. Marele paradox sau marea contradicție a planificatorului constă în ignoranța sa ineradicabilă, care îl împiedică să amelioreze procesul coordonator rezultat din competiția antreprenorială,

dat fiind caracterul dispersat, subiectiv şi mereu schimbător al informației care este manevrată şi intepretată de către agenții economici la nivel social.

Pe scurt, paradigma neoclasico-walrasiană nu numai că este incapabilă de a-şi da seama de fenomenele economice cele mai relevante ale lumii exterioare, dar a primit două *proiectile* teoretice demolatoare în propria linie de plutire (teoria dinamică a proceselor sociale şi eşecul major al încercărilor de *inginerie socială* din țările Estice). De aceea, este tot mai ridicat numărul teoreticienilor care dezertează din rândurile ei; cei care, precum Julio Segura, încă nu s-au decis să abandoneze barca, adoptă o strategie tot mai patetică de apărare a ceea ce nu mai este un nucleu teoretic central, ci un cadavru.

CAPITOLUL III

SCURTĂ NOTĂ ASUPRA STĂRII ACTUALE A ŞTIINȚEI ECONOMICE*

Starea actuală a Ştiinței Economice este foarte confuză şi deconcertantă. Pe de o parte, nu încetează să apară sofisticate studii analitice de mare rigoare şi eleganță formale, dar care ajută foarte puțin la explicarea complexei realități a lumii în care trăim. Pe de altă parte, cei nesatisfăcuți de această formă de a acționa se refugiază în colectarea copleşitoare de date observabile ale lumii exterioare, cu pretenția de a extrage direct din ele maximum de cunoştințe teoretice.

Şi unii, şi alții au contribuit, fără îndoială, la actuala criză a Ştiinței Economice, resimțită şi proclamată în toate părțile. Desigur, am putea să ne întrebăm dacă ceea ce a intrat în criză este Ştiința Economică propriu-zisă sau, mai curând, ideea desfigurată pe care cultivatorii ei au adoptat-o despre aceasta. Există multe indicii după care ceea ce s-a întâmplat ține de acest ultim aspect. În istoria gândirii economice există o apreciabilă tendință de a trece cu vederea problemele fundamentale asupra conceptului şi metodei Economiei, acestea fiind luate ca atare, pentru a trece imediat la studiul acelor teme de economie aplicată care sunt apreciate ca fiind mai presante. Efectul imediat al acestui mod de a acționa nu a fost altul decât diminuarea valorii rezultatelor aparent obținute,

* Prefața cărții lui Juan Huarte, *Realitatea primară a economicului şi sensul Economiei*, Unión Editorial, 1980.

acestea nefiind atinse din cauza lipsei de fundamentare din punct de vedere metodologic[1].

Prin urmare, se poate afirma că problema de cea mai mare relevanță în Ştiința Economică a zilelor nostre este, fără îndoială, cea de metodă şi concept. Trebuie să supunem unei viguroase revizuiri tot ce este stabilit până acum în acest domeniu. Trebuie să cunoaştem în profunzime conținutul şi implicațiile diferitelor şcoli sau curente de gândire, alegând şi luând ca bază, cel puțin provizoriu, pe una dintre ele. Mai ales, este necesar să nu încetăm niciodată cercetarea, abordând neîncetat problema din noi perspective care să fie originale şi, în acelaşi timp, potențial mai fecunde.

Se va înțelege lesne că opera pe care cititorul o are în mâinile sale merită a fi tratată cu o bucurie aparte, cu admirație şi respect. Bucurie, pentru că ne aflăm în fața unui serios demers de cercetare care analizează tocmai un domeniu care, aşa cum s-a menționat, se află, din multe puncte de vedere, într-un con de umbră. Ar trebui să trezească admirație faptul că se încearcă cu mare originalitate construirea Economiei pe baze complet noi, înrădăcinate, în acelaşi timp, în concepțiile filosofice cele mai solide şi tradiționale. În ultimă instanță, respect, deoarece ne aflăm în fața unei idei mari şi nobile care, indiferent dacă poate fi împărtăşită mai mult sau mai puțin pe deplin şi în viitor, se poate dovedi utilă şi fecundă, se arată publicului elaborată, matură şi trecută prin această sită a lungilor ani de reflecție, vizibilă pe fiecare pagină.

Dincolo de împărțirea pe capitole care apare la cuprins, putem considera că lucrarea se împarte în două mari părți, clar distincte. În prima parte sunt enunțate ideile esențiale asupra conceptului de Economie, analizându-se implicațiile sale cele mai imediate. În cea de-a doua parte, se

[1] Nu ar fi onest să nu menționăm pe acei economişti care, împotriva curentului şi conştienți de lipsa de justificare şi pericolul acestei situații, s-au preocupat de problema conceptului şi metodei Ştiinței Economice. Lui Ludwig von Mises îi revine meritul de a fi construit ştiința noastră ca un tot fundamentat, coerent şi complet. Opera sa *Acțiunea Umană. Tratat de economie* poate fi considerată în multe sensuri ca definitivă.

explică teoria valorii, a distribuției şi a schimbului dintr-o perspectivă cu totul nouă, meritând o atenție specială atât strălucita discuție asupra celor mai slabe puncte ale teoriei economice ortodoxe, cât şi analiza critică, completă şi demolatoare a teoriei valorii, concepută de Karl Marx.

Cartea reprezintă o reflecție limpede a unei personalități caracterizate prin largile sale orizonturi. Autorul posedă cunoştințe surprinzătoare din domenii dintre cele mai variate ale cunoaşterii ştiințifice şi filosofice şi, pe deasupra, ca un întreprinzător foarte bine orientat, este dotat cu un simț remarcabil al realității. Pe scurt, o neobişnuită combinație de realizări practice şi de cunoştințe teoretice care, fiind atât de rare în ziua de azi, trebuie să presupună un motiv constant de recunoaştere şi apreciere.

CAPITOLUL IV

APĂRĂTORII LIBERTĂȚII ECONOMICE*

Când se va scrie istoria gândirii economice din secolul al XX-lea, obligatoriu ar trebui să se recunoască faptul că, grație efortului unei mâini de oameni dintre cele două războaie mondiale, nu doar că s-a menținut aprinsă flacăra gândirii economice liberale, dar şi că studiile economice realizate de aceştia au atins un nivel şi o profunzime suprinzătoare care constituie acum cheia renaşterii liberale observate în materie economică şi politică.

Mai concret, eforturile izolate ale unui englez, unui austriac şi nord-american sunt cele care fundamentează tradiția gândirii economice liberale din secolul trecut şi pe care ar trebui să se bazeze evoluția acestei tradiții în viitor.

Cel mai vechi, şi poate cel mai puțin cunoscut în afara țării sale dintre aceşti trei faimoşi gânditori este englezul Edwin Cannan, decedat înainte de cel de-al Doilea Război Mondial. Deşi gândirea economică a lui Cannan este de o mare soliditate, marele său merit este de a fi format un grup strălucit de economişti partizani ai economiei de piață în jurul London School of Economics. Dintre aceştia, cel mai cunoscut a fost, poate, Lionel Robbins, care i-a urmat lui Cannan la catedră de-a lungul a mai bine de două decenii şi care a fost principalul animator al liberalismului economic la London School of Economics în anii anteriori celui de-al Doilea Război Mondial. Alături de Robbins trebuie menționați economişti precum F.C. Benham, William H. Hutt şi F. W. Paish.

---

* Publicat în *Nuestro Tiempo,* aprilie 1984, nr. 358, pag. 44-49.

1. Făuritorul modelului economic liberal

Se poate spune, totuşi, că, în realitate, Cannan a pregătit, pentru Anglia, calea receptării ideilor unui economist austriac mult mai tânăr, prezent în ştiinţa economică din primele decenii ale secolului trecut şi căruia i se datorează construcţia intelectuală a modelului economic liberal, cu o perfecţiune şi soliditate pe care nimeni nu a depăşit-o încă. Este vorba de Ludwig von Mises, care a lucrat, iniţial, ca profesor la Viena, apoi la Geneva şi, după cel de-al Doilea Război Mondial, la Universitatea din New York, unde a activat până la moarte, în 1973.

Pe bună dreptate, s-a afirmat că istoria liberalismului economic se poate împărţi în două mari etape: înainte şi după apariţia lucrărilor lui Ludwig von Mises. A scris cărţi de tânăr, precum *Teoria banilor şi a creditului* şi critica sa exhaustivă la adresa socialismului, *Socialismul: analiză economică şi sociologică,* care i-au adus rapid un renume internaţional. În 1941 apare prima versiune a faimosului tratat de economie a lui Mises, editat ulterior în Statele Unite sub titlul de *Human action.*

Trebuie spus că uriaşa lucrare a lui Mises nu circumscrie doar aspectele pur economice. Studiile şi cercetările sale de natură filosofică şi epistemologică în ştiinţele sociale, cunoaşterea remarcabilă a istoriei îl plasează mult mai aproape de marii gânditori şi filosofi ai secolelor XVII şi XIX decât de economiştii contemporani. Este clar că Mises a fost dur atacat de la început, mai ales din cauza criticii, fără niciun compromis, la adresa socialismului. Totuşi, el a avut norocul de a grupa în jurul său studenţi eminenţi, care au dezvoltat fecundele sale idei şi care au evidenţiat validitatea concepţiilor maestrului. Între aceşti discipoli se remarcă F.A. Hayek (Premiul Nobel pentru Economie în 1974); Gottfried Haberler, de la Universitatea Harvard, Fritz Machlup, de la Johns Hopkins University; Ludwig Lachmann etc. Toţi au participat la faimosul seminar al lui Mises de la Viena. Ulterior, Mises şi-a mutat seminarul la New York, făcând astfel să apară o a doua şcoală de economişti „austrieci" (Kirzner, Rothbard, Rizzo, O'Driscoll, Lavoie, Hans Hermann Hoppe, Joseph T. Salerno, Jörg Guido Hülsmann etc.), care este în acest moment cea mai activă.

2. Părinții „miracolului german"

Influența lui Mises s-a făcut simțită, de asemenea, la Universitatea din Chicago, deşi grupul de economişti de aici s-a format sub patronajul profesorului Frank H. Knight. Deşi contribuțiile lui Knight sunt mult mai puțin perfecte şi integrate decât cele ale lui Mises (în special, teoria capitalului şi dobânzii), trebuie recunoscută marea lui influență în Statele Unite prin seria de articole condensate în lucrarea sa *The Ethics of Competition and other essays*. Lucrările sale i-au influențat, în special, pe Henry C. Simons şi, mai târziu, prin intermediul acestuia, pe Aaron Director, Milton Friedman şi George Stigler (ultimii doi, premianți Nobel pentru Economie).

Independent de efortul celor trei mari gânditori liberali menționați (Cannan, Mises şi Knight), trebuie să menționăm un grup de economişti germani, foarte mult influențați de Mises, care au avut oportunitatea de a-i pune în practică ideile după cel de-al Doilea Război Mondial şi care au fost în mare măsură părinții ideologici ai „miracolului economic" german postbelic. Cei mai importanți dintre aceştia au fost Wilhelm Röpke, Walter Eucken şi grupul economiştilor din jurul revistei *Ordo*. Nu foarte departe de acest grup s-a dezvoltat o şcoală liberală de gânditori italieni, conduşi de Luigi Einaudi, care apoi avea să devină preşedintele Republicii Italiene.

3. Societatea „Mont Pelerin"

Primele încercări de a constitui o asociație internațională a gânditorilor partizani ai economiei de piață liberă au apărut în anii 1930, în momentul apariției cărții lui Walter Lippmann, *The Good Society*. În august 1938, la inițiativa profesorului Louis Rougier, se reunesc, la Paris, 25 de profesori şi cercetători ai economiei de piață cu scopul de a crea un grup de studioşi ai liberalismului. Între participanți se regăseau, în afară de Mises, Louis Baudin, Walter Lippmann, Michael Polanyi, Lionel Robbins, Wilhelm Röpke, Alexander Rüstow, Marcel van Zeeland şi F.A. Hayek. Totuşi, începerea celui de-al Doilea Război Mondial împiedică punerea în practică a proiectului original de a funda o asociație.

Însă trebuie aşteptat finalul războiului şi, mai ales, publicarea bestsellerului lui F. A. Hayek, *Drumul către servitute*, tradus în toate limbile şi retipărit de paisprezece ori în Anglia şi America, pentru ca, la inițiativa lui Hayek, să se reunească marii gânditori liberali ai lumii, la Mont Pelerin, în Elveția, în aprilie 1947.

Rezultatul acestei reuniuni a fost crearea Societății Mont Pelerin, care datorează numele locului din Elveția unde s-au desfăşurat întâlnirile şi faptului că nu a fost posibilă ajungerea la un acord asupra unui nume mai bun. Membri fondatori ai Societății au fost, pe lângă Mises şi Hayek, cei mai mulți dintre economiştii liberali ai celor trei şcoli de gândire deja citate (austriacă, engleză şi nord-americană), alături de gânditori liberali din alte domenii, precum Karl Popper, Helmut Schoeck şi Bertrand de Jouvenel. Din aprilie 1947, Societatea a celebrat anual congrese regionale simultane (unul în Europa şi altul în America) şi, la fiecare doi ani, o adunare generală, undeva în lume.

4. Mişcarea ideologică

Obiectivele Societății, aşa cum au fost ele stabilite de către creatorii săi, sunt acelea de a crea o mişcare de natură ideologică, constituită fundamentalmente de către profesori şi intelectuali, care se vor dedica studiului următoarelor aspecte :

1. Analiza şi explorarea naturii crizei actuale a liberalismului economic, a originilor sale morale şi filosofice.
2. Definirea rolului Statului în domeniul economic, stabilind clar diferența între statele totalitare şi cele guvernate de o ordine liberală.
3. Studierea diferitelor metode pentru restabilirea domniei legii în sensul ei tradițional.
4. Investigarea standardelor şi cerințelor minime pentru funcționarea liberă a pieței.
5. Combaterea sistematică a faptului de a se utiliza inadecvat istoria pentru fundamentarea ideologiilor ostile liberalismului economic.

6. Studierea modalității de creare a unei ordini internaționale care să promoveze pacea, libertatea şi să permită existența relațiilor economice armonioase.

Avem de-a face, astfel, cu un grup de intelectuali care schimbă idei despre liberalism, pentru a reconsolida aspectele şi principiile teoretice ale acestuia şi a studia posibilitatea de a pune în practică o societate liberă. De aceea, Mont Pelerin nu este o societate politică, ci una academică de intelectuali liberali.

De la fondarea sa, Societatea Mont Pelerin s-a reunit de douăzeci şi patru de ori în adunare generală, în majoritatea țărilor de pe bătrânul continent, Statele Unite şi Hong Kong. A celebrat, de asemenea, douăsprezece reuniuni regionale, una dintre ele la Madrid, în 1979. În plus, numărul de membri ai Societății a ajuns de la cei patruzeci inițiali, la peste patru sute în prezent, în ciuda unor criterii de admitere destul de restrictive. Spania este reprezentată de zece membri printre care îi menționăm pe Lucas Beltrán, frații Joaquín şi Luis Reig, Julio Pascual Vicente, Pedro Schwartz, Juan Torras Trías şi autorul acestor rânduri. Pe lângă aceşti membri cu drepturi depline, alți spanioli au venit, în calitate de invitați, să asiste la reuniuni (cum este cazul lui Antonio Argandoña, Francisco Cabrillo, José Luis Oller etc.).

Deşi câțiva dintre membrii cei mai reprezentativi ai Societății au decedat deja (Frederick Benham, C. Bresciani-Turroni, Max Eastman, Luigi Einaudi, Ludwig Erhard, Walter Eucken, L.H. Hann, Trygue B. Hoff, Frank H. Knight, Fritz Machlup, A. Müller-Armack, Wilhelm Röpke, Jacques Rueff, Mc Kord-Wright etc.), Societatea Mont Pelerin include acum un grup de economişti de renume internațional care, încadrați într-una din cele două şcoli (austriacă şi cea de la Chicago), cad de acord în chestiunile esențiale ale doctrinei liberale pe care o apără. Printre cei mai cunoscuți, ar trebui să-i menționăm pe Hayek, Hutt, Lachmann, Littlechild, O'Driscoll, Rothbard şi Kirzner, din şcoala „austriacă". Mai orientați spre tezele şcolii de la Chicago sunt Alchian, Brunner, Buchanan, Friedman (tată şi fiu), Tullock şi Sowell.

În acelaşi timp, se remarcă un grup de economişti care se află într-un stadiu avansat de învățare. Este cazul lui Henry Lepage şi grupul său din Franța; în plus, tinerii „libertarieni" americani şi englezi.

5. Reuniunea regională din martie 1984 de la Paris

La reuniunea Societății Mont Pelerin care a avut loc la Paris între 1 şi 4 martie 1984 s-a dezbătut criza financiară internațională şi reapariția protecționismului. Profesorul spaniol Pedro Schwartz a prezentat o lucrare, analizată de către Antonio Martino, de la Universitatea din Roma, în jurul strategiilor pentru liberalizarea sistemului monetar, ridicându-se şi problema datoriei țărilor din Lumea a Treia.

La această reuniune s-a analizat, de asemenea, problema pe care o ridică nivelul internațional al aşa-ziselor „bunuri publice" şi, în special, efectele dăunătoare pe care le vor avea anumite tendințe recent observate în materie de Drept maritim.

Ultima şi cea mai mare parte a conferinței a fost dedicată analizei şi criticii tendințelor protecționiste care se observă în multe țări din OECD, în general, şi din Piața Comună, în particular, ca rezultat al crizei economice internaționale. Cazul francez a fost revizuit în detaliu în special de către profesorii Aftalion, Drancourt şi Garello (a cărui prezentare asupra „Protecționismului cultural" a fost de mare interes, dat fiind paralelismul între politica spaniolă şi cea franceză în acest domeniu).

Finalmente, Lordul Bauer a insistat asupra gravelor prejudicii pe care politicile intervenționiste le cauzează țărilor în curs de dezvoltare. Conferința a fost încheiată de F.A. Hayek care, cu puțin timp înainte, primise Medalia de Aur a Oraşului Paris, din mâinile primarului Jacques Chirac.

CAPITOLUL V

AROGANȚA FATALĂ*

Cartea de față este ultima operă a lui Hayek şi a fost scrisă de către autorul său atunci când avea aproape 90 de ani. În acelaşi timp, ea se doreşte a fi epilog şi rezumat al unei vieți întregi de efort intelectual dedicat studiului proceselor sociale şi apărării libertății. Însă Hayek nu se limitează, în această ultimă carte a sa, la alcătuirea unui compendiu al pricipalelor sale contribuții din domeniul ştiințelor sociale şi filosofiei politice, ci, într-o manieră foarte stimulativă şi deseori foarte provocatoare, rafinează şi nuanțează conceptele şi teoriile sale, expune noi idei şi prezintă raționamente şi concluzii novatoare şi atractive. Din aceste motive, cartea de față conferă oricărui cititor cu mentalitate deschisă şi onestă o extraordinară experiență intelectuală pe care puține cărți publicate astăzi sunt capabile să o egaleze.

În continuare, vom rezuma esența argumentului hayekian, explicând evoluția sa în mintea autorului şi încercând să facem câteva observații, apărându-l pe Hayek de anumite interpretări la adresa sa, pe care le considerăm eronate, dar în legătură cu anumite aspecte distincte sau domenii în care credem că poziția lui Hayek ar putea fi îmbunătățită. În fine, vom comenta contribuțiile cele mai noi ale lui Hayek, din *Aroganța*

* Prefața la volumul I al ediției spaniole a *Obras completas de F.A. Hayek* (*La fatal arrogancia: Los errores del socialismo*), Unión Editorial, Madrid, 1990. O versiune foarte revizuită a acestei lucrări a fost publicată cu titlul «F.A. Hayek: Los fundamentos de la economía liberal», de către *Revista de Economía*, nr. 12, 1992, pag. 121-126.

fatală, pe care le considerăm mai importante prin originalitate şi previzibilul impact în lumea academică.

Ideea esențială a lui Hayek, cea care conduce la titlul cărții pe care o comentăm, este că socialismul constituie o eroare fatală a orgoliului intelectual, sau, altfel spus, a aroganței ştiințifice. Deşi Hayek nu defineşte explicit termenul „socialism", deducem din scrierile sale că el îi conferă un sens foarte larg, subînțelegând nu doar aşa-zisul „socialism real", ci şi, în general, oricare încercare sistematică de a proiecta şi organiza, total sau parțial, prin măsuri coercitive de „inginerie socială", orice parte a domeniului interacțiunilor umane care constituie piața şi societatea. Înțeles din această perspectivă mai amplă, socialismul este o eroare intelectuală, deoarece logic este imposibil ca cel care doreşte să organizeze societatea sau să intervină în funcționarea ei să poată genera şi obține informația sau cunoaşterea necesară pentru a finaliza dorința sa voluntaristă de a „ameliora" ordinea socială. După Hayek, societatea nu este un sistem „organizat rațional" de către o minte sau un grup de minți umane, ci, dimpotrivă, este o *ordine spontană*, adică un proces în continuă evoluție, rezultat din interacțiunea a milioane de ființe umane, dar care nu a fost şi nici nu ar putea fi proiectat conştient sau deliberat de vreun individ.

Esența procesului social este constituită de către informația sau cunoaşterea de tip strict personal, subiectiv, practică şi dispersată, pe care orice ființă umană o descoperă şi produce, în conformitate cu propriile circumstanțe de timp şi spațiu, în fiecare din acțiunile pe care le întreprinde pentru a-şi atinge obiectivele şi scopurile personale, acțiuni concretizate în etapele acestui drum atât de pasionant care este viața oricărei ființe umane. Capacitatea înnăscută a omului de a concepe constant noi obiective, dedicându-şi efortul, geniul şi imaginația descoperirii şi elaborării mijloacelor necesare pentru a le atinge, constituie o forță uriaşă de creare şi transmitere a informației, care se află în continuă expansiune şi care face posibile menținerea şi dezvoltarea civilizației spre cote de complexitate din ce în ce mai mari. În plus, acest proces social de *interacțiuni umane* este, prin natura sa, *coordonator*, în sensul că tinde constant să ajusteze şi să coordoneze comportamente contradictorii sau

discordante care se nasc în interiorul său. Într-adevăr, orice discordanță sau lipsă de coordonare generează, *ipso facto*, o oportunitate de câştig sau beneficiu care acționează ca stimulent pentru a fi descoperită şi, de aceea, fructificată şi eliminată, de către diferiții actori, care în acest fel învață inconştient (adică spontan şi neintenționat) să îşi disciplineze comportamentul în funcție de comportamentul celorlalți[1].

Pentru a se putea descoperi şi transmite enormul volum de informație şi cunoştințe practice necesar menținerii şi dezvoltării civilizației actuale, este nevoie ca omul să poată să îşi conceapă liber noi țeluri şi să descopere mijloacele necesare pentru a le atinge fără niciun fel de obstacole şi, în special, fără a fi constrâns sau supus violenței sistematice ori instituționale. De aceea, devine evident în ce sens socialismul, indiferent de tip sau grad, este o eroare intelectuală. Pe de o parte, deoarece cel ce pretinde să „îmbunătățească" sau să organizeze o arie anume a vieții sociale, utilizând constrângerea instituțională, va fi văduvit de enormul volum de informație practică şi dispersată care se găseşte distribuită în mintea nenumăraților indivizi care trebuie să îi suporte directivele (şi aceasta datorită capacității de înțelegere, volumului şi, mai ales, caracterului tacit şi inarticulabil, deci, esențialmente ne-transmisibil, al tipului de cunoaştere practică relevantă pentru viața socială). Pe de altă parte, utilizarea sistematică a coerciției şi violenței, care constituie esența socialismului, îl va impiedica pe individ să îşi urmărească liber finalitățile şi, de aceea, nu va fi posibil ca acestea să acționeze ca *stimulente* în descoperirea şi generarea informației practice, necesară pentru a face posibile dezvoltarea şi coordonarea în societate.

După Hayek şi din aceleaşi motive pentru care socialismul este o eroare şi o imposibilitate logică, instituțiile cele mai importante pentru viața societății (morale, juridice, lingvinstice şi economice) nu au putut fi create deliberat de către nimeni şi constituie rezultatul unui lung proces de

[1] O analiză economică detaliată a proceselor de creare şi transmitere a informației generate de acțiunea umană sau funcția antreprenorială poate fi regăsită în J. Huerta de Soto, *Socialismo, cálculo económico y función empresarial,* Unión Editorial, Madrid, 1992.

evoluție: milioane şi milioane de ființe umane au contribuit, de-a lungul generațiilor succesive, cu „bobul de nisip" al experiențelor, dorințelor, aspirațiilor şi cunoştințelor personale; astfel, s-au format o serie de reguli repetitive de comportament, (instituții) care, pe de o parte, s-au născut din procesul interacțiunii sociale iar, pe de alta, l-au făcut posibil. Aceste reguli repetitive de comportament, sau norme de conduită în sens material, constituie o *lume intermediară* între instinctul biologic, care ne influențează pe toți, şi lumea explicită a rațiunii umane. Această lume este intermediară, deoarece, chiar dacă aşa-zisele reguli de conduită sunt, fără îndoială, rezultatul acțiunii umane, ele conțin totuşi un volum atât de important de informație, de experiențe şi cunoştințe, încât depăşesc de departe orice inteligență sau rațiune umană care devine, prin urmare, incapabilă de a crea, concepe sau proiecta *ex novo* astfel de instituții.

Regulile de conduită ce favorizează naşterea civilizației apar în decursul procesului evolutiv în care grupurile sociale care dezvoltă, primele, schema normelor şi comportamentelor specifice schimbului comercial voluntar şi pacific (şi care integrează schema normelor şi instituțiile ce constituie dreptul de proprietate), absorb şi devin preponderente asupra altor grupuri umane mai rămase în urmă, dată fiind structura lor primitivă sau tribală. Prin urmare, socialiştii se înşeală grav gândind că emoțiile şi atitudinile specifice grupurilor primitive (fondate pe principiile solidarității, altruismului şi loialității) sunt suficiente pentru a menține *ordinea extinsă a cooperării sociale* care constituie societatea modernă. Într-adevăr, principiile de solidaritate şi de altruism pot fi utilizate în grupurile primitive, deoarece acolo există o cunoaştere intimă a nevoilor şi caracteristicilor fiecărui membru, dar a încerca extrapolarea acestor principii de solidaritate şi altruism, caracteristice grupului primitiv, asupra ordinii extinse a cooperării sociale, unde interacționează şi cooperează milioane de indivizi, care nu se cunosc şi nu se pot cunoaşte, ar conduce la dispariția civilizației, eliminarea fizică a majorității speciei umane şi reîntoarcerea la economia de subzistență de tip tribal.

Această teorie hayekiană asupra ordinii spontane şi proceselor de evoluție socială nu este decât corolarul logic al intervenției protagoniste pe

care Hayek a avut-o, alături de Ludwig von Mises, în binecunoscuta dezbatere din jurul imposibilității calculului socialist, purtată de ambii autori cu teoreticienii socialişti din anii 1920 şi 1930[2]. În acest sens, trebuie să evidențiem recunoştința explicită pe care Hayek i-o poartă maestrului său Ludwig von Mises, nu doar pentru a-l fi determinat să renunțe la „socialismul bine intenționat" pe care îl îmbrățişase în tinerețe, ci şi pentru inegalabilul caracter fertil şi profunda influență pe care contribuția originală a lui Mises asupra imposibilității teoretice a funcționării sistemului socialist a avut-o la dezvoltarea ulterioară a gândirii hayekiene[3].

Marea contribuție a lui Hayek constă, fundamental, în a fi dezvăluit că ideea originală a lui Ludwig von Mises în privința imposibilității calculului economic socialist nu este decât un caz particular al principiului, mai general, al imposibilității logice a „raționalismului constructivist sau cartezian", care se bazează pe mirajul de a considera că puterea rațiunii

---

[2] Pentru explicații suplimentare în ceea ce priveşte calculul economic socialist, ar trebui citită excelenta carte a lui Don Lavoie, *Rivalry and Central Planning. The Socialist Calculation Debate Reconsidered,* publicată de Cambridge University Press, 1985. Cartea lui Don Lavoie ne explică detaliat că oponeții lui Hayek şi Mises nu au reuşit niciodată să dea un răspuns problemei ridicate de economiştii austrieci, deşi validitatea acesteia a fost recunoscută explicit de doi dintre economiştii din Est, care până mai ieri erau socialişti, discipoli ai unuia dintre cei mai prestigioşi teoreticieni socialişti care au intervenit în dezbatere (Oskar Lange). În acest sens, a se vedea emoționanta recunoaştere de către Wlodzimierz Brus şi Kazimierz Laski a propriilor erori, conform cărora socialismul ar putea fi teoretic posibil, şi afirmația conform căreia provocarea făcută de Mises şi Hayek în anii 1920 şi 1930 la adresa imposibilității teoretice a socialismului a rămas fără răspuns, ambele incluse în cartea lor *From Marx to the Market. Socialism in Search of an Economic System,* Clarendon Press, Oxford, 1989, în special paginile 60 şi 151-152.

[3] Este plin de semnificație faptul că Hayek începe această carte cu un citat despre socialism aparținând maestrului său Ludwig von Mises. Recunoaşterea explicită a lui Mises de către Hayek, precum şi dezvoltarea – pe care acesta din urmă a întârziat-o aproape 50 de ani – a ceea ce, în esență, era o simplă idee se regăsesc în articolul său intitulat «The Moral Imperative of the Market», publicat în *The Unfinished Agenda. Essays on the Political Economy of Government Policy in Honour of Arthur Seldon,* apărută la Institute of Economic Affairs, London , 1986, pag. 143-149.

umane este mult superioară celei reale şi care cade, de aceea, în aroganța fatală „scientistă" care constă în a crede că nu există limite în ceea ce priveşte dezvoltarea viitoare a aplicațiilor tehnicii sau ingineriei sociale. În plus, Hayek demonstrează detaliat intima relație intelectuală care există între moralitatea proprie grupurilor primitive, mare parte din filosofia clasică greacă (mai ales, Platon şi, într-o măsură mai mică, Aristotel), raționalismul modern constructivist de origine carteziană şi atitudinea ştiințifică existentă la cei mai mulți intelectuali din țările occidentale care, în majoritate, sunt victimele mirajului scientist. În rezumat, Hayek a curățat raționalismul de excesele sale şi, prin intermediul propriului „raționalism critic evoluționist", a introdus câteva doze de smerenie şi realism de care avea mare nevoie dezvoltarea ştiințelor sociale din zilele noastre. În plus, Hayek ne-a dotat cu un arsenal logic care face posibilă analiza ştiințifică a moravurilor (înțelese ca sisteme de principii şi ghiduri ale comportametului) eronate. De fapt, orice morală sau sistem de principii, care împiedică generarea volumului de informație sau cunoaştere de care morala însăşi sau sistemul de principii are nevoie pentru a face posibilă realizarea obiectivelor pretinse, va fi un sistem teoretic imposibil. De aici caracterul teoretic imposibil al moralei socialiste sau, altfel spus, caracterul esențialmente imoral al socialismului.

Trebuie să-l apărăm pe Hayek de o critică superficială ce adeseori i se aduce. Această critică constă în argumentația conform căreia teoria hayekiană este înşelătoare deoarece permite justificarea, ca rezultat al procesului evoluției sociale, în general, a oricărei instituții, indiferent de cât de contrară poate să pară libertății şi, în particular, apariției un stat cu puteri nelimitate, inclusiv socialismului. În acest sens trebuie să afirmăm, urmându-l pe economistul austriac, că „evoluționismul" său este o poziție strict teoretică şi care nu implică faptul că orice tradiție, fiind rezultatul procesului evoluționist, este jusitificabiă dintr-o perspectivă etică. Hayek afirmă doar că multe rezultate ale procesului evolutiv, care nu pot fi criticate fără să cădem în cel mai absurd iraționalism sau fără să fim imorali (cum ar fi, de exemplu, prosperitatea, o mai mare libertate, creşterea populației şi dezvoltarea civilizației), se datorează apariției unor

tradiții şi instituții care nu au fost dezvoltate rațional de nimeni, după cum nu au fost articulate (nici etic, nici teoretic) în prealabil de vreun grup de ființe umane. Pe scurt, că este imposibil de a supune judecății orice instituție specifică şi concretă în termeni strict istorici, considerându-le mereu automat ca un rezultat benefic al procesului de evoluție, dat fiind că evoluția nu se opreşte niciodată şi nu ştim dacă o asemenea instituție va supraviețui sau nu în viitor. Ceea ce mai putem face este de a interpreta teoretic instituțiile pe care le cunoaştem, dar utilizând teoria hayekiană a evoluției sociale. Conform acestei teorii, am putea considera că „instituțiile corecte" sunt cele în al căror proces de formare şi menținere nu se observă nicio intervenție exterioară cu caracter constructivist care să se bazeze pe fatala aroganță care serveşte ca titlu pentru opera pe care o comentăm. Stabilind o analogie cu lumea biologică, s-ar putea afirma că, atunci când se observă în oricare organ important, de exemplu, creierul uman, existența continuă a anumitor ace sau piese metalice (rezultat al intervenției extreme a unui „chirurg"), este lesne de conchis că acestea nu fac parte din procesul biologic natural de formare a creierului, ci, dimpotrivă, trebuie să fie rezultatul unei agresiuni externe de tip scientist (din acest motiv, neurochirurgii operează creierul uman doar în situații extreme, pericol de moarte, iar intervenția lor se limitează la probleme punctuale – extirparea unei tumori –, etc. închizând craniul şi lăsând ca pacientul să se recupereze *singur,* din moment ce operația s-a sfârşit). În sfera socială trebuie acționat în acelaşi fel, inclusiv cu multă prudență şi atenție, deoarece ordinea spontană a cooperării sociale este mai complexă decât creierul uman iar noi dispunem de o informație mult mai restrânsă asupra a ceea ce se întâmplă în societate decât informația pe care o avem despre creier[4].

[4] Această analogie a fost inițial utilizată de către Kirzner într-o dezbatere desfăşurată la Universitatea din New York cu economistul Wasily Leontief care, mereu interesat să găsească noi „aplicații" pentru „creatura sa intelectuală" (modelul *input-output*), nu avea nicio reținere în a propune intervenții şi agresiuni continue în sfera socială. Kirzner, la rândrul său, îi răspundea că ceea ce „pacientul" necesită este mai puțină „chirugie" şi mai multă libertate de a

Altă chestiune sensibilă care se poate ridica este întrebarea dacă organizarea statală trebuie considerată un rezultat al procesului spontan de tip hayekian sau dacă, din contră, ceea ce critică Hayek nu este decât o manifestare istorică a raționalismului constructivist şi a ingineriei sociale. În acest sens, apreciem că Hayek consideră că orice lărgire a sferei activității statale peste minimul necesar şi indispensabil pentru menținerea instituțiilor juridice ce fac posibile piața şi dreptul de proprietate trebuie considerate ca opuse menținerii civilizației.

Deşi nu este locul aici pentru a expune diferitele argumente folosite în interesanta polemică care se dezvoltă în domeniul liberal între partizanii sistemului anarho-capitalist şi cei care apără un sistem de guvernare strict limitat, trebuie spus că, într-o conversație privată pe care am avut-o cu Hayek, în care l-am întrebat despre posibilitatea dezvoltării unui sistem anarho-capitalist, mi-a răspuns că nu poate da un răspuns categoric în această privință. Împotriva acestei posibilități, se manifesta faptul că, până acum, în niciun proces de evoluție socială nu s-a născut vreo societate fără stat, pentru a indica, mai departe, că, în orice caz, procesul evolutiv de dezvoltare socială încă nu s-a oprit şi că ar fi imposibil de ştiut astăzi dacă în viitor statul ar trebui să dispară, convertindu-se într-o tristă şi obscură relicvă istorică sau, din contră, ar trebui să subziste ca un stat minimal cu puteri strict limitate (iese din calcul existența pe termen lung a statului intervenționist sau a socialismului real, dată fiind imposibilitatea teoretică a ambelor modele).

Trecând la analiza celor mai importante inovații pe care le putem citi în *Aroganța fatală,* ne vom centra pe comentarea sintetică a ideilor hayekiene asupra creşterii populației şi importanței religiei în susținerea proceselor sociale. Teoria populației pe care Hayek o dezvoltă în această carte este, fără îndoială, aproape revoluționară şi are un conținut fundamental opus celei care vine de la Malthus până la majoritatea „intelectualilor" sau „progresiştilor" de astăzi. După Hayek, omul nu este un factor de

---

respira „aer curat". A se vedea, în acest sens, cartea lui Don A. Lavoie, *National Economic Planning: What is Left?,* Ballinger Publishing Company, 1985, pag. 117-118 şi 123.

producție de tip omogen, ci este o ființă umană unică, irepetabilă şi eminamente creativă, capabilă de a descoperi constant noi scopuri şi mijloace, generând astfel o informație nouă care împinge civilizația spre cote inimaginabile. De aceea, societatea fiind o ordine extinsă generatoare de cunoaştere şi informație, nu un sistem economic producător de lucruri materiale, creşterea continuă a populației nu reprezintă doar condiția teoretică necesară pentru dezvoltarea economică, socială şi culturală, ci reprezintă, în plus, consecința cea mai tipică a procesului evoluției sociale. De fapt, dovada succesului instituțiilor sociale constă tocmai în capacitatea de a menține un volum crescând de populație[5]. Acestea pun probleme când nu apare *condiția necesară* pentru dezvoltarea civilizației, care nu este alta decât respectarea instituțiilor tradiționale ale proprietății private şi a altor reguli de comportament care fac posibilă libera exercitare a funcției antreprenoriale şi a acțiunii umane. De aceea, creşterea populației nu doar că trebuie apărată, ci va fi inevitabilă în acest proces constant de lărgire şi aprofundare, atât pe orizontală, cât şi pe verticală, a diviziunii cunoaşterii şi care constituie însăşi esența dezvoltării civilizației[6].

---

[5] Demonstrația teoretică a necesității unei creşteri a populației pentru ca diviziunea intelectuală a muncii să se dezvolte pe orizontală şi verticală, condiție a avansării civilizației, poate fi găsită în capitolul al doilea din J. Huerta de Soto, *Socialismo, cálculo económico y función empresarial,* op. cit., în special pag. 80-85.

[6] Matematicianul Frank J. Tipler a arătat recent (a se consulta «A Liberal Utopia», în *The Fatal Conceit by F. A. Hayek. A Special Symposium,* Humane Studies Review, volum VI, nr. 2, iarna1988-89, pag. 4-5) că, ținând cont de contribuția esențială a lui Hayek după care ceea ce se produce într-un sistem economic nu sunt lucruri materiale, ci cunoaştere sau informație imaterială, limita maximă a expansiunii cunoaşterii şi a dezvoltării pe Pământ în această epocă este de 10^{64} biți (ceea ce înseamnă o sporire de peste o sută miliarde de ori a limitelor fizice de creştere luate în considerare până acum); dacă vom considera posibilitățile de expansiune ale cunoaşterii umane în următoarele secole sau chiar mii de ani, nu doar pe planeta noastră, ci în tot universul, posibilitățile dezvoltării civilizației umane şi ale creşterii economice, culturale şi sociale ale omului sunt nelimitate, *infinite*. Pe de altă parte, se poate considera că ideea hayekiană asupra creşterii populației este un rezultat al Dezbaterii asupra Imposibilității Calculului Economic Socialist. Chiar Hayek a evidențiat în 1933 cum Max Weber a fost primul care a afirmat corect că extinderea sistemului

Pe de altă parte, dacă ceea ce suntem este rezultatul unei serii repetitive de comportamente sau de instituții pe care nu le-am creat rațional (de fapt, rațiunea ar fi rezultatul principiilor morale şi nu invers, principiile morale rezultate din rațiune), se ridică interesanta chestiune de a elucida prin ce mijloace *internalizează* ființele umane nişte reguli de comportament sau principii de ordin moral a căror funcționalitatea nu o putem înțelege rațional. În acest sens, Hayek evidențiază importanța capitală a rolului jucat în istorie de anumite religii care au acționat ca o adevărată „asigurare de viață" pentru libertate făcând posibil ca extinse straturi ale populației să adopte reguli de comportament care, dacă s-ar fi fondat pe argumente de tip rațional, nu ar fi putut să primeze. Astfel, religia creştină a fost esențială în dezvoltarea civilizației occidentale; de aceea, este foarte îngrijorător că, în ultima vreme, au apărut multe curente care, precum aşa-zisa „teologie a eliberării", se fundamentează pe principiile primitive ale solidarității şi altruismului tribal, justificând un socialism de tip sistematic şi ingineria socială cu pretenția de a realiza un „paradis mundan" care, datorită argumentelor deja expuse, ar împiedica dispariția celei mai mari părți a populației care trăieşte astăzi în lume şi, de aceea, a civilizației pe care o cunoaştem[7].

---

socialist asupra întregii lumi ar face imposibilă menținerea volumului populației din epocă (a se consulta articolul lui Hayek intitulat «The Nature and History of the Problem», din *Collectivist Economic Planning,* Augustus M. Kelley, Clifton, 1975, p. 34). O bună dovadă că teoria hayekiană asupra populației este din ce în ce mai luată în calcul de către specialiştii în demografie este foarte interesanta carte a lui Julian L. Simon, intitulată *Environment and Immigration,* publicată în 1990 de către Transaction Publishers (New Brunswick, New Jersey).

[7] Organizarea de sus în jos a societății, pe baza comenzilor, directivelor coercitive şi interdicțiilor, este teoretic imposibilă, deoarece se împiedică libera creare şi transmitere a enormului volum de informație practică de care are nevoie economia modernă şi care nu ar putea fi nici măcar intuită de către organul central de planificare. De aceea, orice încercare sistematică de a planifica funcționarea societății de sus în jos nu reprezintă decât un genocid sau o crimă împotriva umanității, datorită teribilelor consecințe produse pe termen lung de către astfel de experimente sociale. De fapt, toate tragediile umanității din ultima sută de ani care nu au cauze naturale au avut ca origine directă sau indirectă dorința, de multe ori bine intenționată, de a pune în practică utopia socialistă.

Trebuie să precizăm că în domeniul concret al teoriei libertății, principala contribuție a lui Hayek constă, poate, în a evidenția că liberalismul, departe de a fi o ideologie rațional articulată de către un grup determinat de filosofi, nu este decât rezultatul evoluției omului însuşi, înțeles ca ființă culturală; sau, cu alte cuvinte, raționalismul critic şi evoluționist hayekian identifică fundamentele liberale ale dezvoltării culturale cu avansul civilizației, în acelaşi fel în care se remarcă faptul că negarea liberalismului trebuie să conducă inexorabil la sfârşitul civilizației şi la dispariția omului ca ființă culturală. Totuşi, acest lucru înseamnă, după Hayek, că este imposibilă realizarea oricărui tip de raționalizare teoretică asupra domeniului eticii sociale? Noi credem că evoluționismul hayekian este pe deplin compatibil cu intenția de a dezvolta teoretic o etică ce, deşi transcende punctul de vedere evoluționist, nu îl contrazice[8]. Adică, susținem că este posibil şi necesar, din punct de vedere intelectual, de dezvoltat o teorie etică în care să se poată analiza valoarea intrinsecă a regulilor de comportament şi instituțiile care au fost rezultatul realizării evolutive a însăşi naturii umane. Din această perspectivă, studiile ştiințifice de tip social ar fi constituite din *trei niveluri*, distincte dar complementare, care s-ar îmbogăți reciproc[9]. *Primul nivel* ar fi constituit

---

Evident, există importante diferențe de grad în ceea ce priveşte extinderea şi intensitatea cu care acest ideal poate fi urmat, dar niciodată nu trebuie uitat că diferențele existente, de exemplu, între genocidul comis de către statul sovietic sau de cel al lui Pol Pot contra co-naționalilor şi consecințele pernicioase generatoare de conflict şi violență socială continue, care sunt specifice moralei şi politicii social democrate şi aşa-zisului „stat al bunăstării", sunt doar *diferențe de grad* dar nu de clasă, dat fiind că eroarea intelectuală care se regăseşte în fundamentul socialismului real şi al socialismului democratic sau intervenționism este, în esență, aceeaşi.

[8] Din acest punct de vedere, tezele noastre coincid cu cele expuse de către profesorul Boudewijn Bouckaert, de la Universitatea din Gent, incluse în articolul «Bridging the Gap Between Evolution and Natural Law», publicat în *The Fatal Conceit by F. A Hayek. A Special Symposium* (Humane Studies Review, volum VI, nr. 2, iarna 1988-89, pag. 19-20).

[9] Această teorie a celor Trei Niveluri de aproximare a studiului realității umane şi teoriei libertății a fost analizată de subsemnatul pentru prima dată în mai 1988 prin participarea la Seminarul dedicat „Analizei comparative a Teoriei libertății

tocmai de către teoria *evolutivă* hayekiană, care permite interpretarea teoretică a rezultatului proceselor evolutive ale dezvoltării sociale. Acest prim nivel este profund multidisciplinar, deoarece include studii ce provin din sfera economiei, sociologiei, ştiinţei politice, antropologiei etc. Principalul risc al cercetătorului în acest domeniu este de a utiliza o teorie eronată pentru a intepreta procesele evolutive analizate. În acest caz este paradigmatic marele impuls dat teoriei evoluţiei sociale de către un autor care, precum Hayek, este unul dintre exponenţii Şcolii Austriece de Economie şi a cărui profundă cunoaştere asupra caracterului subiectiv al acţiunii umane şi rezultatelor spontane ale interacţiunii sociale ce apar prin piaţă i-a permis să identifice încă de la origini imposibilitatea, din punctul de vedere al teoriei economice, ca socialismul să funcţioneze.

Al *doilea nivel* de aproximare ar fi constituit de propria sa *teorie economică*, înţeleasă ca o intenţie de a raţionaliza, de o manieră abstractă şi detaliată, complexele procese spontane de interacţiune socială ce apar pe piaţă. Acest domeniu a fost dezvoltat, mai ales, de către Şcoala Austriacă de Economie, care se naşte cu Menger şi Böhm-Bawerk, continuă cu Mises, este dezvoltată de către Hayek, în prima etapă a vieţii sale ştiinţifice, şi şi-a continuat devoltarea fecundă graţie unui grup de teoreticieni neo-austrieci (Kirzner, Rothbard, Lavoie, O'Driscoll, Rizzo, High etc.). Principalul risc al acestui nivel secund de aproximare constă tocmai în ceea ce Hayek numeşte *constructivism,* dat fiind că este extrem de uşor ca cercetătorul economiei să cadă în eroarea de a nu se limita la studiul proceselor de tip social de o manieră logică şi formală analizând diferitele sale implicaţii şi să ajungă să creadă că această cunoaştere poate fi utilizată, în vreun fel, pentru a reconstrui şi proiecta societatea *ex novo*.

---

la Montesquieu şi Hume", organizat de către Liberty Fund la Bordeaux. Am putut articula ceva mai bine numita teorie, ulterior, în prefaţa versiunii spaniole a cărţii *Hayek,* scrisă de Eamon Butler (Unión Editorial, Madrid, 1989, pag. 13 - 15), şi, mai ales, în articolul meu «Conjectural History and Beyond», pe care l-am scris în calitate de invitat la simpozionul organizat pentru a discuta şi comenta *The Fatal Conceit* şi care a fost publicat în *Humane Studies Review,* vol. 6, nr. 2, iarna 1988-1889. [Inclus în capitolul al VII–lea al prezentei cărţi.]

În această capcană au căzut economiştii paradigmei neoclasico-walrasiene care, centrându-se pe studiul echilibrului şi dezvoltarea scientistă a modelelor construite pe baza unei informații centralizate care, practic, nu există nicăieri în lumea reală, au comis constant eroarea intelectuală de a crede că este posibil să se îmbunătățească societatea prin intervenționism şi inginerie socială.

În sfârşit, al treilea nivel de aproximare ar fi constituit de dezvoltarea unei *teorii formale a eticii sociale* pe care am menționat-o deja. Deşi Hayek pare să nege explicit că o astfel de teorie este posibilă[10], consideră fezabilă şi convenabilă dezvoltarea unei teorii formale şi abstracte de etică socială, în care să se analizeze, plecând de la anumite principii, implicațiile etice ale instituțiilor şi modelelor de comportament care sunt rezultatul procesului hayekian de evoluție. Logic, riscul celui de-al treilea nivel de investigare constă tot în constructivism, iar în acest sens trebuie să fim foarte atenți când ne asumăm concluziile teoretice la care se ajunge în acest domeniu. Concret, şi ca regulă practică de securitate, întotdeauna când concluziile teoriei etice par să fie în contradicție cu analiza noastră interpretativă a procesului evoluției, trebuie să punem la îndoială rezultatele evolutive ale tradiției şi să trimitem la carantină, supunând controlului şi unei analize critice mai profunde, concluziile teoretice obținute. Însă aceasta nu înseamnă că trebuie să renunțăm a încerca să raționalizăm etic procesele sociale; de fapt, există importante contribuții în acest domeniu, care fiind perfect compatibile cu raționalismul evoluționist hayekian, au permis, totuşi, îmbogățirea semnificativă a numărului de studii ştiințifice contemporane asupra libertății[11].

---

[10] Hayek afirmă expres: „pe cât de mult ne nemulțumeşte, ne vedem obligați să conchidem că nu e la îndemâna omului de a stabili un sistem etic care să se bucure de validitate universală" (*Aroganța fatală*, p. 53).

[11] În legătură cu această temă nu putem să nu menționăm, mai ales, recentele contribuții pe care în domeniul eticii sociale le-a dezvoltat Israel Kirzner, în cartea sa, *Discovery, Capitalism and Distributive Justice,* Basil Blackwell, London, 1989, precum şi cartea lui Hans Hermann Hoppe, *A Theory of Capitalism and Socialism.* Ambii autori, utilizând raționamente diferite, au subliniat că socialismul nu este doar imposibil, dar şi etic inadmisibil; Kirzner, pe baza unei

Vom face, acum, câteva scurte considerații asupra *oportunității istorice* a apariției acestei ultime cărți a profesorului Hayek pe care o comentăm. Publicarea *Aroganței fatale* a coincis aproape perfect cu căderea regimurilor socialiste din țările Europei de Est, care, la rândul ei, a fost posibilă grație procesului de deschidere politică şi reajustare socială (*perestroika*) inițiat în fosta Uniune Sovietică. Distorsiunile şi contradicțiile sistemului socialismului real deveniseră atât de evidente pentru majoritatea populației, încât doleanțele populare de abandonare a socialismului şi reintroducerea pieței erau un fapt insuportabil pentru vechile regimuri. În acest sens, căderea socialismului în țările din Est trebuie considerată, fără îndoială, un triumf ştiințific şi o confirmare istorică a analizei teoretice a socialismului realizată de Şcoala Austriacă în anii 1920. Totuşi, din moment ce s-a semnalat că actualele circumstanțe reprezintă un omagiu pentru Ludwig von Mises şi un motiv de satisfacție pentru Hayek şi restul economiştilor austrieci, este important de subliniat că, deşi analiza teoretică a acestora a arătat că socialismul nu poate funcționa, fondându-se pe o eroare intelectuală, poate fi considerată o imensă tragedie experiența atâtor ani de suferințe pentru milioane de oameni pentru a se demonstra istoric ceva ce se ştia de la început, grație Şcolii Austriece de Economie. De aceste suferințe sunt responsabili, în mod special, nu doar cei mai mulți dintre membrii comunității ştiințifice care au trecut cu vederea şi chiar au ascuns analiza austriacă a socialismului, ci, mai ales, acest pozitivism neîndemânatic încă răspândit, conform căruia *doar* experiența, dincolo de

---

teorii stimulative conform căreia orice ființă umană are dreptul natural la rezultatele propriei creativități antreprenoriale, şi Hans Hermann Hoppe, plecând de la axioma habermasiană după care discuția cu alte ființe umane semnifică întodeauna acceptarea implicită a individualității şi a dreptului de proprietate asupra sinelui, ființei şi gândirii noastre, de unde el deduce logic o întreagă teorie a dreptului de proprietate şi a capitalismului (a se consulta cartea sa, *A Theory of Capitalism and Socialism,* Kluwer Academic Publishers, Holland, 1989).

orice teorie, ar fi capabilă de a evidenția posibilitățile de supraviețuire ale oricărui sistem social[12].

Finalmente, ar trebui să menționăm că analiza hayekiană, în interiorul amplei definiții a socialismului pe care am enunțat-o la început, este pe deplin aplicabilă tuturor măsurilor intervenționiste şi de inginerie socială care constituie nota dominantă a acțiunii statului în țările occidentale. Mai mult, în Occident problema s-a agravat în sensul că, spre deosebire de ceea ce s-a întâmplat cu țările din Est, care au dispus mereu de modelul mai puțin socialist al Occidentului pentru a descoperi şi aprecia adevăratul cost al socialismului real, în Vest nu există un model comparativ cu adevărat liberal care să evidențieze pentru marile straturi ale populației manipularea sistematică şi profundele contradicții teoretice şi etice specifice aşa-numitului „stat al bunăstării" şi „social-democrației"[13]. În această cvasi-interminabilă serie de sfere sociale în care „statul binefăcător" al Occidentului îşi constrânge cetățenii, impiedicându-le libera exercitare a acțiunii umane şi funcției antreprenoriale, milioane de ființe umane nu îşi pot urmări liber scopurile, obiectivele, deoarece acestea nu acționează ca stimulente pentru a genera şi descoperi enormul volum de informație relevantă necesară coordonării şi avansului societății. De aceea, social-democrația reprezintă un balast pentru dezvoltarea civilizației care, pe deasupra, acționează ca un adevărat „opium al popoarelor", în măsura

[12] Acest stângaci „scientism pozitivist" impregnează, în general, toate contribuțiile „Şcolii de la Chicago" şi, în particular pe cea a unuia dintre membrii cei mai importanți, George Stigler, pentru care doar „proba empirică" poate rezolva diferențele existente între partizanii capitalismului şi socialismului *(The Citizen and the State,* University of Chicago Press, Chicago, 1975, pag. 3-13). În acest sens, a se consulta excelentul comentariu critic la adresa poziției lui Stigler realizat de Norman Barry în «The Economics and Philosophy of Socialism» *(Il Politico,* Universitatea din Pavía, 1984, anul XLIX, nr. 4, pag. 573-592).

[13] O analiză detaliată a profundelor contradicții şi a insolubilelor probleme sociale ale mult-lăudatului „model suedez" al social-democrației, care în prezent suferă o criză economică şi socială ce pare fără soluție, se poate găsi în *The Rise and Decline of the Swedish Welfare-State,* de Hakan Gergils, Företagareförbundets Rapporter, Stockholm, 1990.

în care coerciția instituțională, care îi este proprie, face ca nici măcar actorii afectați să nu fie conştienți de toate lucrurile la care renunță din cauza intervenționismului statal. Din acest motiv, analiza teoretică dezvoltată de Hayek şi şcoala sa reprezintă poate unicul element disponibil pentru a arăta largilor pături ale populației cât de important ar fi de a pune în practică, inclusiv în Occident, o istorică *perestroika*, care, fie pe cale evoluționistă, fie revoluționară, să reducă la minimum amplele sfere ale socialismului intervenționist, dezvoltate în țările cu economie de piață.

CAPITOLUL VI

CONTRIBUȚIA LUI HAYEK*

O mare bucurie îmi produce prefața acestei cărți a lui Eamonn Butler. În primul rând, apariția în spaniolă a unei cărți care expune şi evaluează vastele contribuții ale profesorului Hayek în domeniile economiei şi filosofiei politice era de maximă urgență. Până acum au fost publicate în spaniolă cele mai importante opere scrise de Hayek, însă nu exista la dispoziția cititorului din țara noastră o carte care să expună clar şi simplu evoluția gândirii hayekiene, trăsăturile sale tipice şi acele aspecte care au fost doar punctate de către maestru şi pe care noi, discipolii, suntem obligați să le dezvoltăm. Cartea lui Eamonn Butler acoperă acest gol şi din acest motiv merită să fie bine primită de către specialiştii în filosofie, politică şi economie din țările de limbă spaniolă.

În al doilea rând, este interesant de semnalat o caracteristică comună a contribuțiilor lui Hayek, a cărei înțelegere este foarte importantă pentru cititorul spaniol. Deşi a plecat de pe poziții intelectuale care, mulți ani, au fost minoritare şi mergând constant contra curentului în gândirea sa politică şi economică, Hayek a încercat, cu toate acestea, să contruiască de o manieră sistematică punți intelectuale între pozițiile sale solid fundamentate şi cele menținute de către cei mai mulți dintre colegii săi, cu dorința, nu doar de a se face mai bine înțeles, ci şi de a evita ca roadele Şcolii Austriece să rămână complet izolate. Deşi această strategie

* Prefață la ediția spaniolă a cărții lui Eamonn Butler, *Hayek. Su contribución al pensamiento político y económico de nuestro tiempo*, Unión Editorial, Madrid, 1989.

hayekiană poate să fi fost cea mai corectă date fiind circumstanțele intelectuale ale secolului nostru, în ultimii ani, în care s-a făcut simțită grava criză filosofică, politică şi economică pe care Hayek a diagnosticat-o şi a anticipat-o atât de bine, s-a produs o mişcare, spectaculoasă din multe perspective, din partea lumii ştiințifice de factură hayekiană, dar încă se mențin confuziile şi dificultățile de înțelegere, tocmai în relație cu acele aspecte ale gândirii lui Hayek pe care acesta a încercat să le facă mai inteligibile limbajului şi concepțiilor ortodoxiei ştiințifice internaționale.

Vom da trei exemple pentru a ilustra această chestiune. În primul rând, în ceea ce priveşte faimoasa polemică din jurul imposibilității calculului economic în economiile socialiste, este clar că poziția lui Hayek nu s-a schimbat în legătură cu concluziile sale originare şi care coincid fundamental cu cele ale maestrului său Ludwig von Mises. Conform ambilor autori, în acele economii în care nu există proprietatea privată a mijloacelor de producție şi în care, prin urmare, nu se dezvoltă nici piețe, nici prețuri, nu se poate efectua niciun calcul economic eficient. Totuşi, Hayek, față de claritatea de expunere a lui Mises, care a statuat foarte bine *imposibilitatea,* în aceste condiții, ale calculului economic socialist, a dat naştere unei proaste interpretări din partea oponenților săi în faimoasa polemică ulterioară, afirmând că respectivul calcul ar fi ipotetic posibil dacă s-ar dispune de informanția necesară pentru a-l efectua. Desigur, poziția profesorului Hayek coincide deplin cu cea a lui Mises, dat fiind că tocmai pe piață se face uz şi se profită de o informație pe care, conform lui Hayek, nimeni nu ar putea să o dețină într-o formă centralizată. Argumentul semnalat de Mises continuă să se mențină intact, rezultânt ca inoperante observațiile acelor teoreticieni socialişti care, de-a lungul deceniilor, în referirile lor interesate şi parțiale la polemica pe care o comentăm, au ajuns să afirme că Hayek însuşi a recunoscut că poziția lui Mises asupra calculului economic era „extremă". Realitatea evenimentelor economice din țările socialiste, unde problemele de ineficiență şi proastă alocare a resurselor sunt nota dominată, devenite insuportabile din cauza absenței prețurilor de piață ca referință pentru calcul, au arătat succesul

diagnosticului „austriac" în acest domeniu şi, ca urmare, triumful Şcolii Austriece din punct de vedere ştiinţific în polemica pe care o comentăm[1].

Altă teorie strict economică în care Hayek a lăsat să se înţeleagă că aportul şcolii austriece poate fi prost interpretat este teoria capitalului. În *Teoria pură a capitalului*[2], Hayek dezvoltă o doctrină eclectică a dobânzii, pe care o consideră determinată concomitent de către intensitatea preferinţei temporale şi de către productivitate. Totuşi, analiza *Teoriei pure a capitalului* este o analiză de echilibru care nu coincide cu analiza economică net austriacă, adică cea bazată pe analiza proceselor dinamice ale pieţei care tind spre echilibru, însă niciodată în stare de echilibru deplin. Ei bine, o contribuţie austriacă esenţială este aceea de a fi arătat că, dincolo de echilibru, care nu există niciodată în lumea reală, rata naturală sau originară a dobânzii este determinată numai şi numai de preferinţa temporală şi nu are nimic de-a face cu productivitatea capitalului[3]. După publicarea *Teoriei pure a capitalului*, Hayek recunoaşte din nou rolul preponderent al preferinţei temporale din lumea reală într-un articol trecut cu vederea de cea mai mare parte a breslei[4]. Vedem încă o dată cum

---

[1] A se vedea strălucita carte a lui Don A. Lavoie, *Rivalry and Central Planning*, Cambridge University Press, New York, 1985.

[2] F.A. Hayek, *The Pure Theory of Capital*, Routledge & Kegan Paul, London, 1941.

[3] De la Eugen von Böhm-Bawerk trebuie remarcată mai ales critica demolatoare la adresa teoriilor care încearcă să lege dobânda de productivitatea marginală a capitalului. A se vedea E. von Böhm-Bawerk, *Capital and Interest*, Libertarian Press, South Holland, Illinois, USA, 1959, vol. I, cap. VII, pag. 73-122. Ulterior se remarcă contribuţiile lui Mises şi Fetter care au arăt cum Böhm-Bawerk, în volumul al treilea din *Capital and Interest*, a ajuns fără să îşi dea seama pe poziţiile eclectice pe care le criticase. A se consulta, mai ales, Ludwig von Mises, *Human action*, ediţia a treia, Henry Regnery, Chicago, 1966, pag. 479-538 şi Frank A. Fetter, *Capital, Interest and Rent*, Sheed Andrews and McMeel, Kansas City, 1977, în special pag. 177-318. De remarcat, Murray N. Rothbard, *Man, Economy and State*, Nash Publishing, Los Angeles, 1970, pag. 313-387.

[4] F.A. Hayek, «Time-Preference and Productivity: A Reconsideration», *Economica*, Februarie 1945. Trebuie semnalat, cu toate acestea, că analiza hayekiană continuă să utilizeze instrumentele formale ale echilibrului pentru a critica tocmai concluziile teoretice la care se ajunge presupunând existenţa

Hayek, încercând să îşi construiască teoria în termeni de echilibru, mai inteligibili pentru lumea academică, dar totalmente străini tradiției austriece şi propriilor sale convingeri, ajunge la concluzii eronate, pe care apoi le remediază şi le nuanțează, dar care, totuşi, lasă impresia înşelătoare, în lumea ştiințifică, că fundamentele tradiționale ale teoriei austriece a capitalului au fost puse la îndoială într-o măsură mai mare sau mai mică chiar de către marele gânditor austriac.

Un al treilea şi ultim exemplu a fost verificat recent în relație cu pozițiile metodologice ale lui Hayek. Dându-şi seama că ideile popperiene au presupus o îndepărtare de metodologia pozitivistă pe care a criticat-o de-a lungul întregii sale vieți, că metodologia lui Popper este acceptată cu caracter generalizat de către lumea ştiințifică, că, prin urmare, a vorbi într-un limbaj popperian presupune avantaje de comunicare şi înțelegere în lumea academică şi că ştiințele naturale se confruntă cu probleme metodologice din ce în ce mai asemănătoare celor din ştiințele sociale, Hayek s-a decis să sprijine, cel puțin formal, metoda popperiană pentru domeniul ştiințelor sociale. Totuşi, această „schimbare" de poziție metodologică a lui Hayek este mai curând aparentă decât reală, iar în opinia noastră nu ar fi exagerat să considerăm că există un Hayek II distinct de Hayek I din perspectivă metodologică[5]. Este aşa deoarece, deşi Hayek pare să fi acceptat recent ideile fundamentale ale metodologiei popperiene, el a făcut-o cu un astfel de tip de nuanțări pentru domeniul de investigare a ştiințelor naturale, care *de facto* continuă să mențină exact aceleaşi poziții metodologice

acestuia, ceea ce face să îşi piardă multă putere de convingere şi să nu atingă rotunjimea analizelor citate în nota 3.

[5] Nu putem fi de acord cu interpretarea sintetică între „a priori" şi „a posteriori" pe care i-o face Chiaki Nishiyama lui Hayek în introducerea cărții sale *The Essence of Hayek*, Hoover Institution, Stanford University, 1984, pag. XLVI-L. Nishiyama, fidel postulatelor „pozitiviste" ale Şcolii de la Chicago unde s-a format, încearcă continuu să-i dea lui Hayek cea mai popperiană interpretare cu putință, iar când o face se înşală. Considerăm poziția lui Hayek ca net „aprioristică", deşi recunoaşterea *a priori* a conceptelor ar putea avea loc pe baza „formării" acestora în mintea omului ca rezultat al procesului de evoluție a speciei umane (care este teza pe care Hayek o susține în cartea sa de psihologie *The Sensory Order*, University of Chicago Press, 1973).

contrare pozitivismului pe care le apără de peste 40 de ani, continuând în acest sens foarte apropriat de ortodoxia şcolii austriece aşa cum aceasta a fost statuată iniţial de Mises[6]. Într-adevăr, Hayek admite că teoriile economiei ar trebui să fie prezentate într-o formă cât mai „falsificabilă" cu putinţă, deşi imediat după aceea recunoaşte că imensa majoritate a acestor teorii, datorită chiar caracteristicilor ştiinţei economice şi acţiunii umane, nu pot fi verificate empiric[7]. Pare ca şi cum singura concesie pe care Hayek ar fi făcut-o metodologiei popperiene ar rămâne redusă, în fine, la a considera că problema imposibilităţii verificării empirice este mai degrabă o problemă de grad decât de clasă. Totuşi, Hayek însuşi a insistat constant asupra faptului că diferenţele între lumea ştiinţelor naturale şi lumea ştiinţelor sociale sunt atât de mari, încât cercetătorul se întreabă deseori dacă de fapt aceste diferenţe de grad, fiind atât de importante, nu ar prespune mai degrabă diferenţă de clasă care să justifice un dualism metodologic care pentru binele ştiinţei economice ar fi mai bine de evidenţiat decât de minimizat.

Nu putem încheia această prefaţă fără a face o menţiune a celei mai importante contribuţii hayekiene în domeniul filosofiei politice. În acest domeniu, Hayek dezvoltă de o manieră minuţioasă şi analizează până la

---

[6] A se vedea F.A. Hayek, *The Counter-Revolution of Science*, Free Press of Glencoe, New York, 1955. În această lucrare, Hayek afirmă că nimeni nu l-a depăşit pe Mises în dezvoltarea coerentă a „metodologiei subiectiviste" şi că, în acest sens, Mises a mers cu mult înaintea contemporanilor săi. Într-adevăr, evoluţia metodologiei ştiinţei (în care postura popperiană este doar o etapă intermediară) dă dreptate fundamental contribuţiilor misesiene în ceea ce priveşte preponderenţa raţionamentului aprioristic, critica pozitivismului şi refuzul utilizării matematicii în economie şi verificării empirice (vezi pag. 210-211 din cartea citată a lui Hayek).

[7] Vezi F.A. Hayek, «The Theory of Complex Phenomena», în *Studies in Philosophy, Politics and Economics*, Simon and Schuster, New York, 1967, pag. 22-43, şi «The Pretence of Knowledge», în *New Studies in Philosophy, Politics and Economics and the History of Ideas*, Routledge & Kegan Paul, London, 1978, pag. 23-35.

ultimele consecințe contribuția genială a lui Carl Menger[8] cu privire la importanța proceselor evolutive în viața socială care fac posibilă dezvoltarea instituțiilor şi fructificarea unei informații la nivel social, ambele de enormă valoare, care, dacă sunt rezultatul acțiunii, mai bine-zis al interacțiunii oamenilor în societate, este un rezultat ce nu a fost proiectat sau anticipat, de o manieră conştientă, de vreo minte sau un grup de minți umane. Instituțiile sociale, legile în sens material, principiile morale, instituțiile economice, toate dobândesc astfel o nouă dimensiune în lumina analizei hayekiene. Rolul ştiinței economice constă, în mod fundamental, din perspectiva acestei filosofii, în a reconstrui rațional acele procese care au apărut cu succes, evolutiv şi inconştient, la nivel social. De aceea, nu împărtăşim comentariile lui Hayek la adresa maestrului său Mises, în sensul de a considera că multe contribuții ale lui Mises sunt impregnate de acest utilitarism miop pe care Hayek l-a criticat atât de mult. Mises se mişca, în orice caz, la nivelul care necesita reconstrucția teoretică şi rațională a proceselor evolutive care apar de o manieră inconştientă şi spontană în societate (nivelul *ştiinței economice*), în timp ce contribuțiile lui Hayek, comentate aici, sunt mai curând de *filosofie politică* şi pretind să explice rezultatele finale ale evoluției sociale, complexele procese care dau naştere respectivelor rezultate fiind sau nu „tocate" deja prin intermediul ştiinței economice. Dovada a ceea ce afirmăm este că însuşi Mises, în diferite locuri[9], recunoaşte explicit validitatea analizei mengeriene asupra proceselor evolutive de tip social, ceea ce nu exclude să se încerce a le explica rațional prin intermediul ştiinței economice pe care o dezvoltă. Prin urmare, este vorba de două puncte de vedere, cel al ştiinței economice şi cel al filosofiei politice, non-contradictorii între ele, ci, în tot cazul, complementare. Am putea considera, în ultimă instanță, un al treilea

[8] Carl Menger, *Problems of Economics and Sociology*, University of Illinois Press, 1963, în special pag. 139-159. Această carte este traducerea în engleză a *Untersuchungen über die Methode der Socialwissenschaften und der Politischen Ökonomie insbesondere*, publicată pentru prima oară de Duncker & Humblot, la Leipzig în 1883.

[9] Ludwig von Mises, *La acción humana*, pag. 508 şi 606-610.

punct de vedere nedezvoltat de către Hayek, cel al analizei raționale de tip ştiințific asupra acelor principii etice care apar în societate de o manieră evolutivă[10]. Prin urmare, aplicarea punctului de vedere al discuției ştiințifice domeniului etic ar completa cadrul necesar studiilor despre libertate în secolul nostru. Datorăm profesorului Rothbard, de la Universitatea Politehnică din New York, faptul de a fi reluat aceste incipiente şi promițătoare studii ştiințifice din domeniul eticii[11].

Sperăm că prezenta carte a lui Eamonn Butler, care sintetizează şi explică admirabil gândirea lui Hayek, să contribuie la răspândirea, printre cititorii de limbă spaniolă, a cunoaşterii importantei contribuții pe care marele economist austriac a adus-o gândirii politice şi economice din vremurile noastre.

---

[10] O explicație detaliată a relației existente între cele trei puncte de vedere asupra cercetării în ştiințele sociale poate fi găsită în articolul subsemnatului, «Conjectural History and Beyond», publicat cu ocazia *Symposium* asupra *The Fatal Conceit* a lui F.A. Hayek, în *Human Studies Review*, vol. 6, nr. 2, iarna 1988-89. [Inclus în Capitolul al VII-lea al acestei cărți.]

[11] A se consulta, în special, Murray N. Rothbard, *The Ethics of Liberty*, Humanities Press, New Jersey, 1982; Robert Nozick, *Anarchy, State and Utopia*, Basic Books, New York, 1974. Mă bucură foarte mult că aceşti teoreticieni ai libertății, în special Rothbard îşi fundamentează „anarho-capitalismul ştiințific" pe concepția Sfântului Toma d'Aquino (*The Ethics of Liberty*, pag. 1-27) şi a scolasticilor spanioli din Şcoala de la Salamanca Secolului de Aur spaniol, Luis de Saravia de la Calle, Diego de Covarrubias y Leiva, Francisco García, Martín de Azpilcueta Navarro, Domingo de Soto, Tomás de Mercado, Juan de Lugo şi Luis de Molina. A se vedea articolul său «New Light on the Prehistory of the Austrian School», publicat în *The Foundations of Modern Austrian Economics*, E. G. Dolan (ed.), Sheed & Ward, Kansas City, 1976, pag. 52-75.

CAPITOLUL VII

POLITICA LIBERTĂȚII*

Prefațarea cărții profesoarei Paloma de la Nuez îmi produce o mare satisfacție. În primul rând, deoarece este vorba de o excelentă lucrare de cercetare care, cu rigoare intelectuală, profunzime academică şi veritabil spirit universitar, studiază şi analizează cu mare limpezime importantele contribuții ale premiantului Nobel pentru Economie Friedrich A. Hayek, în domeniul Ştiinței Politice. Prezenta lucrare se încadrează perfect în contextul importantelor studii de cercetare efectuate în legătură cu Şcoala austriacă, în general, şi cu gândirea lui F.A. Hayek, în particular, în special de-a lungul ultimelor două decenii. Într-adevăr, criza şi lipsa de prestigiu a paradigmei neoclasico-keynesiene, pe de o parte, alături de prăbuşirea regimurilor socialismului real şi criza „ingineriei sociale" şi a aşa-numitului stat al bunăstării, pe de altă parte, au dat, începând cu a doua jumătate a deceniului 1970, un impuls extraordinar interesului pentru studiul şi investigarea contribuțiilor realizate de către membrii Şcolii Austriece. Acordarea Premiului Nobel pentru Economie lui F.A. Hayek în 1974 a marcat prima bornă a acestei noi tendințe care s-a consolidat de o manieră continuă până în zilele noastre[1]. Această renaştere a Şcolii

---

* Prefața cărții *La política de la libertad. Estudio del pensamiento político de F.A. Hayek*, de Paloma de la Nuez, Unión Editorial, Madrid, 1994.

[1] Ca dovadă a acestui interes reînnoit, trebuie menționată inițierea ambițiosului proiect de a publica simultan în engleză, germană, japoneză şi spaniolă *Operele complete* ale lui F.A. Hayek în 22 de volume, de a căror editare în spaniolă este responsabil autorul rândurilor de față.

Austriece nu s-a manifestat doar în Statele Unite[2], ci şi în Europa, unde există un grup tot mai numeros de cercetători care se specializează în Şcoala Austriacă, în general, şi în operele lui Mises şi Hayek, în particular; la Maastricht, Olanda, în 1992, sub conducerea lui Kirzner a avut loc primul congres european despre Şcoala Austriacă. În Spania, există un interes crescând pentru operele lui Mises şi Hayek, iar printre cercetătorii remarcabili care şi-au dedicat efortul gânditorilor austrieci se remarcă, fără îndoială, cartea despre Hayek a profesoarei Paloma de la Nuez. Am cunoscut-o pe profesoara Paloma de la Nuez acum foarte mulți ani când asista la seminarul meu săptămânal asupra Şcolii Austriece, în cadrul programul său de cercetare asupra contribuțiilor lui Hayek. Din primul moment mi-a atras puternic atenția remarcabila sa pregătire intelectuală, spiritul multidisciplinar, profunzimea, vocația de cercetător, semnificativa capacitate de sinteză şi claritatea în expunerea ideilor, toate prevestind marea calitate a lucrării asupra lui Hayek. De aceea, mă bucur foarte mult că cititorul are la dispoziție rezultatul nobilului ei efort din ultimii ani şi că poate evalua singur această mostră de înalt nivel pe care îl atinge demersul cercetătorilor spanioli din acest domeniu[3].

---

[2] În special în Statele Unite (Universitatea din New York—Israel M. Kirzner, Mario J. Rizzo şi Peter J. Boettke -, la George Mason University—Don Lavoie, Jack High y Karen Vaughn—, la Auburn University—Ludwig von Mises Institute şi Roger Garrison– şi la Universitatea de Las Vegas din Nevada —Murray N. Rothbard şi Hans Hermann Hoppe—, alături de alți teoreticieni precum Joseph T. Salerno, David Gordon etc.). În America de Sud există, de asemenea, importante centre de cercetare influențate de Şcoala Austriacă, în majoritatea țărilor hispano-americane, aşa cum s-a arătat la reuniunea regională a Societății Mont Pelerin, care a avut loc la Río de Janeiro în septembrie 1993. Asupra dezvoltării Şcolii Austriece în America trebuie consultată cartea lui Karen I. Vaughn, *Austrian Economics in America*, Cambridge University Press, Cambridge, 1994.

[3] Trebuie să menționăm că, de-a lungul timpului, în Spania s-a dezvoltat un program de cercetare asupra contribuțiilor Şcolii Austriece, s-a format un grup din ce în ce mai numeros de cercetători, între care se regăseşte chiar Paloma de la Nuez, care constituie sămânța a ceea ce începe să fie Şcoala Austriacă din Madrid. Între aceşti cercetători se remarcă profesorii Ángel Rodríguez, Oscar Vara şi Javier Aranzadi del Cerro, care proveneau de la Universitatea Autonomă

Cartea Palomei de la Nuez se centrează pe studiul contribuțiilor lui Hayek în domeniul Ştiinței Politice, deşi, la fel ca şi conținutul operei lui Hayek, ea prezintă un profund caracter multidisciplinar. În prezenta lucrare primesc un tratament adecvat domenii relaționate cu ştiința economică, antropologia şi dreptul, care au avut o importanță atât de mare pentru gânditorul austriac, deşi toate sunt studiate din perspectiva unei specialiste în ştiințe politice[4].

Nu este cazul să facem în această Prefață un rezumat şi o analiză critică mai detaliată a lucrării Palomei de la Nuez, lăsând cititorului studierea şi aprecierea corespunzătoare. Totuşi, ar fi important de profitat de această ocazie pentru a face două nuanțări, cu scopul de a lămuri mai bine contextul general al operei pe care o comentăm. Prima dintre ele se referă la evaluarea pe care autoarea o face în legătură cu poziția filosofică a lui Hayek. Conform Palomei de la Nuez, nu este tocmai adecvată sinteza filosofică pe care Hayek pretinde să o facă între pozițiile lui Hume şi Kant, „empiristă" a primului şi „aprioristă" a celuilalt. În al doilea rând, Paloma de la Nuez evidențiază corect că evoluționismul lui Hayek este o doctrină nu pe deplin integrată, care în multe ocazii manifestă aparente incoerențe

---

din Madrid; profesorul José Juan Franch, tot de la Universitatea Autonomă din Madrid; Paloma de la Nuez, Esteban Gándara şi Carlos de Miguel de la Universitatea Complutense din Madrid. Foarte aproape de această incipientă Şcoală Austriacă din Madrid se află profesorul Rafael Rubio de Urquía, din ce în ce mai critic cu paradigma neoclasico-walrasiană. De asemenea, merită citat profesorul Manuel da Silva Moreira, de la Universitatea din Porto (un neobosit asistent al seminarului nostru şi autorul remarcabilei cărți *Hayek e a História da Escola Austriaca de Economía*, Biblioteca das Ciencias do Homem, Ediçoes Afrontamento, Porto, 1994) şi, de asemenea, prietenul meu, profesorul de ştiințe politice de la Universitatea din Pisa Raimondo Cubeddu, autor al cărții *The Philosophy of the Austrian School*, Routledge, London, 1993.

[4] În acest sens, lucrarea Palomei de la Nuez are un conținut economic mai scăzut decât interesanta carte a profesorului Silva Moreira, citată în nota anterioară, fructul unei teze de doctorat realizată sub conducerea profesorului Menéndez Ureña de la Universitatea Comillas. În orice caz, lucrarea Palomei de la Nuez este comparabilă, prin dimensiuni şi obiective, cu cea a profesorului de filosofie politică Raimondo Cubeddu, *The Philosophy of the Austrian School*, Routledge, London şi New York, 1993.

semnalate de către doctrină. Într-o altă lucrare am încercat să răspund acestor critici adresate lui Hayek, pe care, nuanțat, le expune Paloma de la Nuez în cartea sa[5]. Părerea mea este că sinteza hayekiană a pozițiilor lui Hume şi Kant, departe de a fi o încercare *contra naturam* de dificilă justificare filosofică, reprezintă, din contră, una dintre cele mai esențiale manifestări de originalitate creativă şi ştiințifică a Şcolii Austriece. Într-adevăr, de la Menger, Şcoala Austriacă se naşte ca o analiză teoretică a problemelor de evoluție socială capabilă de a explica naşterea şi dezvoltarea spontană a instituțiilor sociale, încât studiul evoluției sociale se face de către austrieci în perfectă compatibilitate cu metoda aprioristică: se poate ajunge la a cunoaşte *forma* teoretică a proceselor de evoluție, dar nu şi *materia,* conținutul lor concret empiric, pe care cercetătorul nu îl poate înțelege, dată fiind imensa capacitate creativă a noii informații şi cunoaşteri pe care constant o dezvoltă ființele umane. Din acest punct de vedere, se înțelege de ce un studiu al proceselor evolutive (şi în acest sens „empiric") trebuie să fie obligatoriu aprioristic şi deductiv, dat fiind că aceeaşi bogăție a faptelor lumii sociale exterioare face imposibilă extragerea directă a informațiilor din acestea, dacă nu se dispune de o cunoaştere *a priori* neverificabilă, care să permită înțelegerea şi interpretarea istoriei. Aceeaşi idee a evoluției reprezintă o cunoaştere *a priori* neverificabilă, care se fundamentează pe teorie, tocmai cea care ne permite să interpretăm faptele trecutului şi să construim „istoria conjecturală"[6], cum foarte bine ne explică Paloma de la Nuez în cartea sa. În ceea ce priveşte „lacunele" evoluționismului hayekian, trebuie să recunoaştem, înainte de toate, că,

[5] A se vedea, de exemplu, J. Huerta de Soto, «Prefață» la volumul I din *Obras Completas* ale lui F.A. Hayek, *La fatal arrogancia: Los errores del socialismo*, publicată de către Unión Editorial, Madrid, 1990, pag. 1-27. [Capitolul al VI al acestei cărți.]

[6] Jesús Huerta de Soto, «Conjectural History and Beyond», *Humane Studies Review*, volum 6, nr. 2, iarna 1988-1989, pag. 10. Publicat în spaniolă sub titlul «Historia, Ciencia Económica y Ética Social», în *Cuadernos de pensamiento liberal*, nr. 12, aprilie 1991, pag. 78-80. [Capitolul al VII – lea al acestei cărți.]

după cum însuşi Hayek se confesa[7], stilul său de cercetare şi gândire era pe cât de creativ, pe atât de dezorganizat şi aparent contradictoriu. Totuşi, presupusele „lacune" ale evoluționismului hayekian nu sunt acestea dacă el însuşi se interpretează în lumina corpului general al teoriei Şcolii Austriece de Economie asupra proceselor de interacțiune socială. Adică evoluționismul hayekian reprezintă o interpretare *teoretică* a istoriei, care permite analizarea instituțiilor cu criteriul după care în ele au intervenit sau nu, de-a lungul procesului de formare, cazuri de constrângere sistematică sau agresiune instituțională, din partea statului sau guvernelor, exercitată asupra procesului spontan de formare (socialism şi/sau intervenționism). Prin urmare, nu este vorba de faptul ca evoluționismul hayekian să permită „justificarea" *a posteriori* a oricărui rezultat din istorie pentru simplul fapt de a fi consecința procesului de dezvoltare a acesteia (interpretare ingenuă a contribuției lui Hayek ce nu rezistă criticii, din punctul meu de vedere). Este vorba, mai degrabă, de o analiză economică fertilă a studiului actualelor instituții şi a procesului lor de formare, înțelese ca sinteză a elementelor sale esențiale spontane şi a acelora impuse artificial din exterior de o manieră coercitivă şi care condiționează necesitățile şi posibilitățile viitoare de reformă şi dezvoltare. Pe scurt, domeniul metodologiei de cercetare socială a Şcolii Austriece, pe lângă apărarea dualismului metodologic şi a analizei aprioristice şi deductive, oferă o perfectă interacțiune a celor trei niveluri distincte dar

[7] A se vedea F.A. Hayek, «Two Types of Mind», în *New Studies in Philosophy, Politics, Economics and the History of Ideas*, Routledge, London, 1978; reeditat ca şi capitolul al III-lea din volumul al III-lea din *The Collected Works of F.A. Hayek*, *The Trend of Economic Thinking: Essays on Political Economists and Economic History*, W.W. Bartley III şi Stephen Kresge (ed.), Routledge, London, 1991, pag. 49-55. De asemenea, *Hayek on Hayek: An Autobiographical Dialogue*, Stephen Kresge şi Leif Wenar (ed.), The University of Chicago Press, Chicago, 1994. În altă parte (*Prefața* la cartea lui Eamonn Butler, *Hayek,* publicată de către Unión Editorial, Madrid, 1989 [a se consulta capitolul al VIII-lea al volumului de față]), am scos în evidență că Hayek cade uneori în erori şi contradicții, mai ales când pretinde să construiască punți inutile cu „ortodoxia" ştiințifică care l-a înconjurat în fiecare moment al vieții sale, mai ales cu scopul de a menține posibilități mai mari de comunicare cu colegii săi din comunitatea ştiințifică.

complementare ale studiului: istorico-evolutiv (numit şi „istorie conjecturală"), teoretic (constituit fundamentalmente pentru dezvoltarea teoriei economice) şi etic (în care se analizează principiile esențiale ale eticii sociale, coerența sa, exegeza şi sinteza)[8].

Însă ajunge cu scolaticismele! Considerațiile anterioare nu diminuează în niciun fel meritul lucrării profesoarei Paloma de la Nuez, ci pretind doar să prezinte opinia mea asupra temelor expuse, lucru pe care, pe de altă parte, autoarea îl duce la impecabil bun-sfârşit. Acum nu îmi rămâne decât să vă felicit din nou pentru acest important şi nobil efort de cercetare finalizat şi care va ajuta mult la extinderea şi impulsionarea cunoaşterii operelor lui Hayek în țările de limbă spaniolă, încurajându-vă să continuați la acest înalt nivel de la care a început munca dumneavoastră intelectuală, didactică şi de cercetare.

[8] Asupra celor trei niveluri de aproximare a cunoaşterii şi a modului în care Şcoala Austriacă a realizat importante contribuții în fiecare dintre ele, precum şi asupra interrelației acestora şi a modului în care se consolidează reciproc a se consulta J. Huerta de Soto, Prefața la *La fatal arrogancia: Los errores del socialismo*, pag. 1-27 (capitolul al VI-lea al acestei cărți).

CAPITOLUL VIII

LIBERTATEA ŞI LEGEA*

Libertatea şi legea este una dintre cele mai importante cărţi scrise în secolul al XX-lea asupra teoriei şi politicii libertăţii şi filosofiei dreptului. Ea constituie un magnific aport la teoria liberalismului, scris din punctul de vedere juridico-politic de către un autor strălucit şi polivalent care, spre deosebire de ceea ce este obişnuit la restul teoreticienilor liberali (în mare măsură, aparţinând tradiţiei culturale germane şi anglo-saxone), îşi fundamentează analiza şi îşi dezvoltă raţionamentele puternic înrădăcinate în tradiţia culturală mediteraneană a Greciei şi, mai ales, a Romei. De aceea, *Libertatea şi legea* trebuie să fie o lectură obligatorie pentru orice jurist, politician şi cercetător social prieten al libertăţii[1] şi sunt sigur că lectura şi studiul acestei cărţi îi vor produce cititorului aceeaşi emoţie şi impresie intelectuală pe care mi le-a produs mie această carte a lui Bruno Leoni. În

---

* Prefaţa cărţii lui Bruno Leoni, *La libertad y la ley,* ediţia a II-a, în curs de apariţie la Unión Editorial, Madrid.

[1] Cunoscutele declaraţii critice asupra doctrinei separaţiei puterilor a lui Montesquieu realizate de către importanţi lideri ai partidului socialist spaniol reprezintă o dovadă clară a înaltului grad de confuzie şi incultură politică şi democratică care din păcate s-a generalizat în ţara noastră şi demonstrează urgenţa şi necesitatea studiului şi răspândirii de cărţi precum *Libertatea şi legea*, a cărei primă ediţie a fost publicată în spaniolă de către Unión Editorial în 1974, când se anticipa iminentul început al tranziţiei democratice spaniole. Astăzi, după atâţia ani, cu democraţia noastră pe deplin aşezată, studiul său este încă şi mai important, de unde şi apariţia inevitabilă a ediţiei a doua, lărgită şi revizuită, a cărţii lui Bruno Leoni.

prezenta Prefață, după câteva considerații asupra autorului, voi explica esența contribuției lui Bruno Leoni şi a rolului pe care aceasta îl joacă în teoria politică şi mişcarea liberală contemporană.

Bruno Leoni s-a născut pe 26 aprilie 1913 şi a avut o viață foarte intensă şi diversă. Profesor de filosofie a dreptului şi teorie a statului la Universitatea din Pavia, a fost decan al Facultății de Ştiințe Politice din această universitate şi fondator al faimoasei reviste *Il Politico.* A fost, de asemenea, avocat cu cabinet deschis la Torino, întreprinzător, arhitect *amator,* muzician, mare iubitor de artă şi poliglot (vorbea la perfecție, pe lângă italiană, engleză, franceză şi germană). Din aceste motive şi datorită marii sale deschideri intelectuale şi artistice, Bruno Leoni poate fi considerat, mai curând, un om al Renaşterii decât un cercetător tipic al zilelor noastre[2]. Pe deasupra, Bruno Leoni a avut o intervenție foarte importantă în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, ajutând la salvarea multor soldați aliați în Italia ocupată de germani. În septembrie 1967 a fost numit preşedinte al Societății Mont Pelerin, murind tragic puțin după aceea, pe 21 noiembrie 1967[3].

Istoria elaborării cărții *Libertatea şi legea* este, de asemenea, destul de curioasă. Cartea îşi are originea într-un seminar pe care Arthur Kemp l-a

---

[2] James M. Buchanan, premiant Nobel pentru Economie, mi-a povestit o anecdotă conform căreia, ținând un seminar de teorie economică cu Bruno Leoni în Statele Unite, la un moment dat acesta a dispărut de pe scenă, spre marea consternare a restului participanților, consternare care avea să se transforme într-o admirație generalizată când s-a ştiut că, după ce aflase că în zonă există un club care oferea lecții de pilotaj, Bruno Leoni s-a decis să profite pentru a învăța să piloteze avioane. O variantă, uşor modificată, a acestei anecdote poate fi citită în F.A. Hayek, «Bruno Leoni, the Scholar», inclus în volumul IV din *The Collected Works of F.A. Hayek,* intitulat *The Fortunes of Liberalism: Essays on Austrian Economics and the Ideal of Freedom*, Peter J. Klein (ed.), Routledge, London, 1992, p. 255.

[3] A fost asasinat într-o altercație pe care a avut-o cu unul dintre chiriaşii săi, care s-a înfuriat enorm când Leoni l-a acuzat că şi-a însuşit banii celorlalți chiriaşi, pe care primul îi strângea. Caracterul tragic al acestei întâmplări a devenit evident după asasinat, când respectivele venituri din chirii ajungeau prin poştă, demonstrându-se astfel că acuzația lui Leoni se baza pe o neînțelegere şi, de aceea, era lipsită de fundament. Datorez lui James M. Buchanan aceste detalii.

organizat la Claremont College între 15 şi 28 iunie 1958 şi la care au participat Friedrich A. Hayek, Milton Friedman şi Bruno Leoni[4]. Leoni şi-a expus ideile verbal, folosind pentru aceasta câteva note scrise. Conferința sa a fost înregistrată şi transcrisă în engleză, fiind ulterior, după acordul definitiv al autorului, editată sub formă de carte în 1961[5].

Aportul esențial al lui Bruno Leoni rezidă în concepția asupra dreptului ca un produs eminamente evolutiv şi consuetudinar, în critica sa asupra legislației şi a concepției kelseniene a dreptului şi în analiza sa comparativă între procesul de formare a dreptului roman şi al *common law*-ului de origine anglo-saxonă. De o manieră mai convingătoare şi, în multe cazuri, mai bine articulată decât cea a lui Hayek, Bruno Leoni explică gravele pericole care amenință libertatea cetățeanului din cauza inflației legislative şi amenințarea intervenționismului legislativ al statului bazat pe concepția kelsenianã asupra civilizației; şi toate acestea fundamentate pe o analiză înrădăcinată în tradiția juridică continentală romană care evidențiază, încă o dată, că adevăratele origini intelectuale şi istorice ale liberalismului se găsesc mai curând în propria noastră tradiție culturală decât în cea a lumii anglo-saxone[6].

---

[4] Acest seminar, al cincilea, organizat de către *Institute on Freedom and Competitive Enterprise*, avea să dobândească o importanță istorică determinantă asupra evoluției teoriei liberalismului în secolul trecut. Conferințele susținute de Hayek aici au condus la apariția *Constituției libertății,* cele ale profesorul Friedman au fost publicate ulterior sub numele de *Capitalism şi libertate* iar ale profesorului Bruno Leoni au constituit sămânța cărții *Libertate şi lege.*

[5] *Freedom and the Law*, D. Van Nostrand Company, Princeton, New Jersey, 1961; a doua ediție în engleză a fost publicată, sub patronajul Institute for Humane Studies, de către Nash Publishing Company, Los Angeles, 1972. O a treia ediție, revizuită şi extinsă, a fost publicată de Liberty Fund, Indianapolis, 1991. Deşi majoritatea cărților lui Bruno Leoni se găsesc în italiană, *Libertatea şi legea* nu a fost, curios, tradusă în această limbă.

[6] Acest lucru a fost recunoscut inclusiv de către Hayek (în domeniul economiei şi grație lui Bruno Leoni) pentru care fundamentele filosofice ale economiei de piață au fost dezvoltate, pentru prima oară, de scolasticii spanioli ai Şcolii de la Salamanca din secolele XVI –XVII. În acest sens, a se vedea articolul de pionierat al lui Murray N. Rothbard intitulat «New Light on the Prehistory of the Austrian School of Economics», în *The Foundations of Modern Austrian Economics*, Sheed &

Ideea centrală a lui Bruno Leoni asupra dreptului este intim relaționată cu teoria Şcolii Austriece de Economie, dezvoltată inițial de către Carl Menger, în legătură cu naşterea evolutivă a instituțiilor. Pentru Menger, instituțiile apar de o manieră spontană şi evolutivă de-a lungul unei perioade foarte lungi de timp în care nenumărate ființe umane aduc, fiecare în parte, un mic „bob" de cunoaştere şi experiențe personale generate în circumstanțe particulare de timp şi spațiu. Menger şi-a dezvoltat teoria asupra naşterii şi evoluției instituțiilor sociale aplicând-o la cazul concret al apariției banilor dar a susținut că ea ar putea fi aplicată, de asemenea, altor instituții sociale de mare importanță, precum cele lingvistice şi juridice[7]. Ei bine, foarte influențat de aceste idei ale Şcolii Austriece, Bruno Leoni le-a aplicat domeniului dezvoltării instituțiilor juridice, mai precis naşterii şi evoluției dreptului, ilustrându-le cu procesele de formare a dreptului roman şi a *rule of law* din lumea anglo-saxonă. Pentru Bruno Leoni dreptul nu este un corp de norme pozitive emanate de la parlament ci reprezintă un ansamblu de comportamente

---

Ward, Kansas City, 1976, pag. 52-74; dar şi lucrări de Marjorie Grice-Hutchinson (*The School of Salamanca*, Clarendon Press, Oxford, 1952 şi *El pensamiento económico en España, 1177-1740*, Edit. Crítica, Barcelona, 1982); Lucas Beltrán («Sobre los orígenes hispanos de la economía de mercado», *Cuadernos del pensamiento liberal*, nr. 10 (1), 1985, pag. 5-38); Alejandro A. Chafuen (*Economía y ética: Raíces cristianas de la economía de libre mercado*, Rialp, Madrid, 1991); şi de Jesús Huerta de Soto, «Génesis, esencia y evolución de la Escuela Austriaca de Economía», nota 3 (capitolul I al acestei cărți).

[7] Carl Menger, *Untersuchungen über die Methode der Socialwissenschaften und der Politischen Ökonomie insbesondere*, Duncker & Humblot, Leipzig, 1883, în special pagina 182. Chiar Menger exprimă impecabil, în felul următor, întrebarea căreia pretinde să-i răspundă noul său program de cercetare ştiințifică în economie: „Cum se face că instituțiile care servesc cel mai adecvat binele comun şi sunt cele mai semnificative pentru dezvoltarea sa au apărut fără intervenția unei voințe comune şi deliberate?" (pp. 163-165). Pentru Menger, instituțiile sociale sunt, fără îndoială, rezultatul *interacțiunii* multor ființe umane, însă nu au fost proiectate, nici organizate conştient sau deliberat de către niciuna dintre ele. Termenul german folosit de către Menger pentru a se referi, când explică naşterea instituțiilor, la „consecințele non-intenționate ale acțiunilor umane", este *unbeabsichtigte Resultante* (*op. cit.*, p. 182).

ghidate care s-au format de-a lungul unei perioade lungi de timp şi care conțin foarte multă înțelepciune, dat fiind că în procesul lor *evolutiv* de formare au intervenit o mulțime de persoane într-o varietate infinită de circumstanțe. Pe deasupra, aceste instituții juridice se formează de o manieră *selectivă*, iar acele societăți şi grupuri care sunt capabile de a-şi adapta comportamentul la normele reglate de comportament care să favorizeze ajustarea şi coordonarea socială obțin un avantaj comparativ asupra altor grupuri sociale, ajungând să fie majoritare şi extinzându-se prin procesul social de imitare şi învățare.

Marele aport al lui Bruno Leoni constă în a fi demonstrat că teoria austriacă asupra naşterii şi evoluției instituțiilor sociale nu are doar o perfectă ilustrare în cazul apariției dreptului dar că a fost pe deplin dezvoltată şi articulată anterior de către întreaga şcoală juridică clasică a dreptului roman. Astfel, Leoni, citându-l pe Cato prin intermediul lui Cicero, semnalează expres cum juriştii romani erau deja conştienți că dreptul roman era superior celui al altor popoare deoarece nu se datora creației personale a unui singur ins, ci mai multora, printr-o serie de secole şi generații, deoarece „nu a existat niciodată în lume un om atât de inteligent care să prevadă totul, şi chiar dacă am putea concentra toate creierele în capul aceluiaşi om, i-ar fi imposibil acestuia să țină cont de toate în acelaşi timp, fără să fi acumulat experiența care derivă din practică în decursul unei lungi perioade din istorie”[8]. Pe scurt, pentru Bruno Leoni dreptul apare ca rezultat al unei serii continue de tentative în care fiecare individ ține cont de propriile circumstanțe şi de comportamentul celorlalți, perfecționându-se prin intermediul unui proces selectiv şi evolutiv[9].

---

[8] Cicero, *De republica*, II,1,2. Citatul complet şi comentariile lui Bruno Leoni pot fi găsite în capitolul al V-lea din *La libertad y la ley*, şi în J. Huerta de Soto, *Socialismo, cálculo económico y función empresarial*, pag. 158-159.

[9] După Bruno Leoni, dreptul apare ca „una continua serie di tentativi, che gli individui compiono quando pretendono un comportamento altrui, e si affidano al proprio potere di determinare quel comportamento, qualora esso non si determini in modo spontaneo” (Bruno Leoni, «Diritto e Politica», inclus în *Scritti di Scienza Politica e Teoria del Diritto*, Milano, 1980, p. 240). După cum se observă,

Prin urmare, influența Şcolii Austriece de Economie asupra gândirii lui Bruno Leoni este evidentă. Este suficientă trecerea în revistă a numărului de citări ale operelor lui Mises şi Hayek din diferitele sale lucrări, precum şi constatarea deplinei sale familiarități cu teoriile dezvoltate de către aceşti autori. Ca dovadă, putem menționa studiul pe care Bruno Leoni îl dedică teoremei imposibilității calculului economic socialist, descoperit de Ludwig von Mises în 1920[10]. Bruno Leoni a fost primul teoretician al ştiinței politice care şi-a dat seama şi a evidențiat că argumentul esențial al lui Mises contra socialismului nu era decât un caz particular al „concepției mai generale conform căreia niciun legislator nu ar putea stabili de unul singur, fără vreun tip de colaborare din partea întregului popor implicat, normele care reglementează comportamentul fiecăruia în această rețea de relații pe care noi le avem cu toți ceilalți"[11]. Mai mult, Bruno Leoni completează teoria economiştilor austrieci asupra socialismului şi merge mai departe, ajungând la concluzia după care nicio piață liberă nu este, în ultimă instanță, compatibilă cu procesul centralizat de legislație parlamentară cu care ne-am obişnuit astăzi, în sensul că există un clar paralelism între conceptul de legislație pozitivă şi socialism, pe de o parte, şi conceptul de drept înțeles ca produs evolutiv şi consuetudinar şi libertate, pe de altă parte. De aceea, este clar aplicabilă chiar lui Bruno Leoni concluzia sa în relație cu aportul lui Mises şi Hayek asupra imposibilității socialismului, cea pe care a calificat-o drept „contribuția cea mai importantă adusă cauzei liberale din vremurile noastre"[12].

---

teoria lui Bruno Leoni coincide pe deplin cu cea dezvoltată anterior de Carl Menger cu referire la bani şi instituțiile sociale.

[10] Există inclusiv o lucrare a lui Bruno Leoni dedicată acestei teme şi publicată în 1965 cu titlul «Il problema del calcolo economico in una economia di piano», publicado en *Il Politico*, XXX (1965), pp. 415-460.

[11] A se vedea referirile pe care le fac la considerațiile juridice ale lui Leoni asupra imposibilității socialismului, cuprinse în Jesús Huerta de Soto, *Socialismo, cálculo económico y función empresarial*, Unión Editorial, Madrid, 1992, pag. 156-157

[12] Influența Şcolii Austriece asupra gândirii lui Bruno Leoni a fost puțin tratată, cu excepția lucrărilor prietenului meu Raimondo Cubeddu, în special în articolul său „Friedrich A. von Hayek e Bruno Leoni", *Il Politico*, 1992, anul LVII,

Desigur, Leoni s-a văzut foarte mult influenţat de teoriile Şcolii Austriece, realizând că acestea aveau precursori mult mai vechi în curentul de gândire juridic clasic din Roma, dar, la rândul său, a influenţat puternic gânditorii austrieci, în general, şi, în special, pe Hayek, cel care până la întâlnirea cu Bruno Leoni în 1954 reuşise doar să conecteze teoria austriacă asupra procesului de formare evolutivă a instituţiilor cu tradiţia liberalismului scoţian condusă de Hume[13]. Astfel, este evident că, graţie influenţei pozitive a lui Bruno Leoni, Hayek a început să fie din ce în ce mai conştient de importanţa dreptului, înţeles ca un rezultat al unui proces evolutiv, ca garanţie a libertăţii individuale, înţelegând din ce în ce mai clar şi profund gravul pericol pe care legislaţia pozitivă emanată de către state şi fundamentată pe concepţia kelseniană a dreptului pozitiv îl presupunea pentru libertatea individuală. Aceasta este ideea pe care a rafinat-o Hayek în ultimele decenii ale vieţii sale, graţie lucrărilor de început ale lui Leoni care, fără îndoială, a fost în secolul al XX-lea criticul cel mai complet, profund şi original al legislaţiei pozitive şi al concepţiei kelseniene a dreptului[14]. Bruno Leoni are marele merit de fi centrat studiile

---

pag. 393-420. De asemenea, trebuie consultată magnifica sa carte *The Philosophy of the Austrian School*, Routledge London, New York, 1993. De asemenea, M. Stoppino menţionează în articolul „L'individualismo integrale di Bruno Leoni", inclus ca studiu introductiv la lucrarea lui Leoni, *Scritti di Scienza Politica e Teoria del Diritto*, deja citată, importanta influenţă pe care teoriile Şcolii Austriece au avut-o asupra gândirii lui Bruno Leoni.

[13] Efectiv, Arnold Plant a fost cel care, atunci când Hayek a ajuns la London School of Economics, i-a sugerat acestuia că ar trebui să studieze în detaliu aportul lui Hume şi al şcolii sale, datorită relaţiei pe care acesta îl avea cu tradiţia mengeriană asupra teoriei apariţiei instituţiilor. Începând din anii 1950, graţie influenţei pozitive a lui Leoni, Hayek schimbă centrul de greutate al teoriei sale asupra liberalismului, deplasându-se dinspre Scoţia spre Şcoala de la Salamanca (să ne amintim că, între 1947 şi 1950, Hayek conducea cercetarea realizată de Marjorie Grice-Hutchinson asupra Şcolii de la Salamanca, pe care am citat-o în nota 6). A se vedea şi F.A. Hayek, *Derecho, legislación y libertad*, volum II, Unión Editorial, Madrid, ed. 2.ª, 1988, pag. 288-289.

[14] Critica detaliată pe care Bruno Leoni i-o face lui Hans Kelsen se regăseşte în articolul său «Oscurità ed incongruenze nella dottrina kelseniana del diritto», inclus în cartea sa *Scritti di Scienza Politica e Teoria del Diritto*, operă deja citată.

lui Hayek[15], dându-le nu doar o fundamentare bazată pe concepția clasică a dreptului roman, ci realizând şi o magistrală integrare, în interiorul unei teorii sintetice asupra libertății, a clasicei tradiții juridice romane cu tradiția anglo-saxonă a *rule of law* şi teoria economică a proceselor sociale dezvoltate de către Şcoala Austriacă.[16]

Moartea prematură a lui Bruno Leoni din 1967 a privat ştiințele sociale, filosofia politică şi teoria libertății a vremurilor noastre de un aport de inestimabilă valoare. Totuşi, cărțile lui Leoni, în special *Libertatea şi legea,* reprezintă un instrument de valoare incalculabilă pentru tinerii cercetători din zilele noastre care au responsabilitatea morală şi profesională de a aprofunda studiile din acest domeniu. Mi-ar plăcea să închei această Prefață cu următoarele cuvinte cu care Hayek a evaluat demersul lui Bruno Leoni: *Libertatea şi legea* a stabilit „puntea intelectuală care a învins vechea separație existentă între studiul dreptului şi analiza teoretică a ştiințelor sociale. Poate că enorma bogăție de sugestii pe care această carte

---

Asupra poziției antikelseniene a lui Bruno Leoni trebuie consultată cartea lui Norberto Bobbio, intitulată «Bruno Leoni di fronte a Weber e a Kelsen», publicată în *Il Politico*, XLVII, 1982, nr. 1, pag. 131 şi următoarele.

[15] A se vedea, în special, John Gray, *Hayek on Liberty*, Oxford University Press, Oxford, 1986, p. 69, dar şi cartea sa *Liberalisms: Essays in Political Philosophy*, Routledge, London, 1989, p. 94. C. Kukathas surprinde influența profundă pe care Leoni a avut-o asupra lui Hayek, în cartea sa *Hayek and Modern Liberalism*, Oxford University Press, Oxford, 1989, p. 157, unde se spune că accentul mai apăsat pus de Hayek pe *common law* şi pe dreptul evolutiv din cartea sa *Derecho, legislación y libertad,* prin comparație cu *Constituția libertății*, îşi are originea faptul că „arguably, Hayek changed his view because of the criticism made by Bruno Leoni in *Freedom and the Law*".

[16] Există alte multe contribuții de interes ale lui Bruno Leoni care ar putea fi considerate, totuşi, de importanță secundară în relație cu cea deja indicată în text. Este suficient să menționăm, ca dovadă, observațiile critice pe care Bruno Leoni le face instrumentalismului metodologic al lui Milton Friedman, anterioare analizelor mai moderne care au demonstrat insustenabilitatea şi stupiditatea metodologiei pozitiviste a lui Friedman pentru ştiințele sociale. Totuşi, nu ne însuşim critica fără vreun fundament pe care o face apriorismului metodologic al lui Mises, din motive expuse în «Crisis y método en la Ciencia Económica», publicat în volumul I al cărții mele *Lecturas de Economía Política*, Unión Editorial, Madrid, 1986, pag. 1-27 (în acest volum , capitolul al III-lea).

o are va deveni pe deplin evidentă pentru cei care lucrează pe direcţii similare. În orice caz, Bruno Leoni ar fi ultimul care să nege că această carte doar semnalează calea enormului efort intelectual pe care încă îl avem de făcut până când seminţele noilor şi atât de fecundelor idei ale acestei cărţi să poată fi fructificate în toată spendoarea lor"[17]. Aşa să fie.

[17] F.A. Hayek, «Bruno Leoni the Scholar» inclus în *Omaggio a Bruno Leoni*, editat de către Pasquale Scaramozzino, *Quaderni della Rivista «Il Politico»*, nr. 7, Milano, 1969 (A. Giuffrè, Milano, 1969). Pe lângă această magnifică culegere de eseuri asupra lui Bruno Leoni, trebuie consultat numărul al XI-lea din 1988 al *Harvard Journal of Law and Public Policy*, unde este inclusă, printre altele, lucrarea lui Peter H. Aranson, intitulată «Bruno Leoni in Retrospect», pag. 661-711, precum şi cea a lui Leonard P. Liggio şi Thomas G. Palmer, intitulată «*Freedom and the Law*: A comment on Professor Aranson's article», pag. 713-723. De asemenea, la reuniunea regională a Societăţii Mont Pelerin care a avut loc la San Vincenzo, Italia, în septembrie 1986, s-a dedicat o sesiune monografică lui Bruno Leoni, căzută în sarcina lui Arthur Kemp. A se vedea articolul său „The Legacy of Bruno Leoni", care a fost comentat de către Angelo Maria Petroni, „On Arthur Kemp's 'The Legacy of Bruno Leoni".

CAPITOLUL IX

O INTERPRETARE LIBERALĂ A CRIZEI ECONOMICE*

1. Ce este o depresiune?

O depresiune economică nu este decât etapa de reajustare a unei structuri productive care s-a văzut distorsionată în urma inflației. În această definiție, care este precisă dar scurtă, s-au utilizat două concepte esențiale, unul de „structură productivă" şi celălalt de „inflație", pe care o să încercăm să le explicăm cu scopul de a vedea în ce formă, prin raportare reciprocă, apar, de-a lungul istoriei, crizele economice.

2. Structura productivă

Ce este o structură productivă? Este vorba de un concept pe care mi-ar plăcea să îl clarific în mod special, deoarece nu este răspândit printre cultivatorii ştiinței economice, dar are o importanță capitală atunci când se doreşte înțelegerea oricărui proces economic. O structură productivă nu reprezintă decât un ansamblu de etape în care se divide procesul de producție. Ne putem imagina producția oricărui bun, de exemplu, a unui automobil, şi ne dăm imediat seama că de la extracția minereului de fier din mină, prelucrarea sa în furnale şi aşa mai departe, până la montajul şi

* Transcrierea conferințelor ținute la Club Literal de Madrid în 26 noiembrie 1979 şi la Cámara Oficial de Comercio, Industria y Navegación de Valencia, 7 martie 1980, publicat în *Caduceo: Revista económico-financiera,* Nr. 385/386, Madrid, 1980, pp. 25-32.

distribuția pe piață, există diferite etape. Ei bine, aceste etape constituie structura procesului de producție a automobilului.

În economiile moderne, diferitele întreprinderi s-au specializat într-o etapă concretă de producție. Există anumite industrii care se specializează în producerea de bunuri foarte îndepărtate de consum, numite industria bunurilor de capital, şi alte, în schimb, care se specializează în producția de bunuri foarte apropiate consumului, numite industria bunurilor de consum. Noi ne vom localiza rapid în realitatea economică de zi cu zi: există industrii ale bunurilor de capital, cele ale siderurgiei, şantierelor navale, întreprinderilor de construcții; există industrii ale bunurilor de consum, vânzarea cu amănuntul, comerțul, distribuția de autovehicule.

Desigur, avem de-a face cu o idee lesne de înțeles dar pe care, până acum, economiştii nu au dezvoltat-o aşa cum ar fi trebuit, deşi este una de importanță capitală deoarece procesul productiv, de-a lungul istoriei, a tins să se lungească, integrând un număr crescând de etape şi, ca o consecință, a devenit tot mai performant. Aceasta reprezintă o idee esențială. O înțelegem bine dacă vom compara, de exemplu, un tractor cu un plug: nu încape nicio îndoială că, la aratul pământului, un tractor este mult mai productiv decât un plug; de asemenea, nu încape îndoială că procesul producerii unui tractor este mult mai lung, mult mai complex şi de durată, că necesită mult mai mult capital decât procesul producerii unui plug.

Vom merge mai departe. Întreprinzătorii au mereu în minte procese de producție mai lungi şi aşteaptă doar să dispună de mai mult capital pentru a le putea pune în practică. Dacă aşa ceva se întâmplă la nivel individual, se întâmplă, de asemenea, la nivel mai global. Dacă vom compara, de exemplu, economia Indiei cu o economie dezvoltată precum cea a Statelor Unite, ne dăm seama rapid de faptul că India este o țară mai sub-dezvoltată, în relație cu Statele Unite, însă nu din cauza lipsei de cunoştințe tehnologice; tehnicienii indieni cunosc foarte bine modalitatea de a construi un furnal, inclusiv de a produce un computer; însă economiei indiene îi lipseşte capitalul necesar pentru a duce la bun sfârşit aceste

procese de investiții atât de sofisticate, în timp ce nord-americanii dispun de acest capital.

Aşadar, ştim deja ce este structura productivă (diferitele etape în care este divizată producția); ştim deja că există o tendință de prelungire a proceselor de investiții, evident, deoarece procesele de investiții mai lungi tind să fie mai productive; cum această prelungire este mereu limitată de gradul de disponibilitate al capitalului şi de măsura în care se economiseşte capital pentru a prelungi procesele productive. În fine, am văzut că există nişte întreprinderi care se specializează în anumite etape ale procesului de producție. După ce am văzut primul concept utilizat în definirea depresiunii economice, vom analiza acum cel de-al doilea concept inițial folosit: cel de inflație.

3. Inflația

Ce este inflația? Cu siguranță, inflația *nu* reprezintă o creştere a prețurilor. Inflația reprezintă o sporire în cantitatea de bani care circulă în sistemul economic; ceea ce se întâmplă este că această creştere produce, de regulă, deci nu întotdeauna, o creştere a prețurilor. Oamenii simpli şi, din păcate, chiar economiştii au tins să confunde cauza cu efectul şi să denumească „inflație" doar ceea ce constituie o consecință a creşterii monetare (cu care oamenii au încetat să se mai întrebe unde se află originea creşterii prețurilor). Prin urmare, nu trebuie să uităm niciodată, lucru esențial pentru a continua firul argumentației din discursul nostru, că vom considera că inflația reprezintă o creştere a cantității de bani care, în general, desigur, are ca efect creşterea nivelului prețurilor.

4. Impactul inflației asupra structurii productive

Cum se produce această creştere a cantității de bani care circulă în sistemul economic? În general, noii bani ajung în sistem printr-o politică intervenționistă a guvernului de „expansiune a creditului". În anumite momente, guvernele decid că trebuie pompați mai mulți bani în sistem, îi fabrică şi îi introduce în sistem prin următoarele mecanisme: reducerea

ratelor dobânzii şi directivele date sistemului bancar de acordare a unor mai mari facilități de creditare. Adică întreprind o politică de expansiune a creditului, injectând noii bani şi scăzând prețul acestora. Pun în practică o politică a banilor ieftini.

Această creştere a cantității de bani nu este sub nicio formă neutră deoarece distorsionează totalmente structura productivă. Aici punem, deja, în relație cele două concepte. Am explicat ce reprezintă inflația iar acum spunem că inflația afectează puternic structura productivă.

În ce manieră? Atât rata dobânzii, cât şi facilitățile de creditare sunt indicatori esențiali pentru întreprinzători. Rata dobânzii şi facilitățile de creditare indică întreprinzătorilor dacă ar trebui să se lanseze sau nu într-un proiect de investiții; decizia de a-l întreprinde sau nu depinde de rezultatul comparației mentale pe care ei o fac între rentabilitatea sperată a noii investiții şi costurile financiare ale acesteia. Dacă speră că vor obține un beneficiu, vor decide să investească; dacă nu, nu îl vor lansa. Tocmai această rată a dobânzii şi facilitățile (mai mici sau mai mari) de creditare sunt elementele esențiale atunci când se efectuează comparația.

Ei bine, dacă se distorsionează violent acest indicator al ratei dobânzii şi al facilităților de creditare, se distorsionează şi aceste decizii luate de întreprinzători în privința noilor proiecte de investiții. Expansiunea creditului, afectând rata dobânzii şi facilitățile de creditare ale țării, îi determină pe întreprinzători să se înşele masiv, făcând să apară ca rentabile proiecte de investiții care în realitate nu sunt, ca şi cum nivelul economisirii din societate ar fi crescut, când în realitate acest lucru nu s-a întâmplat.

Vom încerca să lămurim aceste idei esențiale printr-un exemplu concret.

Să ne imaginăm o întreprindere ipotetică. Eu am numit-o Fabrica de hârtie Miró din Nordul Spaniei. Preşedintele fondator şi directorul întreprinderii, domnul Miró, ca un bun întreprinzător, are mereu în minte noi proiecte de investiții. Să presupunem că, în circumstanțele în care acționează, rata dobânzii este în jur de 8%. Ei bine, dacă el speră de la noile planuri de investiții o rentabilitate de 7%, este clar că nu le va pune în

aplicare. Însă, dacă guvernul țării sale decide să reducă rata dobânzii de la 8% la 4% şi sugerează bancherilor să fie mai flexibili la acordarea creditelor, deoarece banca centrală îi va ajuta, atunci domnul Miró, comparând rata de 7% pe care speră să o câştige cu cea de 4%, costul fondurilor, spune: „Da, avem o marjă apreciabilă. Mă voi lansa. Am o clară oportunitate de beneficiu". Domnul Miró se umple de optimist, decide să pună în aplicare noua investiție, angajează noi muncitori, cumpără echipament de capital...

5. „Boom-ul" economic inflaționist

Ceea se întâmplă cu ipoteticul nostru personaj se întâmplă cu mii de alți întreprinzători, şi, în special, cu cei din industriile bunurilor de capital, cele mai sensibile la aceste variații ale creditului; atunci, acest optimism se va extinde în întreaga economie, dând naştere unei perioade exuberante de activitate economică (eu i-aş spune *boom*) care, totuşi, nu are nicio bază reală, deoarece nu îşi are originea într-o economisire mai intensă, capabilă să finanțeze proiecte de investiții mai lungi, ci nişte bani inflaționişti creați artificial de către guvern şi bănci şi pompați în buzunarele întreprinzătorilor printr-o politică de bani ieftini.

6. Reacția pieței

Avem, aşadar, un *boom* economic artificial. Dacă înțelegem raționamentul de până aici, vom considera imediat că, la un moment dat, se va demonstra că acest *boom* nu are bază şi se va nărui. Asta se şi întâmplă deoarece curând se întrezăreşte dura realitate şi se produc în întreaga economie câteva reacții care neutralizează şi inversează totalmente cauzele care au produs acest aparent *boom*.

Care va fi reacția unei economii de piață față de acest intervenționism monetar al statului care produce o expasiune a creditului şi distorsionează întreaga structură productivă? În principiu, există trei reacții. Le vom enumera şi apoi le vom comenta pe larg.

În primă instanță, se produce o creştere a prețului factorilor de producție. Ulterior, o sporire exorbitantă a prețurilor bunurilor de consum. În al treilea rând, o creştere enormă a ratei dobânzii.

7. Prima reacție

Primul efect este o creştere a prețului factorilor de producție. De ce? Foarte simplu. Noii bani au ajuns în buzunarele întreprinzătorilor. Aceşti întreprinzători au decis să-i investească, însă cum nu s-a produs o sporire în nivelul economisirii din societate, cum nu s-au eliberat resurse în societate, ei vor putea începe noile procese de investiții doar dacă cu banii noi vor fi dispuşi să plătească mai mult pentru factorii de producție cu scopul de a-i atrage spre activitățile lor. Este ca şi cum întreprinzătorii s-ar afla într-o licitație, cu mai mulți bani, dispuşi să plătească mai mult, făcând, astfel, să crească prețul factorilor de producție rari pentru a îşi atrage salariați, mână de lucru şi echipamente de capital. Consecința: creşte prețul factorilor de producție. Acest lucru începe deja să-i îngrijoreze puțin pe întreprinzătorii care s-au decis să investească, deoarece în momentul luării deciziei au anticipat nişte costuri pentru factorii de producție care acum se dovedesc a fi fost prea scăzute; costul real este destul de ridicat, iar marja de beneficiu se reduce. Întreprinzătorii încep să se neliniştească puțin, însă nu suficient pentru a opri procesele de investiții pe care abia le-au început.

8. A doua reacție

Al doilea efect care se produce este o creştere mare a prețurilor (şi mai mare decât cea a factorilor productivi) în prețurile bunurilor de consum. De ce? Din două motive. Primul, deoarece creşte mult cererea de bunuri de consum şi, apoi, pentru că se diminuează oferta imediată pentru aceste bunuri. Să explicăm. Noii bani care au intrat în sistem şi s-au oprit în buzunarele întreprinzătorilor trec, în al doilea moment, în buzunarele consumatorilor, deoarece întreprinzătorii trebuie să contracteze mână de lucru, să închirieze teren, să cumpere echipament de capital, iar aceşti bani

injectați în sistem trec, în ultimă instanță, la muncitori, la capitaliști și la proprietarii de terenuri care, la rândul lor, sunt consumatori. Cu aceşti bani consumatorii solicită bunuri de consum. Prin urmare, noii bani presupun, de obicei, o creştere, aproximativ în aceeaşi măsură, a cererii monetare pentru aceste bunuri. Însă, nu se întâmplă doar acest lucru, ci, aşa cum am spus, scade oferta de bunuri de consum din cauză că întreprinzătorii au atras resursele productive spre industriile bunurilor de capital pe seama industriilor bunurilor de consum; putem înțelege uşor că, dacă se retrag factori de producție din întreprinderile apropiate consumului, oferta imediată de bunuri de consum se resimte. Atunci, se produce o creştere în termeni monetari a cererii şi o diminuare a ofertei, fapt ce implică o creştere enormă a prețurilor bunurilor de consum.

9. A treia reacție

Al treilea efect care apare temporar este o creştere mare a ratelor dobânzii deoarece, din moment ce noii bani au intrat în sistem printr-o reducere a ratei dobânzii (pentru a introduce un bun pe piață este suficientă reducerea prețului la nivelul adecvat), rata dobânzii revine la nivelul său anterior. Din moment ce s-au pompat noii bani, rata dobânzii revine de la 4% la 8% şi chiar mai mult decât acest nivel, deoarece, ca o consecință a inflației, cei care dau credite adaugă la rata de piață a dobânzii o componentă nouă, tocmai pentru a se proteja de creşterea aşteptată a prețurilor. Acest fapt dă lovitura de grație întreprinzătorilor pentru că, la nişte costuri financiare atât de mari precum cele pe care le reprezintă acum această rată ridicată a dobânzii, procesele de investiții începute deja nu mai sunt rentabile, ci ruinătoare. Ei vor pierde prin aceste procese de investiții.

10. Apariția crizei

În consecință, ne găsim într-o situație în care întreprinzătorii care s-au decis să investească îşi dau seama de faptul că aceste costuri sunt foarte ridicate, că vor pierde, în timp ce investitorii din industria bunurilor de

consum obțin beneficii enorme (amintitiți-vă că tocmai am spus că în industriile bunurilor de consum cresc mai mult). Acest lucru le indică faptul că s-au înşelat când au investi, că ar fi trebui să investească în industriile de consum sau, ceea ce este acelaşi lucru, că a fost o eroare să ia resurse productive din consum şi să le plaseze în industriile bunurilor de capital; este necesară lichidarea proiectelor de investiții nerentabile; este necesară o deplasare masivă a mâinii de lucru dinspre industriile de investiții spre industriile de consum.

Depresiunea economică a sosit deja, din cauza lipsei de resurse pentru nişte procese de investiții excesiv de ambițioase. Depresiunea economică se manifestă deoarece a produs un exces de investiție în industria bunurilor de capital şi un deficit de investiție în industria bunurilor de consum. Am pomenit de exces şi deficit. Adevărul este că folosesc aceste cuvinte deoarece sunt foarte expresive pentru a înțelege ideea centrală, însă nu sunt precise, deoarece într-o economie nu poate exista niciodată nici exces, nici deficit. *A posteriori* (*ex post,* spun economiştii caraghioşi), economiile şi investițiile sunt mereu identice, motiv pentru care nu se poate ca investiția să fie excesivă sau deficitară în relație cu economisirea. Ceea ce se poate întâmpla, însă, este ca economiile societății să fie bine sau prost investite. Ei bine, depresiunea economică nu este o criză a excesului de investiții, ci una a investițiilor proaste, *malinvestment* în terminologia anglo-saxonă. Situația este similară celei unui ipotetic Robinson Crusoe care, pe insula sa, după ce a economisit un coş cu mure, decisese să întreprindă un proiect de investiții atât de ambițios cum ar fi, de exemplu, un turn. Este evident că, foarte optimist şi euforic, într-o etapă de *boom* economic, s-a apucat să sape cu mâinile sale fundația şi, după ce a scobit un sfert de metru de pământ, şi-a terminat economiile (a mâncat toate murele), şi atunci şi-a dat seama că era absurd, cu resursele disponibile, să construiască un proiect atât de mare şi trebuia să revină la culesul de mure ca să supraviețuiască. Pentru a da un exemplu mai puțin extrem, situația este asemănătoare celei a unui constructor care, din cauza calculării eronate a necesarului de materiale de care dispune, va trece la construirea unei case atât de mari şi îşi va consuma materialele după ce a reuşit să

construiască doar fundația. Dacă ar fi fost mai precaut, ar fi construit o casă mai mică şi mai adecvată, dar ar fi putut-o finaliza. În schimb, ceea ce a făcut a fost să înceapă o casă enormă, terminându-şi resursele la nivelul fundației, ceea ce nu îi serveşte la nimic; trebuie să abandoneze proiectul.

Aceste lucruri se întâmplă la nivel social când expansiunea creditului distorsionează structura productivă.

Acestea sunt ideile esențiale asupra naturii şi cauzelor unei depresiuni economice. Acum vom face câteva considerații complementare care servesc pentru clarificarea semnificativă a ideii centrale şi pe care o voi comenta pe scurt.

11. Creşterea bazată pe economisire nu produce depresiuni

Primul lucru pe care aş dori să-l explic este că *nu* se produce vreo depresiune economică dacă procesele de investiții se prelungesc nu ca o consecință a banilor inflaționişti creați de guvern şi bănci, ci ca o consecință a creşterii economiilor reale din societate. Dacă societatea se decide să economisească, dintr-o dată, mai mult decât înainte şi, ca o consecință, sunt eliberate resurse financiare care merg spre întreprinzători şi aceştia, la rândul lor, decid să lungească procesele de investiție, nu se produce niciun efect similar celor trei mecanisme pe care le-am citat înainte şi care sterilizează şi inversează efectele întregii expansiuni a creditului.

În primul rând, nu se produce o creştere a prețurilor factorilor de producție, tocmai pentru că prin mai multă economisire şi mai puțin consum, se eliberează factorii de producție din industria bunurilor de consum, care sunt uşor de îndreptat spre bunurile de capital fără să fie necesară creşterea prețurilor lor.

Prețurile bunurilor de consum nu cresc deoarece, deşi este clar că muncitorii recent angajați de către industriile bunurilor de capital cer, cu ceea ce câştigă, bunuri de consum, este la fel de clar că societatea în ansamblul său a decis să consume mai puțin şi, prin urmare, rămâne un stoc acumulat de asemenea bunuri, necrescând prețurile lor.

Rata dobânzii nu creşte; dimpotrivă, scade. Ca o consecinţă a sporirii economisirii, care este o decizie socială (sau, mai bine spus, o decizie individuală cu efecte sociale), rata dobânzii se reduce: populaţia este dispusă a-şi ceda fondurile cu o remuneraţie mai scăzută iar aceasta se menţine cu o anumită constanţă de-a lungul unei perioade mai lungi sau mai scurte. Întreprinzătorii pot atunci, dat fiind că economiile societăţii au crescut, pune în practică liniştiţi noile proiecte de investiţii, deoarece vor fi capabili să le finalizeze într-o zi; societatea în ansamblul său va fi mai bogată pentru că aceste procese de investiţie sunt mai lungi şi mai performante şi, prin urmare, vom dispune cu toţii în viitor de o cantitate mai mare de bunuri şi servicii, de o calitate superioară.

12. Este posibilă întârzierea crizei producând mai multă inflaţie

O altă idee importantă este până la ce punct se poate întârzia depresiunea prin acordarea de noi credite, prin realizarea de politici succesive de expansiune a creditului. Aici trebuie să spun că aşa ceva este posibil, că se poate întârzia sosirea depresiunii dacă se acordă noi credite, dar cu două amendamente importante:

1. expansiunile succesive ale creditului trebuie să fie progresiv crescătoare, adică la o rată accelerată progresiv; în caz contrar, agenţii economici o anticipează şi toate aceste efecte care declanşează depresiunea se produc inevitabil. Trebuie să reţinem această temă şi o vom analiza ceva mai încolo în profunzime.

2. în orice caz, sosirea depresiunii este inevitabilă. Una din două: fie se continuă la infinit cu politica de expansiune a creditului, cu care se ajunge la o rată atât de ridicată, încât fie sistemul monetar trebuie abandonat şi substituit cu altul (ceva similar s-a întâmplat în hiperinflaţia germană din anii 1920, când s-a ajuns să se renunţe la schimbul cu ajutorul mărcilor şi s-a trecut la cel prin intermediul timbrelor şi ţigărilor), fie, ceea ce este mai normal, guvernul, la presiunea populară, nu va folosi alt remediu decât să închidă robinetul cu bani, să întrerupă expansiunea creditului, producându-se, atunci, toate mecanismele descrise şi depresiunea. Cu cât depresiunea este întârziată mai mult, cu atât cantitatea de bani de introdus

în economie pentru a evita sosirea crizei va fi mai ridicată, cu atât efectele vor fi mai dăunătoare, cu atât va fi mai dificilă reajustarea necesară din structura productivă şi cu atât mai mari tensiunile sociale induse.

13. Irosirea capitalului şi capacităţile inactive

Ce se întâmplă, în al treilea rând, cu aceste procese de investiţii, cu aceste bunuri de capital pe care întreprinzătorul le produce din eroare şi care niciodată nu ajung să fie finalizate? Ce se întâmplă cu ele?

Ei bine, unele (fundaţia constructorului nostru anterior) rămân aşa, nu vor fi utilizate niciodată; altele sunt îndreptate spre destinaţiile cele mai economice cu putinţă, date fiind circumstanţele, dar care nu corespund finalităţii originare pentru care au fost produse. Să ne imaginăm, spre exemplu, că pentru a extinde o fabrică importantă din ţara noastră se construieşte o instalaţie industrială, demonstrându-se apoi că această sporire a capacităţii productive nu este rentabilă: proiectul este abandonat iar edificiul rămâne acolo. E posibil ca cel mai bun uz economic pe care ar putea să-l aibă este de a servi ca adăpost pentru animale; desigur, avem de-a face cu o sub-utilizare a echipamentelor de capital; or, întreprinzătorii dacă ar fi ştiut că edificiul ar fi sfârşit prin a fi adăpost, nu ar fi dedicat atâtea resurse rare pentru a-l produce.

Concluzia este clară: echipamentul de capital fie se pierde, fie este sub-utilizat. În câteva cuvinte, se iroseşte capitalul rar al societăţii, or, dacă pierdem o parte a acestui capital, societatea devine mai săracă. Avem mai puţin capital; de aceea, scade productivitatea muncii; dacă se diminuează productivitatea muncii deoarece cantitatea de capital scade (fiindcă întreprinzătorii s-au înşelat şi l-au investit unde nu trebuia, mai precis au fost înşelaţi de politica intervenţionistă a guvernului, care este vinovatul de ultimă instanţă), salariul real al muncitorilor trebuie să scadă. Aceasta este o altă consecinţă esenţială a depresiunilor economice. Ceea ce se întâmplă, după cum vom vedea, este că, dacă salariile reale nu pot scădea din motive instituţionale, vor apărea, ca într-o ţară precum Spania, două sau trei milioane de şomeri.

Mi-ar plăcea să spun acum că anumiți economişti, văzând aceste bunuri de capital sub-utilizate sau nefolosite din structura productivă, au construit o întreagă teorie a „capacităților inactive" sau a „resurselor productive inactive". Ei au ajuns la concluzia că decât să avem resurse inactive, mai bine am stimula consumul, deoarece atunci acestea ar fi puse în funcțiune şi, astfel, am putea ieşi din recesiune.

Nimic mai fals decât această interpretare a realității. Nu există capacitate inactivă, ceea ce există reprezintă o investiție proastă în bunuri de capital din economiile rare ale societății. Ceea ce se întâmplă este că, de fapt, consumul societății este atât de mare, încât nu sunt eliberate suficiente resurse pentru a termina procesele de investiție care au început sau pentru a finanța capitalul circulant care este necesar punerii în funcțiune a activelor fixe construite.

Apoi, nu este vorba de o criză din cauza consumului scăzut, cum spuneau până acum cei mai mulți colegi ai mei, ci, dimpotrivă, un exces de consum sau, altfel spus, un deficit de economisire. Dacă am economisi mai mult, am putea finaliza procesele de investiții pe care le-am început şi am finanța inclusiv capitalul circulant pentru a le pune în funcțiune.

14. Depresiune şi şomaj

Ce relație există între depresiune şi şomaj ? Trebuie să spun că şomajul este motivat de salarii prea ridicate. Acesta este singurul motiv al existenței şomajului. Când salariile sunt mult superioare celor de piață, indiferent de motiv, atunci apare şomajul. Dacă piețele ar fi flexibile şi salariile ar putea oricând să crească sau să scadă urmând dorințele consumatorilor, atunci într-o depresiune salariile ar scădea (deoarece productivitatea se diminuează prin irosirea capitalului), dar nu ar exista şomaj. Ca o consecință a activității instituționale a sindicatelor şi aliaților lor guvernamentali (care dau toate aceste legi ale salariului minim etc.), salariile reale nu pot scădea şi atunci apare şomajul masiv: toți acei muncitori, care îi costă pe întreprinzători mai mult decât produc, fie sunt disponibilizați, fie nu mai sunt angajați.

Acum, deşi cauza imediată a şomajului sunt mereu salariile prea ridicate, cauza principală este inflaţia, expansiunea creditului şi intervenţionismul statal. Inflaţia este cea care dă naştere situaţiei ce conduce la şomaj, inflaţia este cea care distorsionează structura productivă şi cea care determină ca, la un moment dat, să se producă această reajustare şi care, dacă piaţa muncii nu este flexibilă, cauzează şomaj.

Cu aceste menţiuni cred că am lămurit clar relaţia dintre şomaj şi depresiune.

15. Aşa-zisa „stagflaţie"

Cum explicăm o situaţie precum cea actuală, în care, pe lângă rate ridicate de inflaţie, avem un număr mare de şomeri? Pentru mulţi economişti, până acum câţiva ani, o situaţie ca aceasta era imposibilă din punct de vedere teoretic. O explicăm foarte simplu, deoarece adineaori am spus că reajustarea poate fi întârziată întreprinzând noi politici de expansiune a creditului; însă, pentru ca acestea să aibă efect, trebuie să fie accelerate progresiv, într-un ritm atât de ridicat, încât să nu poată fi anticipat de către întreprinzători. Dacă aceştia prevăd că preţurile factorilor de producţie şi ale bunurilor de consum vor creşte, se lansează în achiziţia lor astăzi pentru a nu plăti mâine mai mult, ceea ce face ca, de fapt, preţurile să crească încă de astăzi. Şi atunci, ce se întâmplă? Dacă există o expansiune a creditului, însă insuficient de accelerată, pentru a ne lua prin suprindere pe toţi, se declanşează aceste efecte despre care am pomenit mai sus: creşte preţul factorilor productivi, sporeşte preţul bunurilor de consum şi, pe deasupra, creşte rata dobânzii.

Se produce, prin urmare, reajustarea într-o situaţie în care există o importantă inflaţie, dar în care noile cantităţi de bani nu au niciun efect expansiv apreciabil.

16. Criza energetică

Ce relaţie există între criza economică şi criza energetică? Desigur, criza energetică le-a căzut foarte bine guvernanţilor din ţările occidentale,

deoarece a permis să culpabilizăm pe altcineva pentru necazurile pe care le suferim. Însă prețul petrolului a crescut ca o consecință a inflației preexistente şi nu reprezintă cauza expansiunii creditului, nici a inflației, ci o consecință a acesteia.

Arabii nu sunt stupizi. Ei şi-au dat seama că erau plătiți în dolari, care în fiecare an valorau mai puțin, iar la un moment dat au decis ca acest lucru să nu mai continue. Atunci, criza energetică – creşterea prețului petrolului - este consecința şi nu cauza inflației. Ceea ce se întâmplă este că, din moment ce criza s-a produs, crizei economice, aşa cum am descris-o, i se adaugă un factor de agravare. Apoi, putem conchide că, de fapt, criza petrolului a venit să agraveze o problemă preexistentă, care oricum ar fi apărut.

17. Întreprinzătorul şi teoria ciclului

Ce importanța poate avea cunoaşterea de către întreprinzători a modului în care apar depresiunile economice? Presupun că aici se află mai mult de unul iar eu voi încerca să le transmit un mesaj care să vă convingă de faptul că aceste idei pot fi foarte utile, atât pentru a înțelege ce s-a întâmplat în trecut, cât şi pentru a ameliora conduita antreprenorială în viitor.

Ce este un întreprinzător? Un întreprinzător este o persoană a cărei profesie constă în a câştiga bani; constă în a fi cu ochii în patru, în a găsi oportunități de câştig şi în a le exploata. În acest sens, întreprinzători suntem cu toții şi cine atacă întreprinzătorul atacă omul.

Unui întreprinzător i-ar servi aceste idei pentru ca, atunci când va vedea că se produce un *boom* economic pe care îl suspectează de a fi fost provocat de către politica intervențională monetară şi de credit a guvernului, să fie foarte precaut cu punerea în practică a noi proiecte de investiții, să încerce să nu se îndatoreze şi, foarte important, să mențină politici foarte sănătoase de capital circulant.

Consider că în faza de *boom*, cunoscând această teorie, trebuie avut mult curaj în a aştepta şi a nu lansa noi proiecte de investiții chiar dacă competitorii o fac. Desigur, când vine reajustarea, când vine depresiunea,

se va observa cine a adoptat o politică înțeleaptă şi cine a fost la fel de stupid ca ceilalți.

În depresiunile economice, deşi pare paradoxal, este posibil să se câştige sume enorme de bani, să se obțină averi uriaşe. Multe dintre averile mondiale pe care le cunoaştem au origine în depresiunea economică din 1929 iar multe averi mondiale se datorează depresiunii economice din anii 1970; deoarece în etapa depresivă se produc nişte bunuri de capital care nu servesc la mare lucru, care rămân, prin urmare, inutilizate sau sunt prost utilizate şi ale căror prețuri de piață sunt foarte scăzute. Acei antreprenori care ajung în perioada de depresiune cu lichiditate (cei puțini) ar putea cumpăra bunuri de capital la un preț ridicol pe care pot câştiga averi dacă economia îşi revine iar prețurile de piață încep să crească. Apoi, ştim deja: cel care are bani trebuie să aştepte ca prețul pământului să continue să scadă, să cumpere, să fie perspicace atunci când decide ce alt bun de capital poate achiziționa şi, în decursul câtorva ani, dacă Dumnezeu vrea, când am ieşit din depresiune, prețul acestor bunuri de capital pe care acum le poate cumpăra pe nimic se multiplică bine.

18. Criza şi recuperarea

Mă interesează să subliniez că depresiunea economică este o fază de reajustare. S-a arătat că structura productivă s-a distorsionat şi începe a se reajusta: se lichidează proiecte de investiții, anumite întreprinderi falimentează, apar încetări de plăți şi se realocă forță de muncă spre întreprinderile din zona consumului. În câteva cuvinte, depresiunea este faza de recuperare, sau, ceea ce este acelaşi lucru, ne recuperăm deja (iar în acest sens avem motive suficiente pentru a fi satisfăcuți şi pentru a fi puțin mai optimişti). O depresiune economică nu poate fi tratată din moment ce s-a produs, ea poate fi doar prevenită. Poate fi prevenită evitându-se expansiunea creditelor care dau naştere crizei. Însă, din moment ce expansiunea creditului s-a produs, depresiunea este inevitabilă. Din moment ce o persoană s-a îmbătat, mahmureala este inevitabilă; ceea ce se poate întâmpla este scurtarea depresiunii, faza de reajustare, astfel încât

aceasta să fie mai puțin dureroasă şi cât mai rapidă cu putință, fapt ce face ca pieţele să fie cât mai flexibile.

Este clar că o economie ca cea nord-americană se recuperează mult mai repede decât o economie precum cea spaniolă deoarece în Statele Unite pieţele sunt mult mai libere, preţurile mult mai flexibile decât în Spania, unde există enorme rigidități instituționale de toate tipurile.

Depresiunea economică nu se poate trata, se poate doar preveni. Atunci când o avem, cel mai bun lucru pe care îl putem face este de a încerca să procedăm astfel încât economia să fie cât mai liberă cu putință.

19. Intervenționismul statal ca unic responsabil al crizei

Depresiunea economică nu este o criză produsă de către economia de piață. Este un lucru pe care trebuie să ni-l ştergem din minte definitiv. Criza nu este a pieței ci a intervenționismului statal; intervenționismul statal este cel care a produs actualul sistem bancar şi expansiunea creditului, cel care a înşelat întreprinzătorii, cel care a distorsionat structura productivă, cel care a separat-o de adevăratele dorințe ale consumatorilor, deoarece într-o economie de piață liberă structura productivă se va plia mereu pe dorințele pe care consumatorii le vor defini liber; nu este posibil ca ea să se separe radical de ceea ce consumatorii doresc. Prin urmare, într-o economie de piață liberă nu există motive pentru apariția depresiunilor economice.

20. Depresiune şi socialism

Acum vom vorbi despre o temă pe care o tratez cu multă plăcere, cea a mult lăudatei absențe a depresiunilor economice în țările socialiste. Adversari ai economiei de piață argumentează că unul dintre avantajele economiilor socialiste este că în acestea nu există cicluri depresive precum cele care afectează economiile occidentale.

Replica la această critică este destul de simplă. În principiu, putem afirma că acolo nu există viață comercială, aceasta nu se poate desfăşura nici bine, nici rău. Depresiunea economică apare deoarece, datorită unui

agent străin, unui terț, Administrația, structura productivă se separă de ceea ce consumatorii doresc. Într-o economie socialistă, structura productivă este impusă de sus, fără a se ține cont deloc de dorințele consumatorilor. Prin urmare, nu are niciun sens să vorbim de o posibilă reajustare a structurii productive la dorințele consumatorilor exprimate prin piață. Nu are niciun sens deoarece obiectivul dictaturilor economice este de a impune consumatorilor o structură productivă prestabilită şi nu ca aceştia să o determine liber pe cea dorită voluntar.

Atunci, a afirma că într-o economie socialistă nu există depresiuni este ca şi cum ai spune că avantajul de a fi mort este acela de a nu avea boli; vorbim de un „avantaj" à la Pirus. Mai mult, eu aş merge mai departe şi aş spune că economiile socialiste sunt într-o fază cronică de depresiune economică. Dacă înțelegem că depresiunea economică implică o structură productivă care nu se adaptează dorințelor consumatorilor, acesta este un fapt care se întâmplă continuu în economiile socialiste; prin urmare, putem conchide că economiile socialiste se află constant în criză. Acesta este un lucru atât de simplu de probat, încât nu trebuie decât să dăm o raită prin țările de dincolo de cortina de fier.

21. Epilog

Aceste lucruri doream să le spun despre depresiunile economice; ar mai trebui să adaug că, deşi situația economică în care trăim este tragică, afectând sute de mii de firme şi milioane de familii, şi mai tragică este profunda ignoranță în care se află autoritățile economice şi politice în ceea ce priveşte situația în care ne aflăm, situație pe care ele au creat-o. Dacă noi mergem astăzi acasă cu ideile ceva mai clare, dacă facem ca aceste idei să se disemineze cât mai bine în viața reală şi dacă ne vom strădui ca pe viitor guvernul să nu mai apeleze la politica banilor ieftini, atunci ne putem simți satisfăcuți.

CAPITOLUL X

TEORIA AUSTRIACĂ A CICLURILOR ECONOMICE*

I. FUNDAMENTELE ECONOMIEI AUSTRIECE MODERNE

Cei mai mulți economişti din zilele noastre cred că fac „să avanseze" ştiința noastră bazându-se pe articole de mare complexitate formală, publicate în prestigioase reviste de specialitate. Între ei au loc spinoase şi îndelungi polemici; dar, în general, acestea se referă în fond la chestiuni de detaliu, aşa că se poate spune că există un acord asupra fundamentelor şi metodologiei ştiinței pe care doresc să o dezvolte şi, din când în când, scriu cărți elementare pentru studenții lor începători.

În cazul „economiştilor austrieci" lucrurile stau complet diferit. Ei publică, prin comparație, mult mai multe tratate – în care se referă la toate domeniile economiei pe care le consideră relevante – decât articole asupra unor chestiuni concrete. Nu scriu manuale şi îi sfătuiesc pe studenții lor să citească direct clasicii (Mises, Hayek etc.) şi, ceea ce este mai important, alocă o mare parte din studiile lor metodologice, deoarece nu împărtăşesc niciunul dintre principiile pe care se bazează actuala ortodoxie neoclasico-keynesiană, pe care o consideră totalmente sterilă, eronată şi dăunătoare, în ciuda faptului că aceasta domină cercurile academice din ultimii ani.

Diferențele dintre cele două puncte de vedere sunt atât de mari iar pozițiile atât de depărtate, încât, în loc de a avea două şcoli ale aceleiaşi

* Publicat în numărul 152 (martie 1980) al revistei *Moneda y Crédito,* şi *Revista de Economía Política,* nr. 84, pag . 67-85

ştiințe, pare că este vorba de două ştiințe alternative, care studiază obiecte diferite şi care explică realitatea de o manieră foarte distinctă. Actuala criză generalizată a ortodoxiei neoclasico-keynesiene, simțită de toți şi recunoscută în toate părțile, a revitalizat atât de mult „şcoala austriacă", încât mulți o consideră deja ca succesoarea naturală în domeniul lumii academice, având în vedere că „actuala generație de economişti pierdută în keynesism şi în monetarism" – după fericita expresie a premiantului Nobel, Hayek – continuă să îşi demonstreze incapacitatea de a înțelege insolubilele probleme cu care se confruntă.

Conceptul de „acțiune umană individuală" reprezintă principiul metodologic pe care se construieşte teoria economică austriacă. Acțiunea, în acest sens, constă în două componente bine diferențiate. Pe de o parte, există un fapt uşor de probat din lumea exterioară (o piatră care se prăbuşeşte şi ucide pe cineva), iar pe de alta o relație de tip cauză-efect care are mereu originea într-un act uman de voință (piatra a fost aruncată de o persoană cu scopul de a produce ca rezultat respectiva moarte).

Economiştii ortodocşi sunt incomodați de acest concept numit „acțiune umană", deoarece, influențați de principiile pozitiviste, preferă să se concentreze doar pe chestiunile direct observabile, într-o imitare neinspirată a muncii dezvoltate de către cercetătorii naturii, care speră să le furnizeze rezultate exacte şi precise. Însă, „austriecii", în contrast cu aceşti gânditori ortodocşi, apreciază că ştiința economică are metodele sale proprii care niciodată nu trebuiesc impuse din dorința de precizie care este totalmente absurdă, mai ales dacă se ține cont că în Economie, din cauză că se lucrează cu oameni şi nu cu atomi, asemenea precizie nu ar putea fi atinsă niciodată. În plus, nu se poate dobândi o veritabilă cunoaştere a realității dacă, pe lângă simplele fapte, nu sunt luate în calcul acțiunile umane pe care le produce, pe baza scărilor individuale de valori care ierarhizează scopuri şi mijloace, şi le explică, la extrem, orice om care acționează.

Acest fapt justifică de ce „austriecii" sunt foarte critici la adresa agregatelor macroeconomice care ignoră orice acțiune individuală. Ceva similar se întâmplă cu privire la utilizarea matematicii în Economie, care

este considerată nu doar inutilă, deoarece nu ne poate spune nimic care să nu fi fost ştiut dinainte, ci şi profund dăunătoare, dat fiind că descrie o lume în echilibru sau repetitivă care nu are nimic de-a face cu realitatea şi care tinde în orice caz să distragă mințile cele mai strălucite de la problemele de interes real. Statistica, prin înregistrarea imprecisă a fenomenelor istorice din trecut, nu are nici ea vreo legătură cu teoria omului care acționează, trebuie să fie obligatoriu anistorică; Istoria nu poate niciodată demonstra, prin ea însăşi, validitatea vreunei aserțiuni teoretice; mai mult, faptele istorice pot fi interpretate doar dacă se posedă un corp teoretic anterior de validitate logică indubitabilă care să fi fost obținută prin alte proceduri metodologice.

Kirzner semnalează că tradiția austriacă alocă două sarcini fundamentale Economiei. Prima constă în a face inteligibilă lumea în termenii acțiunii umane. A doua rezidă în a explica cum acțiunile umane conştiente, care vizează atingerea anumitor obiective individuale, pot genera consecințe neprevăzute prin intermediul mecanismelor de interacțiune socială. Aceste sarcini sunt, în acelaşi timp, mai mult sau mai puțin ambițioase decât cele întreprinse de economia ortodoxă. Mai ambițioase, în sensul că o explicație în termenii acțiunii umane este mai completă decât alta, stabilită doar pe baza faptelor sau evenimentelor observabile. Mai ambițioase, pe deasupra, deoarece se explică evenimentele pe baza relațiilor cauzale care lămuresc originea lor, fără a limita stabilirea de simple relații funcționale între diferite variabile care se explică reciproc.

Însă, de o manieră simultană, construcțiile austriece sunt mai puțin ambițioase decât cele ale avocaților sintezei neoclasico-keynesiene, dat fiind că în aceste construcții nu se stabilesc niciodată relații cantitative între mărimile economice: Economia nu este o ştiință cantitativă deoarece nu operează cu constante. Concluziile şi previziunile lor sunt, în cel mai fericit caz, calitative şi de tipul „dacă sporeşte cererea, va creşte prețul", dar fără să se precizeze care va fi cantitatea respectivei creşteri (dacă se produce vreuna, deoarece o sporire simultană a ofertei poate anula complet acest efect), chestiune dependentă de nenumărate alte circumstanțe care în cazurile concrete influențează semnificativ şi a cărei corectă previziune

corespunde mai curând întreprinzătorilor decât economiştilor (cine afirmă contrariul să se întrebe de ce economiştii nu se dedică, pierderii de timp din amfiteatre, strângerii averilor de milioane).

Pentru economiştii austrieci, Economia trebuie să se construiască pe baza raționamentelor logico-deductive, plecând de la câteva mici axiome fundamentale care se extrag din realitate. Cea mai importantă dintre toate este cea deja menționată, axioma acțiunii umane: oamenii îşi aleg şi caută mijloacele adecvate pentru a le atinge, în conformitate cu scările individuale de valori. A doua axiomă ne spune că mijloacele, fiind rare, vor fi alocate atingerii scopurilor celor mai intens valorizate şi apoi celor mai puțin urgente („legea utilității marginale descrescânde"). În al treilea rând, că între două bunuri cu caracteristici identice, disponibile în momente diferite de timp, întotdeauna va fi preferat bunul cel mai rapid disponibil („legea preferinței temporale"). Alte axiome importante sunt că ființele umane au gusturi diverse şi capacități, că acțiunea se derulează în timp şi că persoanele învață din experiență. Plecând de la aceste principii simple (prin deducție logică), „austriecii" construiesc întreaga ştiință economică.

Fără a uita aceste considerații, vom vedea pe scurt realizările cele mai recente ale şcolii austriece. Toate acestea au caracteristica comună de a fi fost deja tratate de către cel considerat de întreaga şcoală cel mai mare dintre economiştii secolului al XX-lea: Ludwig von Mises. Contribuțiile misesiene au fost dezvoltate până la un înalt nivel de sofisticare de către un număr mare de tineri discipoli care au ocupat catedre în influente universități din Statele Unite (Kirzner, Rothbard, Hutt, Garrison, Block, Lachmann şi alții).

Astfel, în acest domeniu pe care economiştii ortodocşi îl numesc „microeconomie", Israel Kirzner a adus nenumărate şi recente contribuții. În cartea sa *Competition and Entrepreneurship* (University of Chicago Press, 1974), îi critică pe microeconomiştii neoclasici pentru faptul de a insista în construcții de tip echilibru care ignoră total fenomenele realității. Pentru Kirzner, nicăieri nu există mai puțină competiție decât în modelele clasice ale concurenței perfecte. Aceste modele îşi au originea în concepțiile

robbinsoniene, care, deşi influenţate iniţial de către Mises, nu au înţeles adevăratul domeniu de aplicare al mesajului şi au pus problema economică ca şi cum ar fi vorba de o simplă optimizare a resurselor rare pentru satisfacerea unui maxim de scopuri date (când, de fapt, aproape întotdeauna aceste scopuri nu sunt date iar determinarea lor constituie o problemă economică evidentă). Concurenţa nu este un model de echilibru ci este un proces de exploatare a oportunităţilor de câştig de către întreprinzători. Orice activitate antreprenorială este, în acest sens, competitivă, deoarece sfârşeşte ca o posibilitate de beneficiu care înainte nu exista şi pe care nimeni nu o exploata. Întreprinzătorul trebuie să fie dotat, prin urmare, cu o perspicacitate specială – *alertness* – care să-i permită să aprecieze oportunităţile de beneficiu. Această abordare evită orice pierdere de timp în discuţii asupra modelelor de mare virtuozitate matematică, dar care, descriind o lume inertă, sunt foarte departe de realitate. Dimpotrivă, plecând de la conceptul misesian de întreprinzător şi utilizând lanţul de raţionamente logico-deductive, se poate ajunge nu doar la concluzii de mare interes în relaţie, de exemplu, cu rolul economic al publicităţii – aşa cum face Kirzner –, dar şi la elaborarea unei întregi teorii revoluţionare a monopolului, pe care o datorăm, în versiunea cea mai rafinată, lui Rothbard.

Trecând la domeniul teoriei austriece, şcoala consideră capitalul cel care se identifică cu bunurile de capital, precum obiectele fizice care sunt dirijate spre finalităţi specifice de către indivizi (aproximare care implică, desigur, imposibilitatea de a măsura întreg stocul de capital). Nu se pot însuma fluxuri de venituri viitoare, de bunuri de capital care, deşi produse deja, în cel mai bun caz nu vor fi compatibile cu structura productivă reală. Aceasta nu este decât o combinaţie determinată de bunuri de capital, care se formează prin acţiunea indivizilor şi, de-a lungul timpului, pe piaţă.

Pentru austrieci, rata dobânzii este rata de ajustare a valorii bunurilor prezente în relaţie cu bunurile viitoare. O asemenea rată a dobânzii se determină pe piaţă şi îşi are originea în scările individuale de valori. Piaţa timpului nu este decât însăşi structura productivă a societăţii, în care agenţii, capitaliştii, furnizează bunuri prezente proprietarilor factorilor

originari de producție, în schimbul deplinei proprietăți a unor bunuri viitoare, care vor fi obținute cu o anumită marjă de câştig. Asemenea beneficiu marginal tinde să egaleze rata dobânzii, pentru fiecare dintre etapele structurii productive. De aceea, productivitatea mai mică sau mai mare a unui bun de capital nu are nimic de-a face cu fenomenul dobânzii. O asemenea productivitate va afecta doar prețul de piață al bunului de capital în cauză, care nu este decât valoarea ajustată (tocmai prin rata preexistentă a dobânzii) a fluxului viitor de randamente.

În intimă relație cu teoria capitalului se găseşte teoria austriacă a ciclurilor economice, de al cărei studiu ne vom ocupa după introducere.

În sfârşit, trebuie menționată analiza austriacă asupra rolului guvernului în economie. Se pleacă de la un studiu al problemei externalităților care se termină cu irelevanța acestora în ceea ce priveşte justificarea vreunui rol guvernamental, pentru a trece, în consecință, la critica sistematică a intervenționismului statal în toate formele şi modalitățile sale, terminând cu teoria economică a anarho-capitalismului care reprezintă, fără îndoială, unul dintre domeniile cu cele mai mari perspective de dezvoltare din interiorul economiei austriece moderne.

II. TEORIA AUSTRIACĂ A CICLULUI ECONOMIC: O EXPLICAȚIE GENERALĂ

Cea mai gravă problemă cu care se confruntă astăzi macroeconomiştii din Occident este, fără îndoială, explicarea modului în care situația cu o inflație relativ scăzută din cele două decade de după cel de-al Doilea Război Mondial s-a transformat într-o situație cu inflație ridicată şi cu rate mari ale şomajului („stagflație"). Cele mai cunoscute două şcoli care se ocupă de temă, monetaristă şi keynesiană, au comis impardonabila greşeală de a uita total de latura reală a economiei (care este singura importantă) şi de distorsiunile create inevitabil în structura productivă de către intervenționismul monetar şi fiscal al guvernelor.

Într-adevăr, în macroconstrucțiile keynesiene se ignoră schimbările din prețurile relative, presupunându-se că şomajul şi volumul capacităților neutilizate în fiecare fază a ciclului se extind uniform în toată economia.

În mod asemănător, pentru monetarişti, tulburați de către Fisher prin primitiva şi mecanicista teorie cantitativă a banilor, nu există nicio problemă reală de coordonare asupra căreia să merite efortul de a se apleca. Expansiunile monetare afectează doar nivelul general al prețurilor, fără a produce vreun tip de discordanțe structurale, depresiunile datorându-se în mare parte, dacă nu total, unei bruşte reduceri în ritmul de creştere a disponibilităților de lichiditate. Prin ignorarea structurii productive şi influența prețurilor asupra acesteia, monetariştii şi keynesienii comit acelaşi tip de eroare şi se situează în etapa preştiințifică a economiei, în care mecanismul prețurilor nu era încă pe deplin înțeles.

Problema este că schimbările monetare nu sunt niciodată neutre. Când se creează o cantitate nouă de bani, aceasta intră în economie printr-un punct concret; mai întâi este cheltuită în anumite bunuri şi servicii şi, apoi, îşi extinde lent efectele în restul structurii productive. Acest lucru implică faptul că anumite prețuri se vor vedea afectate mai rapid decât altele, alocarea resurselor suferind schimbări ca o consecință a acestui fapt. Într-adevăr, datorită intrării noilor bani, anumiți antreprenori, care ar fi obținut pierderi, obțin beneficii şi mulți muncitori, care nu ar fi găsit de lucru în anumite sectoare, se angajează uşor; pe deasupra, se creează noi tipuri de afaceri, lărgindu-se infrastructura de instalații deja existentă.

În general, noii bani ajung pe piață după reducerea artificială a ratelor dobânzii, printr-o politică evidentă de expansiune a creditului. Scăderea ratei dobânzii şi facilitățile mai pronunțate în privința creditului determină, logic, creşterea cheltuielilor de investiții în raport cu cheltuielile de consum, distorsionând toți indicatorii care ghidează întreprinzătorii, şi în special, rentabilitatea relativă a capitalului investit în fiecare dintre fazele sau etapele în care, pentru austrieci, este împărțită producția.

Aceste etape reprezintă procesele productive succesive inter-relaționate care, de la bunurile de rang superior la cele mai apropiate consumului, există în realitate; se combină în ele cele mai eterogene bunuri de capital

care se vor produce cu factorii originari (pământ şi muncă), pentru a da naştere bunurilor de capital mai elaborate şi, în ultimă instanță, după necesara aşteptare, bunurilor de consum. Clar este faptul că, în urma reducerii ratelor dobânzii, apar ca benefice investiții care înainte nu erau. Creşterea relativă a cheltuielilor de investiții face să crească prețul factorilor productivi, ceea ce determină adoptarea de metode de producție mai puțin intensive în capital, remarcându-se o sporire în cererea de resurse naturale. Simultan, se reduc beneficiile în industriile bunurilor de consum (care îşi văd costurile în creştere fără să se întâmple ceva similar cu prețurile), începând un transfer de factori productivi dinspre acestea spre industriile bunurilor de capital. Acest transfer trebuie să continue de-a lungul unei perioade de timp destul de lungi, dacă se doreşte a fi finalizat vreodată, cu noua structură productivă mai intensivă în capital recent începută (trebuie reamintit că o maşină a cărei utilitate depinde de producerea altor bunuri de capital care sunt necesare pentru uzul său devine inutilă dacă, din lipsă de resurse, acestea nu ajung a mai fi produse).

Totuşi, cererea de bunuri de consum începe curând să crească, rezultat al creşterii veniturilor primite de către factorii de producție (motivată, la rândul său, de către banii injectați în sistem care ajung la aceştia). Consumatorii nu au avut motive să îşi fi modificat apreciabil raportul în care îşi distribuiau veniturile între bunurile prezente şi cele viitoare, devenind astfel evidentă creşterea prețurilor bunurilor de consum motivată de: a) efectul natural al intrării de noi disponibilități monetare în sector, a cărui cerere se vede crescută; şi b) din cauza faptului că fluxul de ofertă de bunuri de consum trebuie să scadă pentru un timp, cât să înceapă prelungirea proceselor de producție şi atât timp cât se completează noua structură mai intensivă în capital; nu doar pentru că se retrag resurse din sectoarele cele mai apropiate consumului, ci pentru că, pe deasupra, o parte importantă a acestora va fi dedicată investițiilor care doar după mult timp vor începe să producă rezultate.

Creşterea prețurilor, creată astfel în sectorul bunurilor de consum, produce nişte efecte total opuse celor deja descrise pentru expansiunea

creditului: beneficiile industriilor cele mai apropiate de consum încep să sporească, în timp ce scad cele ale sectoarelor bunurilor de investiții. Bunurile de capital care au început să producă după un model de structură productivă foarte capitalizată trebuie să se readapteze, dacă este posibil, uneia mai puțin capitalizate (şi, prin urmare, care este mai intensivă în forță de muncă, cum este şi logic, dacă se ține cont că sporirea prețurilor bunurilor de consum presupune o reducere a salariilor reale). În general, începe transferul factorilor productivi ai investiției spre consum, producându-se mari pierderi în sectoarele mai capitalizate (construcții, industria navală etc.) care sunt rentabile doar la rate scăzute ale dobânzii şi care acum se dezvoltă în exces. Pe scurt, a sosit depresiunea economică din cauza lipsei resurselor pentru a completa nişte schimbări prea îndrăznețe în structura productivă; depresiune care se manifestă extern prin existența excesului de producție în sectoarele de investiții şi un deficit în cele mai apropiate de consum.

Nu trebuie uitat în niciun moment că, aşa cum am spus adineaori, pentru „austrieci" dobânda nu este decât o marjă de beneficii care tinde să se uniformizeze pentru toate fazele din structura productivă. Este clar că pot apărea ca rentabile investiții care în realitate nu sunt, fără să mai fie redusă temporar rata dobânzii de piață, utilizând pentru aceasta o politică a banilor ieftini. Dar dacă rata naturală a dobânzii, aşa cum o simt indivizii când cheltuiesc în bunuri de consum aceeaşi proporție a veniturilor lor ca şi în trecut, nu a variat, se produce, după cum am văzut, o creştere a prețurilor bunurilor de consum care implică o sporire a marjelor de beneficii ale acestui sector, sector care se extinde în toată structura productivă şi nu face posibilă menținerea noilor investiții inițiate în etapele capitaliste. Acesta începe să simtă cum costurile lor cresc mai rapid decât prețurile de vânzare şi abandonează mulți factori productivi puternic ceruți de către industriile bunurilor de consum. Pe deasupra, dacă, din motive instuționale, piața muncii nu se bucură de flexibilitatea necesară favorizării acestor transferuri masive de mână de lucru, va apărea, logic, un număr mare de şomeri, procesul devenind mult mai lung şi mai dureros.

În sfârşit, trebuie ţinut cont că o creştere monetară constantă, în măsura în care începe a fi anticipată de către agenţii economici, va face posibilă declanşarea tuturor acestor efecte negative, deşi creşterea volumului de bani nu s-a oprit (volum de bani cu care se poate ajunge la situaţia actuală de profundă depresiune şi şomaj, cu o inflaţie ridicată, dar care nu mai este capabil de niciun efect expansiv apreciabil), unicul mod de a întârzia sosirea depresiunii fiind utilizarea de rate accelerate ale inflaţiei, astfel agravându-se o problemă pe care opinia publică sau criza sistemului monetar o va face inevitabilă, mai devreme sau mai târziu.

III. TEORIA AUSTRIACĂ A CICLULUI ECONOMIC: O ANALIZĂ GRAFICĂ

Două dintre caracteristicile cele mai importante ale sistemului capitalist sunt că, în el, sunt alocaţi factori originari de producţie pentru a obţine bunuri de consum într-un viitor mai mult sau mai puţin îndepărtat şi că, prelungind procesele productive, se poate obţine o cantitate mai mare de bunuri de consum, dacă există predispoziţia de a aştepta suficient.

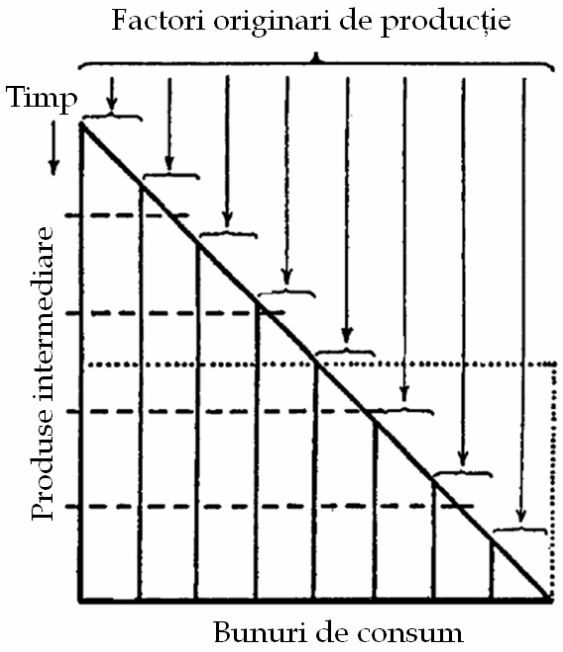

Figura 1

Modificarea unor procese productive, din mai scurte, în mai lungi implică o modificare în structura productivă pe care o putem reprezenta prin intermediul Figurii 1.

În această schemă, valoarea factorilor originari de producție este surprinsă prin proiectarea orizontală a ipotenuzei. Pe verticală se reprezintă progresul timpului măsurat în perioade arbitrare şi pe baza valorii *output-ului* actual al bunurilor de consum. Zona indică etapele succesive prin intermediul cărora trec unitățile factorilor originari de producție înainte de a se converti în bunuri de consum. Evident, suprafața creşte dacă structura productivă devine mai intensivă în capital.

Figura nu reprezintă vreo producție fizică, ci doar valoarea sa monetară, nefiind suprins în aceasta beneficiul corespunzător fiecărei etape. Dacă acum simplificăm, considerând că bunurile se mişcă intermitent şi în intervale egale de la o fază productivă la următoarea, procesul va înceta să mai reprezinte un flux continuu iar schema va arăta ca în Figura 2.

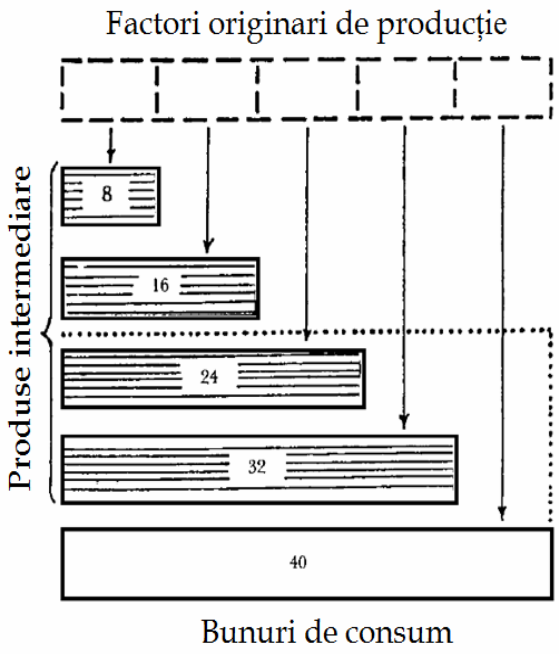

Figura 2

În această figură, fiecarea zonă haşurată reprezintă produsul rezultant al fiecărei etape în cauză, care va trece la următoarea, diferența dintre zone fiind valoarea bunurilor originare ale producției utilizate în fiecare fază. Presupunând o economie staționară, putem afirma, deci, că valoare *output-lui* bunurilor de consum este egală venitului total primit de către factorii originari. Pe deasupra, proporția existentă în aria liberă şi cea haşurată din figură (40/80 sau 1/2) exprimă relația dintre *output-ul* bunurilor de consum şi bunurile de capital.

Prima concluzie extrasă din tot ce s-a spus până aici este că volumul de bani cheltuiți în producție de-a lungul oricărei perioade de timp este superior cantității cheltuite în bunuri de-a lungul aceleiaşi perioade; mai precis, cantitatea de bani pe care o primesc întreprinzătorii în fiecare etapă productivă se compune din venitul net, pe care îl pot cheltui în bunuri de consum şi dintr-o altă parte pe care trebuie să o reinvestească mereu.

Să vedem, acum, ce efecte are modificarea de structură care conduce spre nişte metode de producție mai intensive în capital. Acest lucru se

întâmplă dacă cererea totală de bunuri de producție exprimată în bani sporeşte în termeni relativi, raportată la bunurile de consum, ceea ce la rândul său se poate produce pentru oricare din următoarele două motive: a) ca rezultat al unei creşteri în volumul de economii voluntare (rămânând constantă cantitatea de bani care există în sistem), sau b) dacă se produce o creştere a cantității de bani de care dispun întreprinzătorii pentru a cumpăra bunuri de producție.

Studiind primul caz de economisire voluntară, se poate presupune că, dintr-o dată, consumatorii decid să economisească o cantitate de bani echivalentă cu 1/4 din venit, de-a lungul unei anume perioade. Proporția menționată de bunuri de consum/bunuri de producție se va modifica atunci de la 40/80 la 30/90 sau, altfel spus, de la 1/2 la 1/3. Consecințele acestei sporiri a economisirii voluntare sunt următoarele: a) *output-ul* de bunuri de consum poate fi vândut doar pentru o sumă de 30, care este cantitatea redusă cu 10, disponibilă acum pentru acest scop; b) acest lucru se poate întâmpla dacă numărul de etape sau faze productive sporeşte în aceeaşi proporție cu cererea de bunuri intermediare, şi c) structura productivă s-a modificat, devenind mai lungă şi mai îngustă, ca în Figura 3.

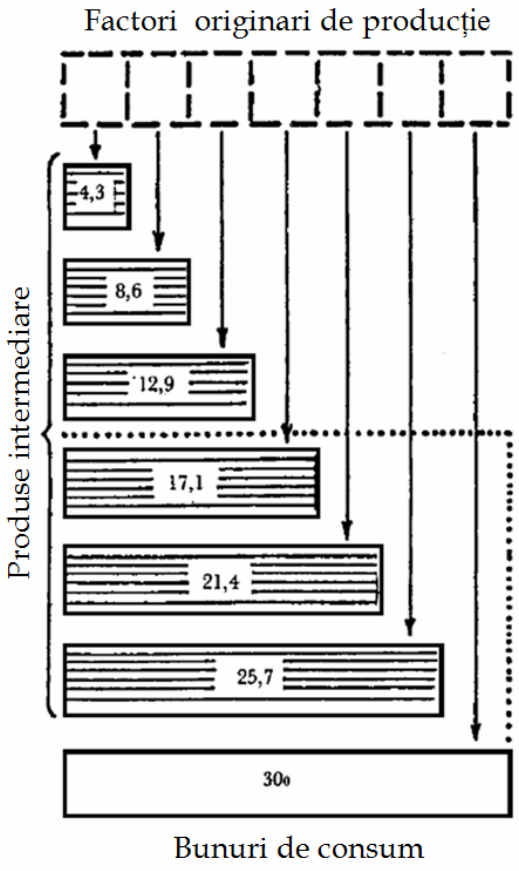

Figura 3

În urma creşterii economisirii voluntare, se observă o sporire a preţului factorilor de producţie (motivată de sporirea investiţiilor), reducându-se simultan preţul bunurilor de consum. Acest lucru se întâmplă din două motive: deoarece, în primul rând, cererea monetară pentru bunurile de consum se diminuează; apoi, fiindcă sporeşte fluxul ofertei acestor bunuri, ca rezultat al lărgirii proceselor, ce devin mai productive (stocul de bunuri de consum, rămas temporar nevândut ca o consecinţă a economisirii voluntare, îndeplineşte funcţia de a menţine nivelul de trai al comunităţii în timpul completării proceselor productive, care se doresc a fi mai intensive în capital).

Totuşi, nu vor creşte preţurile tuturor factorilor de producţie, iar sporirea nu se va face de o manieră uniformă. În fazele productive ce preced imediat celei în care bunurile de consum sunt vândute, efectul căderii preţurilor bunurilor de consum va fi resimţit mai puternic decât efectul sporirii fondurilor disponibile acum într-o proporţie mai ridicată pentru cumpărarea bunurilor de producţie, ca rezultat al nivelului mai mare al economiilor decis de către indivizi. Preţul produselor din aceste faze de producţie se va diminua, dar va scădea mai puţin decât cel corespunzător bunurilor de consum, ceea ce semnifică o clară îngustare a marjelor de beneficii între aceste două etape. Însă o asemenea reducere a respectivei marje va face ca utilizarea resurselor productive să fie mai benefică în etapele mai îndepărtate de consum, începându-se transferul treptat spre acestea.

Preţul bunurilor de producţie va tinde, pe ansamblu, să crească, dat fiind că efectului produs de către abundenţa mai ridicată a fondurilor disponibile pentru producţie îi trebuie adăugat fenomenul prin care etapele mai îndepărtate de consum devin mai atractive şi mai profitabile.

Pe deasupra, se va observa o reducere generală a marjei existente între fazele productive, marjă care, ca rezultat al jocului concurenţei, tinde să fie aceeaşi în toate, după trecerea unei anumite perioade de tranziţie.

Ce se întâmplă dacă mişcarea naturală a preţurilor va fi distorsionată prin injectarea în sistem a noilor cantităţi de bani, dedicate în principal achiziţionării bunurilor de investiţii?

Este clar că pentru a pompa banii adiţionali, sub forma creditelor, producătorilor le este necesară o reducere temporară a ratei dobânzii de piaţă, care, în acest fel, încetează să mai corespundă cu ratele sau marjele de beneficiu existente în etape.

Rata dobânzii redusă face acum să apară ca rentabile procese productive care anterior nu erau, în special cele mai îndepărtate de etapa finală a consumului şi care sunt relativ mai intensive în capital. În plus, se produce, imediat, o creştere a preţurilor bunurilor de producţie. Această lărgire artificială a proceselor de producţie (a se vedea Figura 4) se produce fără vreo reducere a consumului, care se poate menţine la ritmul

anterior, până când noile investiții, din cauză că implică o retragere masivă de resurse din ultimele etape, sfârşesc prin a reduce temporar fluxul de bunuri de consum, ale căror preţuri încep să crească rapid. Dacă această dilatare a proceselor de producție s-ar fi produs ca o consecință a creşterii economiilor şi nu artificial, datorită expansiunii creditului, acest „decalaj temporal" în fluxul bunurilor de consum s-ar fi compensat cu stocurile acumulate, nevândute, generate prin diminuarea cererii finale pentru aceste tipuri de bunuri.

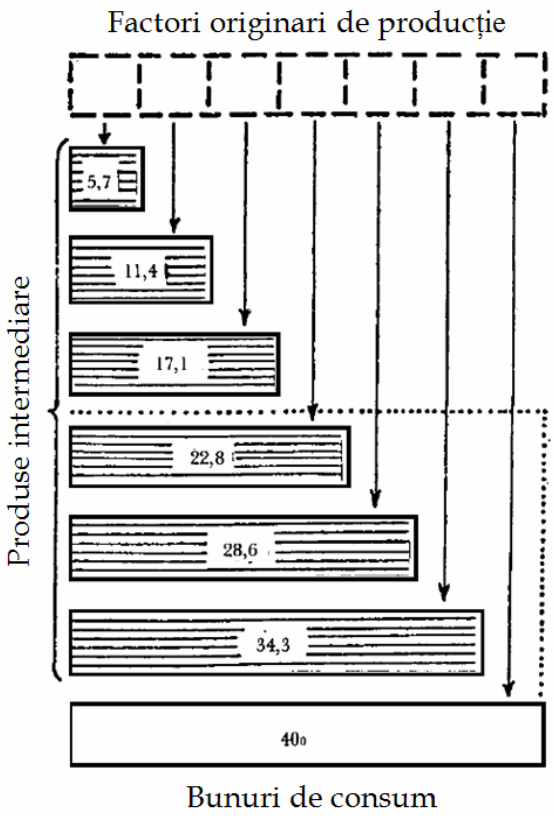

Figura 4

Ideea cea mai importantă este că nu există un motiv special pentru producerea unei creşteri a economiilor voluntare, fiind mai probabil ca, la o

creştere a veniturilor monetare, cauzată de creşterea preţurilor factorilor de producţie, consumatorii să decidă a continua să consume în proporţia iniţială.

Acest lucru implică o nouă modificare în raportul dintre cererea de bunuri de consum şi cererea de bunuri de producţie, în favoarea celei dintâi. Într-adevăr, o cerere monetară mai ridicată pentru bunurile de consum, rezultată din respectiva sporire a veniturilor consumatorilor, proiectată asupra unei cantităţi a acestora, redusă din cauza retragerii resurselor de la producţia imediată spre procesele cele mai îndepărtate, va determina o creştere a preţurilor care, în termeni relativi, o va depăşi pe cea produsă la bunurile de investiţii.

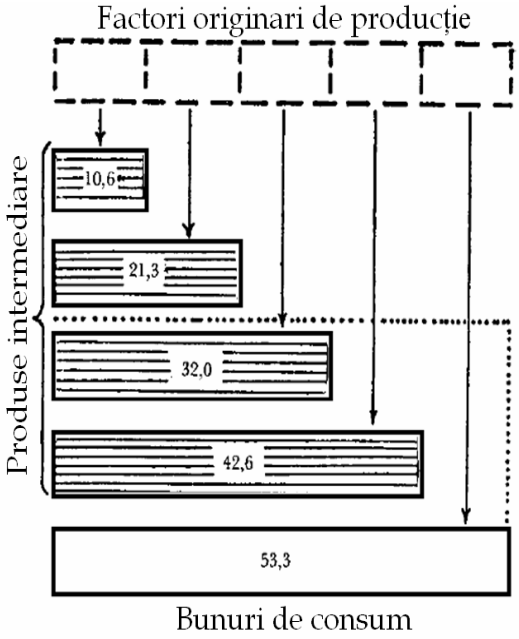

Figura 5

Apoi, marja de profit din etapele mai apropiate consumului va tinde să crească peste cea corespunzătoare celor mai îndepărtate etape de acesta, ceea ce face să fie abandonate procesele îndepărtate care deja nu mai apar

ca rentabile, producându-se un salt spre o structură productivă mai plată, precum cea din Figura 5.

Pe scurt, se revine la procese productive mai scurte, de fiecare dată când sporirea cererii de bunuri de consum nu se vede compensată printr-o nouă injecție de bani în mâinile producătorilor, proporțional mai mare.

Însă, din motive evidente (inflație insuportabilă, criza sistemului monetar etc.), expansiunea creditului nu poate continua la nesfârşit; vine un moment în care reajustarea este necesară, procesele de producție se scurtează, se abandonează investițiile mai îndepărtate de consum din cauză că nu mai sunt rentabile şi se transferă resurse productive spre fazele mai apropiate de consum: depresiunea economică a sosit.

Este vorba de o criză a excesului de consum, altfel spus, de deficit al economisirii, care nu este suficientă pentru a completa investițiile mai intensive în capital. Situația pare similară celei a locuitorilor unei insule piedute care, construind o maşină enormă capabilă să acopere complet necesitățile populației, şi-au epuizat toate economiile şi capitalul înainte de a o termina şi nu au alt remediu decât să abandoneze construcția ei, dedicându-se cu toată energia căutării hranei cotidiene, fără să se bazeze pe vreun capital util în demersul lor.

Prin urmare, existența „capacităților inactive" în multe procese productive (în special, în cele îndepărtate consumului, de exemplu, în industria construcțiilor şi a bunurilor de capital) nu probează în niciun caz că există un exces de capital şi un consum insuficient; dimpotrivă, este un simptom că nu putem utiliza în totalitate capitalul fix existent, deoarece cererea actuală de bunuri de consum este atât de urgentă, încât nu putem să ne permitem luxul de a produce capitalul circulant necesar pentru a exploata o asemenea capacitate inactivă.

Prin urmare, recesiunea este o etapă de reajustare economică sănătoasă ce nu poate fi evitată, ci doar facilitată, punând capăt expansiunii creditului sau creşterii artificiale a consumului şi lăsând ca forțele pieței să creeze treptat o structură productivă mai adaptată adevăratelor dorințe ale indivizilor.

Bibliografie

1. F. A. Hayek, *The Pure Theory of Capital*, Routledge and Kegan Paul, London, 1976.
2. F. A. Hayek , *A Tiger by the Tail: The Keynesian Legacy of Inflation*, IEA, London, 1972.
3. F. A. Hayek, *Prices and Production*, Routledge and Kegan Paul, London, 1967.
4. F. A. Hayek, *Profits, Interest and Investment*, Routledge and Kegan Paul, London, 1976.
5. F. A. Hayek, *Monetary Theory and the Trade Cicle*, August M. Kelley, Clifton, 1975.
6. F. A. Hayek, *Money, Capital and Fluctuations,* Routledge, London 1984.
7. H. Hazlitt, *The Critics of Keynesian Economics*, Arlington House, New York, 1977.
8. W.H. Hutt, *A Rehabilitation of Say's Law*, Ohio University Press, 1974.
9. L. von. Mises, *Human action*, Henry Regnery Co., Chicago, 1966.
10. L. von. Mises, *The Theory of Money and Credit*, Yale University Press, 1959.
11. L. von. Mises, *On the Manipulation of Money and Credit*, Free Market Books, New York, 1978.
12. M.N. Rothbard, *Man, Economy and State*, Nash Publishing Co., Los Angeles, 1966.
13. M.N. Rothbard, *America's Great Depression*, Sheed and Ward Inc., Kansas, 1975.
14. I.M. Kirzner, *An Essay on Capital*, Augustus M. Kelley, New York, 1966.
15. L.M. Lachmann, *Capital, Expectations and The Market Process*, Sheed Andrews and McMeel Inc., Kansas, 1977.
16. L.M. Lachmann, *Capital and its Structure*, Sheed Andrews and McMeel Inc., Kansas, 1978.
17. F.A. Fetter, *Capital, Interest and Rent*, Sheed Andrews and McMeel Inc., Kansas, 1977.

18. E.G. Dolan, M.N. Rothbard, I.M. Kirzner, L.M. Lachmann, G.P. O'Driscoll şi S.L. Shenoy, *The Foundations of Modern Austrian Economics*, Sheed and WardInc., Kansas, 1976.
19. L.M. Lachmann, J.B. Egger, M.J. Rizzo, I.M. Kirzner, S.C. Littlechild, D.T. Armentano, G.P. O'Driscoll, M.N. Rothbard, L.S. Moss, R.W. Garrison, *New Directions in Austrian Economics*, Sheed and Ward Inc., Kansas, 1978.

CAPITOLUL XI

UN PROGRAM PENTRU ECONOMIA SPANIOLĂ*

Grava situație în care se află economia spaniolă constituie un motiv de atenție specială din partea tuturor acelor economişti care trăim în afara țării şi care suntem în contact direct cu ultimele tendințe şi avansuri ale ştiinței noastre dincolo de granițele Spaniei.

Acest articol pretinde să explice cu rigoare şi seriozitate, utilizând un limbaj simplu, următoarele patru chestiuni: a) cum s-a ajuns la actuala criză economică; b) care sunt cauzele agravării sale; c) care ar fi „programul economic ideal" şi d) ce factori de producție pot face dificilă punerea sa în practică.

Actuala situație de marasm economic care afectează Spania este rezultatul direct al inflației. Prin inflație înțelegem orice creştere nemăsurată a cantității mijloacelor de plată care circulă prin țară, în relație cu cantitatea totală de bunuri şi servicii disponibile pentru vânzare. Efectul inflației este creşterea prețurilor. Într-o economie modernă este foarte dificil de sporit producția tangibilă de bunuri şi servicii peste un nivel de 3-4%, de la un an la altul. De aceea, se va înțelege lesne că, dacă volumul biletelor Băncii Spaniei şi, mai ales, creditul bancar la dispoziția spaniolilor sporeşte într-un ritm superior (10-15% anual), tendința de creştere a prețurilor este inevitabilă.

Cum se produce inflația? De ce sporeşte atât cantitatea de bani care circulă prin Spania? Noii bani sunt injectați în economie în două modalități

* Publicat în *ABC*, 4 iulie 1981 şi *5 días*, 30 aprilie 1986.

distincte: a) prin sistemul bancar şi de creditare, prin „politica de expansiune a creditului", adică a banilor ieftini şi a ratelor scăzute ale dobânzii şi b) când cheltuielile statului sunt superioare veniturilor sale iar diferența se acoperă prin tipărirea de bani pentru a plăti creditorii guvernului („politica de deficit public"). Ambele acțiuni sunt cauza inflației şi au fost folosite deliberat şi tot mai des de către diferitele guverne ale Spaniei din ultimii ani. Astfel, cu titlu de exemplu şi conform declarațiilor ministrului de finanțe în fața Parlamentului din 6 mai 1981, creşterea cantității de bani noi, puşi recent în circulație de către Banca Spaniei pentru a face față necesităților Trezorerie (din cauza bugetului de stat) a fost de 344.318 milioane de pesetas* şi, dacă se includ alte organisme ale sectorului public, această cifră ajunge la 386.939 milioane de pesetas.

Deşi poate să pară o minciună, efectul cel mai important al inflației (înțeleasă, repetăm, ca o creştere a cantității de bani din circulație) nu este creşterea prețurilor. Efectul cel mai important şi pernicios al inflației este acela că distorsionează grav întreaga economie națională, producând şomaj. Concret, inflația face ca structura ofertei de bunuri şi servicii produse în țară să nu coincidă cu cererea pentru acestea, aşa cum se manifestă ea prin voința spaniolilor când ei îşi cheltuiesc veniturile pe piață.

Afirmația anterioară conține învățătura cea mai importantă pe care ne-o furnizează ştiința economică a zilelor noastre. De aceea vom încerca să o clarificăm, atât cât este posibil într-un articol de popularizare.

Când statul creează o cantitate determinată de bani, aceasta nu se repartizează în mod egal tuturor spaniolilor. Din contră, noii bani intră la început în mâinile câtorva particulari, prin intermediul anumitor industrii şi sectoare, care, favorizate printr-o cerere adițională, tind să se dezvolte în exces. Un astfel de exces de cerere este doar temporar. Noii bani, după o perioadă mai lungă sau mai scurtă, ajung în toată economia, făcând astfel încât cererea să revină la vechea compoziție şi punând într-o situație dificilă acele „industrii privilegiate" care au primit primele banii

* Peseta a fost moneda Spaniei înainte de intrarea acestei țări în zona euro (nota traducătorului).

inflaționişti. Apreciem acum că aceste întreprinderi s-au dezvoltat destul şi au încetat să mai fie rentabile prin creşterea costurilor lor, deoarece factorii de producție pe care îi utilizează (mână de lucru, echipamente, credit) sunt ulterior ceruți cu mai mare intensitate în alte părți.

Este de înțeles de ce, în fața acestei situații delicate, se recurge la stat şi se solicită alte credite şi alți bani pentru a se evita catastrofa unora. Această catastrofă nu poate fi evitată ci întârziată (făcând-o mult mai gravă), prin injectarea de doze crescute accelerat de bani noi. Această politică inflaționistă se poate menține, după cum, din nefericire, ne învață istoria, de-a lungul multor ani, chiar decenii; însă când inflația atinge valori insuportabile şi se încearcă a fi puse limite creşterii ei, începe un proces, necesar şi inevitabil, de lichidare şi reajustare a acelor sectoare menținute în viață grație banilor pur şi simplu inflaționişti.

Această etapă de reajustare este cunoscută sub numele de „depresiune economică" şi afectează de o manieră spectaculoasă industriile bunurilor de capital (construcții navale, metalurgie, siderurgie, automobile etc.) care sunt cele mai predispuse a se supradezvolta din cauza politicilor permanente de rate scăzute ale dobânzii şi banilor ieftini.

1. Factori de agravare a crizei

Inflația a făcut, deci, ca economiile țării noastre să fie investite acolo unde nu trebuia. S-au produs unelte, maşini şi instalații care nu au nicio utilizare economică rațională. Țara a sărăcit în ansamblu investind defectuos puține economii ale spaniolilor în linii de producție care nu sunt economic rentabile, din lipsa unei cereri suficiente.

Reducerea numărului şi tipului de maşini şi unelte utile pentru muncitori explică scăderea generalizată a productivității țării şi inevitabilul său corolar: scăderea salariilor reale ale pieței.

Aici, şi doar aici, intervine rolul sindicatelor ca factor de agravare a crizei, în dublu sens. În primul rând, evitând orice scădere în termeni reali a salariilor, sindicatele sunt direct responsabile de nivelul ridicat al şomajului pentru anumite tipuri de forță de muncă care devastează Spania: toți acei muncitori care produc o valoare de piață inferioară

salariului plătit de întreprinzător fie sunt disponibilizați, fie, ceea ce este mai rău, nu mai sunt angajați. În al doilea rând, faza de reajustare în care ne găsim necesită mişcări masive de mână de lucru de la o linie de producție la altele, pe care, de multe ori, atitudinea sindicatelor nu le favorizează deloc.

Faza depresivă s-ar putea scurta sensibil dacă ar creşte economiile voluntare ale țării. În acest fel, s-ar elibera permanent resursele reale, necesare rentabilizării a cel puțin câtorva dintre procesele de investiții eronat întreprinse. De aceea, un factor adițional al agravării situației este prezenta legislație fiscală asupra venitului şi patrimoniului, deoarece penalizează clar economisirea privată şi acumularea capitalului.

Politica publică de „creare" a locurilor de muncă este ultimul factor de agravare a crizei pe care îl vom comenta. Din analiza noastră se deduce că orice politică a statului finanțată prin crearea de monedă nouă produce doar nişte efecte temporare asupra economiei reale şi care tind, în orice caz, să se inverseze, schimbându-şi total semnul, atunci când banii noi ajung în buzunarele consumatorilor şi sunt cheltuiți pe piață. Din punct de vedere ştiințific este imposibil ca actuala administrație – sau oricare alta – să fie capabilă a „crea", după cum s-a anunțat zilele acestea, 350.000 de locuri de muncă permanente în sectorul privat, printr-un ambițios plan de lucrări publice şi de „încurajare" a investițiilor. Ar fi şi imposibil atâta timp cât nu suntem într-un regim deplin colectivist iar 35 de milioane de spanioli sunt liberi să îşi cheltuiască banii aşa cum le place, generând în felul acesta o cerere a cărei compoziție nu coincide cu structura ofertei, care apare pe piață total distorsionată datorită aşa-zisei „politici de încurajare" dorite de administrație. Doar o mai mare creştere a economiilor private şi o piață a muncii flexibilă, cu scăderi şi creşteri ale salariilor reale pentru fiecare tip de forță de muncă, pot crea de o manieră permanentă locuri de muncă pentru acest milion de compatrioți actualmente şomeri.

2. Programul economic ideal

Din tot ce s-a spus până aici se deduce că liniile majore ale „planului economic ideal" pentru a ieşi cât mai repede din depresiunea economică de care suferă Spania ar fi următoarele:

1. *Oprirea imediată a inflației.* Inflația este originea tuturor relelor de care suferim şi de aceea trebuie combătută cu prioritate. Mai concret, trebuie abandonată întreaga politică de expansiune a creditului şi lăsat ca ratele dobânzii să ajungă la nivelul lor de piață. În acest sens trebuie să criticăm dur politicile expansive preconizate de PSOE. Întreprinzătorul spaniol face un serviciu foarte modest țării cerând mai mulți „bani ieftini" la aceste rate ale dobânzii. Aceasta ne arată până unde ajunge gradul lor de disperare şi lipsă de cunoaştere a felului în care am ajuns unde am ajuns. Postura lor ne reaminteşte de cea a alcoolicului care, disperat din cauza suferințelor mahmurelii, cere zgomotos vin.

În aceeaşi măsură este necesar să dispară deficitul public. Guvernele unor țări mai bine situate decât a noastră s-au angajat să îşi reechilibreze bugetele pe un termen scurt de doi-trei ani. Noi ne limităm la a face afirmații găunoase cu privire la necesitatea de a opri (nu de a elimina) deficitul statal, fără să luăm nicio măsură efectivă pentru a diminua cheltuielile publice. Între timp, deficitul a ajuns rapid la 700.000 milioane de pesetas; adică aproape 20% din bugetul național va fi scris cu numere roşii.

2. *Liberalizarea maximă a economiei*. Am spus că depresiunea este o perioadă de reajustare, caracterizată prin necesara lichidare a proiectelor de investiții care, încurajate de către inflație, sunt prost concepute şi nu mai sunt deloc rentabile. Respectiva lichidare necesită transferuri masive de factori de producție de la anumite sectoare spre altele. Cu cât mai liber va fi sistemul de prețuri, cu atât mai dureroasă şi mai lungă va fi necesara reajustare.

3. *Diminuarea impozitelor*. Este vorba de o măsură necesară pentru a stimula economisirea şi a diminua povara statului, a cărui sarcină aşezată pe umerii spaniolilor, în aceste momente de profundă criză economică, devine nesustenabilă. Proiectata scădere cu 30% a impozitelor, precum şi

evidentele efecte benefice apreciate mereu când această politică a fost pusă în practică trebuie să ne determine să o apărăm cu toate forțele noastre.

4. *Responsabilitatea de a menține deplina utilizare trebuie să revină doar sindicatelor.* Guvernul nu trebuie să fie responsabil de menținerea deplinei utilizări, deoarece într-o economie de piață este tehnic imposibil ca guvernul să fie capabil de a crea orice cantitate permanentă de locuri de muncă în sectorul privat. Această povață a științei economice se poate proba în realitatea practică a vieții zilnice, în care guvernul face tot posibilul pentru a relansa angajările, dar vede cu disperare ineficiența eforturilor sale. Cum nimeni nu trebuie să poarte responsabilitatea de a realiza un lucru de care nu este capabil, responsabilitatea de a menține gradul de ocupare trebuie transferată de la stat sindicatelor. Acestea sunt singurele care pot garanta deplina utilizare, prin politici adecvate, care trebuie să permită o mai mare agilitate a forței de muncă şi salarii mai flexibile. În plus, şi spre deosebire de ceea ce se întâmplă în prezent, această schimbare de abordare ar permite canalizarea adecvată a nemulțumirilor contra acelor sindicate care dovedesc un comportament mai anti-social față de ocupare.

3. Dificultăți practice

Există diferite şi grave dificultăți care fac problematică punerea în practică a „planului economic ideal" pe care tocmai l-am schițat. Mai concret, menționăm:

În primul rând, lipsa de buni economişti. Conținutul programelor de studii din Facultățile de Economie din țara noastră este foarte deprimant. Cea mai mare parte a profesorilor şi responsabililor din administrație aparțin „generației pierdute" în marasmul teoriilor lordului Keynes. Recent, am auzit că deja nimeni nu mai în serios macroeconomia studiată cu ceva ani în urmă, însă puțini au avut timpul şi oportunitatea de a face studii aprofundate, căutând alternative posibile.

În al doilea rând, mentalitatea intervenționistă a administrației. În interiorul ei domină ideea că statul dispune de puterea necesară pentru a modela după bunul plac complexele procese economico-sociale. O

asemenea pretenție este pur utopică şi generatoare de grave consecințe (precum profunda depresiune economică pe care o suferim acum).

În sfârşit, dificultățile politice. Nu încape îndoială că în politică de multe ori domină sentimentele asupra rațiunii şi interesele particulare ale unora asupra intereselor întregii națiuni. De aceea, nu trebuie să ne mirăm că programele economice precum cel apărat poate fi dus la îndeplinire de guverne coerente şi cu puternic sprijin popular sau în situații de adevărată urgență națională.

CAPITOLUL XII

NOTĂ CRITICĂ ASUPRA UNUI PROGRAM ECONOMIC*

În ciuda faptului că programul economic socialist pretinde a fi rezultatul unui „efort de reflecție şi imaginație", avem de-a face, mai curând, cu un program puternic intervenționist, anacronic din punct de vedere ştiințific şi care îşi găseşte justificarea în necesitatea de a pune în practică principiile etice ale marxismului, cu o aparență de moderație.

Pilonii pe care se sprijină strategia economică socialistă sunt următorii:

a) Creşterea rolului sectorului public şi extinderea în domeniile cele mai rentabile şi dinamice ale economiei. Se afirmă că sectorul public e imobilizat de ineficiențe şi corupție, nefiind decât un „cimitir de întreprinderi nerentabile şi o risipă colectivă". Însă, în loc ca aceasta să ducă la concluzia că amintitele ineficiențe sunt rezultatul inexistenței unei piețe libere şi eficace, se proclamă extinderea statului în domenii scutite de intervenția sa. Desigur, suprinde imaginea inversată pe care economiştii socialişti o au asupra realității, cu atât mai mult dacă se ține seama că este un fapt dovedit că ineficiențele şi distorsiunile se extind acolo unde statul invadează sferele care trebuie rezervate inițiativei private şi pentru care cazul economiilor socialiste, în ceea ce priveşte risipa şi haosul, reprezintă, din toate punctele de vedere, modelul.

---

* Publicat cu titlul «El programa económico del PSOE bajo la lupa liberal», în *El Europeo,* an XVII, nr. 848, 11-17 aprilie 1980, pag. 20-21 şi în *Nueva Empresa,* nr. 84, 1 mai 1980, pag. 32-34.

b) Sindicatele trebuie să coopereze cu guvernul socialist, moderând cererile salariale în schimbul unei mai bune aprovizionări cu bunuri colective; iar aceasta în cadrul unei politici de planificare concertată între diferite grupuri economice, care în scurt timp se diferențiază de modelele pre-democratice corporatiste. Când se renunță la liberul joc al forțelor pieței, nu rămâne decât de a comanda de sus rolul diferitelor grupuri economice, care în acest fel nu îşi pot face planuri distincte de cele impuse de către cei de la putere (fie ei de „dreapta" sau de „stânga").

1. Criza economică

Economiştii socialişti cred atât de mult în criza sistemului, încât o aşteaptă fără să încerce câtuşi de puțin să o explice. Se spune că există criză deoarece pur şi simplu există. Citim pur şi simplu cunoscutele chestiuni în privința insuportabilelor contradicții ale sistemului, rolul multinaționalelor etc. În câteva cuvinte: demagogie politică, naționalism economic precapitalist şi, ceea ce este mai rău, absența celor mai elementare cunoştințe de teorie economică, deoarece nu se menționează că această criză economică nu este decât rezultatul intervenționismului monetar şi fiscal al guvernelor în sfera structurii productive. Doi premianți Nobel pentru Economie garantează acest diagnostic şi evidențiază cum doar o economie mai flexibilă şi mai liberală poate accelera ieşirea dintr-o criză care sub nicio formă nu este rezultatul economiei de piață ci inevitabila consecință a intervenționismului statal.

2. Pentru o societate mai justă şi mai egalitară

Cum socialismul, în ceea ce priveşte teoria economică, a încetat să mai fie un termen cu semnificație ştiințifică, nu există alt remediu decât a recurge la considerații morale, psihologice şi chiar religioase. Doar întreaga pălăvrăgeală în ceea ce priveşte „justiția", „egalitatea", „solidaritatea" şi „progresul" conferă fundament unei serii de măsuri totalmente în contradicție cu scopurile urmărite.

3. Aprofundarea reformei fiscale

Socialiştii pretind să meargă înainte cu drastica reformă fiscală, „fără a permite vreun tip de exonerare, nici diseminare în bazele impozabile", împiedicând, în orice caz, ca acestea să se îndepărteze de realitatea economică. Însă este o gravă eroare a crede că este posibilă o sporire a presiunii fiscale fără o deteriorare şi mai mare a situației economice a contribuabililor, în general, şi a investitorilor, în particular. Inițiativa privată este frânată atunci când sectorul public îşi extinde tentaculele, când creşte presiunea fiscală şi când se întăresc controalele administrative, centrale sau locale.

4. Echipamente colective

Se insistă pe necesitatea ca statul să investească în echipamente colective. Se afirmă, fără demonstrație, că există un mare deficit al lor. Ar trebui să verificăm care sunt adevăratele doleanțe publice cu privire la acestea, dacă s-ar cunoaşte adevăratul cost implicat. Mai curând pare să se extindă dezamăgirea față de atâta risipă la un cost atât de ridicat, generalizându-se dorința ca în acest domeniu economia să funcționeze aşa cum o face deja în domeniile unde domneşte piața liberă.

În chestiunea locuințelor se menționează deficitul lor, în ceea ce priveşte închirierea, fără să se spună că această situație nu reprezintă decât rezultatul unei legi a chiriilor demagogice şi expoliatoare pentru proprietari care, în acest fel, nu sunt dispuşi să investească. Propunerea de socializare a terenurilor urbane ar naşte o ineficace alocare a pământurilor disponibile în utilizări care ar înceta să mai fie eficiente, datorită presiunilor politice venite de sus şi de orice tip. În acest fel, deficitul terenurilor se va accentua, agravându-se problema locuințelor.

În domeniul sănătății se pretinde a se rezolva actualul haos cu o serie de cuvinte şi bune intenții. Nici acum nu se menționează posibilitatea înființării unui sector privat, în deplină concurență cu cel public, prin care, din start, s-ar evidenția inoperativitatea şi inerenta proastă funcționare a acestuia din urmă.

În domeniul educației se uită rolul pe care ar trebui să-l joace învățământul privat, precum şi respectarea, în orice situație, a dorințelor părinților, care nu pot fi de acord cu valorile pe care statul le impune în şcolile sale, care trebuie frecventate, conform programului socialist, obligatoriu (adică prin coerciție), de la şase luni la douăzeci şi şase de ani.

5. Ocuparea

Dacă undeva se evidențiază mai tare dezorientarea economiştilor socialişti, aceea este tema ocupării forței de muncă. Mai întâi, nicăieri nu se menționează că, de fapt, cauza unică şi directă a şomajului este inexistența de piețe flexibile ale muncii, că salariile sunt prea ridicate, ignorându-se astfel una dintre legile economice cele mai evidente. În al doilea rând, se pretinde a se lupta împotriva şomajului printr-un vast program de investiții publice, fără a se ține cont că cheltuirea fiecărei pesete de către sectorul public se face pe seama sectorului privat, al cărui şomaj creşte, iar restul e serios distorsionat. În fine, se propune o soluție puerilă de a remedia şomajul crescând numărul de ani de şcolarizare şi scăzând vârsta de pensionare, ceea ce nu va produce decât o aparentă reducere a şomajului (s-ar crea o masă adițională de şomeri constituită din tineri sau majori, doritori să muncească, a căror întreținere ar însemna o sarcină în plus pentru şubredul sistem de Asigurări Sociale).

6. Energia

În programul socialist se apără naționalizarea rețelei de înaltă tensiune, dat fiind că „sistemul de electrificare menține o structură feudală, anacronică, care a devenit deja o frână a propriei sale dezvoltări". Această afirmație implică o crasă ignorare a naturii monopolului şi realității economice spaniole. Pentru ca un monopol să poată impune un preț dăunător consumatorilor, ar trebui ca respectiva curbă a cererii să fie inelastică, falsitatea acestui fapt fiind una dintre cele mai interesante constatări ale crizei economice actuale. Aceasta, pe lângă faptul că sistemul electric spaniol nu a pus nicio frână creşterii. Într-adevăr, producția spaniolă de

electricitate, între 1946 şi 1976, s-a multiplicat cu 20, în timp ce sectorul electric francez, naţionalizat, a reuşit să îşi multiplice cu 8 producţia de-a lungul aceleiaşi perioade.

7. Sistemul financiar

Se insistă asupra faptului că nu se poate lupta contra inflaţiei doar prin politica monetară. Se uită că inflaţia este strict o problemă de creditare şi monetară, că ţările care au avut un succes mai ridicat în lupta lor contra depresiunii sunt cele care au urmat politici monetare mai dure. Se uită, în fine, că ţara noastră este foarte departe de a întreprinde o politică de stabilizare curajoasă; singurul lucru care s-a făcut până acum este acela de a reduce ritmul de creştere a ofertei monetare, dar nu creşterea în sine, care rămâne încă ridicată (în jur de 15% anual).

În sfârşit, colegii noştri socialişti nu au alt remediu de a lupta împotriva ratelor ridicate ale dobânzii decât prin încercarea de a reduce „ridicatele" marje ale instituţiilor financiare, uitând că sporirea acestora se datorează altor cauze (mai concret, inflaţiei) şi că nivelul adecvat al costurilor de intermediere este ceva care poate fi fixat doar de către piaţă, nu de vreo reglementare administrativă.

CAPITOLUL XIII

EŞECUL STATULUI „SOCIAL”*

Eşecul politic, economic şi social al socialismului în țările Europei de Est îi afectează profund pe acei teoreticieni occidentali care încă se mai încăpățânează să apere şi să justifice „socialismul intervenționist” care constituie cea mai intimă esență şi tipică trăsătură a aşa-numitului Stat Social. Astfel, Gregorio Peces-Barba a publicat recent un articol pe a treia pagină din *ABC* care, înainte de toate, ne arată pe ce poziție patetică au ajuns să se situeze mulți intelectuali din Occident care, precum Peces-Barba, încă mai vor să creadă că statul intervenționist este capabil să amelioreze ordinea socială.

Totuşi, analiza teoretică riguroasă a demonstrat că atât „socialismul real” din economiile de tip sovietic, cât şi socialismul intervenționist care s-a extins în țările occidentale se bazează pe aceeaşi eroare intelectuală şi se găsesc, prin urmare, pe termen lung, condamnate la eşec. Această eroare intelectuală constă pur şi simplu, după cum strălucit şi concis a demonstrat premiantul Nobel pentru Economie F.A. Hayek în ultima sa carte, intitulată *Aroganța fatală*, în imposibilitatea ca responsabilii şi funcționarii statului social să poată intra în posesia enormului volum de informație şi cunoştințe pe care o creează, generează şi utilizează constant, de o manieră dispersată, milioanele de cetățeni care trebuie să suporte directivele şi ordinele sale, fie că acestea au sau nu formă de legi, elaborate

* Publicat în *ABC*, 8 aprilie 1991, p. 102.

sau nu mai mult sau mai puțin „democratic". Astfel, intervenționistul se află mereu în situația de „ignoranță ineradicabilă" în fața societății civile.

În consecință, este imposibilă îmbunătățirea proceselor de coordonare şi dezvoltare a societății prin extinderea şi aprofundarea sistematică a „coerciției instituționale" care, în acut contrast cu „idilica" imagine care se doreşte a ne fi prezentată, constituie cea mai tipică trasătură şi manifestare a unui stat căruia i se adaugă calificativul social, cu scopul de a-l face cât de cât atractiv, dezorientând cetățenii care trebuie să-l suporte zilnic în privința conținutului şi semnificației.

Consecințele acestei erori intelectuale pe care se bazează idealul socialist se manifestă în patru dimensiuni: economico-social şi cultural, juridic, etic şi politic, care, deşi se găsesc intim legate între ele, trebuie analizate separat.

1. În domeniul „economico-social şi cultural", obsesia reglementării şi a impozitării proprie Statului Social îngreunează - în multe ocazii făcând-o imposibilă - generarea de noi inițiative şi procese, antreprenoriale sau nu, care constituie seva cea mai creativă şi dătătoare de viață care menține şi permite dezvoltarea organismului social astfel încât Statul Social nu este doar incapabil de a-şi procura informația necesară pentru a organiza forțat şi deliberat societatea, dar, pe deasupra, acționează ca o povară grea, „inhibitoare" pentru crearea ideilor noi, proiectelor şi întreprinderilor de către cetățenii care formează societatea civilă.

Se înțelege acum faptul, de atâtea ori verificat de către realitate, că, în circumstanțe similare, Statul Social îngreunează dezvoltarea economică, generând mereu un deficit sistematic şi o sărăcie relativă a ideilor şi resurselor, tocmai în acele areale ale vieții sociale în care pretinde să intervină mai efectiv şi intens.

Acest lucru face, în plus, inevitabil faptul ca cetățenii, într-o justificată şi naturală mişcare „defensivă", să încerce să devieze sau să evite în circumstanțele lor particulare efectele cele mai dăunătoare sau mai drastice ale comenzilor coercitive ale statului, dând astfel naştere unei „economii subterane sau nereglementate", care, deşi are un evident caracter superfluu şi redundant, este una dintre cele mai tipice consecințe ale

Statului Social şi acționează ca o adevărată „supapă de scăpare” din fața coerciției sistematice şi instituționale, caracteristice acestuia.

2. În domeniul „juridic”, dezvoltarea Statului Social prostituează şi goleşte de conținut conceptul tradițional de drept, corupe funcționarea justiției, defăimează social şi incită la violarea legii. În Statul Social, dreptul tradițional, înțeles ca un ansamblu de norme cu caracter general şi abstract aplicabile în mod egal tuturor, este substituit printr-un cadru confuz de reglementări contradictorii, ordine şi directive de tip administrativ care constrâng din ce în ce mai mult şi precizează care ar trebui să fie comportamentul fiecărui cetățean. Nu este de mirare, prin urmare, că cetățenii îşi pierd obiceiul de adaptare la normele sociale şi se obişnuiesc, din contră, ca totul să le fie indicat expres şi rezolvat de către stat.

Simultan, şi paradoxal, dat fiind că eludarea directivei coercitive este, în multe ocazii, o exigență impusă de însăşi necesitatea de a supraviețui, respectul social față de legea formală dispare complet iar nerespectarea ei ajunge să fie considerată, din punctul de vedere general al populației, mai degrabă o manifestare lăudabilă a geniului uman care trebuie căutată şi încurajată, decât ca o violare a unui sistem de norme care poate prejudicia grav societatea. Această prostituare a conceptului de lege este acompaniată inexorabil de o corupere simultană a conceptului şi aplicării justiției.

Se întâmplă aşa ceva deoarece, în Statul Social, conceptul de justiție este substituit de conceptul fals de justiție „socială” după care, în loc de a judeca comportamente individuale aplicabile egal tuturor într-un cadru general de legi, „justiția” este concepută ca o apreciere mai mult sau mai puțin emoțională, primară sau pasională, a rezultatelor proceselor sociale, indiferent care a fost comportamentul participanților lor din punctul de vedere al normelor dreptului tradițional.

Acest fenomen, alături de înaltul grad de imperfecțiune şi haos al hățişului de ordine şi reglementări din care este plăsmuită activitatea legislativă a Statului Social, face ca, cu puțină şansă şi abilitate, aproape orice solicitare să poată ajunge să îl impresioneze favorabil pe judecător.

Se naşte, astfel, o insecuritate juridică generalizată care, la rândul său, creează un stimulent foarte puternic pentru a deschide şi recurge la

procese, ceea ce diminuează şi mai mult calitatea sentinţelor judecătoreşti, şi tot aşa, succesiv, într-un proces pe care, din nefericire, îl cunoaştem foarte bine din experienţa imediată a ţării noastre şi care ameninţă cu dispariţia justiţiei tradiţionale, inclusiv judecătorii şi magistraţii, care în faţa unei asemenea confuzii şi solicitări profesionale, riscă să devină simpli birocraţi în serviciul puterii publice, însărcinaţi, mai curând, cu misiunea de a controla imposibila îndeplinire a cadrului de directive coercitive, decât cu sfânta, generoasa şi de multe ori neînţeleasa misiune de aplicare egală a legii, înţeleasă în sens tradiţional.

3. Consecinţele Statului Social în sfera „eticii" sunt, de asemenea, deosebit de grave. Într-adevăr, impunerea coercitivă a anumitor principii, mai mult sau mai puţin „etice", de către statul social nu doar că sufocă obiceiurile şi practicile individuale de preocupare pentru semeni, deci ale caritaţii private, dar face ca morala individuală, la toate nivelurile, să slăbească şi, eventual, să dispară, fiind substituită de un reflex al acestui misticism organizator specific statului care invitabil va sfârşi prin a influenţa, de asemenea, comportamentul individual al cetăţenilor.

Astfel, la nivel individual, devine prevalent tipicul voluntarism socialist în privinţa obiectivelor care se fixează şi care se pretind a fi atinse mai degrabă ca nişte capricii personale decise „ad hoc" şi alimentate în propriile dorinţe şi instincte, decât prin libera interacţiune umană supusă normelor şi principiilor generale cu caracter moral şi legal. Rezultatul acestui proces de abandonare a principiilor tradiţionale ale moralei şi eticii individuale (cu care, cu siguranţă, au avut mult de-a face diverşi autori care, precum Rousseau, sunt citaţi laudativ de către Peces-Barba în articolul său, şi care, iresponsabil, califică principiile eticii individuale ca „represive şi inhibitoare tradiţii sociale") nu este decât cel de a elimina regulile de comportament care au făcut posibilă evoluţia şi dezvoltarea civilizaţiei, aruncând inevitabil omul, lipsit de atât de vitalele ghiduri şi referinţe sociale ale acţiunii, în cele mai atavice şi primitive pasiuni ale sale.

4. Finalmente, să comentăm pe scurt dimensiunea „politică" a problemei pe care o ridică Statul Social. Pe de o parte, cetăţenii care

suportă coerciția sistematică a Statului descoperă curând că au mai multe posibilități de a-şi atinge scopurile dacă îşi dedică timpul, efortul şi geniul încercării de a presa, influența şi obține avantaje particulare şi privilegii de la Stat decât să realizeze activități economice cu adevărat productive. Viața socială, prin urmare, se politizează extrem iar procesul spontan şi armonios, specific societății civile, va fi substituit de un proces de luptă continuă pentru putere, în care conflictul şi dezacordurile între diferitele grupuri sociale devin nota caracteristică şi dominantă.

În acest context, politicienii convertesc obiectivul de a se menține la putere în ghid unic al acțiunilor lor, căruia îi subordonează totul, dedicând cea mai mare parte a timpului lor generării de situații în care această putere pe care o dețin să poată creşte, să se extindă şi să fie justificată. Se explică, astfel, abuzul continuu al propagandei politice din partea puterii prin care se încearcă mereu a se da o versiune idilică efectelor intervenției guvernamentale, toate acestea în compania grupurilor de interese care ies câştigătoare în orice situație, precum şi organizațiilor birocratice, care tind mereu să prolifereze şi să îşi creeze artificial necesitatea propriei existențe, exagerând „beneficiile” rezultate din intervenția sa şi ocultând sistematic efectele ei perverse. Aceste intervenții creează toate tipurile de discrepanțe şi conflicte sociale pe care politicienii le atribuie „lipsei de colaborare şi egoismului cetățenesc”. Conflictele şi discrepanțele sunt folosite, la rândul lor, ca pretext pentru a justifica ulterioare doze de intervenție, mai profundă şi mai dăunătoare, şi aşa mai departe, într-un proces de extindere „totalitară” a puterii politice care pretinde să invadeze totul.

Eşecul Statului Social se datorează, prin urmare, unei ignoranțe totale a intelectualului socialist, care crede posibil şi convenabil să recurgă la violența aparatului guvernamental pentru a îmbunătăți societatea, ignoranță a fost evidențiată de analiza teoretică a economiştilor şi sociologilor care, precum Mises, Hayek şi premiantul Nobel Buchanan, au fost capabili să explice la nivel teoretic ceva confirmat de experiența practică a multor națiuni. Prejudiciile create de către Statul Social cadrului de conviețuire cetățenească sunt atât de grave şi profunde, iar mecanismele lor de extindere atât de sinuoase şi corupătoare, încât nu

încape îndoială că acesta a devenit adevăratul şi cel mai periculos „opium al popoarelor" acestui secol. Prin urmare, principala obligaţie morală a oricărui susţinător al societăţii civile trebuie să rezide în demascarea acestui sistem, ajutând cu toate forţele posibile ca cetăţenii săi să iniţieze şi în Occident o istorică „perestroika", graduală sau revoluţionară, care să sfârşească cu marile doze de socialism intervenţionist care s-au dezvoltat în multe dintre aşa-numitele ţări cu economie de piaţă.

CAPITOLUL XIV

ESTE FORȚA DE MUNCĂ O MARFĂ?*

De multe ori se afirmă că „forța de muncă nu este o marfă", în special pentru a justifica atât activitatea sindicală, cât şi diferitele tipuri de intervenționism statal în materie economică. Nimeni nu îndrăzneşte să analizeze un „adevăr" care pare atât de evident înrădăcinat în profundele sentimente umane şi populare. Mai mult, însăşi istoria civilizației surprinde clar lupta omului contra acestei instituții atât de odioase a sclaviei, în virtutea căreia multe ființe umane erau cumpărate, utilizate şi vândute ca şi cum ar fi fost vorba de animale.

Totuşi, în ciuda considerațiilor anterioare, niciodată nu putem ignora faptul că serviciile posesorului forței de muncă (nu ne referim, desigur, la persoana în sine, care este indiscutabil inalienabilă) sunt supuse unor legi economice similare celor care guvernează mărfurile şi factorii de producție.

Legile ştiinței economice afectează de o manieră inexorabilă pe toți agenții economici care intervin pe piață, indiferent de sentimentul popular față de acestea. Mai concret, trebuie să semnalăm ca legi economice mai importante relaționate cu factorul muncă, în primul rând, „legea cererii şi ofertei" şi, în al doilea rând, cea care asigură că „salariul este determinat de către valoarea actualizată a speratei productivități marginale a muncii". Prima lege indică faptul că, în circumstațe similare, o creştere a cererii determinate pentru serviciile factorului muncă tinde să sporească salariul

* Publicat în *El Empresario*, nr. 92, aprilie 1985, p. 32.

plătit pentru acestea, în timp ce o creştere a ofertei are efecte total opuse. A doua lege este de foarte mare importanţă şi spune că fiecărui muncitor i se plăteşte valoarea integrală pe care o produce, dar calculată în momentul în care se efectuează munca şi nu când s-a completat temporar procesul de producţie. Acest fapt este foarte important dacă se ţine seama că procesele de producţie moderne durează o perioadă de timp foarte lungă şi că experienţa demonstrează că foarte puţini muncitori sunt dispuşi să accepte a aştepta în tot acest interval pentru a primi valoarea produsului final (muncitorii pe cont propriu sunt o minoritate iar numărul cooperativelor este foarte redus în ciuda tuturor încercărilor de a le face mai populare). Majoritatea preferă să i se plătească în avans valoarea actualizată (folosind rata dobânzii a pieţei) a acelor produse obţinute cu munca lor dar care vor fi terminate după mult timp. (Apropo, această lege a demonstrat acum un secol cât de absurdă este teoria marxistă a exploatării: muncitorul trebuie plătit „astăzi" la valoarea integrală a ceea ce va fi totalmente realizat într-un îndepărtat „mâine", adică, muncitorul să fie plătit cu mai mult decât a produs el însuşi astăzi). Această a doua lege este uşor de demonstrat: dacă muncitorul ar fi plătit cu o sumă inferioară valorii actualizate a productivităţii marginale sperate, beneficiile întreprinzătorului ar creşte dacă acesta ar cere şi ar angaja mai mulţi muncitori, producându-se în acest fel o tendinţă de creştere a salariilor şi de scădere a productivităţii până când cele două ar ajunge la acelaşi nivel. Contrariul apare atunci când salariul depăşeşte productivitatea: sunt disponibilizaţi sau nu se mai angajează muncitori până când productivitatea sporeşte iar salariile se diminuează (dacă, în urma legilor muncii şi restricţiilor instituţionale de orice tip, această reajustare nu se produce pe piaţă, şomajul sporeşte şi durează mult timp, aşa cum se întâmplă astăzi în ţara noastră, unde există mai mult de trei milioane de şomeri din cauza inexistenţei unor pieţe ale muncii suficient de libere)

Din legile anterioare se poate deduce că există doar un singur sistem capabil să sporească salariile diferitelor tipuri de forţă de muncă şi, prin urmare, standardul de viaţă al populaţiei. Acest sistem constă în a favoriza acumularea capitalurilor şi, în consecinţă, sporirea productivităţii,

generate prin creşterea cantității de capital bine investit *per* muncitor prin intermediul pieței. Faptul că muncitorul nord-american câştigă de patru ori mai mult decât cel spaniol şi de o sută de ori mai mult decât cel indian, de exemplu, nu se datorează inteligenței sau hărniciei. Motivul este foarte simplu: nord-americanul utilizează de patru sau de o sută de ori mai mult capital bine investit prin intermediul pieței (maşini, computere, unelte etc.) decât colegii spanioli sau indieni. De aceea, acele sisteme economice care favorizează mai mult economisirea şi acumularea capitalului bine investit sunt cele mai profitabile pentru populație şi cele mai adecvate pentru a fi puse în practică de către țările subdezvoltate.

Exact cum legea gravitației continuă să fie în vigoare indiferent dacă vreun alienat o „acceptă" sau nu şi, aruncându-se pe fereastră, îşi sparge capul în cădere, tot aşa are puțină importanță că oamenii ignoră legile economiei şi, amețiți de demagogia sindicală şi politică, se comportă de o manieră contrarie celor mai elementare principii economice.

Astfel, observăm cum există legile salariului minim care, desigur, liniştesc spiritele mai „sensibile" social, dar care nu încetează să creeze şomaj şi disperarea tuturor acelor muncitori care, din cauză că produc o valoare inferioară salariului stabilit legal, nu pot găsi un loc de muncă. Un efect similar de generare a şomajului îl au politicile sindicale de obținere a creşterilor salariale prin mijloace coercitive (grevă etc.). Rezultatul este mereu acelaşi: câțiva muncitori, cei care îşi conservă locul de muncă, ies favorizați pe seama acelora care sunt obligați să se angajeze în condiții proaste sau să rămână şomeri. Lipsa de solidaritate între muncitori nu poate fi în aceste cazuri mai evidentă. Analiza noastră evidențiază că în societatea noastră există un preocupant fenomen al „exploatării pe orizontală", care este cel care se produce, conştient sau nu, dar în orice caz într-o modalitate reală şi masivă, din partea acelor muncitori privilegiați care îşi conservă posturile în condiții incompatibile cu piața liberă, prejudiciind mai mult de trei milioane de şomeri care ar fi încântați să le ocupe.

Atrage atenția, de asemenea, faptul că multe guverne – între care şi al nostru – se încăpățânează în irosirea capitalului existent prin punerea în

practică a legilor fiscale confiscatorii ale veniturilor şi patrimoniului pentru a duce astfel la bun sfârşit o politică de „redistribuire a venitului" care, obligatoriu, va sărăci populaţia, deoarece dă naştere unei reduceri generale a salariilor reale, care este consecinţa unei mai reduse acumulări de capital disponibil *per* muncitor produse de pomenitele legi.

Finalmente, nu trebuie să uităm a adăuga că, pe de altă parte, este cu siguranţă o şansă ca factorul muncă să fie supus legilor obiective şi impersonale ale pieţei: o distribuţie a venitului salarial bazată pe criterii subiective şi, prin urmare, arbitrare, de către un dictator economic. Astfel, ne putem da seama uşor că nu există o mai bună salvgardare a drepturilor minorităţilor marginalizate din cauza religiei, rasei etc. decât posibilitatea ca acestea să îşi poată vinde pe piaţă produsele foarte utile unor consumatori atât interesaţi de ele, dar şi dezinteresaţi de religia sau rasa celor care au intervenit în elaborarea lor eficientă.

Din toate aceste motive, data viitoare când cititorul va auzi afirmaţia conform căreia „munca nu este o marfă" să îşi aducă aminte că este inutil şi dăunător chiar pentru masele de muncitori să ignore şi să lupte contra legilor pieţei şi că, în ziua în care forţa de muncă a încetat să mai fie o marfă din punct de vedere economic, fiecare muncitor îşi va fi pierdut libertatea şi va fi supus deciziilor pur subiective şi arbitrare ale dictatorului economic al momentului (ales sau nu democratic).

CAPITOLUL XV

PENTRU O EUROPĂ LIBERĂ*

Deşi circumstanţele politice din ţara noastră au pus pe un plan secundar proximele alegeri pentru Parlamentul European, nu trebuie uitat că acestea din urmă constituie o excelentă oportunitate pentru ca noi toţi să medităm din nou la ideea de Europă în care suntem imerşi.

Această reflecţie este, în plus, foarte pertinentă, deoarece, în mod necontenit, prestigiul liberal pe care l-a avut la origine ideea de Europa a fost uzurpat de către o coaliţie de interese intervenţioniste (de origine socialist-naţionalistă şi, în câteva ocazii, conservatoare) pentru a construi o supra-structură etatistă la nivel european, birocratică şi protecţionistă, foarte puţin democratică şi mult mai puţin liberală.

Într-adevăr, în loc de a profita de procesul europenizării pentru a întări libertatea individuală, care este principala valoare culturală tradiţional împărtăşită de majoritatea cetăţenilor europeni, procesul de unificare europeană a fost utilizat ca pretext de către etatişti pentru a crea alte niveluri de reglementare statală şi intervenţie politică care uzurpă o parte din ce în ce mai mare a drepturilor cetăţenilor. De aceea, este foarte important de a nu lăsa să treacă oportunitatea redefinirii şi limitării puterilor statelor membre şi de a împiedica apariţia unui nou Leviathan care să înglobeze şi depăşească în intervenţionism pe cele ale statelor existente actualmente. Este vorba, pe scurt, de a construi o Europă care să garanteze drepturile şi libertatea de alegere a tuturor cetăţenilor săi, atât –

* Publicat în *La Gaceta de los Negocios,* 8 iunie 1994.

în jos - față de actualele state-națiune, cât şi - în sus - față de noul megastat european pe care toți etatiştii de toate soiurile şi multitudinea de naivi continuă să pretindă a-l crea.

În plus, este necesar să se contruiască o Europă pentru toți europenii şi nu doar pentru cetățenii actualelor state membre, care să rămână mereu deschisă şi accesibilă țărilor şi națiunilor Europei şi care să împiedice ca suprastructurile politice europene din fiecare moment să se perpetueze singure la putere. Este vorba, pe scurt, de a prezerva şi întări valorile fundamentale tradiționale europene într-un cadru de libertate culturală şi instituțională. Aceste valori sunt respectul pentru libertatea şi demnitatea personală, dreptul la proprietate privată, economia de piață şi libertatea de a întreprinde, toate într-un cadru al statului de drept care să facă posibilă ca minunata diversitate a popoarelor şi culturilor să potențeze dezvoltarea tuturor elementelor sale.

Cele patru libertăți fundamentale care au inspirat Tratatul de la Roma trebuie să continue să reprezinte, prin urmare, firul conducător al întregului proces şi trebuie să se extindă la toți cetățenii şi țările din Europa. Aceste liberăți esențiale sunt: libera circulație a bunurilor, libertatea prestării serviciilor, libera deplasare a capitalurilor financiare şi completa libertate de emigrare şi imigrare. Patru drepturi inalienabile ale ființei umane care constituie singura condiție necesară şi suficientă pentru a atinge o adevărată unificare armonioasă, paşnică şi prosperă a tuturor popoarelor şi aşezărilor Europei. Prin urmare, nu este necesar, cum cred intervenționiştii, să reproducem la nivelul întregii Europe structurile politice statale, uniformizând şi armonizând toate legile şi construind artificial un mega-stat federal de o factură nouă, pe cât de periculos pentru libertatea individuală, pe atât de politic imposibil şi esențialmente străin diversei şi pluralei tradiții europene.

Din aceste motive, trebuie să ne opunem unei reglementări uniforme cu caracter social pentru toată Europa, care ar dăuna enorm celor mai defavorizați muncitori şi națiunilor mai puțin dezvoltate. Din contră, libertatea comercială şi de emigrare garantează pe termen lung cea mai mare creştere economică posibilă şi o tendință inexorabilă spre egalizarea

veniturilor muncitorilor din toată Europa, de o manieră spontană, fără contrângeri impuse artificial de la Bruxelles.

De asemenea, este necesar să reconsiderăm fondarea Băncii Centrale Europene, substituind prioritatea acestui obiectiv prin libertatea de alegere a monedelor în interiorul şi exteriorul Europei într-un mediu în care, ca maxim, să se admită cursuri de schimb fixe între acele monede care au decis să se raporteze liber la acea monedă care, în fiecare circumstanță istorică, să ofere mai multe garanții de independență şi stabilitate. Pe deasupra, ar trebui să fugim de armonizarea fiscală în arealul european, stimulând responsabilitatea bugetară a fiecărui stat donator; ar trebuie ca libertatea de circulație a persoanelor şi bunurilor între state să forțeze continuu reducerea presiunii fiscale şi ținerea sub control a volumului şi calității cheltuielilor publice. În ultimă instanță, trebuie să ne punem în gardă față de reglementarea medio-ambientală europeană, deoarece în acest domeniu, ca şi în altele, soluțiile descentralizate bazate pe piață şi drepturile de proprietate sunt mult mai efective şi, în orice caz, trebuie să fie probate şi să posede posibilitatea îndoielii înainte de a le încredința organismelor birocratice de la Bruxelles, pe care nimeni nu le controlează şi cărora le lipseşte informația necesară pentru a acționa corect şi independent.

Întreaga reglementare europeană care a redus sfera libertăților esențiale din Europa trebuie abandonată şi niciun sector, industrie sau întreprindere nu trebuie să se bucure de un tratament privilegiat sau de protecție.

În particular, trebuie stabilit un program pentru a demonta întreaga Politică Agrară Comună, care penalizează puterea de cumpărare a cetățenilor europeni şi privilegiază pe câțiva fără a soluționa problemele fundamentale ale sectorului agricol, ce aduc prejudicii țărilor relativ mai sărace.

Contra Europei nomenclaturilor birocratice, a castelor politice intervenționiste ale sectoarelor privilegiate, a monopolurilor şi grupurilor de interese, a subvențiilor şi clientelei politice, este important să opunem Europa liberei concurențe egale pentru toți, supuse dreptului fără privilegii şi bazată pe un sector privat sănătos şi descentralizat, care să nu

depindă în toate de puterea politică şi care să poată să îşi asume sarcina gestionării serviciilor publice pe care astăzi, cu o calitate atât de scăzută şi la un cost exorbitant, le furnizează statele-naţiune.

Adevăratul deficit democratic european nu se va rezolva reorganizând nişte artificiale suprastructuri politice europene care copiază şi, la rândul lor, se suprapun celor care există la nivelul fiecărui stat-naţiune, fără aprofundarea definirii şi corectei apărări a drepturilor individuale ale fiecărui cetăţean, contra abuzurilor şi uzurpărilor care vin din partea nenumăratelor organisme la toate nivelurile publice. Prin urmare, nu avem nevoie de alte structuri politice ci, în orice caz, de o mai efectivă organizare jurisdicţională europeană, care să vegheze respectarea de către state a libertăţilor esenţiale care impulsionează procesul europenizării şi care să apere drepturile individuale ale cetăţeanului european.

CAPITOLUL XVI

DREPTURILE DE PROPRIETATE ŞI GESTIONAREA PRIVATĂ A RESURSELOR NATURALE*

I. INTRODUCERE

Această lucrare pretinde să demonstreze că gestionarea privată a resurselor efectuată prin intermediul pieţelor libere, cele pe care sunt definite corect drepturile de proprietate, este mult mai eficientă şi satisfăcătoare decât gestionarea de până acum. Această lucrare poate fi inclusă în domeniul numit „Noua Economie a Resurselor Naturale" (*New Resource Economics*), care s-a dezvoltat în cele din urmă cu o triplă şi solidă fundamentare, constituită de teoria economică a proceselor dinamice ale

* Publicat în *Cuadernos del pensamiento liberal*, nr. 2, Unión Editorial, Madrid 1986. Autorul doreşte să îşi exprime recunoştinţa faţă de Liberty Fund, care a sponsorizat un seminar pe această temă, tratată de prezentul articol în cadrul Huitième Université d'Eté de la Nouevelle Economie, care a avut loc între 5 şi 14 spetembrie 1985 în Aix-en-Provence (Facultatea de Drept a Universităţii Aix-Marsilia). Pe lângă autor, la acest seminar au mai participat următorii profesori: John Baden (Univ. Montana); Baudouin Bouckaert (Univ. Gent); Jean- Pierre Centi (Univ. Aix-Marsilia); Jacques Garello (Univ. Aix-Marsilia); Michel Glais (Univ. Rennes); Jean-Louis Harouel (Univ. Poitiers); Jean-Dominique Lafay (Univ. Poitiers); Henri Lepage (Institutul Întreprinderii din Paris); Leonard P. Liggio (Institute for Humane Studies); Jean-Philippe Mangin (q.e.p.d.) (Univ. Nice); Christian Mouly (Centrul Internaţional Uncitral din Viena); Pascal Salin (Univ. Paris Dauphine); Alain Siaens (Univ. Louvain) şi Richard Stroup (Univ. Montana).

Şcolii Austriece, „economia politică a drepturilor de proprietate" şi, finalmente, teoria „alegerilor publice"[1].

În continuare, vom studia, mai întâi, pe scurt, cum funcționează piața liberă în relație cu resursele naturale care sunt rare şi avantajele pe care economia de piață le oferă în ceea ce priveşte alocarea respectivelor resurse. Apoi vom răspunde criticilor adresate administrării private a resurselor naturale, de cele mai multe ori pentru a fundamenta şi justifica, cel puțin implicit, administrarea lor publică. A treia parte a articolului va fi destinată evidențierii modului în care gestiunea publică a resurselor naturale este foarte deficitară, încât nu poate fi considerată o alternativă capabilă de a furniza soluții adecvate problemelor de alocare a respectivelor resurse naturale. În final, articolul va dezvolta o teorie a evoluției drepturilor de proprietate şi va cita diferite cazuri particulare din realitate, cărora li se pot aplica fecund principalele concluzii.

II. GESTIONAREA PRIVATĂ ŞI FUNCȚIONAREA PIEȚEI ÎN RELAȚIE CU RESURSELE NATURALE

Când resursele naturale sunt proprietate privată şi drepturile de proprietate corespunzătoare sunt bine definite, protejate instiuțional şi uşor transmisibile, deciziile economice în relație cu resursele sunt descentralizate. În acest caz, alocarea resurselor şi coordonarea diferitelor şi multiplelor planuri individuale referitoare la acestea se efectuează prin intermediul pieței. Ideea cea mai importantă de semnalat este aceea că, în această situație, proprietarii posedă atât *informația* de care au nevoie pentru a pune în practică o alocare eficientă a resurselor, precum şi *stimulentul* sau stimulul necesar pentru a administra asemenea resurse într-un mod eficient în beneficiul consumatorilor. În acelaşi timp, consumatorii, care trebuie să plătească resursele naturale utilizate, profită

[1] Randy T. Simmons şi John Baden, «The Theory of the New Resource Economics», publicat în *Journal of Contemporary Studies,* vol. III, nr. 2, primăvara 1984, pag. 45 şi altele.

de informația pe care o conțin prețurile acestora şi-şi pot aloca eficient venitul în funcție de scara de valori pe care o consideră mai adecvată şi care se manifestă în fiecare alegere.

Astfel, de exemplu, proprietarul unei mine cu un anumit mineral, într-o economie de piață în care restul resurselor naturale sunt proprietate privată, primeşte o informație de mare valoare provenită de pe piață în relație cu utilizările alternative ale mineralului extras, văzându-se obligat să aloce resursa naturală, al cărei proprietar este, celei mai ridicate valori comparabile dată prin intermediul pieței. Faptul că în cazuri istorice pare să se verifice sau nu o astfel de alocare eficientă a resurselor este irelevant, deoarece trebuie să fim mulțumiți că există o forță sau o tendință constantă pe piață spre această alocare optimă (rezultată, cum am văzut, din informația conținută de prețuri şi de stimulentul de a maximiza beneficiile de către proprietari), deşi un asemenea rezultat optim nu poate fi niciodată atins, ca o consecință a incertitudinii inerente oricărei acțiuni umane, precum şi schimbului continuu de pe piață şi care este fructul constantei modificări a circumstanțelor relevante şi a valorizărilor individuale. În orice caz, dacă un proprietar, din diverse motive, nu îşi alocă eficient resursele, va suporta conştient sau inconştient mari costuri de oportunitate care mai devreme sau mai târziu vor influența acțiunea sa, făcând-o mai responsabilă[2].

Se poate afirma că gestionarea privată a resurselor naturale, prin intermediul pieței, posedă importante avantaje în ceea ce priveşte diversitatea, libertatea individuală, capacitatea de adaptare, producția de informație şi rezultatele echitabile. Diversitatea se iveşte deoarece, în

[2] Despre rolul important pe care îl joacă producția de *informație* şi crearea de stimulente pe piață, în relație cu alte sisteme de alocare în care nu se verifică nici una, nici cealaltă (de exemplu, în cazul gestiunii publice a resurselor naturale), se poate vedea extraordinarul studiu al lui Thomas Sowell, intitulat *Knowledge and Decisions,* Basic Books, New York, 1980. Sowell, actualmente la Stanford University, construieşte, în principiu, plecând de la contribuțiile Şcolii Austriece, mai concret de la premiantul Nobel pentru Economie, F.A. Hayek. În aceste sens, a se vedea lucrarea inovatoare a lui Hayek, «The Use Knowledge in Society», publicată în *American Economic Review,* septembrie 1945.

sistemul proprietății private a resurselor naturale, nu există un singur decident, ci o mare varietate de proprietari şi întrepinzători, fiecare dintre ei având posibilitatea de a proba propriile idei asupra modalității celei mai adecvate cu privire la necesitățile viitorului. În acest fel, cei care anticipează mai corect dorințele viitoare ale consumatorilor de resurse vor obține un *premiu* sub formă de beneficii.

Libertatea individuală apare pe piață în primul rând pentru că cei care doresc să participe sau să sprijine o anumită metodă de gestionare în relație cu resursele naturale posedă informația necesară prin intermediul prețurilor de piață şi stimulentul suficient pentru a acționa cel mai bine în fiecare moment. Nu contează că doar câțiva sunt capabili de a prevedea oportunitățile viitoare, dacă de o manieră flexibilă şi rapidă pot cumpăra, vinde şi interveni pe piața resurselor naturale, fără necesitatea de a convinge 51% dintre votanți sau pe birocrații respectivi (cum ar fi în cazul administrării publice, aşa cum vom analiza mai încolo) de avantajele pe care ei le văd în modul lor de a acționa.

Producția de informație constituie un alt avantaj-cheie pe piața resurselor naturale. S-a demonstrat că este dificil de gestionat de o manieră rațională şi eficientă acele activități pentru care nu există o piață definită. Ştim astfel, de exemplu, cât vor fi dispuşi indivizii să sacrifice pentru a obține o anume cantitate de lemn necesară la fabricarea mobilei; totuşi, actualmente este foarte dificil de a cunoaşte, de exemplu, cât va fi dispus să plătească publicul pentru a se bucura de o zi în rezervația naturală Doñana sau într-un alt parc național, aflat în proprietate publică.

Este foarte important să înțelegem rolul protagonist pe care funcția antreprenorială îl exercită pe piață. Înțelegerea acestei funcții antreprenoriale ca o stare de *alertă* şi ca *perspicacitate* necesară pentru a descoperi şi exploata oportunitățile constituie una dintre cele mai importante contribuții ale Şcolii Austriece de Economie[3]. Funcția

[3] A se vedea, în special, tratatul de economie al lui Ludwig von Mises *La acción humana,* publicat într-o a treia ediție de către Unión Editorial, Madrid, 1980. Pe contribuțiile lui Mises a construit unul dintre cei mai buni discipoli ai săi, prof. Israel Kirzner, de la Universitatea din New York, o foarte elaborată teorie a

antreprenorială este, prin urmare, forța-motor a pieței, reprezentând o funcție integrată sau o capacitate generată în fiecare moment istoric, într-o măsură mai mică sau mai mare, de către toți agenții care intervin (promotori, manageri, muncitori, capitaliști şi consumatori).

Piața este, prin urmare, un proces minunat, declanşat de forța antreprenorială. Este vorba de o instituție socială sau umană prin excelență, apărută de o manieră spontană ca rezultat al procesului de evoluție care a generat instituțiile şi legile referitoare la dreptul de proprietate care o fac posibilă[4]. După cum vom vedea mai departe, forța declanşatoare a pieței dă naştere legilor de care piața însăşi are nevoie pentru a supraviețui de-a lungul amintitului proces evolutiv. Funcționarea pieței necesită ca drepturile de proprietate ale fiecărei resurse naturale să fie bine *definite* şi *uşor transmisibile.* Dacă drepturile de proprietate nu sunt bine definite, sau, deşi bine definite, aparatul statal de coerciție nu funcționează şi nu le apără cu eficacitate, este posibil ca resursele respective să valoreze mai puțin în termeni relativi, să fie utilizate fără necesitatea de a compensa proprietarul sau alți consumatori care, în termeni realtivi, le valorizează mai mult. Dacă drepturile de proprietate nu sunt uşor transmisibile (ceea ce se întâmplă când nu sunt bine definite sau nu sunt corect apărate de către stat), nici piața nu poate proceda la o gestionare optimă a resurselor, deoarece proprietarul, al cărui drept de proprietate nu este uşor transmisibil, se va vedea forțat ca, de multe ori, să folosească de o manieră ineficientă resursa sa naturală, înainte de a o transmite altora, fără vreo compensație.

De aceea, este necesar să presupunem că cele mai multe probleme de alocare a resurselor naturale îşi au originea nu într-o proastă funcționare a pieței, ci într-o proastă definire şi apărare, din partea statului, a drepturilor

---

întreprinzătorului. Merită să remarcăm *Competencia y función empresarial,* (traducere în spaniolă la Unión Editorial, Madrid, 1974) şi recenta sa carte *Perception, Opportunity and Profit,* University of Chicago Press, Chicago, 1979.

[4] Aceasta este ideea centrală a magistralei cărți scrise de F. A. Hayek, *Derecho, legislación y libertad*, publicată de Unión Editorial, în trei volume, 1982-1994.

de proprietate respective, a căror bună funcționare este necesară pentru ca piața să funcționeze. Nu ar fi onest din punct de vedere științific să criticăm funcționarea pieței și să sprijinim creșterea rolului statului, în condițiile în care funcționarea inadecvată a instituțiilor publice, mai ales în materie de definire și apărare a drepturilor de proprietate, împiedică exercitarea de către piață a funcțiilor proprii.

III. CRITICA ARGUMENTELOR REFERITOARE LA PRESUPUSA „INSUFICIENȚĂ" A PIEȚEI. CRITICA INTERVENȚIONISMULUI STATAL ÎN MATERIE DE RESURSE NATURALE

La finalul sub-capitolului anterior am demontat acele critici la adresa funcționării pieței în relație cu resursele naturale, care în realitate își au originea în proasta definire și apărare a drepturilor de proprietate a căror existență este necesară pentru ca piața să funcționeze. Acum ne vom ocupa de alte argumente care au fost elaborate cu scopul de a justifica intervenționismul statal în gestionarea resurselor naturale. Printre acestea, cele referitoare la monopol, externalități, bunuri publice și comune, costuri de tranzacție și motivul echității sunt cele mai importante. Le vom analiza pe fiecare în parte.

1. Situația de monopol

Situația care se pretinde a fi criticată în relația cu monopolul este, în principiu, cea a cazului în care un singur individ sau întreprindere controlează oferta totală a unei determinate resurse naturale, încât, în anumite cazuri (curba cererii „inelastice") ar fi interesant de a reduce producția totală și de a crește prețul. Totuși, această teorie a monopolului este foarte deficitară. Înainte de toate, trebuie semnalat că monopolul nu este o situație „statică" precum cea descrisă, ci că, în acord cu ultimele

contribuții ale Şcolii Austriece asupra subiectului[5], problema monopolului poate fi înțeleasă doar, la fel ca cea a concurenței, într-un sens dinamic. Astfel, putem concepe un monopol doar în acele cazuri în care, ca o consecință a unei norme guvernamentale, se acordă un privilegiu exclusiv prin care se restrânge sau se interzice accesul funcției antreprenoriale într-o anumită zonă a pieței.

În afara acestor cazuri, de neconceput într-o economie pură de piață, cea mai mare parte a „situațiilor" de monopol care sunt analizate de către doctrină corespund, mai curând, sănătosului proces dinamic şi competitiv specific pieței. Respectivul proces poate să dea naştere inclusiv unor situații aparente de monopol, ca o consecință a anticipărilor corecte din partea întreprinzătorilor ce pun la dispoziția consumatorilor facilități şi resurse naturale care, deşi aparent monopoliste, nu ar fi apărut, sub nicio formă, fără instinctul şi previziunea antreprenorială care l-a conceput. Apoi, nu are sens de a vedea ca monopolist rezultatul unui proces competitiv care, nefiind controlat, nu ar fi dat în niciun caz respectivul rezultat, aparent monopolist, însă foarte apreciat.

2. Problema externalităților

O altă cauză, des citată, a insuficienței pieței este existența *externalităților.* În conformitate cu doctrina cea mai larg acceptată, ar exista o externalitate când rezultatele pozitive sau negative ale unei anumite decizii nu ar fi suportate integral de către decident. În acest sens, s-ar putea distinge două tipuri de externalități: negative şi pozitive. Un tip de externalitate negativă ar fi poluarea aerului, când, de exemplu, fabrica ce poluează nu suportă costurile pe care le produce persoanelor care respiră acel aer. În general, externalitățile negative tind să se producă în exces, în dauna persoanelor afectate. (Externalitățile pozitive se produc atunci când acțiunile decidentului aduc beneficii altora fără a exista o compensație din partea

[5] Asupra teoriei monopolului se poate vedea cartea lui Kirzner deja citată şi, mai ales, remarcabila lucrare a lui Murray N. Rothbard, *Man, Economy and State*, Nash Publishing, Los Angeles, 1970, cap. 10.

terților beneficiari.) În acest caz, se arumentează că aceste externalități tind să se producă cel puțin în dauna publicului larg.

Totuşi, şi argumentul externalităților este foarte dubios. În ceea ce priveşte externalitățile negative, pare evident că este vorba mai curând de cazuri în care există o insuficientă definire şi apărare a drepturilor de proprietate din partea statului şi nu de o proastă funcționare a pieței. În ceea ce priveşte externalitățile pozitive, argumentul este şi mai subțire, deoarece orice acțiune umană, în orice context, se foloseşte de externalitățile pozitive, în relație cu circumstanțele moştenite din trecut, situația prezentă a mediului etc. şi atât timp cât se respectă diferitele instituții şi avantaje pe care viața socială le procură, precum toate bunurile materiale şi imateriale pe care le obținem de la ceilalți la un preț de piață inferior celui pe care am fi dispuşi să-l plătim. În niciun caz nu se pot defini de o manieră obiectivă externalități care să justifice o anumită intervenție statală, nici măcar a se indica de o formă arbitrară cantitatea de resurse care ar trebui dedicată respectivei activități publice.

3. Bunurile publice sau comune

Aceste bunuri pot fi considerate cazuri extreme de externalitate pozitivă. În acest sens, definim bunul public ca pe acel care, din moment ce a fost produs, este disponibil pentru orice persoană care îl poate utiliza fără a plăti („free rider"). Prin urmare, este aplicabil doctrinei bunurilor publice argumentul deja expus în relație cu externalitățile pozitive, ajungându-se la concluzia că nu doar că nu putem defini de o formă obiectivă un bun public care are o natură distinctă de restul bunurilor şi serviciilor pe care le furnizează piața, ci, în plus, că în orice definiție propusă de către doctrină se încorporează judecăți de valoare care este posibil să nu fie împărtăşite de către toți şi, în orice caz, nu de savanți.

4. Costurile de tranzacție

Problema costurilor de tranzacție este mai curând un numitor comun al tuturor argumentelor propuse până acum relativ la „insuficiența" pieței.

Nu ar exista problema externalităților, nici a bunurilor publice, nici măcar a monopolului, dacă aceste costuri de tranzacție pentru a evita *free rider*-ii, de a impune producătorilor de externalități negative adevăratul cost etc. ar fi foarte mici sau nu ar exista[6]. Costurile de tranzacție apar, de aceea, în majoritatea cazurilor, ca o consecință, nu a defectelor inerente pieței, ci a unei proaste definiri şi apărări a drepturilor de proprietate care sunt necesare pentru ca aceasta să funcționeze, din partea entităților publice responsabile. În plus, cum vom vedea mai încolo, dacă piața nu este lăsată să funcționeze liber, nu este posibil ca aceasta să descopere inovațiile tehnice şi legale necesare pentru a minimiza costurile de tranzacție.

5. Echitatea inter-generațională

Argumentul echității inter-generaționale, în ultimă instanță, susține că alocarea resurselor naturale prin intermediul pieței ar elimina posibilitatea ca generațiile următoare să beneficieze de o mare cantitate de resurse. Totuşi, acest argument nu rezistă unui examen logic. Trebuie să evidențiem, înainte de toate, că pe piață există o manifestare specifică funcției antreprenoriale de mare relevanță în cazul care ne preocupă şi care este acela pe care îl efectuează *speculatorul.* Speculatorul este acel care este dispus să cumpere bunuri prezente cu ideea de a le revinde într-un viitor mai îndelungat sau mai apropiat, în care speră ca prețul acestora să fie mai mare. *În sfera resurselor naturale, funcția speculatorilor constă, mai precis, în conservarea resurselor pentru viitor*. De aceea, este ridicol că de multe ori chiar ecologiştii, aparent mai interesați în conservarea naturii, sunt cei care-l critică pe speculatorul resurselor naturale, când, în realitate, funcția acestuia constă tocmai în conservarea respectivelor resurse pentru viitor. Doar plătind astăzi un preț mai ridicat decât cel pe care sunt dispuşi să-l plătească consumatorii actuali este posibilă prezervarea resurselor pentru viitor şi aceasta este activitatea propriu-zisă pe care o realizează

[6] Acest argument este dezvoltat în detaliu în magnifica lucrare a lui Richard Stroup şi John Baden, intitulată «Property Rights and Natural Resource Management», în *Literature of Liberty*, volum 2, nr. 4, septembrie-decembrie 1979.

funcția antreprenorială a speculatorului în domeniul resurselor naturale. Pe o piață în care drepturile de proprietate sunt bine definite şi apărate, speculatorii vor avea informația necesară şi stimulentul adecvat pentru a prezerva acele resurse naturale care se estimează că vor fi şi mai apreciate în viitor. Este foarte dificil de imaginat că ar putea fi conceput alt mecanism distinct al pieței şi al speculației pentru a da naştere unei alocări eficiente a resurselor naturale pentru viitor; după cum vom vedea ceva mai încolo, nici măcar interesanta gestiune publică democratică, în care votanții şi birocrații sunt lipsiți de informația şi stimulentele necesare pentru a recurge la o alocare eficientă, nu poate fi considerată o alternativă.

Până aici am trecut în revistă argumentele cele mai comune care se prezintă împotriva funcționării pieței pentru a justifica implicit intervenționismul statal în materie de resurse naturale. Totuşi, s-a dezvoltat o întreagă teorie referitoare la insuficiența gestiunii publice care este necesar să fie evidențiată, deoarece nu are sens să fundamentăm gestiunea publică doar pe aparentele eşecuri ale pieței, când eşecurile şi ineficiențele derivate din acțiunea publică sunt mult mai costisitoare şi dăunătoare decât cele ce se presupune că derivă din proasta funcționare a pieței[7].

Se pot identifica cinci motive fundamentale pentru care gestiunea publică a activității economice în general şi a resurselor naturale în particular este condamnată la eşec sau, cel puțin, să fie semnificativ mai ineficientă decât gestiunea bazată pe proprietatea privată şi piață. Vom analiza detaliat pe fiecare dintre ele:

---

[7] În relație cu proasta funcționare a gestiunii publice a resurselor naturale se poate vedea lucrarea lui John Baden şi Richard Stroup, «The Environmental Costs of Government Action», în *Policy Review*, nr. 4, 1978. Alte prezentări mai generale asupra eşecului gestiunii publice se pot găsi în cartea lui Gwartney şi Stroup intitulată *Economics: Private and Public Choice,* Academia Press, Florida, 1983, cap. 30. A se vedea, de asemenea, cartea lui McKenzie şi Tullock, *Modern Political Economy. An Introduction to Political Economy,* McGraw Hill, New York, 1978, cap. 5 şi 6; şi cea a lui William Mitchel, *The Anatomy of Goverment Failures*, publicată, în 1979, la Los Angeles de către Institutul Internațional de Investigație Economică.

1. Efectul de raționalitate al ignoranței. Conform acestui principiu, este rațional de a rămâne ignorant asupra acelor chestiuni care se dovedesc complexe şi care, pe deasupra, sunt dincolo de controlul nostru. Într-adevăr, cetățenii alocă timp şi efort necesar luării de decizii şi acțiunii la nivel politic de o manieră identică alocării restului resurselor rare de care dispun, în sensul că vor fi interesați în obținerea de informație şi în încercarea de a influența rezultatele gestiunii publice doar atunci când se dau următoarele condiții: în primul rând, să fie vorba de chestiuni de importanță suficientă pentru cel interesat; şi, în al doilea rând, ca cel interesat că creadă că este capabil de a influența în vreun fel cursul acestora. Astfel, este clar că cetățeanul de rând nu se va deranja să studieze argumentele „pro" şi „contra" ale diferitelor alternative în relație cu politica națională de ape subterane, nu pentru că le consideră de mică importanță, ci pentru că îşi dă seama că este practic imposibil să poată avea vreun impact personal asupra acestui tip de politici. În domeniul politic se întâmplă ceva asemănător cu ceea ce se întâmplă agricultorilor, pentru care factorul cel mai important al venitului lor este, poate, evoluția vremii şi, totuşi, este rațional ca ei să nu se deranjeze să studieze meteorologia, dat fiind că evoluția timpului se află mereu în afara controlului lor.

Acest principiu al raționalității ignoranței rămâne valabil în ciuda obositoarei propagande şi a ingenioaselor argumente pe care politicienii le utilizează cu scopul de a-şi justifica profesia şi trezi interesul cetățenilor pentru mersul treburilor publice, încercând să reducă, de exemplu, înaltele procentaje de absenteism care apar în regimurile democratice mai aşezate. Este clar că în majoritatea cazurilor nu are niciun sens să se vorbească de o gestionare privată efectuată prin intermediul pieței, când, conform principiului pe care îl comentăm, este în interesul majorității cetățenilor de a se menține la periferia proceselor democratice şi birocratice care dau naştere deciziilor de tip public.

2. Efectul grupurilor speciale. Gestiunea publică nu e viciată doar pentru că majorității cetățenilor îi convine să nu se intereseze de ea, dar şi deoarece, în multe cazuri, mici grupuri de interese foarte bine organizate pot avea un impact politic major şi genera decizii politice contrare

intereselor majorității pe care nimeni nu se deranjează să le apere. Aceste grupuri de interese se formează când un ansamblu determinat de persoane percepe un interes foarte important pentru acestea într-un aspect concret şi specific al gestiunii publice şi îşi dau seama că celorlalți cetățeni le este mai convenabil să rămână în afara oricărei polemici şi să se abțină de la studierea diferitelor alternative şi opțiuni.

Totalitatea efectelor menționate în subcapitolele anterioare face ca gestiunea publică, practic, în totalitatea sa, să fie rezultatul agregat al influenței exercitate de către grupurile de interese, împotriva binelui comun sau a interesului general al cetățenilor. Se poate ajunge inclusiv la situația absurdă în care ceea ce câştigă membrii unui grup privilegiat de interese, care vizează o politică apărată de ei într-un domeniu concret, să piardă alții, ca o consecință a prejudiciilor care se produc printre membrii săi, în relație cu restul domeniilor vieții sociale şi economice în care, la rândul lor, au obținut privilegii particulare alte grupuri de interese[8].

3. Efectul reprezentării ne-angajante. În plus, trebuie ținut cont că, chiar dacă un votant se deranjează studiind toate temele publice considerându-le importante şi va gândi că intervenția sa în procesul de vot va fi decisivă printre milioanele de voturi ale cetățenilor săi, în momentul determinării unei politici se produce grava situație conform căreia votantul, în majoritatea cazurilor, nu îşi manifestă voința pe teme concrete, ci doar îşi alege un reprezentant, o listă sau programul unui partid politic, care va configura în bloc politica fiecărei teme în chestiune. Este clar că există, prin urmare, o mare imprecizie şi lipsă de conexiune între votul realizat şi politica aplicată, ceea este „decontat", de asemenea, de către cetățean şi constituie un motiv adițional pentru a considera, conştient sau inconştient, irațională participarea sa la gestiunea publică democratică.

---

[8] Democrația, aşa cum o înțelegem noi, este un sistem destul de deficitar care, cu siguranță, trebuie ameliorat. În acest sens, a se vedea proiectele de reformă gândite de către F.A.Hayek, care ar evita multe din problemele pe care le comentăm aici. Aceste proiecte se găsesc descrise în volumul al III-lea *(El orden político de una sociedad libre)* al cărții sale *Derecho, legislación y libertad,* Unión Editorial, Madrid, 1982.

4. Efectul „miopiei" guvernamentale. În conformitate cu acest principiu, putem spera ca gestiunea publică să fie mereu orientată spre termen scurt, dat fiind că oamenii politici şi membrii administraţiei publice care doresc să aibă succes trebuie, înainte de toate, să câştige sprijinul votanţilor actuali. Adică generaţiile viitoare nu pot vota în alegerile de astăzi şi, de aceea, în practică, nu contează în problema gestionării resurselor naturale. În contrast, speculaţia privată efectuată de către funcţia antreprenorială prin intermediul pieţei, nefiind constrânsă de necesitatea de a obţine sprijinul democratic *prezent* al determinatelor grupuri, la un anumit interval relativ scurt, se poate orienta spre viitor cu o mult mai mare libertate.

5. Lipsa stimulentelor pentru a acţiona de o manieră eficientă. Spre deosebire de ceea ce se întâmplă în sectorul privat, cel în care întreprinderile care utilizează resurse de o valoare mai mare (costuri) decât valoarea pe care o produc pierd bani şi, de aceea, îşi văd ameninţată existenţa, în cazul gestiunii publice nu există niciun control autonom de acest tip, deoarece un anumit curs al acţiunii publice se va menţine, indiferent de eficienţa sa, dacă obţine suficient sprijin politic (în general, de la puternice grupuri de interese). Foarte rar funcţionarul administraţiei publice va beneficia personal de o mai mare eficienţă în sens economic, nu doar pentru că este foarte dificil de a măsura o asemenea eficienţă în gestiunea publică, ci şi pentru că pe funcţionar, la fel ca pe toate fiinţele umane, îl impulsionează decisiv motivaţii de tip personal, printre care remunerarea, poziţia sa în ierarhia administrativă, valoarea şi mărimea bugetului de care poate dispune, numărul funcţionarilor la dispoziţia sa etc. sunt factori determinanţi ai prestaţiei sale. În concluzie, stimulentul politic al gestiunii publice este mai degrabă cel al expansiunii necontrolate, decât cel al economisirii.

Pe scurt, se poate considera că aportul Şcolii Austriece, în general, şi cel al Şcolii Public Choice, în particular, a dat naştere unei analize mult mai realiste a procesului de gestionare publică şi a activităţii politice, în care se evidenţiază că în spatele oricărei decizii publice există mereu indivizi sau persoane concrete (şi nu misterioase organisme sau entităţi) care iau

deciziile impulsionate de stimulente sau motivații personale foarte concrete. În plus, studiile acestor şcoli au reliefat că, pentru ca o decizie publică să fie benefică pentru societate, este necesar să existe o conexiune între cei care iau decizia şi costurile şi beneficiile derivate din ea (conceptul de „responsabilitate"). Este clar că, pe piață, administrarea privată a resurselor prin intermediul drepturilor de proprietate bine definite garantează o responsabilitate adecvată a deciziilor luate, în timp ce în democrația reprezentativă se estompează şi dispare legătura decizie-responsabilitate, încât nu se poate garanta *a priori* şi, de fapt, nu se întâmplă aproape niciodată a *posteriori,* ca deciziile luate să fie cele mai adecvate pentru binele comun[9].

IV. TRAGEDIA BUNURILOR COMUNE

Un caz tipic în care se consideră necesară gestiunea publică este acela al bunurilor comunale la care, în principiu, toți au acces în vederea utilizării, însă nimeni nu suportă personal costul acțiunilor sale. Să presupunem, de exemplu, o păşune disponibilă pentru toți crescătorii de vite dintr-o comunitate sau o zonă de vânătoare unde poate merge oricine. Tragedia bunurilor comune, după cum se numeşte acest capitol, se referă la faptul că, după o perioadă de timp nu foarte lungă, aceste bunuri vor deveni totalmente deteriorate şi nu îşi vor mai îndeplini menirea. Valabilitatea acestei afirmații a fost recunoscută popular de mult timp şi se regăseşte într-un proverb spaniol care spune: „Ce-i al tuturor este al nimănui". Însă de ce se produce acest tragic efect asupra bunurilor comune ?

Să presupunem cazul păşunilor pe care l-am menționat adineaori. Trebui să plecăm de la faptul că fiecare crescător de vite, ca actor rațional, pretinde să îşi atingă obiectivele, adică să îşi maximizeze beneficiile sau

[9] A se vedea, spre exemplu, excelenta lucrare a lui Migué şi Bèlanger, «Toward a General Theory of Managerial Discretion», în *Public Choice,* nr. 17, 1974; dar şi lucrările fundamentale ale lui William Niskanen, *Bureaucracy and Representative Government,* Adine-Atherton, Chicago, 1971, şi Gordon Tullock, *The Politics of Bureaucracy,* Public Affairs Press, Washintong D. C., 1965.

câştigurile încât, într-o formă explicită sau implicită şi mai mult sau mai puțin conştient, îşi pune problema utilității pe care o obține el, păscându-şi vitele pe pajiştile comunale şi a costului acestei acțiuni.

Componenta de utilitate vine dată de faptul că acest crescător obține beneficiile integral aducând la păscut animalul marginal, sub forma unei mai mari valori pe care o obține din vânzarea acestuia etc. Totuşi, componenta negativă a costului, derivată din faptul că animalul paşte pe păşune, nu este suportată de către crescător, ci este împărțită de o manieră difuză între toți crescătorii care acționează de aceeaşi manieră. În consecință, atunci când un crescător beneficiază de întreaga utilitate şi nu suportă totalmente costul respectiv, există un stimulent constant pentru supraexploatarea şi dispariția capacității de păscut a pajiştii comunale[10].

Este clar că unica soluție a problemei tragediei bunurilor comunale constă în stabilirea drepturilor de proprietate privată asupra acestora. De-a lungul istoriei avem multiple exemple care arată ce s-a întâmplat când s-au dat soluții corecte sau eronate problemei bunurilor comunale. Astfel, spre exemplu, dispariția bizonului în preeriile nord-americane a fost rezultatul atât al faptului că era considerat, şi de către indieni, şi de către albi un bun comunal, cât şi al ne-statuării la timp a drepturilor de proprietate asupra acestui tip de animal (în principal, deoarece pe vremea aceea erau foarte

[10] Contribuția clasică în acest domeniu aparține lui Garret Hardin «The Tragedy of the Commons», publicată în 1968 şi inclusă, ulterior, în *Managing the Commons,* editat de către Hardin şi Baden, Freeman and Co., San Francisco, 1977, pag. 16-30. Totuşi, deşi suntem de acord cu analiza lui Hardin, nu putem accepta concluziile neo-malthusiene în relație cu populația pe care le include în articolul său şi care reliefează că autorul este mai curând un biolog decât un economist. Hardin trece cu vederea, în special, faptul că, deşi a avea al□i copii implică un cost suportat *a priori,* mai mult sau mai puțin conştient, de către părinți, creşterea populației dă naştere deseori unei sporiri a resurselor productive, a oportunităților şi producției totale care nu a putut fi dusă la bun sfârşit prin alte mijloace. Problema societăților şi economiilor actuale, în special a celor subdezvoltate, este nu atât cea a populației, cât o problemă derivată din adoptarea sistemelor economice şi a instituțiilor care nu permit funcționarea capacității antreprenoriale, nici dezvoltarea pieților libere şi eficiente.

dificile, din punct de vedere tehnic, definirea şi apărarea respectivelor drepturi).

Ceva similar s-a întâmplat în legătură cu vânătoarea în pădurile comunale şi publice spaniole. Orice vânător pasionat spaniol ştie că practic au dispărut speciile care pot fi vânate în acele locuri. Totuşi, la nivel privat, s-a dezvoltat o importantă afacere de exploatare a resurselor cinegetice de natură privată, care ating nişte preţuri de piaţă ce permit exploatarea eficientă a resurselor şi care atrag un mare număr de vânători străini în fiecare an, în ţara noastră.

Un alt exemplu care se poate menţiona este cel al dezvoltării de teritorii de vânătoare din partea indienilor din Canada înainte de sosirea albilor. Aceste teritorii presupuneau o definire şi o apărare destul de efectivă a drepturilor de proprietate asupra vânătorii castorului şi distribuirea pieilor sale, care a evitat supraexploatarea resurselor şi a făcut posibilă menţinerea populaţiilor de castori. Totuşi, din momentul apariţiei albilor, s-a abandonat apărarea drepturilor de proprietate ale indienilor, castorii fiind consideraţi, ulterior, bunuri comunale, dispărând aproape în întregime din cauza supraexploatării[11].

S-a afirmat că problema „tragediei bunurilor comune" justifică intervenţia şi administrarea publică. Totuşi, din motive deja expuse în subcapitolul anterior, rezultatul acestei gestiuni publice asupra bunurilor comunale este mult mai ineficient decât cel care derivă din administrarea privată prin intermediul pieţei şi corectei definiri şi apărări a drepturilor de proprietate. Deşi în ţara noastră nu există încă studii elaborate despre eşecul gestiunii publice asupra resurselor naturale, în Statele Unite şi alte ţări a apărut o literatură din ce în ce mai bogată în legătură cu subiectul, în special în ceea ce priveşte gestionarea pajiştilor, pădurilor, parcurilor naţionale, a apelor de suprafaţă şi subterane. Ne temem că, până când

[11] A se vedea, mai ales, lucrările lui Eleanor Leacock, «The Montagnais Hunting Territory and the Fur Trade», publicate în *The American Anthropologist* nr. 56 (1954), nr. 5, partea a doua, p. 35; şi cea a lui Frank G. Speck intitulată «Land Ownership among Hunting Peoples in Primitive America and the World's Marginal Areas», Twenty-Second International Congress of Americanists.

asemenea studii în legătură cu resursele naturale ale țării noastre vor apărea, ineficiențele şi pierderile derivate din administrarea publică a acestora vor deveni foarte grave şi, în multe cazuri, ireversibile[12].

O importanță specială o are tema gestiunii publice a resurselor acvifere, de mare actualitate în țara noastră, mai ales ca o consecință a naționalizării apelor subterane realizate recent de către guvernul socialist, ca o reacție contra rarității resurselor acvifere din ultimii ani[13]. Cu greu ne-am putea imagina o politică mai nefericită în acest domeniu. Raritatea apei, datorată circumstanțelor meteorologice, s-a văzut serios agravată ca o consecință a gestionării publice şi, mai ales, a fixării „prețurilor politice" artificial reduse, care au motivat proasta administrare a resurselor acvifere şi risipirea sa în utilizări marginale. Acest efect negativ s-a produs în principal în relație cu apele de suprafață, cele care, în conformitate cu Legea spaniolă a Apelor de la sfârşitul secolului al XIX-lea, aveau deja un caracter public şi se administrau prin organisme şi întreprinderi regionale şi locale cu caracter public la prețuri determinate politic, scăzute în mod artificial. Administratorii noştri publici au recunoscut că, totuşi, problema s-a menținut la nişte niveluri suportabile tocmai ca o consecință a resurselor acvifere subterane aflate în proprietate privată, în relație cu care s-a efectuat o corectă alocare, fiind economisite în măsura posibilităților şi compensându-se astfel, cel puțin în parte, relativa raritate a resurselor acvifere de suprafață. Reacția majorității reprezentanților politici în relație cu această temă a fost de a ignora realitatea faptelor şi, influențați de o analiză eronată a ceea ce s-a întâmplat şi de presiunea birocraților implicați ori a altor grupuri de interese, totul asezonat cu ideologia „socialistă" deja

[12] Astfel, de exemplu, articolul lui Baden şi Stroup «Externality, Property Rights and the Management of our National Forests», în *The Journal of Law and Economics,* nr. 16, octombrie 1973, pp. 303-312; «Property Rights, Environmental Quality and Management of National Forest», publicat în capitolul 22 al cărții *Managing the Commons,* deja citat, şi «The Environmental Costs of Government Action», în *Policy Review,* primăvara 1978, pp. 23-38. Plecând de aici, invităm iubitorii spanioli ai naturii să realizeze lucrări similare despre țara noastră.

[13] Legea apelor nr. 29/1985, din 2 august *(BOE* din 8 august), şi RD 2.473/1985, din 27 decembrie *(BOE* din 2 ianuarie 1986).

caducă, au impulsionat naționalizarea resurselor acvifere subterane, care va avea grave consecințe pe termen lung asupra mediului natural din țara noastră, în special când se va repeta situația de secetă[14].

V. RĂSPUNSUL PIEȚEI LA PROBLEMA BUNURILOR COMUNE: O TEORIE A FORMĂRII ŞI EVOLUȚIEI DREPTULUI DE PROPRIETATE

Obiectivul acestui subcapitol este de a evidenția cum într-o economie de piață există o forță sau o tendință spre ameliorarea definirii şi apărării drepturilor de proprietate, în relație cu acele bunuri care devin tot mai rare în termeni relativi şi au, de aceea, o valoare marginală mai ridicată. Explicația este simplă şi aplicabilă atât pentru a înțelege schimbările instituționale care se produc spontan într-o economie liberă în relația cu acele bunuri „libere" (superabundente) care încep, de la un moment dat, să fie rare în termeni relativi şi, prin urmare, devin obiectul economisirii, cât şi pentru a înțelege procesul de ameliorare în definirea drepturilor de proprietate şi crearea stimulentelor pentru a găsi inovații tehnologice şi a promova schimbările legale care să le facă posibile în relație cu bunurile comunale la care, din diverse motive, este relativ dificil de a defini drepturile de proprietate.

Modelul pleacă de la presupunerea că activitatea umană destinată a ameliora definirea drepturilor de proprietate şi acțiunea publică de

[14] Asupra aplicării principiilor surprinse în acest articol domeniului resurselor acvifere, se poate consulta excelenta lucrare a lui Terry L. Anderson *Water Rights: Scarce Resource Allocation Bureaucracy and the Enviroment,* Pacific Institute, San Francisco, 1984. Efectele naționalizării apelor subterane se vor simți cu mai mare gravitate în acele regiuni în care, precum Insulele Canare şi Insulele Baleare, apa este mai rară iar investițiile la nivel individual s-au alocat pentru exploatarea apelor subterane. Pe lângă dubioasa constituționalitate a legii de care vorbim, fiind vorba, de fapt, de o expropiere fără despăgubire, este reconfortant că opoziția a anunțat un proiect de suspendare a acestei legislații dacă ajunge la putere. În acest caz, înțelegem că privatizarea ar trebui să se extindă nu doar la apele subterane ci şi, pentru prima oară, în măsura posibilului, la apele de suprafață.

apărare se efectuează în funcție de modelul tradițional al deciziei marginale din știința economică. Adică se consideră că activitatea de a stabili şi proteja drepturile de proprietate este ca oricare altă activitate productivă căreia indivizii îi dedică resurse în funcție de veniturile marginale pe care speră să le obțină din ea şi costurile marginale subiective despre care cred că vor deriva din acțiunea lor. Este clar că, în circumstanțe identice, cu cât mai mare este valoarea sperată de piață a bunurilor implicate, cu atât mai mare va fi efortul şi activitatea pe care o realizează indivizii cu scopul de a obține o mai bună definire şi apărare a drepturilor de proprietate. Se poate ca, de-a lungul unei perioade mai lungi sau mai scurte de timp, această acțiune individuală pentru a defini şi apăra mai bine drepturile de proprietate să se vadă stânjenită de către circumstanțele specifice ale cazului, care îl fac mai dificil din rațiuni de tip tehnologic sau instituțional. Totuşi, va exista un clar şi constant stimulent, ca o consecință a mai marii valorizări economice pe care o va încorpora bunul şi a funcției antreprenoriale prezente pe piață, pentru a duce la bun sfârşit descoperiri de tip tehnologic sau de scădere a costurilor care să facă posibilă, de la un moment dat încolo, definirea tot mai bună a drepturilor de proprietate care, în principiu, par foarte dificil de stabilit sau de apărat de o manieră eficientă. Deci, pe piață există mereu o tendință spontană spre inovație tehnologică, spre reducerea costurilor şi spre a face mai facilă definirea drepturilor de proprietate care, deşi nu pot asigura în fiecare caz particular şi circumstanță istorică concretă soluționarea definitivă a problemelor, permit garantarea pe termen lung a unei adaptări spontane a pieței şi a instituțiilor care le fac posibile la noile consecințe care afectează definirea şi apărarea noilor drepturi de proprietate[15].

[15] Dezvoltarea detaliată a acestui model cu grafice poate fi găsită în articolul lui Terry L. Anderson şi P. J. Hill, intitulat «From Free Grass to Fences: Transforming the Commons of the American West», publicat în capitolul 20 al cărții *Managing the Commons,* deja citată. Admitem analiza grafică doar pentru a facilita înțelegerea ideii fundamentale expuse, fără a accepta existența funcțiilor cererii şi ofertei sau a costurilor în viața reală care nu pot fi cunoscute sau măsurate în vreun fel. În acest sens, a se vedea articolul meu «Método y crisis en

Este foarte important de apreciat că dacă într-un moment istoric concret se substituie gestionarea privată, prin intermediul pieței, cu gestionarea publică a unui bun în legătură cu care este dificil de a stabili sau defini drepturi de proprietate, *procesul spontan de adaptare pe care tocmai l-am descris se suspendă automat,* întrerupându-se căutarea de noi soluții problemei ridicate de către funcția antreprenorială, încât încetează să funcționeze această forță inexorabilă care pune în mişcare piața mereu când este necesar a defini şi apăra mai bine un drept de proprietate în relație cu un bun comun care este prost utilizat. Dacă la acesta mai adăugăm că nu avem nicio garanție cu privire la rezultatul corect al gestiunii publice în baza argumentelor date de acest articol, este clar că soluția optimă a cazurilor de proastă utilizare a resurselor, din cauză că este dificilă definirea dreptului de proprietate a acestora, constă mai curând în încercarea de a ameliora respectiva definire şi a permite acțiunea forțelor de piață decât a permite nediscriminatoriu gestiunea publică a respectivelor resurse.

Modelul descris în acest subcapitol permite interpretarea de o manieră mult mai clară a procesului de evoluție a drepturilor de proprietate care s-a dat necesarmente în multe circumstanțe istorice din trecut. Astfel, ajunge să menționăm aici problema care s-a pus în Vestul nord-american în momentul definirii drepturilor de proprietate asupra pământului şi care a dat naştere unor importante tensiuni între crescătorii de vite şi agricultori, care au servit ca argument popular a numărului mare de filme şi nuvele istorice. Aceste tensiuni îşi aveau originea în valoarea crescândă a produselor pământului, atât pentru agricultură, cât şi pentru creşterea vitelor, în Vestul nord-american în a doua jumătatea a secolului al XIX-lea şi a justificat un efort tot mai mare din partea agenților economici implicați pentru a defini şi apăra drepturile de proprietate corespunzătoare. Totuşi, de-a lungul unei prelungite perioade de timp, problema tehnică de a apăra şi delimita proprietatea pământului din marile câmpii ale Vestului nord-american părea aproape insolubilă. Din nefericire, mai devreme sau mai

---

la ciencia económica», în *Hacienda Pública española,* nr. 74 şi bibliografia citată acolo (capitolul al III-lea al acestei cărți).

târziu, piaţa a dat, ca întotdeauna, rezolvarea acestei probleme, datorită geniului unui număr mare de întreprinzători care încercau să găsească o soluţie pentru o problemă atât de presantă. Astfel, în decada anilor 1870 se descoperă şi se introduce pe piaţă sârma ghimpată care a redus semnificativ costul de a separa proprietăţile şi a făcut mult mai facilă delimitarea marilor suprafeţe de pământ şi, prin urmare, definirea şi apărarea practică a drepturilor de proprietate corespunzătoare, fiind soluţionate, începând din acel moment, o mare parte a problemelor din acest domeniu. Putem oferi multe exemple similare şi, de fapt, *a priori*, putem afirma că un *proces asemănător s-a produs de o manieră spontană mereu când, de-a lungul civilizaţiei umane, o resursă care până la un moment determinat era considerată „liberă" nefiind rară, a început să fie economisită şi, prin urmare, a devenit proprietatea privată a cuiva*[16].

În orice caz, merită examinate, în lumina modelului teoretic al evoluţiei drepturilor de proprietate pe piaţa descrisă în acest capitol şi a interpretării istorice a unei asemenea evoluţii în trecut, încercările moderne în legătură cu resursele care până acum sunt considerate libere şi încep să fie rare, cum ar fi cele ale mării, bogăţia de pe fundul oceanelor, exploatarea coastelor marine etc. Multora ar putea să le pară paradoxal să vorbim despre privatizarea acestor resurse, însă, după cum se deduce din analiza noastră, aceasta este unica soluţie pe termen lung. În acest sens par dezamăgitori mulţi dintre paşii făcuţi în acest domeniu, pentru a impulsiona diferite organizaţii internaţionale şi diverse studii mai mult sau mai puţin ştiinţifice. Dacă propunerile acestora s-ar aplicat în trecut

[16] Din punct de vedere teoretic, evoluţia drepturilor de proprietate a fost studiată de către Harold Demsetz, «Towards a Theory of Property Rights», în *American Economic Review,* nr. 57, mai 1967; Svetozar Pejovich, «Towards an Economic Theory of the Creation of Property Rights», în *Review of Social Economy,* nr. 30, 1972, pp. 309-325. Din punct de vedere istoric, se remarcă lucrarea profesorului Douglass C. North, *The Creation of Property Rights in Europe, 900-1.700 a.d.,* University of Washington, 1972.

bunurilor, care astăzi sunt rare dar atunci erau abundente, nu ar fi făcut posibilă dezvoltarea civilizației noastre la nivelul pe care îl cunoaştem[17].

VI. CONCLUZII DE POLITICĂ ECONOMICĂ

Concluzia cea mai importantă a prezentului articol este că resursele naturale şi bunurile comune nu constituie o excepție de la regula generală a pieței. S-a arătat că aparenta proastă utilizare a unor astfel de resurse naturale îşi are mereu originea într-o insuficientă definire şi apărare a drepturilor de proprietate corespunzătoare din partea statului şi niciodată în faptul că piața nu funcționează corect. În acelaşi timp, s-a arătat că, în virtutea analizei realizate, trebuie făcut tot posibilul pentru a lăsa să funcționeze piața resurselor naturale, deoarece doar în acest fel putem garanta că va lucra forța inexorabilă a funcției antreprenoriale pentru a gândi şi introduce inovațiile tehnologice şi de orice tip care sunt necesare pentru a face posibilă o mai bună definire şi apărare a drepturilor de proprietate, mai adecvate noilor circumstanțe ale mediului. În orice caz, trebuie minimizată gestionarea publică a unor asemenea resurse, reducând-o la acele cazuri în care este cu adevărat imposibilă găsirea unei soluții mai bune, iar această gestionare publică trebuie să se realizeze astfel încât să fie conformă cu piața şi, întotdeauna, de o manieră provizorie sau tranzitorie. Se întâmplă aşa deoarece, după cum am văzut, alternativa administrării publice produce rezultate mai slabe decât cele pe care aceasta încearcă să le evidențieze şi *anulează mecanismele pieței care ne pot garanta întotdeauna, pe termen mediu şi lung, soluția problemelor ridicate*. Pe scurt, în sfera resurselor naturale şi a bunurilor comune, este important de pus în aplicare strategii de îmbunătățiri relative şi incrementale prin care să se pună în funcțiune, de o manieră descentralizată, toate resursele specifice funcției antreprenoriale comerciale.

[17] A se consulta, în special, D.R. Derman, *Markets under the sea,* Hobart Paperback 17, IEA, London, 1984.

Aceste principii, care până acum ceva timp puteau fi considerate „şocante" pentru majoritatea celor interesați în menținerea şi buna exploatare a resurselor naturale, au început să fie recunoscute ca fiind corecte de către un număr crescând de profesionişti şi iubitori ai naturii. În acest sens, este foarte încurajatoare politica de vânzare a terenurilor publice care s-a aplicat în țări precum Statele Unite, în care aproape jumătate din terenurile statelor vestice erau până mai ieri proprietate federală şi în legătură cu care proastele rezultate ale gestiunii publice erau apreciate deja ca insuportabile. În acelaşi timp, un număr crescut de ecologişti şi „verzi" încep să considere că administrarea privată a resurselor naturale este, din punctul lor de vedere, mult mai eficientă şi mai sigură decât gestionarea publică, în acest sens inițiindu-se o mişcare în favoarea activităților private care pretinde, prin crearea şi exploatarea de societăți şi întreprinderi pentru achiziția de parcuri, pământuri şi resurse naturale, o mai bună conservare a acestora în folosul asociaților şi a publicului în general (cum este normal, prin plata unui preț corespunzător)[18]. Dacă se confirmă această tendință la nivel internațional şi, de asemenea, în țara noastră, putem fi siguri că vom încheia acest secol dispunând de un mediu natural mult mai bogat, mai bine îngrijit, mai puțin exploatat şi, mai ales, mai liber.

[18] A se vedea, de exemplu, interesantul articol al ecologistului Randall O'Toole intitulat «What do Environmentalists Really Want?», în *16-High Country News,* 10 decembrie 1984.

CAPITOLUL XVII

DOBÂNDA, CICLURILE ECONOMICE ŞI PLANURILE DE PENSII*

1. Introducere

În evaluarea actuarială a costurilor oricărui plan de pensii are o importanță extraordinară estimarea pe care trebuie să o realizeze actuarul în ceea ce priveşte rata dobânzii care se poate obține din investițiile fondului derivat din plan.

Supozițiile cu privire la dobândă au un efect foarte mare în costul pensiilor, dat fiind că ceea ce face esențial actuarul este de a calcula valoarea actuală a pensiilor care se vor plăti peste 20, 40 şi chiar 60 de ani. În general, se stabileşte o dobândă constantă pentru a efectua calculele, chiar atunci când rata dobânzii estimate ar trebui să se modifice, după cum experiența îi spune. Cum se întâmplă cu majoritatea supozițiilor actuariale, întotdeauna este prezent elementul subiectiv când se stabileşte rata dobânzii care ar trebui utilizată pentru a calcula costurile şi obligațiile derivate din planul de pensii.

În teorie, rata dobânzii selecționate de către actuar trebuie să reprezinte rata rentabilității financiare care se speră a fi obținută pe termen lung din investițiile prin intermediul fondurilor planului. Fiind vorba de ipoteze pe termen lung, nu este potrivit să se efectueze modificări pur şi simplu

---

* Publicat, inițial, în Analele Congresului Internațional de Fonduri de Pensii, Madrid, 1984, pag. 458-468.

conjuncturale ale ratei dobânzii tehnice care să surprindă fluctuaţiile observate pe piaţă pe termen scurt. Pe de o parte, în general, se utilizează rate ale dobânzii conservatoare[1], adică situate cu câteva puncte sub ceea ce este considerat rezonabil pe termen lung, şi aceasta nu doar ca măsură de securitate pentru a evita ca o reducere neprevăzută a ratelor dobânzii pe termen lung să pună în pericol stabilitatea financiară a planului de pensii, ci şi pentru că se consideră că beneficiile actuariale care trebuie evidenţiate prin utilizarea ratelor dobânzilor conservatoare trebuie să fie foarte utile în viitor, ca rezervă de securitate, pentru a anula pierderile în investiţii nefericite sau, pur şi simplu, pentru a permite în viitor revalorizarea pensiilor în curs de plată.

În orice caz, se presupune că orice rată a dobânzii constă în diferite componente:

1. Rata pură a dobânzii sau rata naturală a dobânzii.

2. Prima care se adaugă ratei naturale a dobânzii pentru a surprinde riscul relaţionat cu investiţiile.

3. Componenta inflaţionistă, care surprinde aşteptările în privinţa creşterii preţurilor şi care trebuie să se adauge celor două componente anterioare pentru a ajunge la rata nominală sau de piaţă a dobânzii[2].

2. Rata „naturală" a dobânzii

Rata naturală a dobânzii este acea rată care prevalează pe piaţă pe termen lung; dacă nu ar exista, nu s-ar anticipa o creştere generalizată a preţurilor, iar investiţia ar fi considerată absolut sigură, atât în ceea ce priveşte rentabilitatea sa, cât şi în privinţa menţinerii valorii sale capitale. Există un acord general între actuari şi economişti în a situa această rată naturală în jurul a două sau trei procente pe termen lung. (Ratele reale ale dobânzii situate în jurul a 5-6% în anumite ţări în zilele noastre trebuie considerate pur şi simplu excepţionale şi circumscrise etapelor conjuncturale de

[1] Jesús Huerta de Soto, *Planes de Pensiones privados*, Editorial San Martín, Madrid, 1984, pag.71-72, 88, 147-150, 155-168 şi 259.

[2] Ludwig von Mises, *La accion umana*, Unión Editorial, Madrid, 1981, pag. 770 şi altele.

recuperare şi însănătoşire din interiorul ciclului economic.) Rata pură a dobânzii suprinde rata preferinței temporale predominante pe piață în fiecare moment pentru a actualiza şi schimba bunuri prezente pentru bunuri viitoare şi, de aceea, afectează lungimea proceselor productive, în general, şi pieţele de capital şi bani, în particular[3].

3. Prima de risc

A doua componentă surprinde riscul inerent oricărei investiții care se realizează pe piață. Funcție de instrumentul specific de finanțare care se utilizează pentru planul de pensii, trebuie luată în calcul fie o primă de risc global, fie o primă distinctă pentru fiecare dintre tipurile de investiție care să fie utilizate. Totuşi, în practică şi din rațiuni de simplificare, se obişnuieşte utilizarea unei prime de risc unice.

În relație cu această primă de risc trebuie ținut cont că, în general, aceasta este destul de scăzută, dat fiind, mai ales, criteriul conservator care trebuie să domine în investirea activelor oricărui plan de pensii. Pe de altă parte, trebuie semnalată creşterea empiric observată în prima de risc în toate etapele depresiunii economice (acest fenomen a fost observat repetat comparând diferențialele ratelor dobânzii pe termen lung care pot fi obținute pe titlurile de venit fix de primă categorie AAA în relație cu cele de o clasificare inferioară BBB sau CCC)[4].

În mod obişnuit, se consideră primă de risc cea situată între 1% şi 2%.

4. Componenta inflaționistă

Componenta inflaționistă s-ar putea să fie cea care admite mai multe aprecieri subiective în momentul determinării sale şi aceasta deoarece inflația viitoare depinde de o cantitate mare de factori politici şi economici foarte dificil de anticipat. Dacă la această circumstanță mai adăugăm

---

[3] Jesús Huerta de Soto, «La teoría austriaca del ciclo económico, *Moneda y Crédito*, nr. 152 (capitolul al XIII-lea din această carte).

[4] James C. van Horne, *Financial Market Rates and Flows*, Prentice Hall, New Jersey, 1978, pag. 155 şi altele.

faptul deja semnalat după care este preferabil să utilizăm rate conservatoare ale dobânzii care să dea naştere câştigurilor actuariale, se va înțelege că în relație cu această componentă inflaționistă se va jongla mai mult atunci când se fixează o rată a dobânzii inferioară celei de piață. Este preferabil a se utiliza o rată scăzută care să nu țină seama, pe termen lung, de ratele ridicate ale inflației experimentate de lumea occidentală în ultimul timp, nu doar pentru că este foarte îndoielnic ca o asemenea rentabilitate să se poată menține pe termen lung, ci şi pentru că tocmai câştigurile actuariale sunt cele care derivă din ratele de dobândă conservatoare pentru a anula pierderile pe care le produce orice proces inflaționist asupra valorii nominale a investiției, reducând valoarea investițiilor.

5. Funcția de dobândă

Funcția de dobândă, alături de funcția de supraviețuire, joacă un rol crucial atunci când se determină costul unui plan de pensii. Dobânda, alături de mortalitate, acționează prin reducerea costului planurilor de pensii. Mai concret, dacă notăm cu *i* rata dobânzii din anul *t*, valoarea actuală a unității monetare în *n* ani va fi dată de următoarea formulă:

$$\frac{1}{(1+i_1)(1+i_2)\dots\dots(1+i_n)}$$

şi, în cazul în care, $i_1 = i_2 = \dots\dots i_n$, formula anterioară se simplifică în forma următoare:

$$v^n = \frac{1}{(1+i_n)}$$

unde v^n reprezintă valoarea actuală a unității monetare în *n* ani, actualizată cu o rată a dobânzii anuale compuse egale cu *i*.

Funcția de dobândă v^t începe să fie egală cu *1* pentru o valoare a lui *t* egală cu 0 şi se apropie de zero pe măsură ce *t* creşte spre infinit, mereu când rata dobânzii *i* este mai mare decât 0. La fel, v^t ia valoarea *1* pentru un *i* egal cu *0* şi se apropie de *0* pe măsură ce *i* creşte la infinit. În următorul tabel ilustrăm influența factorului dobândă. Dat fiind că influența ratei dobânzii trebui studiată în relație cu fiecare vârstă posibilă pentru fiecare membru al planului de pensii, s-a considerat o perioadă de 70 de ani (în intervale de 5) în relație cu persoanele care sunt membre ale planului şi care au o vârstă de 30 de ani. Tabelul a fost construit pentru trei rate posibile ale dobânzii (5%, 7% şi 9%).

Influența ratei dobânzii devine clar ilustrată prin faptul că, pentru o persoană inclusă în planul de pensii care are 30 de ani, valoarea lui v^{65-30} este de 0,09 la o rată a dobânzii de 7%, 0,18 la 5% şi 0,05 la o rată de 9%.

Mai mult, dat fiind că plățile derivate dintr-un plan de pensii se extind dincolo de vârsta de pensionare de 65 de ani, efectul total al actualizării, când se determină costul planului de pensii, ar fi încă şi mai mare.

	Rata dobânzii		
Perioada	5%	7%	9%¤
0	1,0000	1,0000	1,0000
5	0,7835	0,7130	0,6499
10	0,6139	0,5083	0,4224
15	0,4810	0,3624	0,2745
20	0,3769	0,2584	0,1784
25	0,2953	0,1842	0,1160
30	0,2314	0,1314	0,0754
35	0,1813	0,0937	0,0490
40	0,1420	0,0668	0,0318
45	0,1113	0,0176	0,0207
50	0,0872	0,0339	0,0134
55	0,0683	0,0242	0,0087
60	0,0535	0,0173	0,0057
65	0,0419	0,0123	0,0037
70	0,0329	0,0088	0,0024

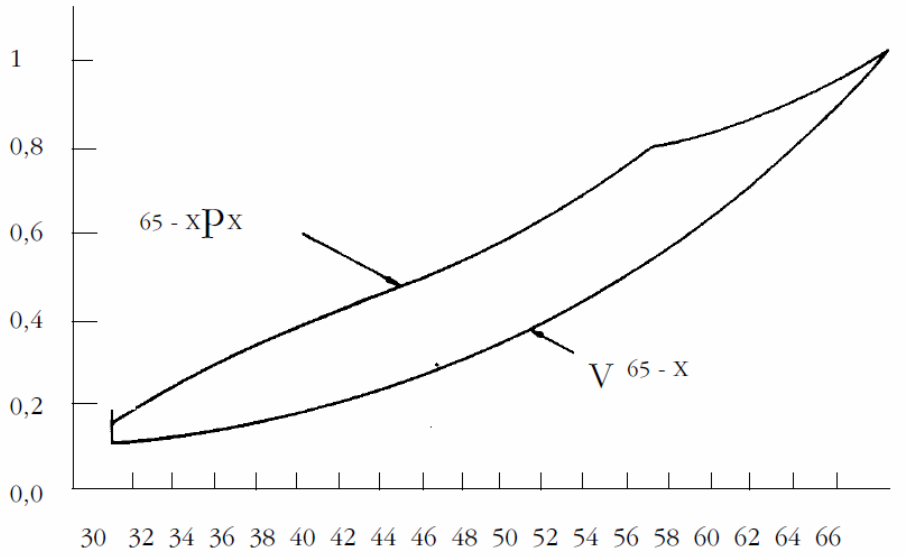

Graficul anterior indică relaţia între funcţia ratei dobânzii de 7% şi funcţia de supravieţuire *tPx,* pentru toate vârstele. Graficul evidenţiază că influenţa ratei dobânzii în cost este superioară celei a supravieţuirii. Trebuie ţinut cont că ambele funcţii sunt inferioare unităţii şi că, prin urmare, produsul său, care apare atât de frecvent în matematica actuarială a planurilor de pensii, este foarte redus de-a lungul majorităţii vârstelor (încât efectul combinat al ambilor factori, atunci când se reduce costul planului de pensii, este foarte important).

În tabelul următor[5] este surprins efectul pe care îl are faptul de a considera diferite rate ale dobânzii mai mari şi mai mici de 7%, rată selecţionată ca referinţă asupra diferitelor mărimi ale costului unui plan de pensii (valoarea actuală a beneficiilor viitoare VABV, costul normal CN şi rezerva matematică RM). Pe deasupra, cele două mari coloane din dreapta corespund diferitelor metode de evaluare a costului planului de pensii (metoda beneficiilor proiectate şi metoda beneficiilor acumulate, MBP şi MBA). Trebuie să semnalăm cum parametrul cel mai important în

[5] H.E. Winklevoss, *Pension Mathematics*, Irwin 1977, p. 197.

determinarea costului unui plan de pensii este rata dobânzii. La prima vedere, se observă în tabel că eliminarea dobânzii presupune creşteri de costuri care merg de la 300% la 700%, funcție de tipul de cost utilizat.

Dobândă	Costul pensiilor ca procentaj din costul estimat la un nivel de 7%				
		MBP		MBA	
	VABV	CN	RM	CN	RM
0%	755,1	634,8	322,0	454,5	390,3
2%	387,5	374,3	322,0	454,5	390,3
3%	285,5	286,9	229,8	217,0	201,3
5%	163,5	168,8	138,6	143,5	138,7
7%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
9%	64,9	60,1	73,3	72,8	74,9
11%	44,3	36,9	54,7	55,1	57,9

De asemenea, se observă că, în ceea ce priveşte costurile normale, cel mai afectat de către variațiile ratei dobânzii este costul normal calculat prin metoda beneficiilor proiectate.

Ca regulă practică, se poate afirma că, de fapt, costul unui plan de pensii se vede redus cu 6-7% la fiecare creştere cu un sfert de punct procentual a ratei dobânzii. Dacă luăm ca procentaj de variație 6,5%, această regulă practică ne spune că un punct procentual de creştere în rata dobânzii va reduce costurile cu 22% [100 x (1-1,0654)]; în timp ce o scădere de 1% în rata dobânzii creşte costurile cu 29% [100 x (1,0654 - 1)]. Rezultatul unei modificări de 2% în rata dobânzii este de 60% reducere şi de 65% creştere a costurilor.

6. Variații ale ratei dobânzii afectate de inflație

Trebuie ținut cont că efectele diminuării costurilor comentate mai sus au loc doar dacă, mişcându-ne într-un mediu fără inflație, creşterile corespunzătoare ale ratei dobânzii nu sunt acompaniate de către o creştere paralelă a salariilor şi prestațiilor. Dacă rentabilitatea financiară sporeşte, mai ales ca o consecință a aşteptărilor inflaționiste (adică prin creşteri în a treia componentă a ratei de piață a dobânzii pe care am studiat-o), efectul diminuării costurilor, generat de sporirea ratei dobânzii, se va vedea compensat în mare măsură de către creşterile care derivă din sporirea prestațiilor, determinată de creşterea nominală a salariilor. Uneori s-a afirmat că, per total, efectul ratei dobânzii era superior creşterii costurilor derivate din efectul inflației asupra salariilor, dat fiind că actualizarea se efectuează până în momentul în care se plăteşte ultima pensie, în timp ce creşterea salariilor afectează doar sporirea prestațiilor până la vârsta de pensionare (65 de ani). Totuşi, nu se poate nega faptul că un mediu inflaționist nu presează constant pentru ca inclusiv pensiile în curs de plată să fie revalorizate, în măsura posibilului, în scopul conservării puterii lor de cumpărare.

Această considerație este importantă, dat fiind că, în multe ocazii, efectul inflației asupra prestațiilor şi salariilor este mai întârziat decât efectul asupra ratelor financiare ale dobânzii pe termen scurt. De aceea, în multe ocazii, poate să apară pericolul de a face estimări conjuncturale de reducere a costurilor unui plan de pensii pentru un an anume, pe baza creşterii observate a rentabilității financiare, fără ca o asemenea diminuare într-un viitor apropiat să nu fie mai mult decât compensată de către creşterea costurilor derivate din efectul inflației asupra salariilor şi pensiilor.

7. Planurile de pensii şi teoria ciclului economic[6]

Este important de recunoscut că relaţiile dintre inflaţie şi rata dobânzii nu sunt automate, ci se văd afectate de către procesele de piaţă, apreciindu-se ca nişte *lags* temporare care afectează sensibil structura productivă a economiei, dând naştere ciclurilor economice. Concret, de-a lungul unei prime etape se produce un *boom* monetar care dă naştere unei creşteri a nivelul general al preţurilor care, totuşi, nu se vede acompaniată de o creştere a ratei de piaţă a dobânzii, în special, deoarece noii bani pe care se bazează *boom-ul* intră pe piaţă prin politici de expansiune a creditului şi scăderea ratei dobânzii. De-a lungul acestei etape, costul planurilor de pensii tinde să crească semnificativ prin efectul inflaţiei asupra preţurilor, efect necompensat suficient printr-o mai mare rentabilitate financiară care se poate obţine din investiţiile activelor provenite din plan.

Totuşi, într-o a doua etapă se evidenţiază că *boom-ul* este pur inflaţionist şi se utilizează politici monetare mai restrictive care motivează o creştere a ratelor dobânzii. Mai mult decât atât, inflaţia se diminuează iar creşterea salariilor se moderează. S-ar putea presupune că, în această a doua etapă, costul planurilor de pensii se vede mult redus, dat fiind că predomină efectul ridicatelor rate ale dobânzii. Totuşi, această concluzie este eronată din următoarele motive.

În primul rând, nu se pot ignora efectele negative ale expansiunii monetare asupra structurii productive reale. Mai precis, de-a lungul unei perioade lungi de timp s-a produs o proastă investire a resurselor în economie, în general, ceea ce a determinat ca un număr ridicat de proiecte de investiţii, în care s-a irosit o mare parte a capitalului fix din economie, să nu fie rentabile. Prin urmare, nu se poate pretinde, cum mulţi macroeconomişti naivi au afirmat, că inflaţia, în general, sporeşte valoarea nominală a bogăţiei, deoarece această inflaţie apare într-un proces de ciclu economic care determină ca stocul de capital al economiei să fie prost investit de o manieră sistematică şi, prin urmare, face ca valoarea sa de piaţă să se reducă de multe ori la o fracţiune din cea avută în fazele iniţiale

[6] F.A. Hayek, *Prices and Production*, Augustus M. Kelley, New York, 1967.

ale ciclului. Reacția pieței la *boom-ul* inflaționist constă, de aceea, într-o diminuare generalizată a valorilor de pe piața capitalului, în general, şi a activelor financiare pe care le reprezintă, în particular. De aceea, este iluzoriu să gândim că ar putea exista vreo diminuare a costurilor unui plan de pensii când în etapa de recuperare a ciclului economic ratele dobânzii cresc substanțial, în special dacă ținem cont de importantele pierderi de capital şi devalorizările bursiere care sunt specifice acestei etape a ciclului şi care afectează atât de dur investițiile planurilor de pensii.

În al doilea rând, este mai mult decât posibil ca, în urma erodării beneficiilor de către procesul inflaționist, la început, şi criza economică, într-un al doilea moment, întreprinderile să se găsească într-o situație economică foarte dificilă, care le face imposibilă îndeplinirea obligațiilor derivate din planul de pensii.

Din toate aceste motive, şi ținând cont, în special, de imposibilitatea practică de a anticipa corect în ce momente specifice se vor produce schimbările-cheie ce caracterizează ciclul economic, este important de imaginat strategii practice de investiții şi evaluare a costurilor pentru planurile de pensii care să le facă imune față de actuarii mai „teoretici", de analiştii de investiții mai „naivi" şi speculatori.

Mai concret, experiența a demonstrat că doar folosirea unor rate ale dobânzii mai conservatoare (care nu țin cont de componenta inflaționistă sau țin cont într-o măsură foarte mică) permite atingerea obiectivului semnalat de a imuniza planurile de pensii. În acest fel, şi într-un mediu economic fără tensiuni monetare, se va determina un cost relativ mai înalt pentru planurile de pensii, care le dotează cu o rezervă de securitate, a cărei utilitate este foarte variată (apărarea în fața pierderii de valoare a investițiilor în etapele mai depresive ale ciclului, acumularea câştigurilor actuariale care permit să se finanțeze revalorizări ale prestațiilor în curs de plată etc.).

Utilizarea ratelor conservatoare ale dobânzii şi-a demonstrat perfecta funcționare în relație cu companiile de asigurări de viață, care au trebuit să îndeplinească un rol identic celui solicitat acum planurilor de pensii. Mai

mult, instrumentele de finanțare oferite de către companiile de asigurări fac evidentă funcționarea sistemului propus, garantând o rată conservatoare a dobânzii şi făcând să revină planului de pensii, prin clauze de participare la beneficii corespunzătoare, excesele de rentabilitate care se obțin pe piață. Este important ca Fondurile de Pensii neasigurate să acționeze, în acest sens, ca şi cum ar fi vorba de companii de asigurări de viață şi să utilizeze pentru evaluarea costurilor lor ratele conservatoare de dobândă care dau naştere rezervelor corespunzătoare de securitate şi câştiguri actuariale deja comentate.

Finalmente, schema relației dintre teoria ciclului economic şi matematica Fondurilor de Pensii pe care am subliniat-o aici posedă importante consecințe cu privire la strategia de investiții în planurile de pensii, care trebuie să se centreze, fundamental, pe utilizarea titlurilor de venit fix de primă calitate şi perioadă de amortizare nu foarte îndepărtată (cu excepția acelor etape ale ciclului economic în care ratele dobânzii, determinate de către structura ratei dobânzii pe termen lung, sunt mai ridicate). Investiția în bunuri imobiliare poate fi, de asemenea, recomandabilă, dacă mărimea Fondului permite suficientă diversificare iar circumstanțele instituționale nu sunt defavorabile. Totuşi, problemele relaționate cu investiția nu fac obiectul acestei lucrări şi vor fi tratate în altă parte.

CAPITOLUL XVIII

PLANURILE DE PENSII PRIVATE ŞI FONDURILE LOR FINANCIARE

I. INTRODUCERE

Legislaţia spaniolă privind planurile şi fondurile de pensii a fost rezultatul unui lung proces în care au intervenit nenumăraţi agenţi şi diverse circumstanţe. Interacţiunea lor a produs un rezultat care nu a fost proiectat sau dorit conştient de nimeni şi care poate fi calificat ca „rezultat pervers" din diferite puncte de vedere[1]. Multe dintre persoanele care au participat

[1] Motivele care dau naştere acestui tip de rezultate perverse ale proceselor legislative (efectul raţionalităţii ignoranţei din partea cetăţenilor, efectul presiunii marilor grupuri speciale de interese, combinate cu caracterul non-angajant al reprezentării democratice, efectul miopiei guvernamentale şi, în general, lipsa stimulentelor pentru a acţiona într-o formă eficientă din parte funcţionarilor) au fost studiate în detaliu de Şcoala Alegerilor Publice, al cărei reprezentant principal, James M. Buchanan, a obţinut Premiul Nobel pentru Economie în 1986. Mai concret, se pot consulta lucrări precum McKenzie şi Tullock: *Modern Political Economy. An Introduction to Political Economy,* McGraw Hill New York, 1978, cap. 5 şi 6; William Mitchel: *The Anatomy of Government Failures,* Los Angeles, 1979, Institutul Internaţional de Investigaţie Economică; Migué, J.L. y Bèlanger, G., «Toward a General Theory of Managerial Discretion», în *Public Choice* nr. 17, 1974; William Niskanen: *Bureaucracy and Representative Government,* Adine Atherton, Chicago, 1971; şi Gordon Tullock: *The Politics of Bureaucracy,* Public Affairs Press, Washington D.C., 1965. În Spania pot fi găsite, în rezumat, principalele argumente în Huerta de Soto, Jesús: «Derechos de

sau au intervenit direct ori indirect în procesul de formare legislativă recunosc în particular realitatea afirmației anterioare, însă încearcă să se „consoleze" gândind că este mai bine să se bazeze pe un anumit tip de reglementare decât să se lipsească de ea. Opinia noastră este exact contrară: considerăm preferabilă absența reglementării existenței uneia care, aşa cum se întâmplă în cazul care ne preocupă, este imperfectă, fiind rezultatul unei serii de forțe contradictorii şi necontrolate care s-au înfruntat de-a lungul unei perioade de timp şi a unui proces legislativ pe cât de prelungit, pe atât de reuşit.

Concret, putem semnala că există două principale „probleme de fond" pe care le ridică legislația spaniolă:

1. Includerea planurilor sistemului individual. Într-adevăr, includerea planurilor sistemului individual în legislația spaniolă asupra planurilor şi fondurilor de pensii poate fi considerată principala cauză culpabilă de majoritatea ineficiențelor tehnice şi fiscale ale acesteia. Trebuie menționat că majoritatea propunerilor inițiale ale proiectului de lege nu au fost incluse în planurile sistemului individual, considerându-se că ceea ce se încerca a se reglementa erau doar nişte fonduri de pensii de tip colectiv care trebuiau impulsionate în principal de către întreprinderi şi asociațiile profesionale. Această idee era cea care se afla atât în consonanță cu necesitățile sociale ale țării noastre, precum şi cu dezvoltarea legislativă a dreptului comparat. Din păcate pentru toți, la un moment dat al procesului de elaborare legislativă se încorporează proiectului de Lege privind planurile sistemului individual. Aceasta are mult de-a face cu presiunea exercitată de către anumite grupuri de interes cărora le-a părut, în mod eronat, importantă, din rațiuni strategice relaționate cu dezvoltarea viitoare a propriului sector, includerea sistemelor de afiliere individuală în procesul legislativ care se pusese în mişcare. Începând cu acel moment, lucrurile se țin lanț. Într-adevăr, prin includerea sistemului individual, a părut evidentă necesitatea de a stabili un procedeu uniform de imputare şi tratament fiscal pentru toate planurile de pensii indiferent de tipul lor.

---

propiedad y gestión privada de los recursos», *Cuadernos del Pensamiento Liberal,* nr. 2, martie 1986, pp. 19-22 (capitolul XXI al acestei cărți).

Astfel, fiind absolut necesară stabilirea unor plafoane în ceea ce priveşte posibilitatea deductibilității în relație cu planurile sistemului individual, pentru a evita abuzurile şi excesele care ar putea să se producă, respectivul tratament fiscal restrictiv s-a extins, de asemenea, la planurile sistemului de ocupare a forței de muncă. În fine, dificultatea tehnică de a impune individual costul planului în relație cu planurile sistemului de ocupare s-a soluționat de o manieră forțată, prin calea stabilită de Lege, constând în obligativitatea respectivei impuneri dacă se dorea menținerea deductibilității corespunzătoare din punctul de vedere al impozitului pe societăți.

Vedem astfel cum, prin faptul de a include nişte planuri (cele ale sistemului individual), tehnic foarte diferite de restul, precum şi prin gafa comisă dorind să se aplice un tratament fiscal uniform tuturor, s-a ajuns la un rezultat legislativ foarte dăunător şi, din punct de vedere tehnic, străin de planurile sistemului de ocupare, cele care se impuneau a fi protejate mai mult din punctul de vedere al interesului general al națiunii. Trebuie să ținem cont că în planurile sistemului de ocupare nu se ridică problema de a stabili limite cu privire la posibilitatea deducerii, deoarece costul respectivelor planuri, în măsura în care este plătit de către întreprinderile respective, se vede limitat de capacitatea financiară a acestora; pe deasupra, este tehnic aberant de a imputa costul individual persoanelor care participă, dat fiind că, de fapt, singurul lucrul pe care îl fac planurile sistemului de ocupare este acela de a recunoaşte plata prestațiilor în anumite circumstanțe fără a presupune o plată în numerar sau o sporire a venitului sau patrimoniului pentru participanții respectivi, ci doar unele aşteptări de obținere a unui salariu diferit în viitor (care în majoritatea cazurilor ar trebui să fie primit şi grevat în viitor)[2]. Prin urmare, mult mai nimerit ar fi fost de a reglementa doar planurile şi fondurile de pensii

[2]Pe scurt, ceea ce legislația spaniolă ignoră în mod flagrant este întreaga teorie a salariului diferit, ca justificare tehnică universal acceptată astăzi (cu excepția cazului legislației spaniole) pentru planurile de pensii ale sistemului de ocupare. Asupra acestei chestiuni, a se vedea considerațiile lui Huerta de Soto, Jesús, *Planes de pensiones privados,* Ed. San Martín, Madrid, 1984, pp. 32 şi altele, precum şi bibliografia citată acolo.

colective cu tratamentul fiscal care a fost deja schiţat în legislaţia impozitării societăţilor (deductibilitate fără limite în impozitul societăţilor şi inexistenţa imputării la nivel individual) şi aceasta cu toate că, pe alte căi, a fost de interes, de asemenea, de a dezvolta, în măsura posibilului, planuri de pensii ale sistemului individual, dar utilizând pentru aşa ceva instituţiile deja existente pe piaţă (asigurări de viaţă, planuri de pensii asigurate, conturi bancare de pensionare etc.), chiar când, prin forţa tratamentului fiscal al acestui tip de operaţiuni, din motivele punctate, niciodată nu s-ar fi putut ajunge a se apropria de tratamentul presupus în relaţie cu planurile sistemului de ocupare.

2. Neînţelegerea tehnică cu privire la instituţia care trebuia să reglementeze şi teama excesivă în ceea ce priveşte viitoarea dezvoltare a acesteia. Procesul legislativ care a culminat cu Legea şi Regulamentul pe care le comentăm rezumă constant o obsesivă teamă în privinţa viitoarei dezvoltări şi evoluţii a fondurilor care sunt reglementate. Această obsesie este în mare măsură rezultatul unei clare neînţelegeri tehnice cu privire la tipul şi natura instituţiilor care trebuiau dezvoltate. În consecinţă, planurile şi fondurile au fost încărcate cu o serie de garanţii care în multe ocazii au fost copiate literalmente din legislaţia asigurărilor, în special în ce priveşte marja de solvenţă, provizioanele tehnice etc. De asemenea, suferă de acest defect terminologia utilizată (se vorbeşte constant de posibilitatea ca fondurile de pensii să „acopere riscuri" prin ele însele, în loc de a se face referire la expresia corectă de a „recunoaşte prestaţii sau obligaţii"). Prin urmare, apar în legislaţia spaniolă planurile şi fondurile de pensii ca o specie de „pseudocompanii de asigurări de viaţă", instituţii cu un nou profil care încearcă inabil să imite pe cele care deja existau şi care, paradoxal, primesc un tratament fiscal mai favorabil decât cel prevăzut în relaţie cu operaţiunile de asigurări de viaţă. Pe lângă alte grave consideraţii, această „originalitate spaniolă" presupune, nici mai mult, nici mai puţin, că s-au creat nişte instituţii noi care încă nu au fost suficient de probate, nici experimentate, cu un tratament fiscal privilegiat în relaţie cu toate celelalte, care îşi îndeplinesc misiunea la perfecţiune, deja de mult timp, şi aceasta fără a fi necesar să semnalăm că, din punctul de vedere al

legislației comunitare, reglementarea spaniolă este foarte îndoielnică din perspectiva legalității, invadând, în multe ocazii, domeniul asigurărilor, împotriva a ceea ce stabileşte directiva corespunzătoare a Comunității Economice Europene[3].

Date fiind considerațiile anterioare, în subcapitolele următoare vom studia şi comenta aspectele mai importante referitoare la regimul financiar al planurilor de pensii, aşa cum a fost el dezvoltat prin Legea Planurilor şi Fondurilor de Pensii şi în Regulamentul aferent.

Regimul financiar al planurilor de pensii se află reglementat în capitolul al treilea al Legii (articolele 8-10). În realitate, doar articolul 8 reglementează strict ceea ce ar putea fi considerat regim economic şi financiar al unui plan de pensii, dat fiind că articolele 9 şi 10 se referă, mai curând, unul la chestiunea controlului şi celălalt la exigența de integrare într-un fond a întregului plan de pensii, că avem de-a face cu un principiu fundamental şi nu de un aspect referitor la regimul financiar al acestora. Această imperfecțiune legislativă pare să fi fost recunoscută finalmente în Regulament, în trei secțiuni ale capitolului II, unde este analizat regimul financiar, care se referă la „obligațiile şi drepturile de conținut economic"(prima secțiune), la aspectele actuariale financiare şi la sistemele de capitalizare (secțiunea a doua) şi la sfera drepturilor consolidate (secțiunea a treia). Prin urmare, se exclude din această zonă a Regulamentului partea referitoare la revizuirea şi verificarea planurilor de pensii precum şi la includerea acestora în fonduri. Totuşi, structura Regulamentului nu este perfectă, dat fiind că un domeniu esențial referitor

[3] Această chestiune referitoare la violarea Dreptului comunitar a fost temeinic apărată de către Félix Mansilla în articolul său «Fondos de pensiones y seguro», inclus în cartea sa *Régimen jurídico de los planes y fondos de pensiones,* Editorial Española de Seguros, Madrid, 1988, pp. 159-200. Ca să nu se argumenteze că avizul obligatoriu al Consiliului de Stat asupra proiectului de Regulament în acest punct nu a luat în considerare teza violării Dreptului comunitar, deşi în afară de respectivul aviz practic nimic nu a intrat în fondul chestiunii, corecta analiză juridică a acestei probleme necesită nişte cunoştințe tehnice din domeniul asigurărilor şi planurilor de pensii care par să scape complet înțelegerii menționatului organ consultativ.

la regimul financiar se regăseşte în afara capitolului IV. Ne referim la diferitele sisteme de capitalizare admisibile pentru planurile de pensii, care se găsesc reglementate în articolul 8, în secțiunea a doua, referitoare la principiile şi caracteristicile fundamentale ale planurilor de pensii. În analiza pe care o vom efectua mai încolo, vom urma, în principiu, ordinul statuat în Regulament care are o mai mare logică din punct de vedere tehnic şi juridic.

II. OBLIGAȚII ŞI DREPTURI DE CONȚINUT ECONOMIC

Articolul 14 din Regulament începe indicând că planul de pensii va implica nişte contribuții şi prestații determinate conform sistemului şi modalității în care se înscrie planul şi în funcție de cantitățile prevăzute în el. Aceasta înseamnă că în reglementarea întregului plan ar trebui să se proiecteze cum se cuvine prestațiile stabilite iar în virtutea condițiilor contractuale convenite şi a sistemului de capitalizare ales se vor determina contribuțiile, dacă planul este cu prestație definită sau mixtă. Pe deasupra, contribuțiile care vor fi realizate de către fiecare participant, directe sau imputate, vor servi pentru a determina drepturile consolidate corespunzătoare, calculate mereu în funcție de sistemul actuarial aplicabil planului.

Subcapitolul cel mai important al articolului 14 este, totuşi, cel cu numărul 3, în care literalmente se stabileşte: „Dacă, în urma revizuirilor sistemului financiar şi actuarial al planurilor de pensii, apare necesitatea sau oportunitatea de a introduce modificări în contribuțiile, în prestațiile prevăzute sau în ambele, chestiunea va fi supusă comisiei de control al planului cu scopul de a se propune ceea ce se consideră a fi procedural, în conformitate cu ceea ce este stipulat în propriile specificații ale planului, în ce priveşte cerințele pentru modificare şi procedura de urmat pentru obținerea acordurilor cu privire la problema ridicată". Acest subcapitol evidențiază că riscul planurilor de pensii (cu excepția, ce va fi comentată, mai jos, a acelor planuri care sunt totalmente asigurate) este *integral asumat de către respectivii participanți*. Într-adevăr, dacă în urma studiilor actuariale

care trebuie verificate şi în funcţie de evoluţia investiţiilor corespunzătoare, s-ar evidenţia că totalul fondurilor acumulate nu este suficient pentru a satisface toate prestaţiile stabilite şi recunoscute, atunci ar fi necesară, fie reducerea respectivelor prestaţii, fie creşterea contribuţiilor la plan, fie luarea unei măsuri mixte care să rezolve cumva problema ridicată; chiar în Regulament se recunoaşte că, în ultimă instanţă, ceea ce se reglementează sunt planurile de pensii *neasigurate* în care totalitatea riscului (mortalitate, supravieţuire, dobândă, investiţie sau cheltuială) este asumată de către respectivii participanţi şi în care doar cu caracter opţional se pot asigura toate sau câteva din respectivele aspecte.

III. ESTIMAREA COSTULUI PLANURILOR DE PENSII

Aşa cum tocmai am văzut în subcapitolul anterior, contribuţiile planului sunt stabilite direct în Regulament, fie că planul este cu contribuţie definită, fie că vor fi rezultatul unei evaluări actuariale, în cazul planurilor de prestaţie definită sau mixte. În aceste ultime două cazuri este absolut necesară cunoaşterea sistemului de evaluare actuarială ales pentru a determina contribuţia sau costul planului. Principiul esenţial stabilit în Lege (articolul 8, numărul 1) este *că planurile de pensii ar trebui instrumentate obligatoriu prin sisteme financiare şi actuariale de capitalizare* care să permită stabilirea unei echivalenţe între contribuţiile şi prestaţiile viitoare ale beneficiarilor. Prin urmare, rămân clar excluse din regimul legal cele două sisteme de redistribuire în care nu se dă echivalenţa menţionată, din lectura Legii născându-se dubii în ceea ce priveşte sistemele de capitalizare colectivă care au fost disipate prin conţinutul articolului 8 din Regulament. Totuşi, înainte de a studia în detaliu acest articol, este important să rămână clare anumite concepte generale asupra practicii acutariale referitoare la estimarea costului planurilor de pensii, în special în ceea ce priveşte sistemul de ocupare şi prestaţia definită.

1. Cost estimat şi cost real

A priori, este imposibil de ştiut exact cât va costa un plan de pensii. În sens strict, ar trebui aşteptat până când ultimul pensionar ar muri pentru a cunoaşte, mereu a *posteriori,* care a fost costul total real al planului. Acest cost s-ar putea calcula, atunci, adunând totalul pensiilor plătite la cheltuielile de administrare derivate din funcționarea planului de-a lungul întregii sale perioade şi deducând din această cantitate randamentele şi câştigurile financiare obținute din investițiile fondului. Această cifră astfel calculată *a posteriori* a costului real ar trebui să coincidă exact cu cantitatea totală a contribuțiilor virate planului de pensii din partea întreprinderilor şi angajaților care l-au pus pe picioare.

Totuşi, nicio întreprindere prudentă nu ar stabili un plan de pensii dacă nu ar fi posibil de estimat, cel puțin aproximativ, care va fi costul planului proiectat. Această necesitate este foarte importantă, mai ales dacă ținem cont că esența oricărui plan de pensii constă în a constitui nişte fonduri de-a lungul vieții active a angajaților care să pemită plata unor pensii atunci când aceştia devin inactivi.

Actuarul matematician al asigurărilor este specialistul care, utilizând instrumentele ştiinței actuariale şi supozițiile aplicabile cazului (mortalitate, dobândă, cheltuieli de administrare etc.), trebuie să realizeze estimările costurilor solicitate de acele întreprinderi care pun pe picioare un plan de pensii. Faptul că proiecțiile de cost realizate de către actuar sunt simple aproximări bazate pe presupuneri mai mult sau mai puțin realiste este de extraordinară importanță. Aceste estimări şi presupuneri trebuie revizuite regulat pe măsura trecerii timpului şi în baza experienței acumulate prin planul de pensii, pentru a reajusta, în cazul său, proiecțiile realizate spre cifre mai reale.

Există posibilitatea de a minimiza, deşi nu de a elimina complet, incertitudinea în ceea ce priveşte costul real final al planului de pensii. O asemenea posibilitate se bazează, în majoritatea cazurilor, pe contractarea planului de pensii printr-o companie de asigurări care să garanteze anumite niveluri de rentabilitate financiară, cheltuieli de administrare şi calculul ratelor de mortalitate. Totuşi, nici măcar din punctul de vedere al

întreprinderii contractante nu se ajunge a se elimina incertitudinea în ceea ce priveşte costul, în special din cauza caracterului imprevizibil al evoluției salariilor viitoare, care sunt, de regulă, un element indispensabil când se determină veniturile la pensionare. Trebuie semnalat că în cazul planurilor de pensii asigurate, pe lângă eliminarea riscului referitor la costul real final al planului, există un transfer al unei mari părți a acestuia de la întreprinderea proprietară a planului la compania de asigurări.

2. Estimări mai importante pe care trebuie să le realizeze actuarul pentru a determina costul viitor al unui plan de pensii

Presupunerile şi estimările mai importante care ar trebui realizate de către actuar pentru a calcula costul aproximativ pe care îl va avea un plan de pensii se referă la următoarele situații:

A) Numărul de angajați care vor ajunge la pensionare – A proiecta numărul de angajați care vor atinge vârsta pensionării implică, la rândul său, a aprecia separat fiecare din următoarele cazuri:

1. Ratele de mortalitate ale angajaților activi.

2. Ratele şi durata invalidității, dacă planul include prestații în caz de invaliditate.

3. Concedieri şi încetări voluntare ale muncii.

4. Procentajul persoanelor care vor abandona munca la fiecare vârstă posibilă de pensionare.

În ceea ce priveşte mortalitatea, este clar că, pe măsura creşterii ratei mortalității între elementele active ale grupului, se reduce costul pensiilor la vârsta retragerii din viața activă derivate din plan. De-a lungul acestui secol a fost observată o clară tendință de diminuare a ratei mortalității în toate țările; prin urmare, se poate concluziona că, din acest motiv, costurile tind să crească, deoarece, în circumstanțe identice, numărul de persoane care trăiesc după vârsta de pensionare tinde să fie din ce în ce mai mare. De aceea, este important ca actuarul să utilizeze ratele moderne ale mortalității care să surprindă ratele de supraviețuire mai recente, precum şi să revizuiască mereu respectiva mortalitate în jos, atunci când apar noi rate de mortalitate în țara respectivă. Trebuie adăugat, finalmente, că nu

este dificil de găsit planuri de pensii mici (neasigurate), în care s-a efectuat cea mai conservatoare estimare a mortalității, adică aceea ce consideră gradul de mortalitate a participanților la plan ca fiind egal cu zero.

Invaliditatea, la rândul ei, implică necesitatea de a realiza două tipuri distincte de estimări. Pe de o parte, la fel cum se întâmpla în relație cu mortalitatea, este necesar să estimăm rata de invaliditate la care vor fi supuşi membrii planului, în funcție de vârsta şi sexul fiecărui participant. Însă, în acest caz, şi spre deosebire de ceea ce se întâmpla cu mortalitatea care reprezenta un stadiu definitiv, este necesar de a estima, de asemenea, durata medie a fiecărui caz de invaliditate, dacă se consideră că aceasta nu este permanentă. Aceste rate de invaliditate sunt mai dificil de estimat decât cele ale mortalității, dat fiind faptul că experiența variază mult de la un sector la altul, precum şi de-a lungul timpului, în funcție de circumstanțele economice de expansiune sau recesiune care există în fiecare moment.

Dacă planul de pensii nu prevede drepturi consolidate în favoarea participanților, cu cât mai ridicată va fi posibilitatea ca un membru al planului de pensii să înceteze prestarea de servicii întreprinderii contractante înainte de vârsta de pensionare, cu atât mai mic va fi costul respectivului plan. Deşi estimarea ratei de încetare a activității (fie produsă voluntar, fie stabilită de către firmă) este foarte dificil de realizat, actuarii obişnuiesc să efectueze proiecții ale respectivelor rate în baza experienței concrete a grupului, chiar dacă acesta este suficient de mare. Pe deasupra, în anumite țări există rate care surprind, pentru fiecare sector industrial, probabilitatea ca un angajat să abandoneze munca înainte de data pensionării din cauze diferite de cele ale decesului sau invalidității. Din nou, şi la fel cum se întâmplă în cazul ratei mortalității, în grupurile mici (asigurate sau nu) se presupune, de regulă, că nimeni nu va abandona întreprinderea înainte de data pensionării. Este vorba de o ipoteză conservatoare, care face să crească costul *a priori* al planului şi care va trebui să genereze beneficii actuariale, dacă se presupune că experiența demonstrează în viitor că vreun angajat abandonează munca înainte de pensionare. Planurile de pensii reglementate prin legislația spaniolă cer

recunoaşterea drepturilor consolidate începând cu primul an şi transferul lor în cazul schimbării locului de muncă de către participanți, încât acest ultim tip de decrementare actuarială nu ar trebui să fie luat în considerare la evaluarea costului planurilor menționate. În ceea ce priveşte vârsta de pensionare, este clar că, cu cât mai ridicată va fi aceasta, cu atât mai scăzut va fi costul planului de pensii. Este mult mai ieftin să finanțezi pensia unui angajat care se retrage la 65 de ani, decât să finanțezi aceeaşi pensie a unuia care se retrage la 60; aceasta nu doar pentru că, în acest ultim caz, ar trebui plătită pensia de-a lungul mai multor ani, ci pentru că, astfel, se reduce numărul anilor de viață activă în care acesta a cotizat pentru a constitui fondurile necesare. Actuarul, în supozițiile sale, consideră, de obicei, ca vârstă de pensionare cea de 65 de ani sau, mai precis, cea stabilită cu caracter general pentru Securitatea Socială a țării, dacă aceasta ar fi diferită. Totuşi, nu este greu de găsit planuri în care se stabileşte posibilitatea pensionării anticipate sau întârziate.

B) Cantitatea de prestații stabilite în planurile de pensii. – Aici trebui să ne referim la formula aleasă în plan pentru a calcula pensiile la care vor avea dreptul angajații. Este clar că cu cât este mai liberală formula respectivă şi, prin urmare, mai mare pensia, cu atât mai ridicat va fi costul planului de pensii. Cum formula pentru a calcula pensiile se stabileşte, de regulă, *a priori* în plan, supozițiile şi estimările actuarului se limitează în mod obişnuit la evoluția viitoare a elementului cel mai important al acesteia, adică a volumului sau nivelului salariilor viitoare (în relație cu acele formule care stabilesc prestațiile viitoare la care va avea dreptul fiecare angajat în funcție de salariul final al acestuia).

C) *Cheltuieli de administrare.* – Stabilirea unui plan de pensii implică nişte costuri de administrare, pentru a plăti servicii de natură actuarială legală şi juridică, administrativă şi de investiții in active financiare, care nu pot fi subevaluate. Cum aceste cheltuieli ar trebui să se producă regulat, de-a lungul tuturor acestor ani în care este în vigoare planul de pensii, este necesar ca actuarul să realizeze o estimare a acestora când proiectează respectivele costuri ale planului. Deşi sunt foarte variate circumstanțele care pot influența mărimea costurilor de administrare, se poate semnala că

acestea vor tinde să se reducă în termeni relativi în acele planuri de pensii care încorporează un număr mai mare de participanți şi/sau un volum de fonduri financiare mai considerabil.

D) Rata de rentabilitate financiară. – Logic, randamentele financiare obținute din investițiile planului tind să diminueze costul acestuia. Astfel, pentru o rată de mortalitate, invaliditate şi încetarea activității date, o creştere a rentabilității financiare a investițiilor fondului tinde să reducă costul acestuia (de exemplu, o creştere cu 1% în rentabilitatea financiară a investițiilor din fond poate reduce costul planului cu 20%, pentru nişte rate de mortalitate, invaliditate sau abandon al firmei date). Este necesar ca estimările actuarului, în ceea ce priveşte rentabilitatea financiară a investițiilor fondului, să fie suficient de conservatoare, cu scopul de a garanta nişte randamente minime în condiții de risc acceptabile.

3. Metode actuariale pentru a proiecta costul planurilor de pensii

Chiar atunci când costul final al planului de pensii ar fi mereu acelaşi, există diferite metode actuariale pentru a evalua *a priori* costul său anual. Alegerea uneia dintre metode nu afectează costul *a posteriori* al planului, ci implică doar o distribuire anuală diferită a cantității de contribuții de-a lungul anilor în care se formează fondul. Unica excepție de la această regulă constă în acele metode de estimare a costului real al planului care determină nişte contribuții inițiale mai ridicate, dat fiind că în aceste cazuri cantitatea de fonduri creşte mai rapid şi se produc nişte randamente financiare mai ridicate care diminuează, în ultimă instanță, costul real al planului.

În termeni generali, există două mari metode de evaluare a costului planului de pensii: în primul rând, aşa-numita „metodă a beneficiilor (sau prestațiilor) acumulate" iar în al doilea caz, aşa-numita „metodă a beneficiilor (sau prestațiilor) proiectate". Ca o metodă particulară de evaluare a costului unui plan de pensii să fie clasificată într-una sau în cealaltă clasă, depinde, după cum vom vedea mai încolo, de modul în care beneficiile, la care are dreptul angajatul ce face parte din plan, sunt acumulate în relație directă cu numărul de ani de serviciu prestați

întreprinderii contractante sau, din contră, sunt estimate la valoarea lor finală totală, când se termină viața activă a angajatului.

Înainte de a trece să analizăm detaliat fiecare metodă de evaluare, ar fi necesar să distingem între conceptele de cost normal şi cost suplimentar al unui plan de pensii. *Costul normal* al unui plan de pensii este acel cost care, determinat conform unei metode particulare de evaluare actuarială, se poate atribui în fiecare an existenței şi funcționării planului de pensii.

Totuşi, din moment ce au fost puse în funcțiune, multe planuri de pensii au caracter retroactiv, cel puțin în ceea ce priveşte recunoaşterea numărului de ani de serviciu pe care angajații i-au prestat întreprinderii în cauză în momentul în care planul a intrat în vigoare. Aceasta înseamnă că planul de pensii îşi începe funcționarea cu nişte obligații cu caracter suplimentar care ar trebui să fie amortizate conform unei metode de calcul actuarial de-a lungul anilor de funcționare a planului de pensii. Poartă numele de *cost suplimentar* al planului de pensii acea parte din contribuția anuală virată la fond, alocată expres acestei amortizări.

A) Metoda beneficiilor acumulate

Conform acestei metode actuariale de evaluare, se asociază fiecărui an în care angajatul prestează servicii întreprinderii (care a stabilit planul) o unitate determinată de beneficiu sau prestație astfel încât costul planului, în relație cu fiecare angajat, este egal cu valoarea actuarială a beneficiului acumulat de acesta în fiecare an. Costul normal total al planului va fi egal cu rezultatul sumei dintre costurile individuale aferente fiecărui membru al planului de pensii. Dacă atunci când acesta a intrat în vigoare s-au recunoscut anii de serviciu realizați în trecut, ar trebui adăugat acestui cost normal un cost suplimentar, după cum am explicat mai sus.

Metoda beneficiilor acumulate se adaptează bine, în special, planurilor de pensii în a căror concepere s-a stabilit o formulă de definire a beneficiilor bazate pe numărul de ani de serviciu prestați întreprinderii contractante. Astfel, de exemplu, planul ar putea stabili un beneficiu de 3000 de pesetas de pensie la 65 de ani, pentru fiecare an de serviciu. Conform acestei metode de evaluare, costul normal al fiecărui plan ar fi

egal cu valoarea actuarială a pensiei încasate de 3000 pesetas în relație cu toți membrii planului. Dacă formula planului de pensii este ceva mai complexă şi garantează un anumit procent din salariul final, pentru a utiliza această metodă de evaluare ar trebui atribuită o parte a respectivului procentaj fiecărui an de prestare de servicii întreprinderii contractante, costul normal fiind valoarea actuarială pe care acest procentaj ar presupune-o în fiecare an. Astfel, de exemplu, planul poate garanta fiecărui angajat o pensie la 65 de ani egală cu 2% din salariul final al angajatului pentru fiecare an de prestare de servicii către întreprindere; conform acestei metode, costul normal reprezintă valoarea actuală a pensiei acumulate în fiecare an în relație cu totalitatea angajaților, ținând cont, pentru fiecare dintre ei, de cantitatea diferită a retribuțiilor din anul în cauză.

B) Metoda beneficiilor proiectate

Conform acestei metode actuariale de evaluare, costul actuarial al planului este estimat ținând cont de totalitatea beneficiilor viitoare pe care planul de pensii le va garanta, indiferent dacă acestea pot fi atribuite sau nu unui număr determinat de ani de serviciu.

Din definiția anterioară se deduce că există două diferențe mai importante între această metodă de evaluare şi cea studiată anterior. În primul rând, trebuie semnalat că nivelul costului estimat în fiecare an pentru plan este calculat în funcție de beneficiul care se consideră acumulat în acest an concret. A doua caracteristică distinctivă a acestei metode constă în aceea că ea este utilizată, de obicei, cu scopul de a determina un cost normal anual al planului care să fie o cantitate constantă în termeni monetari sau, cel puțin, un procentaj nealterat de venituri ale fiecăruia dintre participanții la plan.

De aceea, această metodă de evaluare este cunoscută, de asemenea, ca „metoda estimării costurilor nivelate". Această estimare se realizează, de regulă, la nivel individual, adică estimând separat costul pentru fiecare membru individual al planului. Desigur, dacă planului de pensii i se dă un caracter retroactiv, va apărea o obligație suplimentară care va trebui

amortizată urmând filosofia acestei a doua metode de evaluare, adică de o formă constantă sau nivelată, din momentul în care fiecare muncitor individual a intrat în plan, până la cel în care se aşteaptă că va începe să primească beneficii.

Trebuie ținut cont că obiectivul de a estima un cost care să fie constant (fie în valoare absolută, fie în termeni relativi ca procentaj din salariul fiecărui angajat) presupune, în primul rând, ca experiența reală a planului să se potrivească cu supozițiile actuariale realizate *a priori*; în al doilea rând, să nu existe schimbări în beneficiile acordate prin plan; şi, în al treilea rând, ca trăsăturile grupului care constituie planul de pensii să rămână constante. Totuşi, în practică, prestațiile acordate prin planul de pensii sunt actualizate într-un fel sau altul, mai ales dacă formula pentru a le determina depinde de salariul final iar acesta creşte constant în fiecare an ca o consecință a inflației.

Să presupunem, de exemplu, că un anumit plan de pensii garantează unui angajat, care are 35 de ani în momentul intrării în plan, o pensie de 65.000 pesetas lunare, când va ajunge la 65 de ani. Conform metodei pe care o analizăm, costul normal anual al acestui beneficiu ar fi egal cu valoarea actuarială, la vârsta de 35 de ani, a unui venit viager de 65.000 pesetas începând cu 65 de ani, o valoare împărțită la un venit temporal calculat la vârsta de 35 de ani şi cu o scadență la 65 de ani. Este clar că, dacă, după un an de plan, beneficiul garantat al angajatului creşte, de exemplu cu 10%, ar trebui să adăugăm la acest cost normal nivelat rezultatul operațiunii pe care tocmai am descris-o, însă doar pentru un venit viager de 6.500 de pesetas, utilizând un venit temporal cu un an scăzut ca durată şi pentru un an mai mult ca vârstă pentru cel interesat. În acest fel, creşterea beneficiilor viitoare, datorită creşterilor salariale, deşi se va distribui în fiecare an în aceeaşi proporție, se cumulează cu creşterile succesive care se produc, dând ca rezultat o creştere anuală a contribuțiilor necesare pentru a finanța planul de pensii.

Metoda de estimare a costurilor nivelate este metoda utilizată de către acele planuri de pensii asigurate prin polițe contractate cu companii de

asigurări de viață iar filosofia lor este similară filosofiei primului nivel care se utilizează pentru calculul primelor asigurărilor de viață.

Practica actuarială a dat naştere unei varietăți bogate de metode actuariale de estimare a costurilor unui plan de pensii; cele două metode generale pe care tocmai le-am descris nu sunt decât cazuri particulare. Sunt suficiente clasificările existente, variind, de la o țară la alta, utilizarea diferitelor metode, după practica actuarilor[4].

IV. SISTEMUL DE CAPITALIZARE INDIVIDUALĂ ŞI COLECTIVĂ

Articolul 8 al Regulamentului dezvoltă punctul numărul 1 al articolului 8 din Lege şi introduce o importantă noutate în relație cu aceasta, care a fost foarte controversată în procesul de elaborare a Regulamentului. Într-adevăr, punctul 2 al articolului 8 din Regulament spune că se „pot utiliza sistemele de capitalizare individuală sau colectivă". Sistemele de *capitalizare colectivă* sunt cele în care rezervele generate sunt inferioare celor care ar rezulta din realizarea calculelor pentru fiecare participant (capitalizare individuală). Aceste sisteme permit, prin urmare, introducerea unui anumit element de solidaritate între diferitele grupuri de participanți incluse în plan. Cum capitalizarea colectivă ar putea da naştere, în ultimă instanță, sistemelor care, de fapt, nu ar fi de capitalizare, ci ar fi mai apropiate de redistribuție decât altceva, în Regulament se stabileşte că „este condiție de bază pentru aplicarea unui sistem de capitalizare colectivă cel în care rezervele generate să nu fie inferioare procentului de 80% din cele care ar rezulta prin capitalizare individuală, garantând, în orice caz, acoperirea totală a prestațiilor cauzate". Mai mult decât atât, conform Regulamentului, sistemul de capitalizare colectivă (cel care, cum am arătat, dă naştere unor

[4] Asupra diverselor metode de evaluare actuarială se pot consulta lucrările lui Huerta de Soto, Jesús: *Planes de pensiones privados, op. cit.,* cap. III; Gollier, Jean Jacques: *L'avenir des retraites,* L'Argus, París, 1987; Anderson, Arthur W.: *Pension Mathematics for actuaries,* Massachussets, 1985; Chuard, Philippe, *Mathématiques actuarielles des caisses de pensions,* Universitatea din Lausanne, Elveția, 1981; şi Winklevoss, Howard: *Pensions Mathematics,* Richard D. Irvin, Illinois, 1977.

rezerve inferioare lui 80% din cele care ar rezulta prin capitalizarea individuală) ar putea fi folosit doar în relație cu planurile din sistemul de ocupare. Aceasta înseamnă că s-a deschis timid o poartă capitalizării colective, exclusiv în legătură cu planurile sistemului de ocupare, cu speranța de a face posibilă dezvoltarea acestui tip de planuri, care, pe de altă parte, se vor afla într-o situație foarte dificilă (mai ales datorită limitei maxime de imputare de 750.000 de peseta pe unitate familială care nu este suficientă, în special pentru acele persoane cu salarii relativ mai ridicate sau care se află aproape de pensionare). Aceste probleme de imputare pot fi evidențiate, cel puțin parțial, prin utilizarea sistemelor de capitalizare colectivă, în care să se poată accepta o imputare cu anumite elemente de solidaritate prin care generațiile mai tinere, cel puțin în parte, să finanțeze costul generațiilor mai apropiate de pensionare.

Punctul 3 din articolul 8 al Regulamentului spune că trebuie ca planurilor de pensii care acoperă un risc să li se ceară constituirea unor provizioane matematice sau fonduri de capitalizare corespunzătoare, luând în considerație prestațiile oferite şi având în vedere sistemul de capitalizare utilizat. Pe deasupra, se solicită cuantificarea costului menționatei „acoperiri", utilizând rate de supraviețuire, mortalitate, invaliditate, şi rate ale dobânzii care să se ajusteze criteriilor fixate de Ministerul Economiei şi Finanțelor.

Trebuie semnalat că pentru raționamentul nostru nu este adecvată utilizarea expresiei „acoperire a riscurilor" în acest punct al Regulamentului. Ceea ce fac planurile este să *recunoască drepturi economice* în favoarea beneficiarilor sau participanților în caz de supraviețuire, deces, invaliditate etc., dar nu acoperirea de riscuri. Dacă se recunosc drepturi în caz de deces sau invaliditate, este necesară evaluarea sau estimarea costului derivat din respectiva recunoaştere, estimare sau evaluare a costului deja studiată în subcapitolul anterior şi care necesită ducerea la bun sfârşit a unor ipoteze şi studii din partea actuarului. Însă expresia „acoperirea riscurilor" este clar o expresie din asigurări care în contextul planurilor de pensii poate să conducă la ideea că menționatele riscuri sunt

asigurate sau garantate (din partea companiilor de asigurări şi a entităților autorizate cu caracter exclusiv prin Legea de prevenire a riscului privat).

V. CONTRIBUȚIILE

Deoarece în Regulamentul planului de pensii sunt stabilite prestațiile şi sistemul de evaluare actuarială (capitalizare individuală sau colectivă) selecționat, se vor calcula uşor contribuțiile de efectuat în fiecare an pentru a finanța planul. Contribuțiile, spune Regulamentul în articolul 15, alineat 1, se vor realiza de către promotor şi participanți în cazurile şi forma stabilite în respectivul plan de pensii. Se pot realiza contribuții doar de către subiecții constituienți ai planului (promotorul, în planul sistemelor de ocupare, în favoarea angajaților săi sau participanți indiferent de sistemul de plan). Nu se admit contribuții realizate de către entități sau persoane diferite, deşi se admit sporiri patrimoniale cu titlul gratuit, atunci când valoarea sa se impută participanților, iar acestea sunt acordate conform normelor ce reglementează impozitul asupra succesiunilor şi donațiilor.

În fine, articolul 15 stabileşte, la alineatul 5, că planul de pensii ar trebui să prevadă cauzele şi circumstanțele care să îi îndreptățească pe participanți să modifice sau să îşi suspende contribuțiile, precum şi incidența pe care aceste conduite o vor avea în cuantificarea drepturilor lor consolidate şi asupra prestațiilor care le-au fost recunoscute.

VI. PRESTAȚIILE

Articolul 16 din Regulament dezvoltă foarte de aproape conținutul stabilit în alineatele 5 şi 6 ale articolului 8 din Lege. Totuşi, Regulamentul introduce în acest domeniu anumite ameliorări tehnice, cum ar fi definirea prestațiilor despre care se spune că „rezidă în recunoaşterea unui drept economic în favoarea beneficiarilor unui plan de pensii, ca rezultat al apariției unui eveniment acoperit prin planul citat". Suntem pe deplin de acord cu această definiție, cu posibila excepție de a substitui expresia

„acoperit" prin cea de „prevăzută" în plan deşi, cum am semnalat adineaori, expresia „acoperire de evenimente" este, mai curând, o expresie din asigurări, prin care se creează confuzie în domeniul planurilor de pensii neasigurate.

Evenimentele pe care le poate anticipa un plan de pensii se găsesc incluse în alineatul 2 din articolul 16 al Regulamentului. Evenimentul cel mai important care, de regulă, este inclus în majoritatea planurilor şi care dă sens acestora, este cel de pensionare sau situație similară a participantului. Regulamentul adaugă faptul că, nefiind posibil accesul la situația de pensionare, prestația echivalentă ar putea fi primită doar începând cu împlinirea vârstei de 60 de ani. Putem interpreta această expresie a Regulamentului în sensul că, dacă se produce o pensionare anticipată, convenită în circumstanțe extraordinare înainte de 60 de ani, s-ar putea primi respectivele prestații înainte de respectiva vârstă. Doar în cazurile în care nu se produce pensionarea efectivă, va intra în vigoare vârsta minimă de 60 de ani , pentru a putea primi respectivele prestații.

Pe lângă pensionare este, de asemenea, posibil de a include în planul de pensii riscurile de invaliditate, totală şi permanentă pentru profesia obişnuită sau pentru orice muncă (alegându-se în acest sens, din nou, o terminologie care este net din asigurări); moartea participantului ar putea da dreptul la prestații pentru văduvi(e), orfani sau „în favoarea altor moştenitori"; în fine, Regulamentul încorporează ca noutate, în relație cu Legea, „moartea beneficiarului, care poate genera dreptul la o prestație pentru văduvi(e) şi orfani". Este vorba, în acest ultim caz, de deces al văduvelor sau orfanilor care poate da naştere convertirii pensiei sau a unei părți a acesteia, în favoarea copiilor supraviețuitori sau a altor moştenitori.

Prestațiile, din perspectiva formei de plată, pot fi sub formă de capital, sub formă de venit (temporar sau viager) sau sub formă mixtă (capital şi venit). În acest sens, Regulamentul ține aproape de reglementarea dată în Lege, dar încorporează două observații finale de maximă importanță.

În primul rând, o mențiune din alineatul 3 din articolul 14, pe care am comentat-o deja şi care spune că prestațiile definite în planul de pensii vor fi revizuibile în presupunerile prevăzute în respectivul loc (adică, atunci

când, ca o consecință a revizuirilor sistemului financiar şi actuarial apare necesitatea de a introduce modificări, adică creşteri sau diminuări ale contribuțiilor sau în prestațiile prevăzute). Astfel, se evidențiază ceea ce am indicat deja în sensul că, în planurile de pensii reglementate prin Lege, totalitatea riscului este asumată de către respectivii participanți, care îşi vor vedea diminuate prestațiile dacă ipotezele actuariale realizate nu se pliază pe realitate şi/sau evoluția investițiilor financiare este inferioară celei prevăzute.

În al doilea rând, în alineatul 5 al articolului 16 se stabileşte că specificațiile contractuale ale planului de pensii ar trebui să definească forma precisă a prestațiilor şi, în particular, modalitatea sa de plată. Se adaugă că „ar trebui să se indice şi caracterul acestor prestații ca fiind *revalorizabile sau nu* şi, în acest caz, forma de revalorizare". Apreciem ca foarte periculos faptul că atât Legea, cât şi Regulamentul menționează posibilitatea de revalorizare a prestațiilor. Este clar că, deşi nu s-a făcut această mențiune expresă, ar exista libertatea din punctul de vedere al conceperii regulamentului de plan, pentru a prevedea vreun mecanism de revalorizare. Totuşi, includerea posibilității de revalorizare, atât în Lege, cât şi în Regulament, este un pericol latent, deoarece se pot pune în mişcare o serie de cereri în legătură cu planurile care au inclus nişte compromisuri foarte greu de acoperit în viitor, mai ales ținând cont de enorma dificultate tehnică de a realiza ipoteze cu privire la evoluția viitoare a ratei inflației şi a economiei pe un orizont de 20-30 de ani. Considerăm că, în privința temei revalorizărilor, proiectanții profesionişti ai planurilor de pensii trebuie să fie extrem de atenți şi să consilieze adecvat toate părțile implicate pentru a nu se cădea în eroarea de a accepta compromisuri care, ulterior, sunt dificil de îndeplinit.

VII. REZERVELE PATRIMONIALE, MARJA DE SOLVENȚĂ ŞI PROVIZIOANELE MATEMATICE

Partea secundă a capitolului II din Regulament, referitoare la provizioanele matematice, rezerve patrimoniale şi marjă de solvență, este cea

unde se manifestă cu mai mare profunzime confuzia tehnică şi juridică a reglementării spaniole a fondurilor de pensii. Într-adevăr, după cum am indicat în introducere, se permite ca planurile de pensii „să îşi asume acoperirea riscului" iar în acest caz se solicită constituirea de provizioane matematice, rezerve patrimoniale şi marje de solvență de o formă identică celei reglementate de legislația asigurărilor. Pe scurt, în flagrantă violare a ceea ce este stabilit prin directiva comunitară din 5 martie 1979 asupra asigurărilor de viață, se creează nişte entități cu profil nou, „pseudo companii de asigurări de viață", care să acopere riscuri şi care trebuie să constituie provizioane matematice, rezerve patrimoniale şi marje de solvență la fel cum procedează adevăratele companii de asigurări de viață. Este absurd la ce s-a ajuns în legislația spaniolă, este totalmente incompatibil cu exigențele legislației comunitare, care stipulează că doar companiile de asigurări de viață pot acoperi riscuri şi asigura.

Ni se spune că acoperirea riscurilor la care se referă Regulamentul nu are nimic de-a face cu acoperirea riscurilor la care face referire legislația asigurărilor private. Deci, una din două, fie fondurile de pensii acoperă riscurile, caz în care, după cum spune Regulamentul, trebuie solicitată cantitatea minimă de marjă de solvență stabilită în directiva asigurării de viață (4% din provizioanele matematice derivate din operațiuni care implică angajarea riscurilor şi a fondului de capitalizare aferent când planul garantează un interes minim; 0,3% din capitalurile de risc scăzut asociate acoperirii riscului de invaliditate sau de deces) şi, prin urmare, se violează respectiva directivă comunitară, dat fiind că nivelul marjei de solvență trebuie solicitat doar conform acesteia pentru opreațiuni de asigurări care sunt singurele în care se permite acoperirea riscurilor; fie planurile şi fondurile de pensii nu acoperă riscuri, ci cum bine semnalează punctul 1 al articolului 16 se recunosc doar drepturile economice în favoarea beneficiarilor sau participanților, aceştia asumându-şi integral riscurile aferente, caz în care nu este necesar să li se ceară marja de solvență semnalată.

Cititorul se poate întreba cum este posibil să se fi căzut într-o eroare atât de evidentă la elaborarea Regulamentului. Poate că răspunsul constă în

faptul că invitația la eroare era foarte clară în Lege. Pe de altă parte, organismul de control al asigurărilor (Direcția Generală a Asigurărilor) şi-a asumat stabilirea în Regulament a garanțiilor tehnice care erau necesare pentru a evita sau diminua, în măsura posibilului, situațiile viitoare de insolvență a fondurilor de pensii. Redactorii tehnici ai ante-proiectului de Regulament nu au putut evita utilizarea întregii tehnici de asigurare (unica pe care o cunosc) pentru a garanta controlul fondurilor, creând fonduri din nimic, aproape fără să îşi dea seama, nişte entități juridice cvasi-asiguratorii noi, care nici nu se potrivesc, nici nu sunt admise de către legislația Comunității Economice Europene, deja încorporată în a noastră şi căreia trebuie să ne supunem[5].

Cel puțin Legea a avut mai multe rezerve când a încercat să evite terminologia asigurărilor şi, cel puțin în aparență, a încercat să distingă mai bine între cele două instituții (companii de asigurări de viață şi fonduri de pensii). Această rezervă a dispărut cu totul în Regulament. Astfel, ca dovadă, provizioanele matematice se definesc de o manieră similară celei din Legea privind Asigurarea Privată, adică, ca cifră ce reprezintă excedentul de valoare actuală a prestațiilor viitoare prevăzute în plan, asupra valorii contribuțiilor care, în cazul lor, corespund fiecărui membru din colectiv. Când provizionul matematic se calculează din moment ce prestația este acumulată, se clarifică în articolul 18 din Regulament că valoarea sa va coincide cu valoarea actuală actuarială a plăților viitoare care constituie venitul. Pe deasupra, costul acoperirii riscului, precum şi calculul provizioanelor matematice se va realiza pe baza ratelor de supraviețuire, de mortalitate şi invaliditate şi a ratelor dobânzii specificate în planul de pensii şi care se adaptează criteriilor fixate de Ministerul Economiei şi Finanțelor.

[5] „Nu există posibilitatea de a crea noi întreprinderi de asigurări de viață cu obiectiv social multiplu, deoarece ar fi al doilea obiectiv social practicarea altei clase de asigurări sau un motiv în plus pentru alte operațiuni care nici măcar nu au caracter de asigurări. Acesta este motivul fundamental pentru lipsa de abilitare legislativă în vederea autorizării anumitor case de economii necesare practicării operațiunilor de asigurări de viață". A se vedea Félix Mansilla, *op. cit.*, p. 179.

Lipsa de rezerve şi, în acelaşi timp, paradoxal, gradul de naivitate al Regulamentului ajunge la maximum în punctul 3 din articolul 19, în care se stabileşte că nu va fi exigibilă marja de solvență când planul este totalmente asigurat. Regulamentul adaugă faptul că, dacă asigurarea va fi parțială, provizioanele matematice se vor calcula în funcție de riscul care rămâne asumat prin plan, reducându-se coeficientul de la 0,3% din capitalurile cu risc scăzut stabilite la litera c) din alineatul 2, articol 19 în funcție de gradul şi modalitatea asigurării planului. *Aceasta este ca şi cum ai spune că atunci când se transferă riscul unei companii de asigurări, adică atunci când se asigură evenimente din planul de pensii, nu ar fi necesar ca planul de pensii să asigure aceste evenimente.* Acelaşi criteriu rămâne de clarificat deoarece nu rezultă nici constituirea precisă a marjei de solvență la care se referă secțiunea d) a alineatului 2 din articolul 19 (4% din fondul de capitalizare) când planul de pensii garantează o rată a dobânzii minime iar această garanție se găseşte asigurată sau garantată de către entități financiare sau de asigurări.

Finalmente, în articolul 19 se stabileşte că nivelul minim al marjei de solvență nu ar putea fi inferior valorii de 37,5 milioane de pesetas. Se permite, totuşi, împărțirea acestei sume de-a lungul primilor cinci ani ai planului de o manieră lineară.

Pe scurt, putem conchide că în aceste articole se regăsesc cele mai grave erori tehnice şi juridice ale legislației spaniole asupra planurilor şi fondurilor de pensii. *Erori tehnice,* deoarece se permite ca planurile de pensii să acopere şi să asigure riscuri, cerându-li-se astfel ceea ce li se solicită companiilor de asigurări de viață, adică, provizioane matematice şi marjă de solvență. Este clar că o astfel de posibilitate, acoperirea riscurilor, ar trebui să rămână totalmente exclusă din sfera acelor planuri şi fonduri de pensii cărora le corespunde doar recunoaştere de prestații în favoarea beneficiarilor şi participanților şi, în niciun caz, asigurarea acestora. Adică ar fi corect ca din punct de vedere tehnic să nu se permită ca planurile de pensii să asigure şi ca, atunci când este necesară respectiva asigurare, să se recurgă mereu, în ultimă instanță, la entitățile de asigurări de viață.

Vorbim de o *eroare de tip juridic*, dat fiind că legislația comunitară, prin directiva asigurărilor de viață din 5 martie 1979, rezervă cu caracter exclusiv acoperirea riscurilor şi asigurarea pe care o necesită marja de solvență, companiilor şi entităților de asigurări de viață fără ca, în niciun caz, acest tip de activități să poată fi realizat printr-un alt tip distinct de instituție.

VIII. DREPTURILE CONSOLIDATE

Expresia drepturi consolidate este cea utilizată în legislația spaniolă ce face referire la drepturile pe care ar putea să le aibă un angajat sau participant la un plan, în cazul în care se produce o întrerupere a prestațiilor serviciilor către întreprinderea care a conceput planul sau un abandon al participantului printr-o decizie unilaterală[6].

În cea mai mare parte a țărilor din Comunitatea Economică Europeană şi Statele Unite există o mare marjă de libertate în privința conceperii drepturilor consolidate ale participanților într-un plan de pensii. Această libertate dispare total în legislația spaniolă în care, în alineatul 7 din articolul 8 al Legii, se stabileşte că reprezintă drepturi consolidate ale participanților într-un plan, în planuri de pensii cu contribuție definită, cota parte ce corespunde participantului, determinată în funcție de contribuții, randamente şi cheltuieli; iar în planurile de prestație definită, rezerva care corespunde conform sistemului actuarial utilizat. Adică, în legislația spaniolă se stabilesc drepturi consolidate în favoarea participantului din primul moment, deşi acestea pot deveni efective doar prin efectele exclusive ale integrării lor în alt plan de pensii sau când se produce faptul care dă naştere prestației. Adică drepturile consolidate sunt indisponibile pentru participant până în momentul în care se produce faptul care dă naştere prestației.

[6] Drepturile consolidate ar corespunde expresiei anglo-saxone *vesting rights,* care are o importanță foarte mare când se concepe regulamentul planurilor în țările anglo-saxone.

Alineatul 5 al articolului 20 din Regulament clarifică momentul în care devin mobilizabile drepturile consolidate ale unui participant, diminuate cu cheltuielile aferente, distingându-se patru cazuri:

a) Încetarea relației de muncă cu promotorul în cazul planurilor din sistemul de ocupare.

b) Pierderea condiției de asociat în colectivul promotor, în cazul planului sistemului asociat.

c) Decizia unilaterală a participantului, comunicată respectivului plan de pensii al sistemului asociat sau individual. (Este vorba de o clară eroare inclusă în Regulament căci cu greu îşi poate cineva imagina cum se va efectua o comunicare unui „plan de pensii"; presupunem că Regulamentul vrea să spună că „adresată conducerii planului de pensii"). În acest caz se stabileşte un interval nu mai mare de trei luni din momentul acelei comunicări pentru a arbitra măsurile necesare şi pentru a face efectivă mobilizarea respectivelor drepturi.

d) Prin finalizarea planului.

În Regulament se insistă pe faptul că aceste presupuse drepturi consolidate se integrează doar în planul sau planurile de pensii care desemnează subiectul care a încetat să mai participe în planul inițial, fără ca persoana în cauză să mai poată dispune de ele.

Alineatul 6 din articolul 20 creează curioasa categorie a „participantului în suspensie". Această categorie corespunde asigurării soldate de capital redus.

Într-adevăr, Regulamentul stabileşte că, atunci când individul a încetat să mai fie constituient şi, dacă este prevăzut în planul de pensii, decide să îşi mențină drepturile consolidate, atunci îşi va asuma categoria de participant în suspensie. În acest caz, drepturile consolidate ale participanților se vor ajusta prin imputarea rezultatelor aferente de-a lungul exercițiilor de menținere în plan.

În fiecare an, entitatea care conduce fondurile de pensii integrate în plan va trimite fiecărui participant un certificat în care să se includă contribuțiile directe sau imputate respectivului, realizate în anul natural, precum şi valoarea finală a acestora în aferentele sale drepturi consolidate.

Clarificarea drepturilor consolidate ale participanților la un plan de pensii se încearcă în secțiunile a) şi b) ale alineatului 20, care disting între planurile de pensii cu contribuție definită, pentru care drepturile consolidate vor fi cota-parte la aferentul fond de capitalizare de care aparține paricipantul, determinată în funcție de contribuțiile directe sau imputate, veniturile generate de către resursele investite, precum şi pierderile sau cheltuielile care s-au produs; în planurile de prestație definită şi mixte, drepturile consolidate vor fi constituite din partea de provizioane matematice, iar în cazul fondului de capitalizare trebuie să corespundă valorizării pertinentului cont de poziție.

Finalmente, se stabileşte că drepturile consolidate vor include cota parte ce revine participantului la rezervele patrimoniale care integrează marja de solvență, deşi alineatul trei al aceluiaşi articol 20 clarifică faptul că, atunci când prestația nu este definită, drepturile consolidate se vor vedea micşorate când devin efective în partea proporțională a marjei de solvență, care este imputabilă participantului. Din contra, când prestația este definită, cantitatea corespunzătoare a drepturilor consolidate ar putea creşte în momentul producerii evenimentului în partea proporțională a marjei de solvență imputabilă participantului.

În fine, problema pe care o ridică drepturile consolidate în cazul planurilor de pensii ale sistemului de ocupare, care utilizează un sistem de capitalizare colectivă, se încearcă a fi rezolvată în alineatul 2 din articolul 20 care stabileşte că, atunci când se aplică un sistem de capitalizare colectivă, cuantificarea dreptului consolidat al unui participant va trebui să coincidă cu cea care rezultă din aplicarea inițială a sistemului de capitalizare individuală, indiferent de contribuțiile realizate de către fiecare participant la sistemul de capitalizare colectivă şi ținând cont de factorul de proporționalitate care există între rezervele generate şi cele care ar rezulta din capitalizarea individuală în acord cu ceea ce este stipulat în alineatul 2 al articolului 8 din Regulament.

IX. RELAȚIILE ÎNTRE PLANURILE DE PENSII ŞI ASIGURAREA DE VIAȚĂ

În general, se poate spune că este corectă precizarea că Legea Planurilor de Pensii dă posibilitatea de a asigura prestațiile prevăzute. Cum s-a afirmat deja, eroarea tehnică şi juridică constă în a permite ca planurile de pensii, fără să recurgă la asigurări, să poată acoperi evenimente asumându-şi riscuri care necesită constituirea de provizioane matematice şi marje de solvență. Dacă legislația spaniolă a planurilor de pensii ar fi fost realizată corect din punct de vedere tehnic şi juridic, nu s-ar fi permis niciodată ca planurile de pensii, fără a recurge la asigurări, să poată acoperi riscuri. Cu siguranță, posibilitatea ca planurile să recurgă la asigurări evită orice eventuale probleme pe care planurile de pensii ar putea să le aibă atunci când îşi asumă compromisul de a plăti anumite prestații relaționate cu decesul, supraviețuirea şi invaliditatea. De aici, importanța de a reglementa adecvat şi rapid relația între cele două instituții, asigurările de viață şi planurile şi fondurile de pensii.

Această reglementare este destul de potrivită, cu anumite excepții, în cazul legislației spaniole iar principiul general se regăseşte inclus în alineatul 2 al articolului 8 din Legea Planurilor şi Fondurilor de Pensii care indică textual că „planul ar putea prevedea contractarea asigurărilor, a avalului şi a altor garanții cu entitățile finaciare aferente pentru acoperirea anumitor riscuri, asigurarea sau garantarea prestațiilor". Această reglementare este trecută aproape textual la alineatul 4 al articolului 8 din Regulament, unde se adaugă, cu caracter de noutate, că „citatele contracte ar putea fi formalizate atât cu entitățile de credit cât şi cu cele de asigurări, respectând, în orice caz, dispoziția Legii 33/1984, din 2 august, privind Asigurarea Privată".

Referirea la asigurări este, prin urmare, în termeni generali corectă, deşi se confundă faptul că în ea se amestecă alt tip de garanții, avalul, care nu are nimic de-a face, nici tehnic, nici juridic cu asigurarea[7].

[7] Avalul presupune posibilitatea de a substitui un datornic cu altul, eventual mai solvabil, dar în niciun caz nu semnifică o garanție tehnică sau juridică a asigurării.

În articolul 21 al Regulamentului, referitor la specificațiile pe care trebuie să le includă un plan de pensii în privința conceperii sale, se stabileşte că unul dintre cele mai importante aspecte de specificat este cel care priveşte existența prestațiilor total ori parțial asigurate sau garantate, cu indicarea, în acest ultim caz, a gradului de asigurare şi a garanției.

Cum transferul riscului la asigurator implică plata primelor aferente, este clar că volumul fondului de pensii care ar trebui investit se va diminua cu volumul primelor plătite respectivelor companii de asigurări de viață. Acest principiu se regăseşte surprins textual în articolul 16 al Legii, care la alineatul 1 spune: „Activul fondurilor de pensii, *cu excluderea sumelor pentru plata primelor, în virtutea planurilor total sau parțial asigurate,* va fi investit conform criteriilor de securitate, rentabilitate, diversificare şi congruență a locurilor adecvate finalităților sale", expresie care se repetă şi la alineatul 1 din articolul 34 al Regulamentului cu semnificativa modificare introdusă, ca o consecință a presiunii exercitate de către anumite grupuri de interes în procesul de elaborare a acestuia, care constă în a adăuga la plata primelor de asigurări „costul garanțiilor", în virtutea planurilor total sau parțial asigurate sau garantate.

Deja menționăm, comentând articolul 19 al Regulamentului, că în cazul în care planul este total sau parțial asigurat nu ar fi necesară constituirea marjei de solvență, nici a provizioanelor matematice, putându-se imagina inclusiv existența „fondurilor de pensii goale"[8], după fericita expresie care s-a generalizat, în cazul în care totalitatea contribuțiilor aferente la un plan de pensii este dedicată asigurării prestațiilor prevăzute în acesta.

Dacă este aşa, ca reflecție finală, ne putem întreba: de ce ar trebui să treacă drept ficțiune constituirea şi integrarea într-un fond de pensii pur instrumental şi gol, care în totalitatea sa este asigurat pentru a obține avantajele de tip fiscal prevăzute în legislația spaniolă, a fondurilor şi planurilor de pensii? Nu ar fi fost mult mai simplu de a aplica acelaşi tratament fiscal planurilor de pensii, indiferent care ar fi fost instrumentul

[8] Această expresie a fost folosită de mine în martie 1985 în timpul unei reuniuni a Comisiei pentru planuri şi fonduri de pensii pe care actualmente o prezidez, UNESPA.

de finanțare ales, fonduri de pensii neasigurate sau contracte de asigurări de viață?

Sperăm ca practica să evidențieze şi să reliefeze diferitele non-sensuri ale recentei legislații spaniole şi că aceasta se va curăța de multiplele sale imperfecțiuni în viitor.

CAPITOLUL XIX

SECTORUL ASIGURĂRILOR ŞI PIAŢA COMUNĂ*

I. INTRODUCERE

În prezenta lucrare ne propunem să realizăm un studiu asupra impactului pe care aderarea Spaniei la Comunitatea Economică Europeană (CEE) o va avea asupra sectorului spaniol al asigurărilor, în general, şi asupra consumatorilor produselor respectivului sector din ţara noastră (asigurări), în particular. Articolul este structurat în două părţi. În prima se analizează *impactul imediat* al aderării noastre la CEE studiindu-se, de asemenea, directivele comunitare în vigoare actualmente şi cărora trebuie să ne adaptăm imediat, precum şi influenţa pe care acestea o vor avea, pe termen scurt, asupra consumatorului spaniol. În partea a doua se va realiza un scurt studiu al previzibilei evoluţii a reglementării comunitare în materie de asigurări în baza proiectelor de directivă aflate în faza de elaborare, încercându-se, în acelaşi, timp să se evalueze impactul viitor asupra consumatorului spaniol.

* Publicat în *Estudios sobre consumo*, nr. 7, aprilie 1986. Mulţumesc prietenului meu Juan Gimeno că m-a îndemnat să realizez acest studiu.

II. IMPACTUL IMEDIAT AL TRATATULUI DE ADERARE A SPANIEI LA CEE ASUPRA ACTIVITĂȚII DE ASIGURĂRI

Vom analiza mai întâi directivele comunitare care intră în vigoare începând cu 1 ianuarie 1986, pentru a studia apoi influența acestora asupra consumatorului spaniol, precum şi chestiunile de asigurări pentru care, în Tratat, este prevăzută o perioadă tranzitorie de adaptare.

A. Directivele CEE în materie de asigurări care intră în vigoare de la 1 ianuarie 1986 conform Tratatului de Aderare

Directiva cea mai veche în materie de asigurări a apărut pe 25 februarie 1964 şi se referea exclusiv la afacerea reasigurărilor. În această direcție se reglementează libertatea de stabilire şi de prestare de servicii în sfera reasigurărilor, liberalizându-se virtual acest tip de activitate în CEE, în ceea ce priveşte supravegherea reasigurării în orice țară care nu este cea în care se află sediul central al companiei de asigurări. Această directivă este pe deplin aplicabilă țării noastre de la 1 ianuarie 1986, deşi nu ar trebui să aibă efecte semnificative asupra actualelor relații economice de reasigurări din țara noastră, nu numai pentru că directiva CEE a presupus doar confirmarea şi facilitarea practicii reasigurării, de esență clar internațională, ci şi pentru că legislația spaniolă a incorporat deja pe deplin principiile directivei, înainte şi după Legea Asigurării Private din 2 august 1984[1].

Comunitatea Economică Europeană a dat o mai mare importanță şi a depus mult efort pentru a elaborara directiva din 24 iulie 1973, în materie de coordonare a dispozițiilor legislative, de reglementare şi administrative cu privire la accesul la activitatea de asigurare directă în *domeniile non-viață* şi exercitarea sa (*libertatea de constituire).* În această directivă se stabilesc condițiile care trebuie îndeplinite pentru a obține autorizația necesară realizării operațiunii de asigurări *non-viață* într-o țară membră a CEE, fie

[1] Legea 33/1984 din 2 august asupra Asigurărilor Private (*BOE* din 4 august 1984).

de către un asigurator al cărui sediu central se află în respectiva țară, fie printr-o sucursală a unui asigurător care are sediul central în altă țară membră. Dacă se îndeplinesc condițiile prevăzute în directivă, constituirea se poate face de drept şi nu poate fi oprită autorizarea din partea unui organ de control al țării afectate. Directiva mai stabileşte un nivel minim de solvabilitate pentru asigurătorii non-viață din țările membre ale CEE, care se fixează sub forma unui procentaj din veniturile aferente primelor fiecărui an şi din provizioanele aferente pentru calamități, în funcție de volumul afacerilor asigurătorului. Această directivă a fost completată recent prin directiva din 10 decembrie 1984 care va intra în vigoare, în CEE, la 1 ianuarie 1988. Tratatul de Aderare prevede adaptarea, începând cu 1 ianuarie 1986, la conținutul directivei din 24 iulie din 1973, adaptare legislativă care se produce uşor în țara noastră grație încorporării, în totalitate, a conținutului directivei pe care o comentăm la recenta Lege a Asigurării Private din 2 august 1984 şi a regulamentului aferent, adoptat un an mai târziu, în august 1985[2]. În ambele dispoziții se reglementează detaliat capitalurile minime, fondurile de garanție şi marjele de solvabilitate necesare pentru companiile de asigurări non-viață, urmând efectul conținut în directiva menționată. Consecințele reglementării spaniole adaptate deja de Comunitate se vor resimți pe termen mediu şi lung, sub forma unor niveluri mai ridicate de solvabilitate pentru asigurătorii spanioli şi a unei mai mari concentrări în oferta de asigurări a țării noastre, care până acum era relativ atomizată.

În paralel cu directivele anterioare a fost aprobată, de către Consiliul de Miniştri al CEE, directiva din 5 martie 1979, care fixează coordonarea dispozițiilor legislative, de reglementare şi administrative privind accesul la activitatea de *asigurări de viață* şi a exercitării ei (*libertatea de constituire).* Normele acesteia urmează o cale paralelă şi acoperă aceleaşi teme ca directiva de constituire referitoare la domeniile „non-viață", dar ținând cont de marea specializare pe care domeniul „viață" o necesită în relație cu domeniile „riscuri diverse" sau „elementare". Aceasta afectează atât

[2] RD 1348/1985 din 1 august prin care se aprobă Regulamentul privind Asigurarea Privată (*BOE* din 3, 5 şi 6 august 1985).

definirea marjei de solvabilitate, care în cazul domeniului viață se fixează ca procentaj din rezervele sau provizioanele matematice şi din capitalurile de risc scăzut asigurate, cât şi necesitate de a specializa asigurarea de viață a celor rămase, prevăzându-se în directivă că, în viitor, companiile de asigurări nou create trebuie să se dedice cu caracter exclusiv fie asigurării de viață, fie asigurării non-viață. În legătură cu această directivă se poate spune acelaşi lucru deoarece conținutul său fundamental a fost inclus în recenta legislație pozitivă care, în materie de asigurare privată, a apărut în țara noastră şi în care au fost încorporate, inclusiv, recomandările mai specifice ale CEE în materie de fonduri de pensii (care vor avea o dezvoltare atât de strălucită în țara noastră ca instiuții furnizoare de pensii complementare celor de la Securitatea Socială)[3].

Deşi nu direct aplicabilă societăților de asigurări, însă de mare interes în legătură cu operațiunile lor şi cu consumatorul final, este directiva ratificată în decembrie 1976 şi care a intrat în vigoare la 1 iunie 1978, referitoare la activitatea intermediarilor, adică a agenților şi a celor care preiau riscul. Această directivă facilitează libertatea de constituire şi de prestare de servicii pentru intermediarii de asigurări, definind diferitele calificări pe care ar trebui să le dețină cei care preiau riscul, agenții şi subagenții de asigurări, pentru a putea activa în țările membre şi, dacă

[3] În acest sens, a se vedea lucrarea lui Huerta de Soto *Planes de Pensiones Privados*, Editorial San Martín, Madrid, 1984, pag. 169-170. Prima directivă a Consiliului Comunității Economice Europene, din 5 martie 1979, se referă, printre altele, la „operațiuni de gestionare a fondurilor colective de pensionare, adică operațiunile care pentru întreprinderea implicată constau în a administra investițiile în activele reprezentative ale rezervelor organismelor care facilitează prestații în caz de deces, în caz de supraviețuire sau în caz de renunțare sau de reducere a activității". Această directivă stabileşte obligativitatea de a dispune, pe lângă rezervele tehnice, inclusiv cele matematice, de suficiente sume pentru a face față angajamentelor contractate, a unei rezerve complementare, numită marjă de solvabilitate, reprezentată de către patrimoniul liber şi elementele de patrimoniu implicite pentru a face față riscurilor de exploatare.
Articolul numărul 19 al directivei stabileşte că, dacă entitatea gestionară a fondurilor de pensii îşi asumă riscul de investiție, marja de solvabilitate solicitată ajunge la 4% din rezervele matematice şi, dacă nu, la doar 1%.

doresc, pentru a presta servicii în alte țări. Asupra acestei teme s-au elaborat diverse proiecte complementare de directive generale, care tind să protejeze consumatorii, incluzând aşa-numita directivă a „vânzării la domiciliu", care din momentul intrării în vigoare ar fi aplicabilă vânzării de contracte de asigurări în afara companiei asigurătoare, cerându-se, conform diferitelor proiecte, o perioadă de „repaus" în favoarea celor care propun asigurări, cu scopul de a le permite să gândească mai bine dacă doresc să meargă mai departe cu contractul de asigurări.

Până aici am analizat directivele CEE care intră în vigoare ca o consecință a Tratatului de Aderare, la 1 ianuarie 1986, şi care nu vor produce mari traume sectorului spaniol al asigurărilor, dată fiind încorporarea conținutului lor în dreptul pozitiv spaniol cu suficient timp înainte. Există, totuşi, două domenii de mare importanță care au fost prevăzute în Tratat şi care au făcut posibilă luarea în considerare a adaptării acestuia de-a lungul unei perioade tranzitorii, care se referă, în principal, la aşa-numita „co-asigurăre comunitară" şi la problema acoperirii asigurării automobilului.

Directiva co-asigurării comunitare datează din 30 mai 1978 şi îşi propune să liberalizeze, în măsura posibilului, operațiunile de asigurări realizate prin aşa-zisa co-asigurare comunitară, adică permițând ca o companie de asigurări „deschizătoare" dintr-o țară să aleagă unul sau câțiva dintre co-asigurătorii stabiliți în alte țări ale Comunității, ceea ce era interzis prin reglementările din câteva țări ale statelor membre. Cu această directivă s-a pretins, prin urmare, să se acorde o facilitate liberalizatoare în relație cu tipul „acoperirii" prevăzute (în principal, mari riscuri comerciale), fără a aştepta directiva de liberă prestare de servicii care nu a intrat în vigoare. Negociatorii spanioli ai Tratatului de Aderare au fost conştienți de importantele tulburări care s-ar putea produce în sectorul spaniol de asigurări, în legătură cu marile riscuri, dacă întreprinderi naționale şi internaționale mai importante care lucrează în țara noastră erau capabile de a contracta co-asigurători străini care să nu fi operat în Spania. De aceea, secțiunea a doua din anexa 32 inclusă în articolul 378 al Actului de Aderare stabileşte o perioadă de tranziție în următorii termeni:

„Regatul Spaniei ar putea rezerva asigurătorilor stabiliți în Spania, de-a lungul unei perioade care expiră la 31 decembrie 1991, pentru riscurile localizate pe teritoriul său, o parte din contractele de co-asigurare menționate în respectiva directivă în limita procentajelor descrescătoare următoare şi conform calendarului de mai jos: până pe 31 decembrie 1988: 10%, începând cu 1 ianuarie 1989: 7%; începând cu 1 ianuarie 1990: 4%, începând cu 1 ianuarie 1991: 2%".

De-a lungul perioadei de aplicare a excepțiilor temporale sus-menționate, se vor menține şi se vor aplica, de o manieră nediscriminatorie față de toate celelalte state membre, facilitățile generale sau particulare care rezultă din dispozițiile legale spaniole sau din convețiile care există înainte de aderare între Spania şi unul sau mai multe state membre. Tratamentul pe care Spania îl va aplica asigurătorilor din terțe țări nu ar putea fi mai favorabil decât cel aplicabil asigurătorilor din actualele state membre.

În concluzie, se stabileşte o perioadă de tranziție pentru ca piața spaniolă să facă față, într-un prim moment, concurenței externe. Este clar că, din moment ce a trecut perioada tranzitorie, marile industrii naționale, în general, şi, în ultimă instanță, consumatorul direct vor beneficia de posibilitatea de a contracta la costuri mai reduse şi de o formă mai eficientă asigurările aferente pentru riscurile la care se supun, care, în țara noastră, vor putea fi acoperite prin co-asigurarea de către marile companii internaționale cu sediul în CEE.

Poate că unul dintre efectele cele mai importante care, în materie asiguratorie, îl va avea intrarea țării noastre în CEE cu privire la consumatorul final, atât prin extinderea gradului de acoperire, cât şi prin cantitatea pe care primele aferente o reprezintă practic în toate unitățile familiale, se referă la necesitatea de a armoniza legislația noastră şi produsele în materie de *asigurare a automobilului* la cele în vigoare în CEE. Acest lucru implică, pe de-o parte, adaptarea la directiva din 24 aprilie 1972 referitoare la *Asigurarea de responsabilitate civilă rezultată din circulația vehiculelor sau automobilelor* şi la controlul obligației de a asigura respectiva responsabilitate în fiecare țară. Această directivă elimină controlul la

frontieră al automobilelor şi pasagerilor, în afara cazurilor excepţionale şi aceasta pentru a stimula populaţia statelor membre de a conştientiza realitatea Pieţei Comune şi a face posibilă o liberalizare mai amplă a circulaţiei persoanelor şi vehiculelor între statele membre. Prin urmare, este un pas esenţial spre deschiderea reciprocă a pieţelor şi crearea condiţiilor proprii unei pieţe interne. Articolul 2 al menţionatei directive semnalează că „fiecare stat membru se abţine de a efectua controlul Asigurării de Responsabilitate Civilă care rezultă din circulaţia vehiculelor când acestea îşi au rezidenţa obişnuită pe teritoriul unui alt stat membru. Astfel, se va abţine de la a efectua menţionatul control când vehiculele vin de pe un teritoriu pe altul, deşi au rezidenţa obişnuită într-o a treia ţară, nemembră. În acest ultim caz, se poate efectua totuşi un control prin sondaj". Această directivă implică, prin urmare, eliminarea controlului aşa-numitei „cărţi verzi", în legătură cu vehiculele care îşi au rezidenţa obişnuită într-un stat comunitar. Această eliminare va implica un acord între oficiile naţionale de asigurări, prin care fiecare dintre ele să garanteze acoperirea pagubelor produse pe teritoriul lor, provocate de circulaţia vehiculelor care au rezidenţa pe teritoriul unui alt stat membru, asigurate sau nu, în condiţiile fixate prin propria legislaţie naţională referitoare la asigurarea obligatorie.

Mai mult decât atât, articolul 6 al directivei semnalează că fiecare stat membru ar trebui să ia măsurile necesare pentru ca un vehicul cu rezidenţă obişnuită pe teritoriul unei terţe ţări, care intră într-un teritoriu în care se aplică Tratatul de la Roma, să nu mai poată circula decât dacă posedă o asigurare de responsabilitate civilă care să îi acopere daunele pe care le poate cauza în interiorul Comunităţii, în condiţiile fixate de către fiecare din legislaţiile naţionale.

Acest fapt face ca orice stat comunitar să ceară vehiculelor cu rezidenţă obişnuită într-o terţă ţară, pe teritoriu neeuropean, fie „cartea verde", fie un certificat de asigurare înainte de a intra pe teritoriul comunitar.

Ei bine, timpul scurs de la directiva din 1972 a evidenţiat necesitatea unei mai mari armonizări în acest domeniu, deoarece subzistă importante divergenţe între legislaţia diferitelor state, mai ales în privinţa extinderii

asigurării obligatorii, în sensul că inclusiv Consiliul Comunității a considerat oportun de a aproba la 30 decembrie 1983 o directivă armonizatoare a legislațiilor statelor membre în materie de responsabilitate civilă derivată din circulația vehiculelor cu motor.

În această a doua directivă se stabileşte că asigurarea la care face referire articolul 3 din directiva din 1973 trebuie să acopere obligatoriu daunele materiale şi daunele corporale. Pe deasupra, fixează nişte limite minime de garanție, exigibile în statele membre şi care sunt: pentru daune corporale, 350.000 ECU*, când nu există mai mult de o victimă; când există mai multe victime într-un singur accident, acest nivel va fi multiplicat cu numărul victimelor; pentru daunele materiale, de 100.000 ECU pe accident, indiferent de numărul victimelor.

Statele membre pot prevedea, în locul limitelor minime anterioare, o limită globală minimă pentru daune corporale şi materiale, când există diferite victime ale unui singur accident, de 600.000 ECU. Amintim că ECU este unitatea de cont comunitară şi care actualmente echivalează cu 123,3 pesetas.

Necesitatea de a se adapta conținutului acestei directive şi marile diferențe în ceea ce priveşte indemnizațiile minime prevăzute în ea şi în legislația spaniolă pozitivă a asigurării automobilului au condus la includerea în Tratatul de Aderare a unei perioade tranzitorii de adaptare la acesta, surprinsă în secțiunea *f* a capitolului 9 din anexa 1, care, după cum se prevede în articolul 26 al Tratatului, adaptează anumite dispoziții comunitare la aderarea Spaniei la Comunitate şi modifică directiva citată stabilind că: „Regatul Spaniei, Republica Grecia şi Republica Portugheză dispun de o perioadă care se va termina la 31 decembrie 1995, pentru a spori volumul garanțiilor până la nivelul cantităților prevăzute în secțiunea a doua din articolul 1. Dacă vor face uz de această posibilitate, valorile garanției ar trebui să ajungă la nivelul cantităților prevăzute în respectivul articol:

* ECU – unitate de cont utilizată în Uniunea Europeană înainte de introducerea monedei Euro (nota trad.).

Un procentaj superior lui 16% nu mai târziu de 31 decembrie 1988 (ceea ce, orientativ, ar presupune, la paritatea actuală a ECU, vreo 7.179.000 pesetas).

Un procentaj egal cu 31%, nu mai târziu de 31 decembrie 1992 (vreo 13.900.000 pesetas)". În acelaşi timp, în Tratat, se stabileşte crearea şi intervenţia organismului naţional care garantează indemnizaţia de daune materiale şi care va trebui să înceapă a funcţiona începând cu 29 decembrie 1992. În consecinţă, se vede că există largi perioade de adaptare la cifrele minime prevăzute de către legislaţia comunitară şi care *sunt foarte ridicate în comparaţie cu cele garantate prin Asigurarea Obligatorie a Automobilelor din Dreptul pozitiv spaniol.*

Finalmente, şi, deja în afara domeniului directivelor, trebuie menţionat că în articolul 64 din Actul de Aderare, în materie de mişcări de capital, se spune că „Regatul Spaniei ar putea amâna până la 31 decembrie 1988 liberalizarea achiziţiilor în celelalte state membre de către rezidenţii în Spania a titlurilor străine negociate la bursă". Totuşi, există o anumită liberalizare a achiziţiilor de titluri străine negociate la bursă din partea companiilor de asigurări în ceea ce priveşte valorile cu venit fix emise de către ţările CEE, Banca Europeană pentru Investiţii şi titlurile fondurilor societăţilor de investiţii mobiliare din Comunitate, până la un maxim de 10% din sporirea de resurse proprii a asigurătorului, care rămâne liberalizat din momentul aderării. În orice caz, această liberalizare mai profundă în domeniul investiţiilor, care va fi deplină începând cu 1988, va însemna indirect o mai mare rentabilitate financiară a investiţiilor din provizioanele tehnice ale asigurătorilor şi, în ultimă instanţă, un cost mai redus al produselor din sectorul asigurător.

B. Importanţa imediată a intrării Spaniei în CEE pentru consumatorul spaniol

Adaptarea imediată sau diferită a directivelor anterioare la dreptul pozitiv spaniol va avea efecte semnificative asupra consumatorului din ţara noastră, unele de natură economică foarte importante.

Astfel, spre exemplu, putem remarca cum intrarea în comunitate va presupune o reducere automată cu mai mult de 5% a volumului tuturor

încasărilor din primele de asigurări emise în ţara noastră începând cu 1 ianuarie 1986. Se întâmplă aşa ceva deoarece în Regulamentul Legii Taxei pe Valoarea Adăugată, publicat în BOE din 30 octombrie 1985, se stabileşte, în articolul 13, scutirea pentru acest tip de impozit, între altele (punctul 16), a operaţiunilor de *asigurări, reasigurări şi capitalizare,* precum şi a prestaţiilor de servicii referitoare la acestea realizate de către agenţii, brokerii de asigurări şi reasigurări. De asemenea, se anulează prin dispoziţiile finale ale respectivei Legi impozitul aferent de 0,2% al Direcţiei Generale de Asigurări. Prin urmare, încasărilor din prima de asigurări de portofoliu şi de producţie nouă care se vor emite începând cu 1 ianuarie 1986 nu li se vor mai aplica nici Impozitul pe vânzările companiilor (IVC)*, acesta fiind anulat, nici TVA-ul, operaţiunile de asigurări fiind scutite de plata unei asemenea taxe. Este vorba, prin urmare, de o micşorare semnificativă a încasărilor din primele de asigurări care se duc în buzunarul consumatorului direct şi care pot fi estimate la 25.000 milioane de peseta de economii pe an. Se termină, astfel, cu marea absurditate tehnică care presupunea ca, spre exemplu, operaţiunile de asigurări de viaţă cu componentă de capitalizare şi economisire, între care se regăsesc cele incluse în planurile individuale de pensii, atât de obişnuite actualmente, să fie impozitate cu un 5% din (IVC), care în mare măsură prejudicia utilizarea ca instrument de economisire a acestui tip de operaţiuni atât de favorabile economiei naţionale.

Avantajul cu caracter general care va rezulta pentru consumatorul spaniol din faptul menţionat în paragraful anterior se va vedea substanţial compensat prin creşterile din costul asigurărilor referitoare la automobile. Aceste creşteri se vor produce cu caracter imediat în următoarele domenii:

a) În legătură cu suprimarea „cărţii verzi" şi necesitatea de a acoperi până la limita asigurării obligatorii din fiecare ţară membră a CEE,

* Impozitul pe vânzările companiilor, în spaniolă, Impuesto sobre el Tráfico de Empresas (ITE), a fost un impozit folosit în Spania până pe data de 31 decembrie 1985. După intratrea Spaniei în Uniunea Europeană, el a fost înlocuit cu Taxa pe valoarea adăugată (TVA). Impozitul pe vânzările companiilor avea un caracter indirect şi se aplica, în cascadă, veniturilor din vânzările companiilor (nota trad.).

începând cu 1 ianuarie 1986, o suprataxă în prime situată, după zonele şi grupurile de vehicule, între 250 şi 3000 de pesetas anual pentru autovehiculele din prima categorie (automobile) şi între 35.000 şi 40.000 pesetas pentru vehiculele din categoria a doua (camioane şi autocare). Este vorba, conform explicațiilor din secțiunea A, de a include cu caracter general pentru toate vehiculele spaniole o „acoperire" asemănătoare celei care înainte, cu caracter opțional, se obținea la frontieră prin „cartea verde".

b) Se prevede, de asemenea, cu caracter imediat o creştere a primelor de risc la asigurarea automobilelor între 5 şi 10%, derivată din faptul că operațiunile de asigurări sunt scutite de TVA şi din faptul că, prin urmare, se poate considera că societățile de asigurări o să suporte forma finală a impozitului, ca şi cum ar fi consumatori direcți. Aceasta va avea importanță mai ales cu privire la costul mai mare al reparațiilor din service-uri, refacerea automobilelor etc., care s-a estimat că ar trebui să dea naştere unei creşteri a primelor în procentajele menționate. Ei bine, cele două creşteri descrise în secțiunile a) şi b) au o importanță cantitativă mai redusă, în comparație cu sporirea costului care, cu caracter treptat, trebuie să se producă pentru a adapta indemnizațiile actualei Asigurări Obligatorii a Automobilului spaniol la cele minime prevăzute în directiva europeană din 1983 şi care, după perioada tranzitorie de adaptare de 10 ani poate presupune creşteri în primele Asigurării Automobilului dificil de prevăzut, dar care, în orice caz, vor determina nişte prime care vor fi cel puțin de câteva ori mai ridicate decât cele actuale, toate acestea în funcție de evoluția accidentelor şi declararea indemnizațiilor de către sistemul nostru judiciar.

III. IMPACTUL PREVIZIBIL AL EVOLUȚIEI VIITOARE A LEGISLAȚIEI COMUNITARE

Încorporarea țării noastre la CEE presupune nu doar adaptarea imediată la directivele care sunt în vigoare, cu perioadele tranzitorii prevăzute în Tratat, în cazurile în care acestea au fost negociate, ci şi încorporarea la dinamica dezvoltării viitoare a noi direcții care actualmente sunt puse în

practică în Comunitate. În sectorul asigurărilor există două arii a căror dezvoltare viitoare va avea o mare influență pentru consumatorul spaniol.

Un prim aspect va trebui să intre în vigoare pe termen scurt în CEE. Alt aspect, în schimb, depinde încă de o reglementare mai detaliată.

Prima temă de importanță la care ne referim vizează *responsabilitatea civilă cu privire la produse* deoarece există o directivă a Consiliului CEE în materie de responsabilitate civilă pentru produsele cu defecte care va trebui să intre în vigoare în statele membre înainte de 25 iulie 1988.

Această directivă va fi de mare importanță pentru fabricanții spanioli, deoarece exigențele ei severe vor însuma imperativele de protecție a victimelor, prevăzute recent în „Legea Generală pentru Apărarea consumatorilor şi utilizatorilor", a cărei repercusiune în țara noastră nu a fost pe deplin asimilată de destinatarii săi.

Aceste importante modificări de aspect juridic ale responsabilității civile cu privire la produse pot ocaziona bruşte repercusiuni în aspectul economic al acesteia şi al acoperirii sale prin asigurare, în momentul în care se observă dificultăți crescânde pe piața mondială pentru a obține „acoperiri" de responsabilitate civilă.

Pe de altă parte, efectele conjugate ale Legii generale pentru apărarea consumatorilor şi utilizatorilor şi ale directivei pe care o comentăm pot influența de o manieră preocupantă industriile spaniole şi asigurătorii, deoarece ambele norme se completează în consolidarea protecției victimelor şi, corelativ, în exigența responsabilităților. Astfel, în timp ce directiva accentuează aspectul pecuniar al responsabilităților civile obiective (cu o limită de 70 milioane de ECU pentru totalitatea daunelor provenind din aceeaşi cauză), norma spaniolă are grijă să lărgească protecția la un nivel mult superior celei a directivei, atât în ceea ce priveşte persoanele protejate (nu doar destinatarii bunurilor, ci şi ai serviciilor), cât şi în ceea ce priveşte persoanele responsabile (incluzând prestatorii de servicii, distribuitorii de produse, în general, şi distribuitorii de produse agricole, crescătorii de animale, produse din vânătoare şi pescuit, care nu sunt obligați prin norma comunitară), în ceea ce priveşte bunurile

cauzatoare ale daunelor (întreg sectorul de construcții şi reparații de bunuri imobile necuprinse în directivă).

Deşi proclamă unificarea dreptului CEE în acest domeniu, directiva lasă, totuşi, largi părți ale structurii sale la dispoziția statelor membre (a se vedea articolul 15). Trebuie să remarcăm că s-a inițiat o mişcare printre fabricanții din CEE pentru a încerca să se obțină ca țările lor să adopte standardele minime permise prin directivă, *evitând să se situeze, în planul costurilor, în inferioritate de condiții atunci când concurează cu produsele lor pe piața internațională.* Se pare că întreprinzătorii spanioli îşi însuşesc această teamă şi solicită ajutorul asigurătorilor pentru ca, în calitate de specialişti în responsabilitate civilă, să contribuie cu tehnicienii lor la configurarea modelului de norme accesibile, în cadrul exigențelor dispozițiilor comunitare, şi la evitarea unei situații de inferioritate competitivă față de restul țărilor din CEE, în care exigențele locale de responsabilitate civilă nu sunt atât de riguroase şi, de aceea, costul asigurării nu este atât de ridicat.

În fine, există diferite proiecte de directive care reglementează *libertatea prestării serviciilor* care nelinişteşte serios sectorul asigurărilor din țara noastră. Prin libertatea prestării serviciilor trebuie să înțelegem posibilitatea unei companii de asigurări de a realiza, prin remunerație, operațiuni de asigurare într-o țară a Pieței Comune în care nu posedă agenții nici sucursale, precum şi, invers, facultatea unui asigurabil de a contracta o asigurare cu o companie constituită pe Piața Comună, dar care nu posedă agenții, nici sucursale în țara sa de domiciliu.

Trebuie semnalat că obiectivul libertății de prestare a serviciilor s-a inițiat în legătură cu asigurările marilor riscuri industriale în ceea ce priveşte co-asigurarea comunitară[4]. Totuşi, dacă în țara noastră s-ar stabili o libertate a serviciilor cu caracter imediat, s-ar produce efecte foarte dăunătoare asupra sectorului asigurărilor şi aceasta deoarece libertatea prestării de servicii presupune substituirea concurenței de pe piețe cu concurența între legislatori. Într-adevăr, dacă legislația unei țări din CEE, deşi îndeplineşte standardele minimale stabilite prin directive, este mai

[4] A se vedea Secțiunea A a punctului 2 din acest articol.

puțin intervenționistă şi stabileşte nişte costuri mai reduse decât cea spaniolă, ar fi mai benefic pentru asigurătorii spanioli să contracteze direct prin companiile de asigurări ale respectivei țări, deşi acestea nu au sucursale în țara noastră. Apoi, liberalizarea controlului administrativ, diminuarea intervenționismului statal şi stabilirea unei libertăți de circulație a capitalurilor la fel de mare ca a celei mai liberale țări din CEE sunt condiții preliminare indispensabile pentru a face posibilă intrarea în vigoare a principiului liberei prestări de servicii în domeniul asigurărilor din țara noastră.

În fine, în legătură cu anumite branşe, cum ar fi, de exemplu, cea a asigurărilor de viață şi a planurilor de pensii individuale, ar fi necesar, pe deasupra, stabilirea unei politici economice armonioase, cu rate scăzute ale inflației şi o monedă stabilă, care să nu facă atractivă contractarea acestui tip de operațiuni în alte țări europene care, precum Germania sau Olanda, beneficiază de o economie mult mai sănătoasă şi cu rate mai scăzute ale inflației decât a noastră şi care ar fi, prin urmare, o puternică atracție pentru asiguratul de viață național care, dezamăgit de economia țării sale şi de moneda sa, îşi va canaliza economiile prin intermediul operațiunilor de asigurări de viață concertate ale companiilor din acele țări ale CEE cu o economie mai stabilă[5].

[5] Despre principiul libertății prestărilor de servicii şi impactul său asupra sectorului de asigurări se poate consulta Acronovitch, S. şi Samsor, P., *The Insurance Industry in the Countries of the EEC Structure Conduct and Performance*, publicat de către Commission of the European Communities, Luxemburg, 1985, pag. 30-48. De asemenea, Berr, C. şi Groutel, H., «La libre prestation de Services dans le domaine des assurances», în *Revue trimestrielle de droit européen*, 1979, pag. 73-84; şi Sturmer, U., «EEC Freedom of Services versus German Insurance Regulations», *Journal of Business Law*, 1985, pag. 174-178.

CAPITOLUL XXI

ÎMPOTRIVA LUI KEYNES ŞI A ŞCOLII DE LA CAMBRIDGE*

În volumul de față se publică integral, pentru prima oară în limba spaniolă, polemica pe care Hayek şi Keynes au avut-o de-a lungul anilor 1930. Ținând cont că în 1996 s-au împlinit cincizeci de ani de la moartea economistului englez şi că doctrinele sale, deşi discreditate în mare măsură, nu au fost înlocuite în sfera macroeconomiei cu un *corpus* teoretic coerent general acceptat, devine indiscutabilă marea oportunitate şi importanța reluării chestiunii de acolo de unde a lăsat-o Hayek în disputa sa cu Keynes şi restul teoreticienilor de la Cambridge înainte de al Doilea Război Mondial. În aceste condiții, publicarea prezentului volum al *Operelor complete* ale lui F. A. Hayek capătă o semnificație deosebită. Cu toate acestea, trebuie făcute câteva recomandări oricărui cititor potențial al cărții.

Prima recomandare se referă la necesitatea de a înțelege că motivul divergențelor dintre cei doi consta, înainte de toate, după cum Keynes însuşi recunoştea, în faptul că Hayek îşi dezvolta analiza pe baza unei teorii asupra capitalului şi structurii pe etape a procesului productiv care îi lipsea economistului englez.

* Prezentul text a fost publicat ca «Notă introductivă » la ediția spaniolă a cărții *Contra Keynes y Cambridge: Ensayos, Correspondencia*, volumul al IX-lea din *Obras Completas* de F. A. Hayek, Unión Editorial, Madrid, 1996.

Din nefericire, una dintre consecinţele cele mai pernicioase ale abordării macroeconomice, aşa cum a fost ea dezvoltată în ultimii şaizeci de ani, plecând de la Keynes, a fost aceea că teoria capitalului s-a văzut practic eliminată din planurile de studiu ale teoriei economice, fiind redusă, în cel mai fericit caz, la nişte consideraţii scurte şi superficiale, efectuate în sfera cursurilor de Istorie a Gândirii Economice.

De aceea, este foarte posibil ca această carenţă să-l afecteze pe cititorul prezentului volum, îngreunându-i în mare măsură înţelegerea raţionamentelor regăsite aici dacă, mai întâi, nu se familiarizează cel puţin cu instrumentele cele mai elementare ale teoriei austriece asupra capitalului. Din fericire, cititorii de limbă spaniolă dispun deja de o excelentă traducere a cărţii lui Hayek, *Prices and Production*[88], publicată acum câteva luni în ţara noastră şi care surprinde esenţa analizei austriece a capitalului şi a ciclurilor economice, analiză obligatorie pentru a înţelege pe deplin conţinutul lucrărilor următoare. Aşadar, prima noastră recomandare este aceea ca cititorul dornic să obţină maximum din parcurgerea acestui volum să parcurgă, mai întâi, această mică bijuterie a ştiinţei economice, *Prices and Production*[89].

În pofida faptul că Bruce Caldwell, în „Introducerea" pregătită pentru acest volum, pretinde să menţină o poziţie ecclectică între poziţiile lui Hayek şi Keynes, noi credem că printre rânduri se poate întrevedea o simpatie evidentă faţă de concepţiile hayekiene ce vine din partea unui comentator ce nu se revendică din Şcoala Austriacă.

Cu toate acestea, poate că ar fi fost mai nimerit ca Bruce Caldwell să explice detaliat profundele diferenţe de paradigmă existente între abordarea hayekiană şi cea keynesiană, astfel încât cititorul să parcurgă cu o mai mare uşurinţă prezenta lucrare. Prin urmare, vom include aici, într-o

[88] F.A. Hayek, *Precios y Producción*, traducere în limba spaniolă de Carlos Rodríguez Braun, cu o Introducere de José Luis Feito, Ediciones Aosta şi Unión Editorial, Madrid, 1996.

[89] Lectura prezentului volum necesită, de asemenea, parcurgerea ediţiei spaniole a lucrării *Treatise on Money* a lui Keynes, publicată sub titlul *Tratado del dinero: Teoría pura y aplicada del dinero (edición abreviada)*, Biblioteca de grandes economistas del siglo XX, Ediciones Aosta, Madrid, 1996.

formă simplificată, un tabel ce surprinde principalele diferențe între abordarea hayekiană şi viziunea macroeconomică dezvoltată începând cu Keynes[90], o figură ce sperăm că va fi de mare ajutor cititorilor interesați de asemenea subiecte.

A doua recomandare se referă la corecta interpretare a criticii aduse de P. Sraffa lui Hayek. În realitate, orice cititor care îşi imaginează că această critică a economistului italian constituie doar un „preludiu" mai mult sau mai puțin camuflat al „revoluției" neo-ricardiene, pe care autorul său a vrut să o ducă la bun sfârşit treizeci de ani mai târziu prin faimoasa sa carte *Producția de mărfuri prin mărfuri,* va rămâne la fel de uimit de atacul furibund[91] al acestuia, precum Hayek la acel moment. Ei bine, dacă se va crede că, atunci când vorbeşte de „echilibru", Sraffa se referă la fantasmagoricul concept ricardian de „echilibru pe termen lung", în care prețurile egalează costurile de producție, se va înțelege perfect faptul că pentru sus-pomenitul autor lumea reală de fiecare zi este afectată de discrepanțele dintre diferitele sectoare, fără ca pentru el, după cum arată Hayek, să fie clar că băncile inițiază un proces de expansiune a creditului care nu corespunde unei creşteri anterioare, reale şi voluntare, a nivelului economisirii din societate[92].

---

[90] Acest tabel reprezintă o adaptare a celui pe care îl prezintă F.A. Hayek în *The Pure Theory of Capital*, Routledge, Londra, 1940 şi 1976, pp. 47-49 [traducerea în spaniolă aparține lui Andrés Sánchez Arbós, *La teoría pura del Capital* (Madrid: M. Aguilar, 1946), pp. 39-40].

[91] O dovadă a lipsei de onestitate intelectuală a lui Sraffa o reprezintă critica acestuia la adresa lui Hayek, „confundând" conceptele de capital în termeni reali şi monetari, în condițiile în care economistul austriac afirmă expres faptul că utilizează în acest context termenul „real", nu în sensul de opus celui de „monetar", ci în sensul de opus caraterului artificial al capitalului creat prin expansiunea creditului ce un se vede acompaniată de o creştere anterioară a economisirii voluntare (a se vedea, în acest volum, replica dată de Hayek lui Sraffa).

[92] Pe de altă parte, este de înțeles marea nelinişte trăită de Sraffa din cauza cărții *Prices and Production,* deoarece, aici, Hayek explică apariția recurentă a depresiunilor şi dezordinilor economice, bazându-se pe o concepție subiectivistă a economiei şi banilor pe care primul o refuza vehement. Mai mult decât atât, Sraffa nu îşi dădea seama că, inclusiv într-o economie de troc, însuşi procesul

Pe scurt, în opinia noastră, trebuie să conchidem că, în cea mai mare măsură, Hayek avea dreptate în disputa sa cu Keynes, Sraffa, Hawtrey şi restul monetariştilor, ricardienilor şi keynesienilor Şcolii de la Cambridge. Originea divergențelor dintre unii şi ceilalți consta în faptul că Hayek venise din Austria dotat cu un instrument analitic mult superior celui utilizat atunci (în mare măsură şi astăzi) în Anglia şi, în general, în lumea anglo-saxonă.

Două forme distincte de a concepe economia

Şcoala Austriacă	***Şcoala Macroeconomică (monetarişti şi keynesieni)***
1. Timpul joacă un rol esențial.	1. Se ignoră influența timpului.
2. „Capitalul „este conceput ca un ansamblu *eterogen* de bunuri de capital care se cheltuiesc şi se *reproduc.*	2. Capitalul este conceput ca un fond *omogen* care se *autoreproduce.*
3. Procesul productiv este *dinamic* şi *împărțit* în multiple etape de tip *vertical.*	3. Se are în vedere o structură productivă în *echilibru*, *unidimensională şi orizontală* (fluxul circular al venitului).
4. Banii afectează procesul modificând structura prețurilor *relative.*	4. Banii afectează nivelul *general* al prețurilor. Nu se admit schimbări în prețurile relative.
5. Explică fenomenele macroeconomice în termeni *microeconomici* (variații ale prețurilor relative).	5. *Agregatele macroeconomice* impiedică analiza realităților microeconomice subiacente.
6. Dispune de o teorie asupra cauzelor instituționale ale crizelor economice care explică nuanța lor *recurentă.*	6. Le lipseşte o adevărată teorie a ciclurilor. Crizele se produc din cauze *exogene* (psihologice şi/sau erori de politică monetară).

antreprenorial de arbitraj tinde să unifice şi să coordoneze rata dobânzii, deoarece un existau atâtea rate ale dobânzii câte mărfuri existau. Din această perspectivă, trebuie recunoscut că replica lui Hayek a fost insuficientă. În privința disputei dintre cei doi, a se vedea articolul lui Ludwig M. Lachmann, «Austrian Economics Under Fire: The Hayek-Sraffa Duel in Retrospect», capitolul al VIII-lea al cărții *Austrian Economics*, Wolfgang Grassl şi Barry Smith (ed.), (New York: New York University Press, 1986), pp. 225-242.

Şcoala Austriacă	*Şcoala Macroeconomică (monetarişti şi keynesieni)*
7. Dispune de o *teorie a capitalului* foarte elaborată.	7. Le lipseşte o teorie a capitalului.
8. *Economisirea* joacă un rol fundamental şi determină o modificare *longitudinală* în structura productivă şi tipul de tehnologie folosit.	8. Economisirea nu este importantă. Capitalul se produce *lateral* iar *funcția de producție* este fixă şi dată pentru o anumită stare tehnică.
9. Cererea de bunuri de capital variază *în sens invers* cererii de bunuri de consum. Orice investiție presupune economisire şi, de aceea, o diminuare temporară a consumului.	9. Cererea de bunuri de capital variază în *aceeaşi* direcție cu cererea de bunuri de consum.
10. Costurile de producție sunt *subiective* şi nu sunt date.	10. Costurile de producție sunt *obiective*, reale şi considerate a fi date.
11. Se consideră că prețurile de piață tind să determine costurile de producție şi nu invers.	11. Se consideră că prețurile de piață sunt determinate de costurile de producție.
12. Consideră rata dobânzii ca un preț de piață determinat de către evaluările subiective ale preferinței temporale, care se utilizează pentru a ajusta valoarea actuală a fluxului viitor de randamente spre care tinde prețul de piață al fiecărui bun de capital. Manevrarea ratei dobânzii de către sistemul bancar cu rezervă fracționară generează cicluri economice recurente de boom (artificial) şi recesiune.	12. Consideră că rata dobânzii tinde să fie determinată de productivitatea sau eficiența marginală a capitalului şi este concepută ca rată internă de revenire care egalează fluxul sperat de randamente cu costul istoric al producției de bunuri de capital (care este considerată dată şi invariabilă). Se crede că, pe termen scurt, rata dobânzii este un fenomen predominant monetar.

Mai concret, îi datorăm lui Hayek dezvoltarea unei întregi teorii micro-economice asupra efectelor pe care o expansiune monetară şi a creditului o are asupra structurii productive reale a economiei; acest fapt i-a permis

atât anticiparea şi explicarea Marii Depresiuni, ca rezultat al exceselor monetare şi de creditare comise în „fericiții ani douăzeci”[93], cât şi înțelegerea gravelor recesiuni inflaționiste care au afectat regulat lumea occidentală după cel de-al Doilea Război Mondial.

Au trebuit să treacă aproape patru decenii pentru ca doctrinele keynesiene să-şi piardă influența în lumea academică, în special ca rezultat al gravei recesiuni inflaționiste (*stagflație*) ce s-a produs după aşa-zisa „criză petrolieră” din anii 1970, criză ce a demonstrat că prescripțiile keynesiene dădeau naştere depresiunilor economice în loc să le evite.

Primirea de către Hayek a Premiului Nobel pentru Economie (1974), chiar pentru contribuțiile sale din domeniul teoriei ciclurilor economice, teorii anti-keynesiene, nu s-a dovedit suficientă, totuşi, pentru ca analiza austriacă a capitalului, banilor, creditului şi recesiunilor economice să redevină punctul central al studiului, investigației şi predării pentru majoritatea economiştilor.

Sperăm ca la începutul secolului ce deja se apropie, pentru binele şi prestigiul viitor al profesiei noastre, această „gaură” de neînțeles din evoluția gândirii economice să fie acoperită cât mai rapid cu putință.

---

[93] A se vedea Mark Skousen, «Who Predicted the 1929 Crash?», în *The Meaning of Ludwig von Mises*, Jeffrey M. Herbener (ed.), (Amsterdam: Kluwer Academic Publishers, 1993), pp. 247-284. În Introducerea sa la prima ediție a cărții lui F.A. Hayek, *Prices and Production* (London: Routledge, 1931), Lionel Robbins a subliniat predicțiile efectuate de către Mises şi Hayek în ceea ce priveşte apariția inexorabilă a Marii Depresiuni, predicții apărute expres într-un articol al lui Hayek publicat în *Monatsgerichte des Österreichischen Instituts für Konjunkturforchung* (1929). Această predicție contrastează cu optimismul iresponsabil al lui Keynes şi al monetariştilor (Fisher etc.), care afirmau, inclusiv cu câteva luni înainte de *crash,* că boom-ul economic al anilor douăzeci şi euforia bursieră se vor menține la nesfârşit. Cele mai bune studii istorice asupra cauzelor Marii Depresiuni sunt cele ale lui Murray N. Rothbard, *America's Great Depression* (Kansas City: Sheed & Ward, ediția a treia, 1975) şi Lionel Robbins, *The Great Depression* (London: Macmillan, 1934).

CAPITOLUL XXII

CRIZĂ FINANCIARĂ SAU RECESIUNE ECONOMICĂ?*

În mai puțin de un an, Sistemul Federal de Rezerve al Statelor Unite a făcut un mare pas înapoi din perspectiva înăspririi politicii monetare, politică ce condusese la un *boom* bursier şi financiar continuu, şi a redus cu aproape cinci puncte (până la 1.75%) rata dobânzii, injectând masiv noi doze de mijloace fiduciare, încât pieţele bursiere au reacţionat, producându-se, astfel, primele semne ale recesiunii. Realmente, se întâmplă ceva straniu în organismele monetare şi financiare internaţionale dacă s-a ajuns să se accepte ca normale nu doar asemenea schimbări bruşte în politica monetară a principalei economii a lumii, ci şi, ceea ce este şi mai rău, faptul ca evoluţia economică ce ne afectează pe toţi să depindă de intuiţia sau capacitatea de anticipaţie a unui singur om: Alan Greenspan. Totuşi, analiza cea mai riguroasă, intepretarea cea mai rece şi cea mai ponderată a evenimentelor conduc spre concluzia conform căreia, la fel ca în cazul încercărilor eşuate de a planifica de sus economia sovietică, este imposibil ca un organ central de planificare financiară (în acest caz, Banca Centrală a Statelor Unite) să fie capabil să nimerească politica monetară cea mai adecvată fiecărui moment.

Cu alte cuvinte, teorema imposibilităţii economice a socialismului, descoperită de către economiştii austrieci Ludwig von Mises şi Friedrich A. Hayek, conform căreia este cu neputinţă de organizat societatea din

* Publicat în *Nueva Revista,* mai 2001. În acest articol încercăm să oferim o explicaţie sintetică a principalelor evenimente economice produse între anii 2000-2001, din perspectiva teoriei austriece a ciclului economic.

punct de vedere economic pe baza decretelor coactive emanate de la un organ planificator, dat fiind că acesta un reuşeşte niciodată să intre în posesia informației necesare pentru a da un caracter coordonator decretelor sale, este pe deplin aplicabilă băncilor centrale, în general, şi Rezervei Federale şi lui Alan Greenspan, în particular: un există nimic mai periculos decât căderea în „aroganța fatală" – o expresie fericită a lui Hayek – de a te crede omniscient sau atât de înțelept şi puternic, încât să ajustezi politica monetară în orice moment, de o manieră cât mai convenabilă (*fine tunning*). În felul acesta, cel mai probabil, Rezerva Federală, în loc să atenueze mişcările cele mai bruşte ale ciclului economic, a devenit principalul responsabil de apariția şi agravarea acestuia.

După cum explicam în articolul „Crah-ul bursier", publicat în secțiunea „Panorama" din *Nueva Revista*, în octombrie 1998, actualul ciclu expansiv care va ajunge, inevitabil, la capăt, a fost inițiat în 1992, momentul în care economia nord-americană ieşea din ultima sa recesiune iar Rezerva Federală declanşa artificial o mare expansiune a creditului şi investițiilor care în nicio clipă nu a fost susținută de o intensificare paralelă a economisirii din sectorul privat. De-a lungul mai multor ani, masa monetară sub forma biletelor şi depozitelor (M3) a crescut cu un ritm anual de aproximativ 10% (ceea ce echivalează cu o dublare, la şase-şapte ani, a cantității totale de dolari care circulau în lume).

Această gravă inflație fiduciară a mijloacelor de plată, aruncate pe piață de către sistemul bancar sub forma creditelor nou-create, acordate la rate scăzute ale dobânzii, a determinat, cum era şi normal, o creştere importantă în prețurile bunurilor de capital, activelor imobiliare şi titlurilor tranzacționate la bursa de valori, ai cărei indici au urcat spectacuos, indicele NASDAQ depăşind 5000 de puncte în martie 2000.

Curios, şi la fel cum se întâmpla în „fericiții" ani dinaintea Marii Depresiuni din 1929, şocul creşterii monetare nu a avut un impact semnificativ asupra prețurilor bunurilor şi serviciilor de consum (aproximativ 1/3 din totalul bunurilor). În ultima decadă, la fel ca în anii 1920 ai secolului trecut, s-a înregistrat o sporire notabilă a productivității, rezultată din introducerea masivă a unor noi tehnologii şi a unor

importante inovații antreprenoriale care, în absența unei „beții monetare şi de creditare", au produs o reducere sănătoasă şi continuă a prețului unitar al bunurilor pe care le consumă toată lumea.

Faptul că nu s-a produs această „deflație" sănătoasă în prețurile bunurilor de consum, într-o etapă cu o creştere atât de ridicată a productivității cum a fost cea din ultimii ani, constituie proba principală că procesul economic a fost serios perturbat de *şocul* monetar.

Din nefericire, teoria economică (şi bunul simț) ne învață că expansiunea artificială a creditului şi inflația fiduciară nu reprezintă un mijloc care să facă posibilă dezvoltarea stabilă şi susținută, fără necesitatea de a suporta sacrificiul şi disciplina pe care le presupune orice rată ridicată de economisire voluntară (care, din contră, nu a încetat să se reducă în Statele Unite, până a ajuns la actualele niveluri negative).

Expansiunile artificiale ale creditului şi banilor sunt întotdeauna, în cel mai bun caz, „pâine pentru astăzi şi foame pentru mâine". Într-adevăr, nu mai există niciun dubiu asupra caracterului recesiv pe care îl are, pe termen lung, *şocul* monetar: creditul facil (care nu are în spate economiile cetățenilor) pune la dispoziția întreprinzătorilor o putere de cumpărare pe care aceştia o cheltuiesc în proiecte de investiții excesiv de ambițioase (în special în domeniul comunicațiilor şi noilor tehnologii), mai precis, ca şi cum economiile populației ar fi crescut, când, de fapt, acest lucru nu s-a întâmplat.

În acest fel, se produce o lipsă generalizată de coordonare în sistemul economic: boom-ul financiar afectează negativ economia reală şi, mai devreme sau mai târziu, procesul îşi schimbă sensul sub forma unei recesiuni economice prin care începe o reajustare dureroasă şi necesară care necesită întotdeauna readaptatea întregii structuri productive reale care s-a văzut distorsionată de către inflație.

Detonatorii concreți care anunțau trecerea de la euforia specifică „beției" monetare la „mahmureala" recesivă sunt nenumărați şi pot varia de la un ciclu la altul. În circumstanțele actuale au acționat ca detonatori foarte vizibili dramaticele căderi din profiturile celor mai importante întreprinderi ale economiei reale, fără a fi nevoie de a mai pomeni criza

economică din țări precum Argentina, Turcia şi altele, sau de prelungita recesiune japoneză care, cu siguranță, se pliază ca la carte pe caracteristicile ciclului de expansiune a creditului, boom-ului bursier şi recesiunii economice pe care tocmai îl explicăm.

Acum vine rândul Statelor Unite (şi, în fine, al restului lumii occidentale). Piața bursieră este condamnată din momentul în care agenții economici intuiesc faptul că euforia bursieră are o origine predominant monetară şi că poate continua doar dacă Rezerva Federală continuă să injecteze noi doze de lichiditate într-un ritm crescător.

În aceste circumstanțe, există multe voci interesate care cer reduceri ale ratelor dobânzii şi noi injecții monetare care să permită retragerea investițiilor de la bursă fără pierderi (lucru extrem de dificil, deoarece NASDAQ, spre exemplu, a pierdut 60% din valoare în ultimul an).

Totuşi, această metodă nu va reuşi decât să amâne temporar problemele, făcându-le mult mai grave.

Într-adevăr, recesiunea a sosit deoarece profiturile firmelor din zona bunurilor de capital (în special cele din domeniul informaticii, tehnologiei şi telecomunicațiilor) au început să se resimtă ca rezultat al erorilor antreprenoriale induse de creditul ieftin şi datorită faptului că prețurile bunurilor de consum au început să se comporte relativ mai bine decât cele ale bunurilor de capital.

Din acest moment debutează un proces dureros şi inevitabil de reajustare care, pe lângă problemele de scădere a producției şi sporire a şomajului, va adăuga o creştere foarte dăunătoare a prețurilor bunurilor de consum (recesiune inflaționistă) dacă Rezerva Federală se încăpățânează să continue politica de expansiune monetară.

Prin urmare, dilema în care se găsesc Alan Greenspan şi consiliul Rezervei Federale nu este deloc simplă. De-a lungul multor ani ei şi-au ignorat responsabilitatea monetară iar acum se află într-o situație fără ieşire: fie permit inițierea procesului recesiv şi, cu el, ajustările dureroase dar sănătoase, fie merg mai departe, „dând bețivului, care deja începe să resimtă mahmureala, mai mult alcool", situație în care probabilitatea de a cădea mai târziu într-o recesiune inflaționistă mult mai gravă sporeşte

exponențial (aceasta a fost eroarea comisă după crah-ul bursier din 1987, care ne-a adus inflația de la finalul anilor 1980 şi care s-a sfârşit prin grava recesiune din anii 1990-1992).

Mai mult decât atât, reinițierea în aceste condiții a unei politici a creditului ieftin nu poate decât să îngreuneze lichidarea necesară a investițiilor nerentabile şi reconversia întreprinderilor, putându-se ajunge inclusiv la o prelungire nesfârşită a recesiunii, aşa cum se întâmplă cu economia japoneză care nu mai răspunde deja la niciun stimul de expansiune a creditului (ratele dobânzii sunt de 0.15%) sau de tip keynesian.

Prin comparație, situația economiilor Uniunii Europene este mai puțin rea decât cea a Americii de Nord (dacă ignorăm rigiditățile europene care fac atât de lung şi dureros procesul de ajustare în fiecare recesiune). Politica expansivă a Băncii Centrale Europene, deşi nu lipsită de grave erori, a fost mai puțin iresponsabilă decât cea a Rezervei Federale. Pe deasupra, îndeplinirea criteriilor de convergență a adus principalelor economii europene o serioasă însănătoşire. Doar câteva țări periferice precum Irlanda şi, mai ales, Spania s-au afundat într-o importantă expansiune a creditului de când au început procesul de convergență.

Cazul Spaniei este paradigmatic. Economia noastră cunoaşte un *boom* economic care, în parte, se datorează unor cauze reale (reforme structurale întreprinse de guvernul lui José María Aznar); însă, pe de altă parte, acesta este alimentat de o expansiune artificială a monedei (M1 - M2) şi a creditului, de trei o mai ridicată decât în cazul Franței şi Germaniei.

Agenții economici autohtoni au interpretat scăderea ratei dobânzii, rezultată din procesul de convergență, în termenii relaxării monetare, tradițională în Spania: o mai mare disponibilitate a banilor facili şi cereri masive de credit de la băncile indigene, pe care acestea le-au satisfăcut creând monedă din nimic sub privirile blânde ale Băncii Spaniei şi ridicând indicele prețurilor de consum la aproximativ 4% (adică dublul ratei inflației din celelalte țări europene).

De aceea este atât de important pentru țara noastră, în particular, şi pentru economia europeană, în general, ca Duisemberg şi responsabilii Băncii Centrale Europene să-şi dea seama de importanța menținerii actualei politici monetare riguroase şi a ratelor dobânzii la euro în fața presiunilor nord-americane şi a tuturor acelor voci iresponsabile care astăzi pariază pe o mai mare relaxare monetară.

CAPITOLUL XXIII

PRINCIPIILE FUNDAMENTALE ALE LIBERALISMULUI*

Liberalismul reprezintă un curent de gândire (filosofică şi economică) şi acţiune politică ce îşi propune limitarea la maximum a puterii coercitive a Statului asupra fiinţelor umane şi a societăţii civile. Astfel, fac parte din sistemul ideatic liberal apărarea economiei de piaţă (numită „capitalism" sau „liberă întreprindere"); libertatea comerţului (liber-schimbism) şi, în general, libera circulaţie a persoanelor, capitalurilor şi bunurilor; menţinerea unui sistem monetar rigid care să împiedice manevrarea sa inflaţionistă de către guvernanţi; instituirea Statului de Drept, în care toate fiinţele umane – inclusiv guvernanţii – sunt supuse aceluiaşi cadru juridic minimal format din legi înţelese în sensul lor „material" (norme juridice, în special, de drept civil şi penal, abstracte şi în mod egal aplicate tuturor); limitarea puterii guvernului la minimul necesar pentru a defini şi apăra adecvat dreptul la viaţă şi la proprietate privată, la posesie paşnic obţinută şi la respectarea promisiunilor şi contractelor; limitarea şi controlul cheltuielilor publice, principiul bugetului echilibrat şi menţinerea unui

* Această lucrare corespunde articolului «Liberalismul» pe care l-am conceput pentru *Marea Enciclopedie Spaniolă*, Volum XII, pag. 5759- 5761, Barcelona, 1999. Ulterior, o versiune a acestei lucrări a fos publicată în volumul al IV-lea al Revistei Hispanocubana, primăvară-vară, 1999, (pp. 103-116); ca urmare a apariţiei câtorva mii de exemplare ale acestei reviste în Cuba, autorul a primit numeroase scrisori de mulţumire din partea unor intelectuali dizidenţi cubanezi (unele scrise din puşcăriile castriste). În acelaşi timp, o altă versiune a fost publicată în Venezuela de către Centro de Divulgación del Conocimiento Económico (CEDICE) din Caracas, în aprilie 2000.

nivel redus al impozitelor; stabilirea unui sistem strict de separare a puterilor politice (legislativ, executiv şi judecătoresc) care să evite orice urmă de tiranie; principiul autodeterminării, în virtutea căruia orice grup social ar trebui să poată alege liber organizarea politică din care doreşte să facă parte sau cărui Stat să i se alăture sau nu; utilizarea procedurilor democratice pentru alegerea guvernanților, fără ca democrația să fie utilizată, în vreun caz, ca pretext pentru violarea Statului de Drept şi nici constrângerea minorităților; şi, în fine, stabilirea unei ordini mondiale bazate pe pace şi comerț liber consimțit între toate națiunile lumii.

Aceste principii fundamentale constituie pilonii civilizației occidentale iar formarea, articularea, dezvoltarea şi perfecționarea lor reprezintă una dintre cele mai importante realizări din istoria gândirii umane. Deşi în mod tradițional s-a afirmat că doctrina liberală îşi are originea în gândirea Şcolii Scoțiene din secolul al XVIII-lea sau în idealurile Revoluției Franceze, putem afirma cu certitudine că o astfel de origine poate coborî până la tradiția clasică a gândirii filosofice greceşti şi la gândirea juridică romană. Astfel, grație lui Tucidide (*Războiul Peloponesiac*) ştim că Pericle remarca faptul că în Atena „libertatea de care ne bucurăm se extinde la viața cotidiană, unde, departe de a se exercita o supraveghere invidioasă asupra tuturor şi a fiecăruia în parte, nu simțim mânie dacă vecinul face ceea ce doreşte"; astfel, regăsim în *Discursul funebru* una dintre cele mai frumoase descrieri ale principiului liberal al egalității tuturor în fața legii.

Ulterior, în Roma se descoperă faptul că dreptul este esențialmente consuetudinar şi că instituțiile juridice (alături de cele lingvistice şi economice) apar ca rezultat al unui lung proces evolutiv şi incorporează un volum imens de informație şi cunoştințe care depăşesc cu mult capacitatea intelectuală a oricărui guvernant, indiferent de înțelepciunea sa. Grație lui Cicero (*De re publica,* II, 1-2) şi Cato ştim că „motivul pentru care sistemul nostru politic s-a dovedit superior tuturor celorlalte a fost acela că sistemele politice ale altor țări au fost create prin introducerea de legi şi instituții după părerea personală a indivizilor particulari, precum Minos în Creta sau Licurg în Sparta... În schimb, republica noastră romană nu-şi datorează existența vreunui om, ci mai multora. Ea nu a fost clădită

de-a lungul vieții unui individ anume, ci de-a lungul secolelor şi generațiilor. Nu a existat niciodată în lume un om atât de inteligent care să prevadă totul şi chiar dacă am putea concentra toate creierele în capul unui singur om, acestuia i-ar fi imposibil să țină cont de experiența derivată din practica trecerii unei lungi perioade a istoriei".

Nucleul acestei idei fundamentale, ce avea să constituie esența argumentului lui Ludwig von Mises asupra imposibilității teoretice a planificării socialiste, este conservat şi întărit în Evul Mediu grație umanismului creştin şi filosofiei tomiste a dreptului natural, concepută ca un corp etic anterior şi superior puterii oricărui guvernământ pământesc. Pedro Juan de Olivi, San Bernardino din Siena şi San Antonio din Florența, printre alții, teoretizează rolul protagonist pe care capacitatea antreprenorială şi creativă a ființei umane îl are în impulsionarea economiei de piață şi a civilizației. Dovada acestei linii de gândire se regăseşte şi se perfecționează de aceşti mari teoreticieni care au fost scolasticii Secolului de Aur spaniol, până acolo încât unul dintre cei mai mari gânditori ai secolului al XX-lea, austriacul Friedrich A. Hayek, Premiul Nobel pentru Economie în 1974, a ajuns să afirme că „principiile teoretice ale economiei de piață şi elementele fundamentale ale liberalismului economic nu au fost concepute, aşa cum se credea, de către calviniştii şi protestanții scoțieni, ci de iezuiții şi membrii Şcolii de la Salamanca, de-a lungul Secolului de Aur spaniol". Astfel, Diego de Covarrubias y Leyva, episcop de Segovia şi ministru al lui Felipe al II-lea, expuse deja în 1554, de o manieră impecabilă, teoria subiectivă a valorii, în jurul căreia se învârte întreaga economie de piață, afirmând că „valoarea unui lucru nu depinde de natura sa obiectivă, ci de estimarea subiectivă a oamenilor, chiar dacă o asemenea estimare este nebunească"; el adaugă, apoi, pentru a-şi ilustra teza, că „în Indii grâul valorează mai mult decât în Spania deoarece acolo oamenii îl apreciază mai mult, în ciuda faptului că grâul este acelaşi în ambele părți".

Alt scolastic remarcabil, Luis Saravia de la Calle, bazându-se pe concepția subiectivistă a lui Covarrubias, descoperă o adevărată relație existentă între prețuri şi costuri, în sensul că cele din urmă tind să urmeze

prețurile şi nu invers, prin aceasta anticipându-se o respingere a erorilor teoriei obiective a valorii concepute de Karl Marx şi succesorii săi socialişti. Astfel, în cartea sa *Instrucción de mercaderes* (Medina del Campo, 1544) se poate citi: „Cei care măsoară prețul just al unui lucru după efort, cheltuieli şi riscurile comerciantului se înşală mult deoarece prețul just se naşte din abundența sau lipsa mărfurilor, a comercianților sau banilor şi nu din costuri, efort sau riscuri".

Altă contribuție notabilă a scolasticilor spanioli reprezintă introducerea conceptului dinamic de concurență (în latină, *concurrentia*), înțeles ca un proces antreprenorial de rivalitate care animă piața şi impulsionează dezvoltarea societății. Această idee i-a determinat să conchidă că aşa-zisele „prețuri ale modelului de echilibru", pe care teoreticienii socialişti pretind să le utilizeze pentru a justifica intervenționismul şi planificarea pieței, nu vor putea fi cunoscute niciodată. Raymond de Roover (*Scholastics Economics*, 1955) îi atribuie lui Luis de Molina conceptul dinamic al competiției înțeleasă ca „proces de rivalitate între cumpărători care tinde să ridice prețul" şi care nu are nimic de-a face cu procesul static al „concurenței perfecte" despre care astăzi aşa-numiții „teoreticieni ai socialismului de piață" cred cu naivitate că poate fi simulat într-un regim fără proprietate privată.

Totuşi, Jerónimo Castillo de Bobadilla a fost cel care a expus cel mai bine concepția dinamică asupra liberei concurențe dintre întreprinzători în cartea sa *Política para corregidores,* publicată la Salamanca în 1585, în care se arată că cea mai importantă trăsătură a concurenței constă în încercarea de a „stimula" competitorul. Bobadilla enunță, de asemenea, următoarea lege economică, fundamentul salvgardării pieței din partea oricărui liberal: „prețurile produselor vor scădea în condiții de abundență, emulație şi concurență a vânzătorilor".

În ceea ce priveşte imposibilitatea ca guvernanții să poată cunoaşte prețurile de echilibru şi toate celelalte date necesare intervenției pe piață, ies în evidență contribuțiile cardinalilor iezuiți Juan de Lugo şi Juan de Salas. Primul, Juan de Lugo, întrebându-se care poate fi prețul de echilibru, conchidea încă din 1643 că acesta depinde de un volum atât de

mare de circumstanțe particulare, încât care doar Dumnezeu le poate cunoaşte («pretium iustum mathematicum licet soli Deo notum»).

Referindu-se la posibilitățile ca un guvernant să poată cunoaşte informația specifică ce se creează, descoperă şi utilizează în societate, Juan de Salas afirmă, în 1617, că „quas exacte comprehendere et pondedare Dei est non hominum", adică doar zeii, nu oamenii, pot ajunge să înțeleagă şi utilizeze cu precizie informația sau cunoaşterea folosită în toate circumstanțele de timp şi spațiu ale pieței.

Atât Juan de Lugo, cât şi Juan de Salas anticipează, deci, cu mai mult de trei secole în urmă, cele mai rafinate contribuții ştiințifice ale celor mai importanți gânditori liberali (Mises, Hayek). Pe de altă parte, nu trebuie să-i uităm pe marele fondator al Dreptului Internațional, Francisco de Vitoria, pe Francisco Suárez şi şcoala sa de teoreticieni ai dreptului natural, care cu multă strălucire şi coerență au reluat ideea tomistă a superiorității morale a dreptului natural în fața puterii statului, aplicând-o cu succes multiplelor cazuri particulare (precum cel al criticii morale a sclaviei indienilor în recent descoperita Americă) care aveau nevoie de o clară şi rapidă luare de poziție intelectuală. Însă, fără îndoială, cel mai liberal dintre scolasticii spanioli a fost marele iezuit Juan de Mariana (1536-1624), care a explicat în detaliu doctrina superiorității dreptului natural în fața puterii statale şi care astăzi a fost însuşită de filosofi liberali atât de importanți precum Murray Rothbard şi Robert Nozick. O însemnătate specială o are dezvoltarea doctrinei asupra legitimității tiranicidului pe care Mariana o dezvoltă în cartea sa *De rege et regis institutione,* publicată în 1599. Mariana califică drept tirani figuri istorice precum Alexandru cel Mare sau Iulius Cesar şi argumentează că orice cetățean este îndreptățit să-l asasineze pe cel care asupreşte societatea civilă, considerând acte de tiranie, printre altele, cele privind instituirea impozitelor fără consimțământ popular sau împiedicarea reunirii parlamentului liber ales. Pentru Mariana, alte forme de manifestare ale tiraniei sunt edificarea de construcții publice faraonice care, la fel ca piramidele egiptene, sunt finanțate întotdeauna prin sclavia şi exploatarea supuşilor ori crearea de poliții secrete pentru a-i împiedica pe cetățeni să se plângă şi să se exprime liber.

Opera de căpătâi a lui Mariana, *De monetae mutatione,* a fost publicată în 1609 şi tradusă ulterior în spaniolă cu titlul *Tratado y discurso sobre la moneda de vellón que al presente se labra en Castilla y de algunos desórdenes y abusos.* În această carte remarcabilă, Mariana consideră tiran pe orice guvernant care alterează conținutul de metal al monedei, impunând cetățenilor odiosul impozit al inflației sau crearea de privilegii şi monopoluri fiscale. Mariana critică, de asemenea, fixarea de prețuri maximale pentru a „lupta contra inflației" şi propune reducerea cheltuielilor publice ca principală măsură de politică economică pentru a echilibra bugetul.

În fine, în 1625, părintele Juan de Mariana a publicat o altă carte intitulată *Discurso sobre las enfermedades de la Compañía* unde aprofundează ideea liberală conform căreia este imposibil ca guvernul să organizeze societatea civilă pe baza directivelor din cauza lipsei de informație. Referindu-se la guvern, Mariana spune că „este o mare nebunie ca orbul să vrea să-l ghideze pe cel ce vede", adăugând că guvernantul „nu cunoaşte persoanele, nici faptele în toate circumstanțele de care depinde succesul acestora. Obligatoriu se vor comite erori multe şi grave, ceea ce va dezgusta poporul care va disprețui guvernanții"; el conchide că „puterea şi guvernarea reprezintă o nebunie" iar atunci când „există prea multe legi, acestea nu pot fi cunoscute şi respectate în totalitate, ceea ce conduce la pierderea respectului față de ele".

Toată această tradiție intelectuală este filtrată prin mediile intelectuale ale întregului continent european, influențând gânditori liberali remarcabili francezi precum Balesbat (1692), marchizul D'Argenson (1751) şi, mai ales, Jacques Turgot, care, cu mult înaintea lui Adam Smith şi urmându-i pe scolasticii spanioli, articulase perfect ideea caracterului dispersat al cunoaşterii incorporate de instituțiile sociale înțelese ca ordini spontane. Astfel, în *Éloge de Gournay* (1759), Turgot scrie: „nu-i dificil de demonstrat că fiecare individ este singurul care poate judeca în cunoştință de cauză cea mai avantajoasă utilizare a propriilor pământuri şi eforturi. Doar el posedă cunoaşterea particulară fără de care chiar şi cel mai înțelept ar fi orb. Învață din încercările sale repetate, din succese şi eşecuri,

dobândind un simț special al afacerilor, mult superior cunoaşterii teoretice care poate fi obținută de un observator indiferent, deoarece este împins de nevoie". Urmându-l pe Juan de Mariana, Turgot conchide că sunt „complet imposibile conducerea prin reguli rigide şi un control continuu al multitudinii tranzacțiilor care, datorită volumului lor, nu pot fi pe deplin cunoscute şi care, pe deasupra, depind de o multitudine de circumstanțe schimbătoare, ce nu pot fi controlate, nici măcar anticipate".

Din păcate, toată această tradiție liberală a gândirii hispanice a fost măturată, atât în teorie, cât şi în practică, după cum arată Francisco Martínez Marina (*Teoría de las Cortes o Grandes Juntas Nacionales de los Reinos de León y Castilla*) de către casa de Austria şi cea a Bourbonilor, care au produs o „monstruoasă coaliție a tuturor puterilor în mâinile unei persoane, abandonul şi abolirea *Cortes-urilor* şi secole de sclavie în cel mai teribil despotism". Astfel, în țara noastră se consolidează un mediu politic şi social intolerant, intervenționist, departe de tradițiile reprezentative, liberale ale celor mai vechi regate ale Spaniei: vechea toleranță şi *modus vivendi* dintre diferitele religii iudaice, maure şi creştine din epoca lui Alfonso al X-lea sunt substituite cu intoleranța religioasă a Regilor Catolici şi a succesorilor lor, pe care Américo Castro (*La realidad histórica de España*) şi alții au interpretat-o ca pe o deviere mimetică de la cultura şi societatea spaniole care sfârşesc prin a reflecta şi incorpora în esența lor cea mai intimă caracteristicile cele mai reprobabile ale „duşmanilor" lor seculari: integrismul religios musulman ce justifică Războiul Sfânt contra necredinciosului şi obsesia pentru puritatea sângelui, specifică poporului iudeu.

Nu este absorbită, dimpotrivă, proverbiala inițiativă şi spiritul antreprenorial al comercianților şi manufacturierilor evrei şi mauri care până la expulzare au constituit coloana vertebrală economică a țării. În Spania, funcția antreprenorială ajunge să fie disprețuită, fiind considerată improprie vechilor creştini şi, practic, până astăzi succesul economic este valorizat negativ la nivel social şi criticat cu invidie distructivă, în loc de a fi considerat o probă sănătoasă şi necesară a avansului civilizației, demnă de stimulat şi încurajat.

Dacă la toate acestea adăugăm „Legenda Neagră", care, încurajată de lumea protestantă şi anglo-saxonă, a avut ca obiectiv disprețuirea a tot ce e spaniol, se va înțelege singurătatea şi vidul ideologic în care se aflau spaniolii iluştri ai secolului al XVIII-lea, precum Campomanes şi Jovellanos, dar şi fondatorii țării reuniți în Cortes-ul de la Cádiz care au redactat prima noastră Constituție (1812) şi care au fost primii din lume autointitulați „liberali".

Situația din restul lumii intelectuale europene nu a evoluat mult mai bine decât în Spania. Triumful Reformei protestante a redus prestigiul Bisericii Catolice ca limită şi contrapondere la puterea seculară a guvernelor, care, astfel, s-a văzut, reîntărită. Pe deasupra, gândirea protestană şi receptarea imperfectă a tradiției liberale jusnaturaliste în lumea anglo-saxonă, prin intermediul „scolasticilor protestanți" Hugo Grotius şi Pufendorf, explică importanta involuție, față de vechea gândire liberală, pe care a reprezentat-o Adam Smith.

Într-adevăr, după cum bine arată Murray N. Rothbard (*Economic Thought before Adam Smith*, 1995), Adam Smith a abandonat contribuțiile anterioare centrate pe teoria subiectivă a valorii, funcția antreprenorială şi interesul pentru explicarea prețurilor de pe piață, substituindu-le pe toate cu teoria obiectivă a valorii pe care Marx va construi, mai târziu, ca o concluzie naturală, întreaga sa teorie socialistă a exploatării. Mai mult, Adam Smith se concentrează pe explicarea „prețului natural" de echilibru pe termen lung, model de echilibru din care se remarcă lipsa funcției antreprenoriale şi în care se presupune că întreaga informație necesară este deja disponibilă, idee ce va fi utilizată apoi de către teoreticienii neoclasici ai echilibrului pentru a critica aşa-zisele „eşecuri ale pieței" şi a justifica socialismul şi intervenționismul statului în economie şi societatea civilă. Pe de altă parte, Adam Smith a impregnat ştiința economică de calvinism, sprijinind, spre exemplu, interzicerea dobânzii şi distincția dintre profesiile „productive" şi „neproductive". În fine, Adam Smith s-a detaşat de tradiția *laissez-faire*-ului radical a predecesorilor săi jusnaturalişti continentali (spanioli, francezi şi italieni), introducând în istoria gândirii

economice un „liberalism" diluat, plin de excepții şi nuanțe, pe care inclusiv mulți „social-democrați" de astăzi l-ar putea accepta.

Influența negativă a gândirii Şcolii Clasice anglo-saxone asupra liberalismului se accentuează prin succesorii lui Adam Smith şi, în special, cu Jeremy Bentham, care inoculează filosofiei liberale bacilul utilitarismului îngust, facilitând, astfel, dezvoltarea unei întregi analize pseudo-ştiințifice costuri-beneficii (presupuse a fi cunoscute) şi apariția unei întregi tradiții de ingineri sociali care pretind să modeleze societatea după propriile capricii, folosind puterea coactivă a statului.

În Anglia, John Stuart Mill încununează această tendință prin renegarea *laissez-faire*-ului şi nenumăratele concesii făcute socialismului. În Franța, triumful raționalismului constructivist de origine carteziană explică intervenționismul *Şcolii Politehnice* şi socialismul scientist al lui Saint-Simon şi Comte (a se vedea F.A. Hayek, *The Counter-Revolution of Science*, 1955); tradiția liberalismului promovat de Jean Baptiste reuşeşte, cu greu, să cuprindă câțiva intelectuali grupați în jurului lui Frédéric Bastiat şi Gustave de Molinari.

Această intoxicare intervenționistă a esenței doctrinale a liberalismului a fost fatală evoluției politice a liberalismului contemporan: unul după altul, diferitele partide politice liberale cad victime „pragmatismului" şi, cu scopul de a se menține la putere pe termen scurt, aderă la politici de compromis care trădează principiile esențiale inducând în eroare electoratul şi facilitând, în ultimă instanță, triumful politic al socialismului.

Astfel, partidul liberal englez dispare fiind înghițit de către cel laburist; ceva similar se întâmplă în restul Europei. Confuzia la nivel politic şi doctrinar este atât de mare, încât în multe ocazii intervenționiştii pur-sânge precum John Maynard Keynes sfârşesc prin a-şi însuşi termenul de „liberalism" care, cel puțin în Anglia, Statele Unite şi, în general, în lumea anglo-saxonă, ajunge să reprezinte social-democrația intervenționistă, adeptă a Statului Bunăstării, liberalii adevărații fiind obligați să se redenumească „liberali clasici", „libertarieni conservatori" sau, pur şi simpul, „libertarieni".

În acest context de confuzie doctrinară şi politică, nu trebuie să fie de mirare că în ţara noastră nu s-a cristalizat niciodată o adevărată revoluţie liberală. Deşi în secolul al XIX-lea se poate distinge o adevărată tradiţie a celui mai deplin liberalism, cu reprezentanţi notabili precum Laureano Figuerola y Ballester, Álvaro Flórez Estrada, Luis María Pastor şi alţii, evoluţia acesteia depinde foarte mult de liberalismul diluat al Şcolii anglo-saxone (traducerea spaniolă a *Avuţiei Naţiunilor* se publicase deja la Santander, în 1794) şi raţionalismul iacobin al Revoluţiei Franceze.

În domeniul politic, liberalismul spaniol se înfruntă, mai întâi, cu puternicele forţe absolutiste şi apoi cu pragmatismul dezintegrator al „moderaţilor", într-un mediu de război civil nesfârşit. Astfel, triumful Glorioasei Revoluţii Liberale de la 1868 este efemer; atunci când se produce Restauraţia Canovistă din 1875, câştigă teren politicile protecţioniste iar principiile liberale esenţiale sunt trădate (spre exemplu, în cazul autodeterminării poporului cubanez, cu un cost enorm pentru naţiune, din perspectiva suferinţelor umane).

La începutul secolului al XX-lea, pierderea de conţinut doctrinar a Partidului Liberal Democrat devine din ce în ce mai evidentă şi, în anumită măsură, culminează cu „reformismul social" al lui José Canalejas care îşi impregnează politica cu măsuri intervenţioniste şi socialiste, restabileşte serviciul militar obligatoriu şi continuă cu imorala şi nefasta politică de implicare militară graduală a ţării noastre în Maroc.

În acest context de vid doctrinar nu trebuie să ne mire că puţinii spanioli care continuă să se declare „liberali" cred că liberalismul, în loc să reprezinte un corp de principii dogmatice în favoare libertăţii, constituie o simplă „predispoziţie" caracterizată prin toleranţă şi deschidere faţă de toate părerile.

Astfel, pentru Gregorio Marañón (a se vedea Introducerea la *Ensayos liberales)* „a fi liberal înseamnă chiar aceste două lucruri: în primul rând, a fi dispus să te înţelegi cu cel care gândeşte altfel; şi, în al doilea rând, a nu admite că scopul scuză mijloacele; dimpotrivă, că mijloacele justifică scopul. Aşadar, liberalismul reprezintă o conduită şi, prin urmare, mult mai mult decât o politică". Această poziţie este în mare măsură însuşită de

alți mari liberali spanioli ai secolului al XX-lea, precum José Ortega y Gasset sau Salvador de Madariaga, şi explică de ce puterea politică, mai întâi în timpul Dictaturii generalului Primo de Ribera, apoi de-a lungul Republicii şi, mai târziu, din perioada franquistă, nu s-a aflat niciodată în mâinile adevăraților liberali ci, mai degrabă, în sfera intervenționismului (socialismul muncitoresc, fascismul, socialismul conservator sau de dreapta) sau sub controlul polticienilor de influență raționalist-iacobină precum Manuel Azaña.

În ciuda faptului că secolul al XX-lea va fi menționat ca un veac al etatismului şi al totalitarismelor de toate nuanțele ce au cauzat suferințe umanității, în ultimii douăzeci şi cinci de ani s-a observat o remarcabilă renaştere a ideologiei liberale care se datorează următoarelor motive. În primul rând, efortului teoretic liberal al unui grup de gânditori care, în majoritate, aparțin şi sunt influențați de Şcoala Austriacă, fondată la Viena în 1871, când Carl Menger a reluat tradiția liberală subiectivistă a scolasticilor spanioli.

Printre aceşti teoreticieni se remarcă Ludwig von Mises şi Friedrich A. Hayek, primii care au anticipat Marea Depresiune din 1929, ca rezultat al intervenționismului monetar şi fiscal înfăptuit de către guverne de-a lungul „fericiților" ani douăzeci, descoperitori ai teoremei imposibilității ştiințifice a socialismului din cauza lipsei de informație, gânditori ce au explicat eşecul prescripțiilor keynesiene, devenit evident prin grava recesiune inflaționistă din anii 1970.

Aceşti intelectuali au elaborat, în premieră, un corp complet şi perfecționat al doctrinei liberale, la care au mai participat alte şcoli liberale precum cea de la Chicago (Knight, Stigler, Friedman şi Becker), „ordoliberalismul" german (Röpke, Eucken, Erhard) sau aşa-numita Şcoală a alegerilor publice (Buchanan, Tullock şi restul teoreticienilor „eşecurilor guvernamentale").

Apoi, trebuie să menționăm triumful aşa-zisei revoluții liberal-conservatoare condusă de către Ronald Reagan (Statele Unite) şi Margaret Thatcher (Anglia) de-a lungul anilor 1980. Astfel, între 1980 şi 1988, Ronald Reagan a dus la bun sfârşit o importantă reformă fiscală ce a redus rata

marginală de impozitare a venitului cu 28% şi a eliminat, în mare măsură, reglementările administrative ale economiei, generând un important *boom* economic ce a creat peste douăsprezece milioane de locuri de muncă în SUA. Mai aproape de noi, Margaret Thatcher a impulsionat cel mai ambițios program de privatizare a întreprinderilor publice cunoscut până acum în lume, a redus cu 40% rata marginală de impunere asupra venitului, a pus capăt abuzurilor sindicale şi a inițiat un program de regenerare morală care a stimulat enorm economia engleză, constrânsă de-a lungul deceniilor de intervenționismul laburiştilor şi conservatorilor mai „pragmatici" (precum Edward Heath şi alții).

În al treilea rând, poate că cel mai important fapt istoric a fost căderea Zidului Berlinului şi descompunerea socialismului în Rusia şi în țările Europei de Est, care astăzi se străduiesc să-şi edifice economii de piață într-un stat de drept.

Toate aceste lucruri au condus la convingerea că liberalismul şi economia de piață liberă reprezintă sistemul politic şi economic mai eficient, mai moral şi mai compatibil cu natura ființei umane. Astfel, spre exemplu, Papa Ioan Paul al II-lea, întrebându-se dacă sistemul capitalist reprezintă calea progresului economic şi social, a afirmat următoarele (a se vedea *Centessimus annus*, cap. IV, num. 42): „dacă prin *capitalism* se înțelege sistemul economic ce recunoaşte rolul fundamental şi pozitiv al întreprinderii, pieței, proprietății private şi responsabilității, răspunsul este cu siguranță pozitiv, deşi ar fi mai adecvat să vorbim de *economie a întreprinderii*, *economie de piață* sau, pur şi simplu, *economie liberă*".

Gândirea spaniolă nu s-a ținut departe de această renaştere mondială a liberalismului. Gânditori precum Lucas Beltran sau Luis de Olariaga au ştiu să mențină vie flacăra liberală de-a lungul anilor de autoritarism franquist, depunând un important efort în studiul şi popularizarea ideologiei liberale printre profesorii, intelectualii şi întreprinzătorii coagulați în jurul societății liberale Mont Pelerin, fondată de către Hayek în 1947, şi în jurul proiectului Unión Editorial care, de-a lungul ultimilor douăzeci şi cinci de ani, a tradus, publicat şi distribuit fără încetare, în țara

noastră, principalele opere de influență liberală scrise de gânditori naționali sau străini.

Dată fiind tragica traiectorie a socialismului de-a lungul acestui secol, nu este prea îndrăzneț să gândim că liberalismul se prezintă ca o ideologie politică şi economică cu multe posibilități de a triumfa în viitor. Deşi rămân câteva domenii în care liberalizarea creează dubii şi neînțelegeri – cum ar fi, spre exemplu, privatizarea monedei, destructurarea mega-guvernelor centrale prin descentralizare şi naționalism liberal şi necesitatea de a apăra ideologia liberală pe baza considerațiilor mai degrabă etice decât de eficacitate –, liberalismul promite să fie cea mai rodnică şi umanistă doctrină. Dacă Spania va fi capabilă de a-şi asuma propriul umanism liberal şi de a-l pune în practică de o manieră coerentă, putem fi siguri că va cunoaşte o renaştere remarcabilă în viitor, ca o societate dinamică şi deschisă, ca un „Nou Secol de Aur spaniol".

CAPITOLUL XXIV

LIBERALISM VERSUS ANARHOCAPITALISM

1. Introducere

În această primă decadă a secolului al XXI-lea, gândirea liberală se află la o răscruce de importanță extraordinară. Deşi căderea Zidului Berlinului şi a socialismului real din 1989 părea să anunțe „sfârşitul istoriei" (după nefericita dar bombastica expresie a lui Francis Fukuyama), ceea ce pare cert este faptul că astăzi, din motive mai numeroase ca niciodată, predomină pretutindeni etatismul şi demoralizarea amicilor libertății. Prin urmare, este nevoie de un „ aggiornamento" al liberalismului, adică o profundă revizuire şi actualizare a ideologiei liberale, în lumina ultimelor avansuri ale ştiinței economice şi ale experienței acumulate din aceste ultime evenimente istorice. Punctul de plecare fundamental al acestei revizuiri constă în a recunoaşte că liberalismul clasic a eşuat în intenția sa de a limita puterea statului şi că astăzi ştiința economică este în stare să explice de ce eşecul era inevitabil. Pe de altă parte, teoria dinamică a proceselor de cooperare sociale stimulate de antreprenoriatul ce dă naştere unei ordini spontane de piață se răspândeşte şi devine o adevărată analiză a sistemului anarhocapitalist de cooperare socială ce apare ca singurul cu adevărat viabil şi compatibil cu natura ființei umane.

În articolul de față, vom analiza detaliat aceste chestiuni alături de o serie de considerații complementare de tip practic şi de strategie ştiințifică şi politică. Pe deasupra, vom profita de analiza de față pentru a clarifica anumite neînțelegeri şi erori de interpretare ce apar deseori.

2. Eroarea fatală a liberalismului clasic

Eroarea fatală a liberalilor clasici constă în aceea de a nu-şi fi dat seama de faptul că programul ideologiei liberale este teoretic imposibil deoarece incorporează sămânța propriei distrugeri, tocmai în măsura în care consideră necesară şi acceptă existența unui stat (chiar şi minimal) înțeles ca o agenție monopolistă de constrângere instituțională.

De aceea, marea eroare a liberalilor este aceea de a crede că liberalismul reprezintă un program de acțiune politică şi doctrină economică ce are ca obiectiv limitarea puterii statului, acceptând şi chiar considerând necesară existența acestuia. Totuşi, astăzi (în prima decadă a secolului al XXI-lea), ştiința economică a demonstrat că: a) statul nu este necesar; b) etatismul (inclusiv cel minimal) este teoretic imposibil; c) dată fiind natura umană, din moment ce statul există, este imposibilă limitarea puterii sale. Vom comenta separat fiecare dintre aceste aspecte.

3. Statul ca entitate inutilă

Din punct de vedere ştiințific, doar din perspectiva eronatei paradigme a echilibrului se poate ajunge să se creadă că există o categorie de „bunuri publice" pentru care, datorită ofertei comune şi lipsei de rivalitate în consum, s-ar putea justifica *prima facie* existența unei agenții monopoliste de constrângere instituțională (statul) care-i obligă pe toți să o finanțeze.

Totuşi, concepția dinamică asupra ordinii spontane impulsionate de către funcția antreprenorială dezvoltată de Şcoala Austriacă de Economie a dat de pământ cu această teorie justificativă a statului: oricând se iveşte o situație de „bun public", adică de ofertă comună şi non-rivalitate în consum, apar stimulentele necesare pentru ca impetuozitatea creativității antreprenoriale să o depăşească prin inovații tehnologice, juridice şi descoperiri antreprenoriale ce fac posibilă soluționarea oricărei probleme care ar putea să apară (întotdeauna când resursa un este declarată „publică" şi se permite libera exercitare a funcției antreprenoriale şi imediata însuşire privată a rezultatelor fiecărui act antreprenorial). Astfel, spre exemplu, sistemul de faruri maritime a fost mult timp în posesie şi

finanțare private în Marea Britanie, prin asemenea soluții (asocieri ale navigatorilor, taxe portuare, control social spontan etc.) reuşindu-se rezolvarea „problemei" considerate în manualele „etatiste" ca fiind cel mai elocvent caz de „bun public". În acelaşi mod, în îndepărtatul vest nord-american s-a pus problema definirii şi apărării dreptului de proprietate a turmelor de vite pe întinderi enorme, introducându-se lent diverse inovații anteprenoriale („marcarea" turmelor, supravegherea continuă de către „cow-boys" pe cai şi înarmați şi, în cele din urmă, descoperirea sau introducerea sârmii ghimpate care, pentru prima oară, a permis separarea efectivă a marilor suprafețe de păşune la un preț decent) care au soluționat problemele ridicate. Tot acest flux creativ de inovații antreprenoriale s-ar fi blocat complet dacă resursele ar fi fost declarate „publice", excluse din proprietatea privată şi gestionate birocratic de către o agenție guvernamentală. (Astfel, astăzi, spre exemplu, majoritatea străzilor şi şoselelor sunt eliminate din procesul introducerii nenumăratelor inovații antreprenoriale – precum plata unei taxe pe autovehicul, gestionarea privată a securității, poluarea fonică etc. –, în ciuda faptului că cele mai multe un ridică nicio problemă tehnologică deoarece au fost declarate „publice", făcându-se imposibilă, astfel, privatizarea lor şi administrarea creativă de tip antreprenorial.)

Mai mult decât atât, la nivel popular se crede că statul este necesar deoarece se confundă existența acestuia (inutilă) cu caracterul obligatoriu al multora dintre serviciile şi resursele pe care, în zilele noastre, le oferă (prost) de o manieră exclusivă. Ființele umane observă că în ziua de astăzi străzile, spitalele, şcolile, ordinea publică etc. sunt furnizate în mare măsură (dacă un cumva în mod exclusiv) de către stat; cum acestea sunt necesare, conchid, fără vreo altă analiză, că şi statul este strict necesar. Ele nu-şi dau seama că resursele citate pot fi produse la o calitate mai ridicată, cu o eficiență crescută, prin intermediul ordinii spontane de piață, prin creativitatea antreprenorială şi proprietatea privată. Mai mult decât atât, cad în capcana de a crede că statul este necesar, de asemenea, pentru a proteja neputincioşii, săracii şi invalizii (fie „mici" acționari, consumatori, muncitori etc.), fără a înțelege că presupusele măsuri de protecție îi

prejudiciază sistematic, după cum demonstrează teoria economică, pe cei pretinşi a fi protejați, încât dispare, de asemenea, una dintre cele mai grosiere şi banale justificări ale existenței statului.

Rothbard spunea că volumul de bunuri şi servicii pe care le furnizează statul acum se divide, la rândul său, în două submulțimi: bunuri care trebuie eliminate şi cele care ar trebui privatizate. Este clar că bunurile citate în paragraful anterior aparțin celui de-al doilea grup şi că dispariția statului, departe de a însemna dispariția străzilor, spitalelor, şcolilor, ordinii publice etc., s-ar transforma în furnizarea lor, într-o cantitate mai mare, la o calitate sporită şi la un preț mai accesibil (întotdeauna prin comparație cu costul real plătit de cetățeni prin impozite). Mai mult decât atât, cazurile istorice de haos instituțional şi dezordine publică ce ar putea fi semnalate (de exemplu, în multe ocazii, de-a lungul anilor anteriori şi în timpul Războiului Civil din a doua Republică spaniolă sau astăzi în zone extinse din Columbia sau Irak) se datorează lipsei de furnizare a acestor bunuri, lipsă creată de respectivele state care nu fac nici măcar cu minimum de eficiență ceea ce în teorie ar trebui să facă, nici nu lasă sectorul privat şi antreprenorial, deoarece statul preferă dezordinea (prin care pare să-şi legitimeze prezența coactivă cu o mai mare intensitate) destructurării sale şi privatizării la toate nivelurile.

Este foarte important să înțelegem că definirea, obținerea, transmiterea, schimbul şi apărarea drepturilor de proprietate ce articulează şi impulsionează procesul social un necesită o agenție monopolistă deținătoare a violenței (statul). Nu doar că un avem nevoie de aşa ceva; din contră, statul acționează călcând în picioare nenumărate drepturi legitime de proprietate, apărându-le într-un mod mult mai defectuos şi corupând comportamentul individual (moral şi juridic) cu privire la drepturile de proprietate privată ale altora.

Sistemul juridic reprezintă rezultatul evolutiv ce integrează principiile generale ale dreptului (în special, de proprietate), compatibile cu natura ființei umane. Prin urmare, dreptul nu constituie ceea ce statul decide (democratic sau nu), ci ceva inserat în natura ființei umane, deşi este descoperit şi se consolidează jurisprudențial şi, mai ales, doctrinar de o

manieră evolutivă (în acest sens considerăm că sistemul juridic de tradiție romană şi continentală, prin caracterul său abstract şi doctrinal, este mult superior sistemului anglo-saxon al *common law*-ului, care apare dintr-o implicare disproporționată a statului în deciziile sau eşecurile juridice care, prin aşa-zisul „binding case", introduce în sistemul legal toate tipurile de disfuncțiuni provenite din circumstanțele şi interesele particulare ce predomină în fiecare proces). Dreptul este evolutiv şi consuetudinar şi, de aceea, este anterior şi independent de stat; pentru a fi definit şi descoperit, el nu are nevoie de nicio agenție monopolistă de constrângere.

Statul nu este potrivit nici pentru definirea dreptului, nici pentru apărarea sa iar acest lucru ar trebui să fie cât se poate de evident în timpurile actuale, în care folosirea serviciilor de securitate – paradoxal, chiar pentru multe organisme guvernamentale – este la ordinea zilei.

Nu putem pretinde să expunem aici detaliat cum s-ar derula procesul de furnizare privată a bunurilor considerate acum „publice" (deşi faptul că nu ştim *a priori* cum ar soluționa piața nenumăratele probleme concrete reprezintă obiecția naivă şi facilă a celor ce preferă *status quo*-ul actual sub pretextul că „mai bine cu răul cunoscut decât cu binele neştiut încă"). De fapt, nu se pot cunoaşte acum soluțiile pe care le-ar oferi întreprinzătorii problemelor ridicate – dacă ar fi lăsați s-o facă. Însă faptul pe care şi cei mai sceptici ar trebui să-l recunoască este că piața, impulsionată de antreprenoriatul creativ, funcționează şi o face tocmai în măsura în care statul un intervine coactiv în procesul social. Dificultățile şi conflictele apar mereu tocmai acolo unde ordinea spontană a pieței nu este lăsată să se dezvolte liber. De aceea, teoreticienii libertății (independent de efortul realizat de la Gustav de Molinari încoace în imaginarea modului de funcționare a rețelei anarhocapitaliste de agenții private de securitate şi apărare patronate fiecare de sisteme juridice mai mult sau mai puțin marginal alternative) nu trebuie să uite niciodată că tocmai ceea ce ne împiedică să cunoaştem cum ar fi viitorul fără stat (caracterul creativ al funcției antreprenoriale) este ceea ce ne conferă liniştea de a şti că orice problemă va tinde să fie rezolvată atunci când soluției sale îi vor fi dedicate creativitatea şi străduința ființelor umane implicate (Kirzner,

1985, 168). Ei bine, grație ştiinței economice ştim nu doar că piața funcționează, dar şi că etatismul este practic imposibil.

4. De ce etatismul este practic imposibil?

Teoria economică a Şcolii Austriece asupra imposibilității socialismului se răspândeşte (Huerta de Soto, 1992, 151-153) şi devine o adevărată teorie asupra imposibilității etatismului, înțeles ca o încercare de a organiza orice cotlon al vieții din societate prin decrete de intervenție, reglementare şi control provenite de la organul deținător al agresiunii instituționale (statul). Atingerea obiectivelor coordonatoare ale statului în orice sferă a cooperării sociale în care doreşte să intervină, spre exemplu, domeniul bancar şi monetar (Huerta de Soto, 1998), cel al dreptului, asigurării justiției şi ordinii publice (înțeles ca prevenire, reprimare şi sancționare a faptelor ilegale), este imposibilă din următoarele patru motive:

a) volumul enorm de informație necesară, informație dispersată sau diseminată între milioanele de persoane implicate zilnic în procesul social;

b) caracterul predominant tacit şi non-articulabil (de aceea, netransmisibil) al informației necesare organului de intervenție pentru a da un caracter coordonator decretelor sale;

c) deoarece informația utilizată la nivel social nu este „dată", ci se modifică neîncetat, ca o consecință a creativității umane, fiind practic imposibil de a transmite astăzi o informație ce va fi creată abia mâine şi care este cea dorită de organul de intervenție statală pentru a-şi atinge obiectivele;

d) mai ales, deoarece caracterul coactiv al decretelor statului, în măsura în care acestea sunt executate şi influențează cu succes corpul social, blochează activitatea antreprenorială de creare a respectivei informații, cea necesară ca „ploaia de mai" pentru organizația statală a intervenției cu scopul de a da un conținut coordonator (şi nu dezorganizator) propriilor directive.

Pe lângă faptul că este teoretic imposibil, etatismul generează o întreagă serie de efecte periferice distorsionante foarte dăunătoare: stimularea iresponsabilității (atunci când nu cunoaşte costul real al intervenției sale,

statul acționează de o manieră iresponsabilă); distrugerea mediului ambiant atunci când acesta este declarat bun public şi se pun bariere în calea privatizării sale; coruperea conceptelor tradiționale de Lege şi Justiție ce sunt substituite cu cele de justiție socială (Hayek, 2006, 25-357); coruperea mimetică a comportamentului individual ce devine tot mai agresiv şi respectă mai puțin morala şi dreptul.

Această analiză ne permite să conchidem, de asemenea, că, dacă în zilele noastre diferite societăți prosperă, acest fapt nu se datorează statului; mai curând, aşa ceva se întâmplă *împotriva lui* (Rodríguez Braun, 1999), deoarece încă mulți oameni rămân în inerția comportamentului reglat supus legilor în sens material, continuând să existe zone mai extinse de libertate iar statul este încă destul de ineficient atunci când îşi impune incomodele şi „oarbele" directive. Pe deasupra, până şi sporirile marginale ale dozelor de libertate generează impulsuri de prosperitate, ceea ce arată până la ce punct poate avansa civilizația dacă s-ar putea lipsi de piedica etatismului.

În fine, am comentat deja iluzia care îi afectează pe toți cei care identifică statul cu furnizarea de „bunuri publice" (scumpe şi de proastă calitate) şi care concluzionează eronat că dispariția statului ar implica, automat, evaporarea prețioaselor sale servicii, acest fapt producându-se într-un mediu de continuă îndoctrinare politică la toate nivelurile (în special, prin intermediul sistemului educativ la care niciun stat, din motive evidente, nu doreşte să renunțe), de impunere totalitară a criteriilor „corecte politic" şi de raționalizare auto-suficientă a *status quo*-ului din partea unei majorități care un doreşte să constate evidențele: că statul nu reprezintă decât o entelehie contruită de către o minoritate ce doreşte să trăiască pe seama celorlalți, pe care-i exploatează, îi corupe şi apoi îi cumpără cu resurse străine (impozite), cu „favoruri" politice de orice tip.

5. *Imposibilitatea de a limita puterea statului: caracterul său „letal" în amestec cu natura ființei umane*

Din moment ce statul există, este imposibilă limitarea expansiunii puterii sale. După cum arată Hoppe, este clar că anumite regimuri politice (precum monarhia absolută, în care Regele-proprietar va fi *ceteris paribus* mai grijuliu pe termen lung, pentru „a un ucide găina cu ouă de aur") tind să-şi extindă puterea şi să intervină ceva mai puțin decât altele (spre exemplu, democrația, în care nu există stimulente efective pentru ca cineva să se preocupe de altceva decât de lucrurile importante pentru următoarele alegeri). Este evident, de asemenea, că în anumite circumstanțe istorice, s-a creat impresia că, până la un anumit punct, mareea intervențională se oprise. Însă analiza istorică este incontestabilă: statul nu s-a oprit din expansiune (Hoppe, 2004). El nu a încetat să crească deoarece amestecul său, în calitate de instituție monopolistă deținătoare a violenței, cu natura umană este „explozivă". Statul impulsionează şi atrage ca un magnet irezistibil pasiunile, viciile şi fețele cele mai perverse ale ființei umane care încearcă, pe de o parte, să evite directivele acestuia însă, pe de alta, să extragă cât mai multe avantaje din puterea sa monopolistă. Mai mult decât atât, în special în mediile democratice, efectul combinat al acțiunii grupurilor privilegiate de interese, fenomenul de miopie guvernamentală şi „cumpărarea de voturi", caracterul megalomaniac al politicienilor şi iresponsabilitatea, orbirea birocrațiilor generează un cocktail periculos de instabil şi exploziv, continuu zgâlțâit de crize sociale, economice şi politice care, paradoxal, sunt mereu utilizate de către mediile politice şi „liderii" sociali pentru a justifica ulterioareele doze de intervenție care, în loc să soluționeze crizele, creează şi agravează problemele.

Statul s-a convertit într-un „idol" la care toată lumea recurge şi pe care oricine îl adoră. Statolatria constituie, fără îndoială, cea mai gravă şi mai periculoasă boală socială a timpurilor noastre. Ea ne educă să credem că toate problemele pot şi trebuie să fie detectate la timp şi soluționate de către stat. Destinul nostru depinde de stat iar politicienii care-l controlează

trebuie să ne garanteze tot ceea ce presupune bunăstarea noastră. Ființa umană rămâne imatură şi se prezintă împotriva propriei sale naturi creative (ceea ce-i face, inevitabil, un viitor incert). Ea are nevoie de un glob de cristal care s-o asigure nu doar de ceea ce se va întâmpla, dar şi de faptul că problemele sale vor fi soluționate. Această „infantilizare" a maselor este stimulată deliberat de către politicieni şi liderii sociali deoarece astfel aceştia îşi justifică public existența, îşi mențin popularitatea, importanța şi capacitatea de control. Pe deasupra, o legiune de intelectuali, profesori şi ingineri sociali se alătură acestei arogante bețiii de putere.

Nici măcar bisericile sau comunitățile religioase cele mai respectabile nu au fost capabile de a diagnostica faptul că statolatria reprezintă astăzi principala amenințare la adresa ființei umane libere, morale şi responsabile; că statul este un idol fals cu putere imensă pe care toți îl adorăm şi care nu consimte ca ființele umane să se elibereze de controlul său şi nici să aibă credințe morale şi religioase străine celor pe care el însuşi nu le-ar putea domina. Mai mult, a reuşit ceva ce părea imposibil: să ascundă cetățenilor, lent şi sistematic, faptul că el se află la originea conflictelor şi relelor din societate, creând pretutindeni „țapi ispăşitori" („capitalismul", profitul, proprietatea privată) pe care să-i învinovățească de diferite probleme şi spre care să dirijeze mânia populară, precum şi cele mai serioase sau grave acuze ale liderilor săi morali şi religioşi, niciunul dintre aceştia nedându-şi seama de eroarea în care se află sau neavând curajul să afirme faptul că statolatria reprezintă principala amenințare contemporană la adresa religiei, a moralei şi, prin urmare, a civilizației umane[94].

[94] Poate că una dintre cele mai recente excepții este inclusă în strălucita biografie a lui *Isus din Nazaret* publicată de către Benedict al XVI-lea. Faptul că statul şi puterea politică reprezintă reîncarnarea Anticristului ar trebui să rezulte cu claritate pentru oricine posedă minime cunoştințe de istorie şi citeşte considerațiile Papei asupra gravei tentații la care ne supune Răul: „Ispititorul un este atât de grosolan încât să ne propună să ne închinăm direct diavolului. El ne propune doar să ne decidem rațional, să preferăm o lume planificată şi organizată, în care Dumnezeu poate ocupa un anumit loc, însă ca o chestiune

La fel cum căderea Zidului Berlinului din 1989 a reprezentat dovada istorică fundamentală a teoremei imposibilității socialismului, eşecul evident al teoreticienilor şi politicienilor liberali în privința limitării puterii statului arată, fără dubii, că teorema imposibilității etatismului şi, mai precis, ideea că statul liberal constituie o contradicție în sine (deoarece întruchipează un stat coactiv, indiferent de gradul său de limitare) şi teoretic imposibil (deoarece acceptarea existenței statului face imposibilă limitarea creşterii puterii sale). Pe scurt, „statul de drept" este un ideal imposibil şi o contradicție în termeni la fel de flagrantă precum „zăpada caldă, prostituata virgină, scheletul obez ori pătratul circular" (Jasay, 1990, 35), sinonimă celei în care cad „inginerii sociali" şi economiştii neoclasici când se referă la o „piață perfectă" sau la aşa-zisul „model al concurenței perfecte" (Huerta de Soto, 2007, 347-348).

6. *Anarhocapitalismul – unicul sistem posibil de cooperare socială cu adevărat compatibil cu natura ființei umane*

Etatismul este contrar naturii umane deoarece el constă în exercitarea sistematică şi cu caracter monopolist a unei constrângeri ce blochează, oriunde se propagă (inclusiv în ceea ce priveşte definirea dreptului şi menținerea ordinii publice), creativitatea şi coordonarea antreprenorială, manifestările tipice şi esențiale ale naturii umane. Pe deasupra, cum am văzut deja, etatismul stimulează şi impulsionează iresponsabilitatea şi corupția morală deviind conduita umană spre utilizarea privilegiată a resorturilor puterii politice, într-un mediu de ignoranță ineradicabilă ce împiedică descoperirea costurilor generate de fiecare acțiune statală. Aceste efecte ale etatismului apar mereu atunci când există un stat, indiferent dacă se încearcă prin orice mijloc limitarea puterii sale, acest

intimă, privată, fără să interfereze cu obiectivele noastre esențiale. Soloviev dedică o carte Anticristului, *El camino abierto para la paz y el bienestar del mundo,* care devine o nouă Biblie şi care are ca esență idolatrizarea bunăstării şi planificarea rațională"(Ratzinger, 2007, 66-67). Din aceeaşi perspectivă, dar în sens mult mai evident, se remarcă Redford (2006).

ultim obiectiv fiind imposibil de atins, ceea ce face liberalismul clasic o utopie din punct de vedere ştiinţific.

De aceea, este necesar să depăşim „liberalismul utopic" al predecesorilor noştri – liberalii clasici –, care s-au dovedit pe de o parte naivi, crezând că puterea statului poate fi limitată, iar pe de alta incoerenţi, neasumându-şi în detaliu implicaţiile propriei lor ideologii. În consecinţă, astăzi, la început de secol XXI, devine prioritară depăşirea liberalismului clasic (utopic şi naiv) al secolului al XIX-lea, printr-o nouă reformulare, cu adevărat ştiinţifică şi modernă, pe care am putea-o numi capitalism libertarian, anarhismul proprietăţii private sau, pur şi simplu, anarhocapitalism. Nu are niciun sens ca liberalii să continue a afirma aceleaşi lucruri, precum cele de acum un veac şi jumătate, în plin secol al XXI-lea, şi, în ciuda căderii Zidului Berlinului, statele să continuă să-şi sporească puterile şi să reducă sferele libertăţii individuale ale fiinţelor umane.

Anarhocapitalismul (în engleză, „libertarianismul") constituie reprezentarea cea mai pură a ordinii spontane a pieţei, în care toate serviciile, inclusiv cele de definire a dreptului, asigurare a justiţiei şi ordinii publice, sunt furnizate printr-un proces exclusiv voluntar de cooperare socială care se transformă, astfel, în obiectul central de cercetare pentru ştiinţa economică modernă. În acest sistem, niciun domeniu un obstrucţionează impetuozitatea creativităţii umane şi coordonării antreprenoriale, stimulând eficienţa şi justiţia în soluţionarea problemelor ce ar putea apărea, eliminând din faşă toate conflictele, ineficienţele şi discrepanţele generate de orice agenţie ce deţine monopolul asupra violenţei (statul) prin simpla sa existenţă. Mai mult, sistemul propus elimină stimulentele create de către stat ce corup fiinţele umane, impulsionând, dimpotrivă, comportamentele umane mai morale şi responsabile, împiedicând naşterea oricărei agenţii monopoliste (statul) care să legitimeze folosirea sistematică a violenţei şi exploatarea de către unele grupuri sociale (cele care controlează mai bine resorturile puterii statale) a altora (cele care un au altă soluţie decât supunerea).

Anarhocapitalismul reprezintă singurul sistem ce recunoaşte deplin natura liberă a creativităţii fiinţei umane şi capacitatea sa continuă de a-şi

însuşi comportamente ritualizate din ce în ce mai morale într-un mediu în care, prin definiție, nimeni nu-şi poate aroga dreptul de a exercita de o manieră exclusivă vreo coerciție sistematică. Pe scurt, în anarhocapitalism, toate proiectele antreprenoriale pot fi justificate dacă obțin, cu caracter voluntar, sprijin suficient; de aceea, într-un asemenea mediu dinamic şi fluid al cooperării voluntare, apar multiple posibilități de soluționare creativă a problemelor.

Dispariția progresivă a statelor şi substituirea lor lentă cu un cadru dinamic de agenții private, pe de o parte, patronate de diferite sisteme juridice şi, pe de alta, prestatoare ale oricărui tip de serviciu (securitate, prevenire, apărare) constituie esența agendei politice şi ştiințifice, precum şi schimbarea socială cea mai importantă ce ar trebui să apară în secolul al XXI-lea.

7. Concluzie: implicațiile revoluționare ale noii paradigme

Revoluția împotriva „vechiului regim", condusă de vechii liberali clasici în secolele al XVIII-lea şi al XIX-lea, îşi regăseşte, astăzi, continuitatea naturală în revoluția anarhocapitalistă din secolul al XXI-lea. Din fericire, am descoperit motivul eşecului înregistrat de liberalismul clasic şi recunoaştem necesitatea înlocuirii acestuia prin liberalismul ştiințific; ştim, de asemenea, că vechii revoluționari se înşelau şi păcătuiau în naivitatea lor de a urma un ideal imposibil de atins, fapt ce a deschis, de-a lungul secolului al XX-lea, porțile celor mai multe tiranii etatiste cunoscute în istoria umanității.

Mesajul anarhocapitalismului este evident revoluționar. Revoluționar în privința țelului: destructurarea statului şi înlocuirea sa printr-un proces competitiv de piață constituit de un ansamblu de agenții, asociații şi organizații private. Revoluționar în privința mijloacelor, mai ales, în domeniile ştiințific, economico-social şi politic.

a) Revoluție ştiințifică:

În special, în domeniul ştiinței economice care devine teoria generală a ordinii de piață extinsă la toate sferele sociale, încorporând, pe deasupra,

prin contrast sau opoziție, analiza efectelor lipsei de coordonare generată de către etatism în orice areal în care acesta se manifestă (drept, justiție şi ordine publică). De asemenea, va fi inclus ca prioritar pentru disciplina noastră studiul diferitelor alternative de destructurare a statului, al proceselor de tranziție, al formelor şi efectelor privatizării integrale a tuturor serviciilor considerate acum ca fiind „publice".

b) Revoluție economică şi socială:

Nici măcar nu putem intui imensele realizări, salturi sau descoperiri umane ce ar putea apărea într-un mediu antreprenorial totalmente eliberat de etatism. Astăzi, în ciuda nesfârşitelor hărțuiri guvernamentale, începe deja să se dezvolte, într-o lume din ce în ce mai globalizată, o civilizație necunoscută, cu un grad de complexitate extraordinară şi incontrolabilă de către puterea etatică, civilizație ce va atinge o expansiune nelimitată prin eliminarea completă a aparatului statal. Forța creativității umane este atât de mare, încât va răsări chiar şi în cele mai înguste zone pe care le lasă guvernele. Pe măsură ce oamenii vor fi tot mai conştienți de natura esențialmente perversă a statului care-i constrânge şi de imensele posibilități eliminate când acesta blochează forța de impulsionare a creativității antreprenoriale, va spori cererea socială pentru reformă, destructurare a statului şi saltul spre un viitor care astăzi ne este complet necunoscut dar care va ridica civilizația la un nivel pe care acum nici măcar nu ni-l putem imagina.

c) Revoluție politică:

Lupta politică de zi cu zi va avea o importanță mai scăzută față de cea indicată la punctele a) şi b). Este clar că noi trebui să sprijinim alternative mai puțin intervenționiste, în deplin acord cu efortul liberalilor clasici de limitare democratică a puterilor statului. Însă, anarhocapitalistul nu se plânge deoarece ştie şi trebuie să facă mai mult. Ştie că obiectivul final este destructurarea totală a statului, fapt pentru care îi impulsionează întreaga imaginație şi acțiunea politică de zi cu zi. Micile salturi în direcția bună sunt, evident, binevenite însă fără a se cădea într-un pragmatism care să

trădeze obiectivul ultim de a distruge statul care, din raţiuni pedagogice şi de influeţă populară, trebui urmărit sistematic şi transparent[95]. Astfel, în agenda politică anarhocapitalistă va fi inclusă ideea de a face astfel încât statele să-şi limiteze treptat puterea şi să devină mai restrânse, pentru ca, prin descentralizare regională şi municipală la toate nivelurile, naţionalism liberal, reintroducerea oraşelor-ministat şi secesiune [Huerta de Soto, (1994) (2002)] să se blocheze dictatura majorităţilor asupra minorităţilor şi pentru ca, tot mai des, fiinţele umane să poată „vota cu picioarele", ca indivizii să se poată asocia la nivel global şi peste frontierele naţionale pentru a-şi atinge cele mai diverse scopuri în afara statelor (organizaţii religioase, cluburi private, reţele de internet etc.) (Frey, 2001). Pe de altă parte, trebuie reamintit că revoluţiile politice nu au de ce să fie sângeroase. Acest lucru este sigur atunci când acestea rezultă din necesarul proces de educaţie şi maturizare socială, precum şi din revendicările populare, din dorinţa generalizată de a termina cu înşelătoria, minciuna şi constrângerea ce împiedică auto-realizarea fiinţelor umane. Astfel, spre exemplu, căderea Zidului Berlinului şi Revoluţia Cehă au fost lipsite de victime. De aceea, pentru a ajunge la acest important ţel, ar trebui să se utilizeze toate resorturile paşnice[96] şi legale[97] permise de sistemele politice actuale.

---

[95] Dovada importanţei crescânde pe care o dobândeşte capitalismul libertarian în actuala agendă politică o constituie, spre exemplu, articolul publicat cu titlul „Libertarians Rising", în secţiunea de Eseuri a prestigioasei reviste *Time*, 29 octombrie 2007, p. 112 (Kinsley, 2007).

[96] Nu ar trebui să uităm niciodată felul în care descriu scolasticii Secolului de Aur spaniol un act de violenţă „just": 1) să fie utilizat atunci când au fost epuizate toate căile şi procedurile paşnice posibile; 2) să aibă caracter defensiv (în faţa actelor concrete de violenţă) şi niciodată agresiv; 3) să fie raportat la mijloacele utilizate (de exemplu, idealul independenţei nu merită sacrificiul vieţii sau libertăţii unei fiinţe umane); 4) evitându-se, în orice caz, apariţia de victime inocente; 5) cu posibilităţi de succes (contrariul ar fi un suicid nejustificabil). Acestor înţelepte principii, aş mai adăuga participarea şi finanţarea exclusiv voluntare. Orice act de violenţă care aduce vulnerabilitate acestor principii rămâne, în mod automat, nelegitim şi devine cel mai aprig duşman al obiectivului vizat. În fine, ar trebui să mai adăugăm întreaga teorie a tiranicidului concepută de părintele Juan de Mariana (Mariana, 1599).

[97] După cum arăta Rothbard, nu se poate recomanda mersul împotriva

Prin urmare, se deschide un viitor interesant în care se vor descoperi continuu noi căi ce ne vor permite să avansăm spre idealul anarhocapitalist în consonanță cu principiile esențiale. Un viitor ce astăzi ni se pare îndepărtat, ar putea, în orice moment, să fie martorul unor paşi uriaşi care i-ar putea surprinde inclusiv pe cei mai optimişti. Cine a fost capabil să anticipeze, măcar cu cinci ani înainte, că în 1989 Zidul Berlinului se va sfărâma şi că, în consecință, comunismul va dispărea din Europa de Est? Istoria a intrat într-un proces accelerat de schimbare care, deşi nu se va opri niciodată, va deschide un capitol total nou atunci când specia umană, pentru prima oară în istoria modernă, va reuşi să renunțe definitiv la stat şi să-l reducă doar la o relicvă istorică obscură, de tristă amintire.

Apendix grafic şi scurt comentariu asupra tradiției anarhiste spaniole

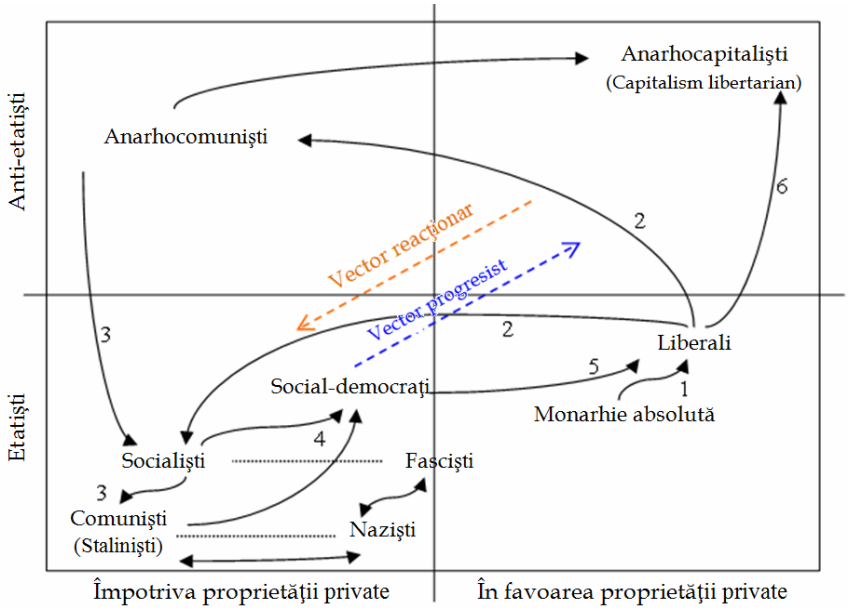

În prezentul grafic sunt reprezentate diferitele sisteme politice şi modul lor de evoluție. Ele sunt grupate în funcție de caracterul mai mult sau mai puțin etatist şi în raport de atitudinea lor față de proprietatea privată.

„legalității" în vigoare (în principiu, comenzi administrative), deoarece în imensa majoritate a cazurilor nu merită eforturile.

Putem remarca faptul că mişcarea revoluţionară iniţială (utopică şi indusă în eroare) a liberalilor clasici contra Vechiului Regim cade în pragmatism acceptând statul şi deschizând porţile totalitarismelor socialiste (comunismul şi fascismul-nazismul). Prăbuşirea socialismului real deschide calea social-democraţiei omniprezente în zilele noastre (gândire unică).

A doua etapă, a eşuatei revoluţii liberale (din cauza erorilor şi naivităţii liberalilor clasici), constă tocmai în evoluţia spre anarhocapitalism.

Una dintre consecinţele eşecului revoluţiei liberale a fost apariţia comunismului libertarian, disprețuit şi persecutat în unanimitate de celelalte sisteme politice (în principal, de cele de „stânga") tocmai datorită caracterului său antietatist. Comunismul libertarian este la fel de utopic deoarece, neacceptând proprietatea privată, se vede forţat să utilizeze violenţa sistematică (adică „statală") contra acesteia, căzând într-o contradicţie logică insolvabilă şi blocând procesul social antreprenorial ce impulsionează singura ordine anarhistă ce poate fi concepută din punct de vedere ştiinţific: cea formată prin piaţă liberă capitalistă.

Spania are o lungă tradiţie anarhistă. Fără a uita marile crime comise de susţinătorii săi (în orice caz inferioare, calitativ şi cantitativ, celor comuniste şi socialiste) şi contradicţiile sale inerente, în special din timpul Războiului Civil, anarhismul a fost un experiment care, la momentul respectiv, s-a bucurat de o mare susţinere populară deşi a fost sortit eşecului. La fel cum s-a întâmplat cu vechea revoluţie liberală, anarhismul are astăzi o a doua mare şansă de a-şi corija erorile (caracterul utopic al anarhismului care neagă proprietatea privată) şi de a accepta ordinea de piaţă ca modalitatea unică şi definitivă de suprimare a statului. Dacă anarhiştii spanioli din secolul al XXI-lea vor fi capabili să-şi însuşească aceste învăţăminte ale teoriei şi istoriei, este foarte probabil ca Spania să surprindă din nou întreaga lume (de această dată, de o manieră definitivă şi pe scară largă), situându-se în avangarda teoretică şi practică a noii revoluţii anarhocapitaliste.

Bibliografie

1. FREY, B. (2001). „A Utopia? Government without Territorial Monopoly", *The Independent Review*, vol. VI, nr. 1, pag. 99-112.
2. HAYEK, F.A. (2006). *Derecho, legislación y libertad: una nueva formulación de los principios liberales de la justicia y de la economía política*, Madrid, Unión Editorial.
3. HOPPE, H-H (2004). *Monarquía, democracia y orden natural*, Madrid, Edics. Gondo.
4. HUERTA DE SOTO, J. (1992). *Socialismo, cálculo económico y función empresarial*, Madrid, Unión Editorial (ediția a doua, 2001; ediția a treia, 2005).
5. HUERTA DE SOTO, J. (1994). „Teoría del nacionalismo liberal", în J. Huerta de Soto, *Estudios de economía política,* Madrid, Unión Editorial (ediția a doua, 2004).
6. HUERTA DE SOTO, J. (1997). „El economista liberal y la política", în *Manuel Fraga: Homenaje Académico*, Fundación Cánovas del Castillo, Madrid, vol. II, pag. 763-788. Reprodus în Huerta de Soto, J. (2002), *Nuevos estudios de economía política*, Madrid, Unión Editorial, pp. 163-192 (ediția a doua, 2007).
7. HUERTA DE SOTO, J. (1998). *Dinero, crédito bancario y ciclos económicos,* Madrid, Unión Editorial (ediția a doua, 2002; ediția a treia, 2006). Ediția engleză a fost publicată sub titlul *Money, Bank Credit and Economic Cycles*, trad. Melinda Stroup, The Ludwig von Mises Institute, Auburn, Al., USA (2006).
8. HUERTA DE SOTO, J. (2002). „El desmantelamiento del estado y la democracia directa", capitolul 10 din *Nuevos estudios de economía política*, Madrid, Unión Editorial, pag. 239-245 (ediția a doua, 2007).
9. HUERTA DE SOTO, J. (2007). „The Essence of the Austrian School", Conferință ținută la Bundesministerium für Wissenschart und Forchung, Viena, 26 martie 2007, publicată în *Procesos de Mercado: Revista Europea de Economía Política,* vol. IV, nr. 1, 2007, pag. 343-350.

10. JASAY, A. DE (1990). *Market Socialism: A scrutiny. This Square Circle*, London, Occasional Paper 84, Institute of Economic Affairs (IEA).
11. KINSLEY, M. (2007) „Libertarians Rising: The Party that reels these voters will dominate the future of American Politics", *Time*, 29 octombrie 2007, p. 112.
12. KIRZNER, I. (1985). *Discovery and the Capitalist Process*, Chicago şi London, University of Chicago Press.
13. MARIANA, Padre Juan de (1599). *De rege et regis institutione*, Toledo, Pedro Rodríguez.
14. RATZINGER, J. (2007). *Jesús de Nazaret*, Madrid, La esfera de los libros.
15. REDFORD, J. (2006). *Jesus is an Anarchist. A Free-Market, Libertarian Anarchist, That is – Otherwise what is called an Anarcho-Capitalist*, http://anti-state.com (prima versiune, 19 decembrie 2001).
16. RODRÍGUEZ BRAUN, C. (1999). *A pesar del gobierno: 100 críticas al intervencionismo con nombres y apellidos*, Madrid, Unión Editorial.

CAPITOLUL XXV

LIBERALISM CONTRA LIBERALISM*

Când se vorbeşte despre liberalism, pasiunile izbucnesc. Se argumentează *pro* şi *contra* cu mare pasiune, însă rareori ni se explică convingător ce anume înseamnă acesta. Se afirmă că liberalismul este sistemul ce garantează libertatea. Însă acelaşi lucru se afirmă despre socialism, care a sfârşit prin a o distruge în ţările comuniste. Nu a fost liberalismul cel care, proclamându-se apărător al libertăţii, a sfârşit prin a o distruge din considerente de eficienţă economică? Aceste chestiuni sunt foarte importante deoarece, de când s-a constatat eşecul comunismului, liberalismul ne este recomandat ca soluţie unică pentru problemele economice şi sociale; nu doar ca una dintre soluţii, ci singura viabilă. Nu ni se recomandă doar liberalizarea pieţelor, eliminarea barierelor comerciale, ci se extinde domeniul calculului monetar la fenomene care nu au aparţinut niciodată economiei. Astfel, apare economia dreptului, a familiei etc., ajungându-se să se vorbească chiar despre „imperialismul economiei", cea care invadează întreaga sferă a ştiinţelor sociale.

În aceste condiţii ale discuţiilor asupra liberalismului, ce se află pe buzele tuturor, este o mare plăcere prezentarea acestei cărţi, opera unui tânăr cercetător autohton. Mi se pare curios că avem de-a face cu o lucrare ce aruncă o privire asupra unei realităţi complexe care a primit, pentru prima oară, un cuvânt spaniol, liberalism, o realitate trăită în toate ţările

* Prezentarea cărţii lui Javier Aranzadi del Cerro, *Liberalismo contra liberalismo: análisis teórico de las obras de Ludwig von Mises y Gary Becker*, Unión Editorial, Madrid, 1999.

occidentale şi care este obiectul unei intense dezbateri teoretice şi politice. Însă, deşi o trăim cu toţii, puţine sunt explicaţiile rezonabile oferite. Astăzi se poate afirma că, atunci când se vorbeşte despre liberalism, oricărei persoane culte îi zboară gândul la curbele cererii şi ofertei, la cantităţi şi preţuri. Această viziune tehnicistă este cea care domină ştiinţa economică. Avem de-a face cu un imperiu în care guvernează *homo oeconomicus*, această invenţie teoretică a raţionalităţii perfecte, lipsită de orice caracteristică umană. Scopul prezentei cărţi este de a ne explica această realitate economică plecând de la origine, de la omul care acţionează în societate. Lucrarea oferă o analiză riguroasă, inspirată de Şcoala Austriacă de Economie a acţiunii umane, pentru a înţelege că, dincolo de cerere şi ofertă, economia are de-a face cu fiinţe umane, cu dorinţe şi preferinţe. Profesorul Aranzadi prezintă categoriile antropologice ce formează orice acţiune – dorinţe, preferinţe, oportunităţi, costuri – şi demonstrează că acestea sunt cele care stau la baza unui schimb pe piaţă; ni se prezintă originea umană a economiei şi ni se oferă un liberalism umanist în care economia reprezintă întotdeauna un mijloc şi niciodată un scop.

Prezenta carte constituie una dintre puţinele lucrări ştiinţifice care prezintă un atac direct la adresa viziunii „constructiviste" a liberalismului, viziune bazată pe *homo oeconomicus*. Autorul nu-şi propune să ofere o explicaţie complementară a modelului dominant. Îşi îndreaptă critica asupra obiectului de studiu al economiei şi demonstrează deficienţele abordării economice a comportamentului uman, bazată pe *homo oeconomicus*. În ultimă instanţă, lucrarea reprezintă o cercetare riguroasă a fundamentului analizei economice şi propune un liberalism umanist în locul liberalismului scientist. În locul unei viziuni ce pretinde să reducă umanul la termeni monetari, autorul ne oferă o teorie generală a acţiunii umane care integrează relaţiile de piaţă relaţiilor umane. Avansează, dezvoltând baza umanistă a Şcolii Austriece, în căutarea unei concepţii asupra omului a cărui trăsătură esenţială este capacitatea creatoare.

Prin urmare, nu ne aflăm în faţa unei cărţi scrise doar pentru economişti. Lectura sa prezintă o mare importanţă pentru oricine este interesat de înţelegerea integrată a individului şi a societăţii.

CAPITOLUL XXVI

CAPITALISMUL ŞI ISTORICII*

Interpretarea faptelor istorice relaţionate cu sistemul capitalist sau economia de piaţă suferă foarte mult datorită influenţei tuturor tipurilor de prejudecăţi politice. Diferitele ideologii intervenţioniste recurg sistematic la istorie pentru a încerca să-i convingă pe cetăţeni că sistemul capitalist „fără frână" sărăceşte masele. Ca exemplu, se recurge, de regulă, la poveşti asupra situaţiei deplorabile a clasei muncitoare din timpul Revoluţiei industriale, ce nu lasă dubii cu privire la evaluarea istorică pe care o merită capitalismul, în viziunea oricărei persoane rezonabile. Această perspectivă asupra faptelor provine, deseori, din manuale, opere literare şi mass-media, oferind o viziune asupra lumii economice şi sociale a Revoluţiei industriale care a devenit o adevărată dogmă, nedezbătută de nimeni. Totuşi, această viziune asupra capitalismului nu corespunde realităţii istorice. Începând cu a doua jumătate a secolului al XX-lea, a apărut un adevărat curent revizionist care demonstra că interpretarea populară este eronată şi că de-a lungul Revoluţiei industriale standardul de viaţă, economic şi social al claselor muncitoare nu a încetat să se amelioreze.

Pentru a studia principalele aspecte ale acestei chestiuni, pentru a oferi o judecată imparţială asupra evoluţiei istorice a capitalismului, a apărut acest volum (editat de către F. A. Hayek) la care contribuie cei mai

* Prefaţă la a doua ediţie spaniolă a cărţii *El capitalismo y los historiadores*, F. A. Hayek (ed.), Unión Editorial, Madrid, 1997, pag. 9-10.

importanți intelectuali ce au reuşit distrugerea intelectuală a mitului presupusului rol pernicios al capitalismului de-a lungul Revoluției industriale.

Această carte a apărut ca o consecință a diferitelor studii realizate de către respectivii autori cu scopul prezentării lor la a patra reuniune anuală a Societății Mont Pelerin, ce a avut loc la Beauvallon (Coasta de Azur), în septembrie 1951. Din această perioadă, istorici precum Ashton, Hacker şi Hartwell încep să-şi dea seama de faptul că în trecut a existat o imagine distorsionată asupra capitalismului, imagine ce trebuie corectată[98].

Patru ani mai târziu, în 1956, The University of Chicago Press publică prima versiune în engleză a acestei cărți cu titlul *Capitalism and the Historians*. Cartea obține un succes notabil şi este tradusă pentru prima oară în spaniolă în 1974. Importanța acestei opere deja clasice, alături de perpetuarea cu încăpățânare a viziunii mitice asupra Revoluției industriale în multe zone ale țării noastre au determinat reeditarea cărții, care, ca noutate, include articolul profesorului R.M Hartwell (pregătit special pentru ediția italiană), nepublicat în ediția engleză inițială. Suntem siguri că această a doua ediție a cărții *Capitalismul şi istoricii* va fi receptată la fel de bine ca prima şi va contribui, în mare măsură, la cunoaşterea cu exactitate şi veridicitate a rolului important pe care economia de piață l-a jucat în trecut ca motor al dezvoltării economice şi civilizației.

[98] O explicație detaliată asupra antecedentelor şi procesului de formare a acestei cărți se poate regăsi în R.M. Hartwell, *A History of the Mont Pelerin Society*, Liberty Fund, Indianapolis, 1995, pp. 90-94.

CAPITOLUL XXVII

ISTORIA GÂNDIRII ECONOMICE DIN PERSPECTIVĂ AUSTRIACĂ*

Cartea lui Murray N. Rothbard *An Austrian Perspective on the History of Economic Thought* reprezintă o capodoperă care va revoluționa lumea intelectuală, relaționată cu filosofia liberală şi istoria economiei. În peste o mie de pagini avem expusă o analiză monumentală a evoluției gândirii în favoarea libertății şi contra etatismului, evoluție deseori dureroasă şi dificilă dar pasionantă, de-a lungul unei perioade cuprinse între epoca Greciei Antice şi sfârşitul secolului al XIX-lea. În lucrarea sa, Rothbard şi-a propus să descrie o epopee intelectuală a liberalismului, de la naşterea gândirii filosofice până aproape de zilele noastre.

Caracteristicile speciale justifică importanța acestei cărți şi, fără îndoială, vor fi apreciate cum se cuvine de către cititor. Totuşi, dintre toate acestea, fără pretenția de a fi exhaustivi, ținând cont, cu prioritate, de criteriile de originalitate şi previzibilul impact asupra lumii academice, trebuie evidențiate următoarele.

În primul rând, autorul a scris o istorie prin protagoniştii săi în carne şi oase, mulți dintre ei figuri intelectuale de mare valoare dar, în mare măsură, uitați şi necunoscuți, ale căror contribuții la gândirea lui Rothbard însuşi ne explică foarte precis drama umană în care au fost implicați atât

* Introducerea cărții lui Murray N. Rothbard, *Historia del pensamiento económico*. volum I: *El pensamiento económico hasta Adam Smith*, II: La Economía Clásica (Unión Editorial, 1999 şi 2000).

fiecare personaj, cât şi opera sa. Altfel spus, această carte explică istoria *vitală* a fiecărui personaj, contextul specific în care a evoluat modul său de gândire, influenţele ulterioare, de multe ori imprevizibile şi surprinzătoare, pe care acesta le-a avut.

Pe de altă parte şi în al doilea rând, autorul crede ferm că istoria gândirii economice nu este un proces liniar; dimpotrivă, cartea sa demonstrează că traseul gândirii economice este unul întortocheat şi dificil: mari descoperiri şi idei importante cad cu uşurinţă în uitare şi sunt înlocuite de erori care obligă, în multe ocazii, la a redescoperi şi a reveni la un mod de gândire deja cunoscut în epocile trecute. Avansul cunoaşterii ştiinţifice din domeniul economiei nu este liniar, ci se produce, după cum Rothbard însuşi afirmă de o manieră expresivă, în „zig-zag", influenţat de multe nelinişti de tip politic, religios, ştiinţific şi social, care influenţează gânditorii. De aceea, dacă autorul are dreptate în această chestiune, istoria gândirii economice va deveni, fără dubii, cea mai importantă disciplină din sfera economiei: dincolo de valoarea arheologică pe care o are în domeniul tehnicilor de inginerie şi ştiinţelor experimentale, istoria economiei dobândeşte un rol protagonist decisiv, deoarece răspunsurile la întrebările cu caracter economic din timpurile noastre s-ar putea să fi fost deja gândite şi descoperite de către marii economişti ai trecutului, mulţi dintre ei cvasi-necunoscuţi.

În al treilea rând, alt aspect caracteristic al prezentei cărţi rezidă în felul în care Rothbard evidenţiază influenţa pe care au avut-o credinţele religioase şi, mai precis, gândirea catolică asupra filosofiei economice liberale. Deşi pare surprinzător, pentru Rothbard, creştinismul are o influenţă foarte importantă asupra gândirii economice. De aceea, putem considera că lucrarea sa nu este doar *prima* din istoria gândirii economice elaborate din punct de vedere strict liberal, dar constituie, de asemenea, prima Istorie a gândirii economice scrisă dintr-o perspectivă catolică[99].

[99] Astfel, în recenzia cărţii lui Rothbard, publicată în *Economic Journal,* Mark Pearlman conchide: «I know of no comparable economics study which incorporates so effortlessly discussion of the legacy of Roman Catholic Church doctrine, including such diverse elements as the Salamanca School.» Mark

În al patrulea rând, Rothbard şi-a propus, aşa cum ne arată chiar subtitlul cărții sale, să rescrie istoria gândirii economice din punctul de vedere al poziționărilor teoretice ale aşa-numitei Şcoli Austriece de economie. Această şcoală europeană, de origine catolică şi continentală, se opune tradiției protestante şi anglo-saxone a şcolii engleze şi apare o dată cu Carl Menger în 1871, atingând punctul maxim al dezvoltării sale în secolul al XX-lea prin contribuțiile lui Ludwig von Mises şi Friedrich A. Hayek. Această abordare austriacă reprezintă principala alternativă ştiințifică la paradigma neoclasică în diferitele sale nuanțe (keynesiană, walrasiană, a şcolii de la Chicago) care au în comun faptul că-şi centrează investigațiile pe modelele de echilibru, ignorând procesele dinamice ale pieței impulsionate de către funcția antreprenorială analizată, cu caracter prioritar, de către austrieci. Mai concret, Rothbard se declară un fervent discipol al lui Mises, ale cărui concepții praxeologice asupra economiei şi metodologii subiectiviste (opuse pozitivismului şi ingineriei sociale) le urmează neabătut[100]. Pe lângă faptul că reprezintă una dintre cele mai valoroase cărți în domeniu, elaborată din perspectiva specifică a Şcolii austriece de economie, această istorie a gândirii economice ar trebui să producă necesara schimbare de paradigmă care să conducă la abandonarea modelului de echilibru şi înlocuirea acestuia cu o analiză mult mai dinamică şi umanistă a proceselor economice[101].

Pearlman, «Review», *The Economic Journal,* nr. 106, septembrie 1996, pag. 1414-1418. În mod asemănător se pronunța Robert H. Nelson în «Rothbard's Final Testament», *Liberty*, volum 10, nr. 4, martie 1997, pag. 49-57.

[100] O sinteză a diferențelor esențiale existente între Şcoala Austriacă şi cea Neoclasică poate fi regăsită în Jesús Huerta de Soto, «La Escuela Austriaca moderna frente a la Neoclásica», *Revista de Economía Aplicada*, vol. V, nr. 15, 1997, pag. 113-133.

[101] «Rothbard's Austrian perspective of the history of economic thought may be one of the final straws that breaks open the dam and floods in a new paradigm shift in the economics profession.» Mark Thornton, «Book Review», *Southern Economic Journal*, 1995, pag. 283-284. Acelaşi lucru este susținut de către Peter J. Boettke, în extinsa sa recenzie la cartea lui Rothbard: : «In short, Rothbard's *An Austrian Perspective of the History of Economic Thought* is a major contribution to the history of economic thought in general, and to Austrian economics in particular, and it deserves wide circulation. It ranks with the best contributions

În fine, trebuie semnalat faptul că această lucrare, în ciuda caracterului său academic şi de mare erudiție, este foarte bine scrisă şi se remarcă prin extraordinara sa eleganță, claritate şi, chiar, simț al umorului. Comentând acest aspect al operei lui Rothbard, Paul Heyne a susținut că „este extrem de dificil de a găsi în ştiința economică lucrări scrise cu atâta erudiție, claritate, prospețime şi calitate", încât cartea lui Rothbard „va inspira o discuție intelectuală foarte rodnică"[102].

Deşi este prea devreme pentru ca specialiştii în istoria gândirii economice să evalueze pe deplin opera de față, care într-un timp scurt a fost reeditată deja de câteva ori, începe să prindă contur ideea conform căreia aceasta constituie cel mai important eveniment din domeniu de la publicarea de către Joseph A. Schumpeter a *Istoriei analizei economice* (1954)[103]. În acest sens, suntem obligați să comentăm, chiar şi pe scurt, principalele similitudini şi diferențe de abordare între cele două cărți.

Primul lucru de remarcat este acela că ambele lucrări au apărut postum. Rothbard a decedat pe 7 ianuarie 1995, cu puțin timp înainte ca Edward Elgar să-i publice în Anglia primele două volume ale *Istoriei gândirii economice din perspectiva Şcolii Austriece*. Primul volum vizează perioada cuprinsă între primii paşi ai gândirii filosofice din vechea Grecie până la Adam Smith inclusiv; volumul al doilea se intitulează *Economia clasică* şi tratează intervalul cuprins între şcoala clasică şi teoreticienii liberali francezi dinaintea revoluției subiectiviste din 1871. Rothbard îşi planifica să scrie un al treilea şi ultim volum în care să analizeze apariția şcolii

---

to intellectual history, not as a text book of the wrong opinions of deadmen, but as an original theoretical work whose intellectual story, if listened to, would surely overturn the received wisdom of our day and lead to a major recasting of the disciplines of economics and of political economy.» Peter J. Boettke, «Book Review», *Economic Affairs,* vol. 15, nr. 3, 1995, pag. 14-17.

[102] Paul Heyne, «Book Review», *The Independent Review,* vol. 1, nr. 2, 1996, pag. 281-285. S. Todd Lowry subliniază acelaşi lucru în «Book Review», *Journal of Economic Literature,* vol. XXXIV, 1996, pag. 1336.

[103] Joseph A. Schumpeter, *Historia del análisis económico,* versiunea spaniolă datorată lui Manuel Sacristán, în colaborare cu José Antonio García Durán şi Narcis Serra, cu o Introducere de Fabián Estapé, a treia ediție, Editorial Ariel, Barcelona, 1994.

neoclasice şi evoluţia gândirii economice până în zilele noastre. Din nefericire, nu vom putea citi niciodată sugestivele sale interpretări la cele mai recente contribuţii din ştiinţa noastră, deşi poate că destinul a vrut ca *Istoria* să se extindă doar până la cea mai importantă perioadă asupra formării gândirii umane şi, astfel, să se elibereze de necesitatea de a analiza critic cele mai înguste contribuţii tehnice în jurul cărora s-a centrat economia în ultimul secol[104]. Însă, pe lângă caracterul lor monumental, operele lui Rothbard şi Schumpeter au ca punct comun faptul îşi atribuie influenţa gânditorilor anteriori lui Adam Smith, mai precis, scolasticilor Şcolii de la Salamanca din Secolul de Aur spaniol, ale căror contribuţii reprezintă baza ideatică în jurul căreia s-a construit, în special, cartea lui Rothbard[105].

---

[104] Edward Elgar l-a desemnat pe Joseph T. Salerno, de la Pace University, unul dintre cei mai buni discipoli ai lui Rothbard, să redacteze al treilea volum, care nu a mai apărut din cauza morţii premature a autorului.

[105] Rothbard şi-a început programul de cercetate a influenţei scolasticilor spanioli asupra ştiinţei economice, în general, şi asupra şcolii austriece, în particular, în anul 1976, când a publicat articolul «New Light on the Prehistory of the Austrian School», *The Foundations of Modern Austrian Economics*, Edwin G. Dolan (ed.), Sheed and Ward, Kansas City, 1976, pp. 52-74. Am încercat să completez cercetările lui Rothbard asupra Şcolii de la Salamanca în Jesús Huerta de Soto, «La teoría bancaria en la Escuela de Salamanca», *Revista de la Facultad de Derecho de la Universidad Complutense de Madrid*, nr. 89, 1997-1998, pag. 141-165. Trebuie evidenţiat faptul că ideea esenţială a Şcolii austriece – legea preferinţei temporale–, pe care Rothbard o descoperă la San Bernardino de Siena, Conrad Summenhart şi Martín Azpilcueta, a fost propusă, totuşi, cu mult timp înainte, în 1285, de către Lessines, unul dintre cei mai străluciţi discipoli ai Sfântului Toma d`Aquino, aşa cum remarca Bernard W. Dempsey în *Interest and Usury,* American Council of Public Affairs, Washington D.C., 1943, nota 31 de la pagina 214. Într-adevăr, pentru Giles Lessines „res futurae per tempora non sunt tantae existimationis, sicud eadem collectae in instanti nec tantam utilitatem inferunt possidentibus, propter quod aportet quod sint minoris existimationis secundum iustitiam", adică „bunurile viitoare nu valorează la fel de mult ca aceleaşi bunuri dar disponibile în prezent; ele nu aduc aceeaşi utilitate proprietarilor încât putem considera că au o valoare mai redusă". Aegidius Lessines, *De usuris in communi et de usurarum contractibus*, opusculum LXVI, 1285, p. 426.

Mai mult decât atât, putem considera că Rothbard aprofundează viziunea revizionistă inițiată de către Schumpeter asupra figurii celui considerat până atunci părintele fondator al ştiinței economice: Adam Smith. Într-adevăr, pentru Rothbard, influența lui Smith asupra evoluției ulterioare a ştiinței economice a fost de-a dreptul „dezastruoasă". Smith a denaturat tradiția continentală de origine catolică ce construise economia pe baza teoriei subiective a valorii, impregnând-o cu un calvinism îngust, ceea ce a presupus o clară involuție în gândirea economică, pe care încă nu am depăşit-o, rezumată de către Leland B. Yeager, în strălucita sa recenzie la cartea lui Rothbard, în felul următor: „Adam Smith a abandonat contribuțiile anterioare, centrate pe teoria subiectivă a valorii, funcția antreprenorială şi dobândă pentru a explica prețurile de piață din lumea reală, înlocuindu-le cu teoria subiectivă a valorii-muncă şi bazându-se pe caracterul fantasmagoric al *prețului natural* de echilibru pe termen lung, o lume în care funcția antreprenorială lipseşte cu desăvârşire. Pe deasupra, a contaminat economia cu calvinism, susținând, spre exemplu, interzicerea dobânzii şi făcând diferență între profesiile productive şi cele neproductive. În fine, a renunțat la laissez-faire-ul radical al unor economişti francezi şi italieni ai secolului al XVIII-lea, introducând în *liberalismul* său toate excepțiile şi nuanțele. Pe scurt, efortului său îi lipseşte sistematizarea dar nu şi contradicțiile"[106].

Toate acestea explică de ce pentru Rothbard, în istoria gândirii economice, autori precum Turgot şi, mai ales, Cantillon au mai mare importanță decât Adam Smith; pentru gânditorul american, Cantillon este adevăratul fondator al ştiinței economice[107].

---

[106] Leland B. Yeager, «Book Review», *Economic Thought before Adam Smith* (vol. I), şi *Classical Economics* (vol. II), *An Austrian Perspective on the History of Economic Thought*, Murray N. Rothbard, publicat în The review of Austrian Economics, vol. IX, nr. 1, 1996, pag. 183.

[107] Ricardo Cantillón a fost, printre altele, primul teoretician al economiei care a încercat să justifice activitatea bancară cu rezervă fracționară (mai precis, de 10%) (a se vedea pagina 400 a ediției originale a cărții sale *Essai sur la nature du commerce en général*, publicat în 1755). Nu înțeleg cum Murray N. Rothbard, unul dintre cei mai virulenți critici ai sistemului bancar cu rezervă fracționară, a

Totuşi, acestea sunt singurele similitudini între cărțile lui Rothbard şi Schumpeter. După cum am precizat deja, în cartea lui Rothbard evoluția gândirii economice este evaluată din punctul de vedere catolic şi cât mai liberal cu putință, în timp ce Schumpeter rămâne pe o poziție eclectică ce evită judecarea contribuțiilor fiecărui autor în funcție de capacitatea acestora de a apăra şi impulsiona libertatea individuală. Pe deasupra, Rothbard analizează istoria gândirii economice din punctul de vedere al Şcolii Austriece, în general, şi al lui Ludwig von Mises, unul dintre reprezentanții săi cei mai valoroşi, în special, în timp ce abordarea predominantă din *Istoria* lui Schumpeter aparține teoriei echilibrului general walrasian. Pe de altă parte, Schumpeter dedică o atenție specială dezvoltării elementelor celor mai rudimentare ale economiei tehnice, în timp ce Rothbard consideră drept irelevante aceste aspecte, centrându-se, mai ales, pe chestiuni de ordin filosofic şi metodologic. În fine, în tratatul său, Rothbard demonstrează importanta conexiune care există între ideile economice şi exigențele pe care politica le-a impus protagoniştilor istoriei ştiinței economice, în sensul că aceasta este prezentată ca o adevărată epopee ce constă în lupta seculară dintre etatism şi obscurantism, pe de o parte, şi liberalism, progres şi laissez-faire, pe de altă parte. Schumpeter, însă, refuză să pună în discuție orice temă concretă de politică economică care ar fi putut influența evoluția istoriei gândirii economice şi menține în obscuritate adevăratele sale preferințe atunci când îi judecă pe autorii analizați.

În fine, vom încheia această *Introducere* cu câteva referințe biografice ale autorului cărții. Murray Newton Rothbard s-a născut la New York în 1926, într-o familie de emigranți evrei de origine poloneză. Şi-a luat doctoratul la Universitatea Columbia din New York, unde a studiat sub conducerea vecinului său, faimosul economist Arthur Burns. Din întâmplare, a ajuns să frecventeze seminarul pe care Ludwig von Mises îl ținea la Universitatea din New York, devenind rapid unul dintre cei mai străluciți discipoli ai economistului austriac. Cu timpul, Rothbard a ajuns profesor de economie la Universitatea Politehnică din New York şi, mai târziu,

trecut cu vederea acest strălucit studiu inclus de către Cantillon în cartea pomenită.

profesor emerit de economie la Universitatea Nevada din Las Vegas. Rothbard a fost unul dintre cei mai coerenți şi tenace apărători ai liberalismului economic şi ai fundamentului său filosofic de natură jusnaturalistă. Ne-a lăsat peste douăzeci de cărți, printre care se remarcă lucrări de istorie economică precum *The Panic of 1819* (1962), *America's Great Depression* (1963), volumele de istorie a gândirii economice pe care tocmai le-am comentat şi o istorie asupra perioadei coloniale din Statele Unite, în patru volume şi intitulată *Conceived in Liberty* (1975-1979); principalele sale lucrări de teorie economică sunt tratatul de economie intitulat *Man, Economy and State* (1962) şi *Power and Market* (1973). Printre principalele sale lucrări de filosofie şi gândire liberală se remarcă *For a New Liberty: The Libertarian Manifesto* (1973) şi *The Ethics of Liberty* (1982)[108], precum şi sute de articole şi eseuri. Mai mult decât atât, Rothbard a avut un rol fundamental în formarea ideologiei partidului libertarian nord-american, fiind, de asemenea, co-fondator al Cato Institute, al Ludwig von Mises Institute (editor al revistei *Quaterly Journal of Austrian Economics*), precum şi al Centrului de Studii Libertariene care editează *Journal of Libertarian Studies*. Dotat cu o enormă erudiție, cu un volum imens de cunoştințe ştiințifice multidisciplinare şi un dezvoltat simț al umorului, el a devenit unul dintre apărătorii de referință ai libertății în acest secol. A decedat în urma unui atac de cord la New York, pe 7 ianuarie 1995. Prin dispariția sa, lumea a pierdut pe unul dintre cei mai importanți intelectuali ai săi, un gânditor a cărui operă, precum cele ale lui Tocqueville, Acton, Mises sau Hayek, va rămâne veşnic în amintire, apreciată cu admirație specială şi reverență de către toți cei ce prețuiesc marea importanță a libertății umane[109].

---

[108] Cartea a fost tradusă în spaniolă sub titlul *La ética de la libertad*, Unión Editorial, Madrid, 1995.

[109] Un strălucit eseu asupra rolului jucat de către Rothbard în istoria gândirii şi filosofiei liberale a acestui secol a fost publicat recent în Italia de către Roberta A. Modugno cu titlul *Murray N. Rothbard e l'anarco-capitalismo americano*, Rubbettino, Roma, 1998. O evaluare globală a operei lui Rothbard a fost publicată recent în Franța, în *Journal des economistes et des études humaines*, vol. VI, nr. 1, 1995.

CAPITOLUL XXVIII

TEORIA ŞI PRACTICA PRIVATIZĂRILOR*

Trebuie să semnalăm fără rezerve publicarea acestei cărți care reprezintă o piatră de hotar pe piața editorială spaniolă. În primul rând, deoarece avem de-a face cu un adevărat tratat ce analizează exhaustiv toate aspectele relevante, teoretice şi practice, legate de privatizarea întreprinderilor publice. În al doilea rând, deoarece este un manual adus la zi asupra temei, care incorporează atât experiența internațională în materie, cât şi legislația şi experiența spaniole. În al treilea rând, deoarece în cele optsprezece capitole sunt expuse cu claritate şi rigoare principalele probleme practice pe care le ridică, de regulă, procesul de privatizare, diferitele sale soluții alternative, precum şi o evaluare a avantajelor şi inconvenientelor sale în fiecare circumstanță. Din toate aceste motive, suntem siguri că lucrarea de față va deveni rapid una obligatorie pentru consultare, studiu şi referință, utilă oricărei persoane ce se va vedea implicată într-un proces de privatizare în țara noastră.

Cartea începe prin a situa procesul de privatizare în context istoric şi teoretic, proces înțeles ca una dintre cele mai remarcabile şi de succes manifestări ale curentului de liberalizare care, începând, mai ales, cu revoluția liberal-conservatoare condusă de Thatcher şi Reagan, s-a extins cu mare repeziciune în toată lumea şi a sfârşit prin a fi asumată inclusiv de către guvernele de ideologie „socialistă". Necesitatea de a liberaliza mai

* Recenzia cărții scrise de Gómez Acebo & Pombo Abogados, McGraw-Hill, Madrid, 1997, apărută, inițial, în *Nueva Revista*, nr. 56, 1998, pp. 138-139, sub titlul «Una consulta de referencia».

întâi sectoarele ce ar trebui privatizate, problemele privatizării serviciilor publice şi aspectele sociale ale privatizărilor sunt studiate în capitolele al doilea, al treilea şi al patrulea, înainte de a prezenta metodologia procesului de privatizare şi diferitele sale tehnici şi modalităţi, cu referire specială la fixarea preţurilor de vânzare şi finanţarea privatizărilor, chestiuni studiate în următoarele patru capitole.

Una dintre părţile cele mai interesante ale cărţii (capitolele 10-14) este dedicată revizuirii şi evaluării proceselor de privatizare puse în practică, atât în Spania, cât şi în restul lumii. Avem de-a face cu o experienţă acumulată de mare valoare, expusă cu rigoare şi detaliat, care ar trebui să ajute la evitarea erorilor strategice în privatizările ce vor fi iniţiate de acum încolo.

În fine, în carte sunt analizate cu mare profunzime (nici nu putea fi altfel dacă avem în vedere prestigiul profesional al echipei de avocaţi ce a scris lucrarea) aspectele juridice relaţionate cu privatizările, atât din punct de vedere al legislaţiei comunitare, cât şi din perspectiva legilor prezente din ţara noastră.

În concluzie, ne aflăm în faţa unui tratat exhaustiv şi eminamente practic care, fără nicio îndoială, va deveni rapid o operă obligatorie în Spania în ceea ce priveşte unul dintre cele mai importante fenomene economice şi sociale din lume.

ANEXĂ

PREISTORIA ASIGURĂRILOR DE VIAȚĂ ÎN SPANIA*

Acest capitol cuprinde cinci părți. În prima parte vom explica dezvoltarea industriei asigurărilor de viață în Statele Unite în secolul al XIX-lea. În cea de-a doua parte vom descrie cazul dezvoltării companiei Equitable sub conducerea preşedintelui Henry Baldwin Hyde. În cea de-a treia parte vom explica pătrunderea pe piață a companiei Equitable în Spania, dar şi dezvoltarea şi influența acestei companii americane pe piața asigurărilor de viață din Spania. În cea de-a patra parte vom studia de ce în 1916 compania Equitable s-a retras de pe piața din Spania. Vom încheia cu o scurtă descriere a pieței asigurărilor de viață din Spania după retragerea companiei Equitable de pe piață, menționând şi principalele companii de asigurări de viață care au continuat tradiția companiei Equitable în această țară.

I. DEZVOLTAREA SECTORULUI ASIGURĂRILOR DE VIAȚĂ PE PIAȚA DIN STATELE UNITE ALE AMERICII ÎN PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIX-LEA

Companiile de asigurări au avut o ascensiune spectaculoasă în prima parte a secolului al XIX-lea. În mod cert, în acea vreme au fost introduse mai multe inovații în domeniul asigurărilor de viață decât în oricare alte momente de intermedieri financiare. În 1841, s-au semnat doar 1211 polițe şi s-au investit doar 4 milioane de dolari în asigurările de viață. Primele de asigurare depăşeau doar cu puțin suma de 250.000 de dolari. La acea vreme existau 14 companii, iar activele erau neglijabile. Apoi au avut loc două evenimente care au pus în mişcare această industrie. Primul dintre ele a fost inaugurarea

* Am scris această lucrare în mai 1983 sub îndrumarea profesorului Robert Hesser, în cadrul disciplinei Istoria Afacerilor de la programul de Master în Administrarea Afacerilor de la Universitatea Stanford, California.

companiilor mutuale şi celălalt a fost crearea sistemului de agenții şi începutul vânzărilor agresive. Domeniul asigurărilor de viață s-a distins prin calitatea sa de membru al industriei financiare, un domeniu dornic de a-şi vinde serviciile. Până în anul 1850 existau 48 de companii de asigurări cu active de aproximativ 10 milioane de dolari. Companiile care dominau piața erau recent fondatele companii mutuale. Din cele 205 milioane de dolari tranzacționate pe piața asigurărilor de viață în acea vreme, 123 de milioane de dolari au fost însumate de cinci companii de asigurări: Mutual of New York (40 milioane de dolari), Connecticut Mutual (26 milioane de dolari), Mutual Benefit (25 milioane de dolari), New York şi New England (câte 16 milioane fiecare).

Odată cu dezvoltarea afacerii, s-au introdus în mod voluntar sau la cererea agențiilor guvernamentale polițe şi idei noi. Polița la termen fără posibilitate de reînnoire, care era principalul contract scris, a devenit fără importanță. Locul său a fost luat de polița pe întreaga viață, care a apărut în anii 1840 şi de răscumpărarea poliței la termen, un produs al anilor 1850.

Deşi compania Connecticut Mutual avea un sistem de agenții încă din 1846, primul director de vânzări sau agent general a apărut în 1853 şi acela era Henry W. Hyde, din cadrul companiei Mutual Life. Hyde a avut parte de succes, însă fiul său, Henry Baldwin Hyde a fost cel care a lansat, de fapt, vânzarea agresivă. Ca reprezentant al companiei Mutual, Henry Baldwin Hyde întruchipa stereotipul bărbatului din domeniul asigurărilor, care a dat naştere şi zicalei: „Nimeni nu are atâta răbdare ca acela care vinde asigurări". Totuşi, succesul adevărat şi uimitor l-a cunoscut Henry Baldwin Hyde la vârsta de 25 de ani, atunci când a fondat Compania de Asigurări de Viață Equitable din Statele Unite.

II. COMPANIA DE ASIGURĂRI DE VIAȚĂ EQUITABLE DIN STATELE UNITE ALE AMERICII

Compania Equitable a fost fondată de Henry Baldwin Hyde în martie 1859 şi şi-a început activitatea la 26 iulie în acelaşi an, ca societate pe acțiuni cu un capital vărsat de 100.000 de dolari. Henry Baldwin Hyde a condus compania timp de 40 de ani, transformând-o în cea mai puternică din lume şi cea mai cunoscută pentru îmbunătățirea

progresivă a produselor şi a strategiei de marketing din domeniul asigurărilor de viață.

Una dintre cele mai mari realizări ale lui Henry Baldwin Hyde a reprezentat-o introducerea ideii de anuitate în domeniul asigurărilor în anul 1876. Conform planului de anuitate al companiei Equitable, repede adoptat şi de concurenți (Mutual of New York şi New York Life), beneficiarii posesorilor de polițe care decedau primeau valoarea nominală a poliței; cei cărora le expira polița nu primeau nimic; cei care aveau polițe valabile până la sfârşitul unei perioade stipulate (10, 15 sau 20 de ani) primeau valoarea nominală a poliței, plus dividendele acumulate pe întreaga perioadă pe lângă o cotă-parte din dividendele celor care decedau, plus o cotă-parte din suma celor care îşi lăsau polițele să expire. Posesorul de poliță putea vedea acum asigurarea nu doar ca pe o modalitate de protecție a familiei în cazul unui deces sau ca pe o metodă de a economisi sume mici, dar şi ca pe o speculație prin care putea paria că va trăi mai mult decât majoritatea participanților. Caracteristica de anuitate îmbinată cu tehnici agresive de vânzări, au făcut ca Equitable să preia conducerea în domeniu şi să-şi realizeze mari rezerve matematice. În 1868, polițele valabile depăşeau 100 de milioane, iar activele, 1 milion de dolari. În 1888, polițele valabile depăşeau 500 de milioane şi activele erau mult peste 50 de milioane de dolari. În 1899, când Henry Baldwin Hyde a murit la birou, polițele valabile au atins recordul de 1000 de milioane cu active de peste 300 de milioane.

Alte noutăți importante în domeniul asigurărilor de viață introduse de Equitable au fost următoarele:

1. Introducerea polițelor de cinci ani cu dividende. Prima încasare a dividendelor polițelor de cinci ani a fost realizată de către deținătorii de polițe în 1865.
2. Introducerea în 1867 a polițelor anuale cu dividende.
3. În 1879, clauza incontestabilă de trei ani a fost inițiată de compania Equitable.
4. În 1881, compania Equitable a introdus practica plății imediate a cererilor în caz de deces, fără a avea loc vreo discuție în Consiliu.
5. Primul contract de anuitate în asigurările de viață a fost introdus în 1883, odată cu primele polițe de anuitate comune şi cele pentru supraviețuire.

6. Clauza incontestabilă de doi ani a fost introdusă în 1886. În acel an s-a introdus şi dreptul de libertate deplină în ceea ce priveşte reşedința şi călătoriile.

7. În 1896 compania Equitable introduce pentru prima dată pe piață valoarea de răscumpărare a poliței şi împrumuturile pe baza poliței.

8. În 1911, compania Equitable emite primul contract de asigurări de viață de grup pentru Montgomery Ward.

Aceste progrese realizate de compania Equitable au fost recunoscute ca un succes deplin şi astăzi reprezintă elementele standard ale fiecărei polițe de asigurare de viață nu doar în Statele Unite, ci şi în majoritatea statelor occidentale.

În concluzie, compania Equitable a fost fondată cu perspective pe plan internațional. La 20 de ani de la fondare, Henry Baldwin Hyde a inițiat rețeaua de agenții pentru asigurări de viață la nivel internațional. Una din acele agenții a fost înființată în Spania şi a devenit una dintre cele mai importante surse de afaceri externe pentru compania Equitable.

III. ISTORIA COMPANIEI EQUITABLE ÎN SPANIA

În 1871 s-a semnat un contract pentru o agenție generală cu domnul Augustín P. Vildesola din Madrid, Spania. Contractul oferit lui Vildesola prevedea comisione de 20% şi 5% în mod gradat, cu plata pentru reînnoirea poliței la fiecare 20 de ani, pentru fiecare poliță. În 1877, domnul José Agramonte a devenit agent general pentru Spania. În primul an, el a vândut 32 de polițe de asigurare în valoare de 410.000 de pesete (aproximativ 8000 de dolari).

În anul următor, a vândut 51 de polițe de asigurare în valoare de 140.000 de pesete. În 1879, Juan Ángel Rosillo, un deputat din Parlamentul spaniol, a devenit asociatul lui Agramonte şi afacerea la nivel de Spania a crescut la o cifră de 180.000 de dolari (122 polițe). De la aceste începuturi timide, compania Equitable a ajuns să dezvolte în Spania o afacere de proporții.

Preşedintele Hyde a dezvoltat un interes deosebit pentru progresul companiei pe piața din Spania. Într-o scrisoare datată din 15 februarie 1883, el i-a cerut lui William R. Bliss de la sediul central al companiei să studieze scrisorile agenților spanioli şi să pregătească

pamflete şi alte tipuri de literatură necesare pentru a apăra compania Equitable de atacurile celorlalte companii şi pentru a extinde afacerea. Hyde i-a scris şi lui Rossillo, cerându-i o diagramă cu sediul cel nou din Spania, pentru ca el să ştie unde este localizat şi spera că Rosillo va face toate eforturile pentru a îndepărta compania de asigurări New York Life din Spania. În acea vreme, New York Life era cel mai important concurent al companiei Equitable din această țară. Există inclusiv o scrisoare de la domnul Hyde către Rosillo, în care îl roagă ca unii dintre agenții din sud să-i cumpere la preț de câteva sute de dolari arme scurte, pistoale, săbii şi alte arme pentru a-şi întregi colecția de arme japoneze, chinezeşti şi malaeziene (Buley, p. 451-55).

În cele din urmă, când Rosillo a întâmpinat dificultăți în a trezi interesul cetățenilor madrileni importanți pentru a-i atrage în cadrul Consiliului local de Referință, Hyde i-a scris personal o scrisoare generalului Grant, un director al companiei, în care îi cerea să-şi folosească influența asupra lui Emilio Castelar, un politician spaniol important, pentru a-l convinge de poziția nemaipomenită şi de importanța companiei Equitable.

În 1881, José Agramonte, „cu un cavalerism care l-a onorat", l-a informat pe asociatul său, Juan Ángel Rosillo, cu care lucrase la agenția din Madrid mai mulți ani, că era vremea să se retragă. Rosillo a mers la sediul central din New York şi s-a întors cu un contract prin care a preluat conducerea companiei Equitable din Spania. Conform contractului din data de 1 noiembrie 1881, Rosillo urma să primească comisione de 25% în primul an şi 3-1/3% din reînnoirea polițelor. I se plăteau şi 1000 de dolari pe an pentru chiria sediului şi 500 de dolari pentru un funcționar şi un traducător.

Pe 12 octombrie 1882, Rosillo a obținut Decretul Regal care autoriza compania Equitable să facă afaceri în Spania. În următorii patru ani, afacerea din Spania a crescut de trei ori. Conform evidențelor lui Rosillo, în anul 1882 afacerea însuma 3.985.000 pesete, iar în 1886 se ridica la 14.636.000 pesete.

Rosillo, avocat de profesie şi fost membru al Parlamentului spaniol, era o persoană capabilă, dar „oarecum temperamentală". Majoritatea oficialilor companiei credeau că Rosillo avea tendința să trimită majoritatea problemelor la sediul central, probleme pe care el ar fi trebuit să fie capabil să le rezolve. De aceeaşi părere era şi preşedintele Hyde şi, când a vizitat Italia, Monte Carlo şi Paris, în primăvara

anului 1894, a dat indicații ca nimeni, „şi în special domnul Rosillo din Madrid", să nu afle de vizita lui (Scrisoarea domnului Hyde către domnul Taber din 15 octombrie 1894, citată în Buley, p. 449).

În 1887, când noua afacere a companiei Equitable din Spania atingea 2,5 milioane de dolari, preşedintele Hyde a decis că venise vremea să construiască un sediu. Locul ales era un pentagon neregulat la intersecția străzilor Calle de Sevilla şi Calle Alcalá, vizavi de Ministerul de Finanțe şi de cazinoul din Madrid. Clădirea, construită în stil renascentist spaniol, a fost proiectată de José Grases Riera, ale cărui planuri au fost selectate în urma unui concurs între mai mulți arhitecți spanioli. Clădirea avea patru etaje şi era construită din piatră calcaroasă şi granit, cu grinzi din oțel Bessemer şi bare transversale pentru planşeu. Suprafața clădirii era de aproximativ 5500 m² şi avea instalație de încălzire şi iluminat proprii. Construcția sa a început în 1887 şi s-a încheiat în 1892, costurile pentru teren şi construcție ajungând la suma totală de 1.678.059 dolari. A fost încheiat un contract de ipotecă de un milion de pesete cu guvernul spaniol pentru a îndeplini depozitul maxim stipulat de lege.

În timp ce sediul din Madrid era în construcție, preşedintele Hyde i-a scris lui Rosillo, având cu el o discuție serioasă despre vânzări, sperând că acesta nu va permite ca proiectul de construcție a clădirii să afecteze dezvoltarea serioasă a afacerii (scrisoare datată pe 18 martie 1887, citată în Buley, p. 452).

Vorbind despre diferitele probleme din Spania care au influențat afacerea în mod nefavorabil, preşedintele Hyde a afirmat că inclusiv el este descurajat,

> „dar trebuie să rezistăm şi să mergem mai departe, şi acest lucru face diferența între un bărbat şi un baiat, iar noi suntem cu toții niște bărbați maturi. Şi apoi avem multe lucruri pentru care trebuie să fim recunoscători. Suntem în viață, pe când alții sunt morți. Ne trăim viața zi de zi în timp ce alții zac în morminte. Atâta timp cât ne putem bucura de viață şi de sănatatea noastră, ar trebui să fim mulțumiți. Cam asta ne oferă viața în orice împrejurări" (Buley, p. 452).

Insulele Filipine s-au adăugat teritoriului lui Rosillo în anul 1889 şi, în anul următor, el a primit un nou contract pentru cinci ani având funcția de „director şi administrator al companiei Equitable pentru Spania şi Portugalia". Hyde nu era prea mulțumit deoarece în 1891,

pe când facea bilanțul agențiilor străine a afirmat că „în ceea ce-l priveşte pe Rosillo, nu este nimic de făcut privind contractul său, ci doar să încercăm să-l facem fericit". (Preşedintele Hyde nu a apreciat prea mult Insulele Filipine. Într-o scrisoare adresată vicepreşedintelui James W. Alexander din data de 6 martie 1893 el afirma: „Îmi pare rău că fac afaceri în Insulele Filipine. Este un loc groaznic... Este cel mai groaznic loc de pe pământ" (Buley, p. 452).

Pentru a-şi ajuta agenții din țările vorbitoare de limbă spaniolă, compania Equitable a început în 1880 publicarea revistei ilustrate lunare, *El Tesoro del Hogar* (Comoara Casei – n.tr.) sub conducerea lui William R. Bliss. Conținutul era similar acelor scrisori utilizate în ziarul *The Equitable Gazette* şi copii ale revistei au fost trimise agenților din toate țările vorbitoare de limbă spaniolă (numai Spania a primit 750 de copii). Această publicație s-a editat până în anul 1887.

În tot acest timp, afacerea companiei în Spania a ajuns în 1892 la o sumă anuală de 15.556.250 de pesete (aproximativ 3,3 milioane de dolari). Totuşi, directorul medical al companiei Equitable, dr. Edward W. Lambert, considera că prea mulți posesori de polițe au decedat prea repede din cauza unor boli ce ar fi trebuit diagnosticate la examinările medicale. El suspecta faptul că mai mulți medici examinatori din Spania erau influențați de o forță, astfel încât nu informau corect asupra stării de sănătate a aplicantului. Pentru a rezolva această problemă, preşedintele Hyde l-a trimis pe dr. William R. Bros de la sediul central în Spania pentru a pune lucrurile la punct.

Succesul vânzărilor asigurărilor de viață a atras din ce în ce mai multe atacuri la adresa companiei Equitable din partea unor ziare spaniole. Apoi au intervenit complicații politice. Vicepreşedintele George T. Wilson a comentat într-o scrisoare din 1895 despre situația politică din Spania astfel: „Urcuşurile şi coborâşurile bugetului financiar din Spania sunt interesante şi uluitoare. Astăzi miniştrii se schimbă repede şi fiecare nou ministru vorbeşte într-o manieră diferită despre buget" (Buley, p. 454). Companiei Equitable i s-a cerut să-şi crească depozitul, care să depăşească ipoteca de un milion de pesete, ca apoi să reuşească să-l reducă la acea sumă. Apoi, noul buget cerea un depozit de 20% din primele de asigurare în acțiuni şi obligațiuni, fără a lua în calcul imobilele. Rosillo a anunțat sediul central de faptul că, prin intermediul „influențelor şi prietenilor", a reuşit să „micşoreze acest buget", lucru pentru care a fost felicitat.

Totuşi, strângerile de mână au avut loc prea repede, căci companiile spaniole pretindeau că legea depozitelor a fost modificată numai pentru a-i conveni companiei Equitable. Rosillo încă spera ca imobilul companiei Equitable să fie acceptat ca parte din acel depozit, fiind avertizat de către sediul central că un depozit calculat altfel va duce la retragerea companiei din Spania. Nu era specificat dacă depozitul de 20% din primele de asigurări se aplica pentru un singur an sau pentru fiecare an.

Apoi s-au creat divergențe din cauza cererii guvernului de a introduce o „taxa de timbru" pentru polițele de asigurare de viață. Dintr-un motiv sau altul, compania Equitable a fost anchetată de Administrația pentru Timbre de Stat şi probabil atunci s-a pus sechestru pe sediul companiei. În 1897, Rosillo a negociat plata taxelor de timbru astfel încât acestea să se plătească la data colectării primelor de asigurare iar pentru fiecare 1000 de pesete din suma poliței emise după 1 aprilie a acelui an, să se plătească o pesetă. Astfel, compania Equitable a acceptat să adauge timbre pe polițele emise înainte de acea dată.

Astfel, atunci când în 1895 şi începutul anului 1896, afacerea a înregistrat un declin vizibil, preşedintele Hyde a luat măsuri. I-a acordat lui Rosillo o sumă de 1000 de dolari pentru a „susține o apărare puternică" a companiei şi mai târziu a alocat 5000 de dolari ca „fond de război" pentru a respinge atacurile şi pentru a sprijini în general agenția din Spania în ceea ce priveşte „evenimentele actuale neprevăzute". Rosillo a alcătuit un Consiliu al Clienților alcătuit din importanți deținători spanioli de polițe care să acționeze în mod similar cu Consiliul Director şi Consiliul de Referință în cazul Insulelor Britanice.

În 1899, Rosillo a fost implicat într-o controversă serioasă cu domnul Grases, arhitectul responsabil de clădirea din Madrid. Titlul lui Grases de „Arhitect-Administrator al Palatului companiei Equitable" i s-a părut exagerat lui Rosillo, care era foarte sensibil la astfel de lucruri. El şi-a luat titlul de „Director General" în serios şi a considerat că i-a fost încălcat dreptul de „a guverna şi administra întreaga afacere, proprietatea şi interesele" companiei în Spania şi Portugalia. A făcut tot ce i-a stat în putere pentru a-l discredita pe Grases şi şi-a destăinuit necazurile celui de-al patrulea vicepreşedinte, George T. Wilson, care a afirmat despre comportamentul lui Rosillo

următoarele: „Maniera persistentă şi sistematică cu care dl Rosillo îşi urmăreşte obiectivele este remarcabilă" (Buley, p. 456). Grases considera că Rosillo era un administrator ineficient al clădirii, deoarece nu închiria sediul şi dorea modificări scumpe şi care nu erau necesare. În plus, Grases considera că Rosillo era şi invidios, punct de vedere susținut de Grases şi față de preşedintele Hyde. Au existat momente în care cei doi refuzau să-şi vorbească, iar eforturile diplomatice ale agenților companiei de a-i determina pe cei doi să se împace s-au dovedit zadarnice.

Vicepreşedintele James W. Alexander, forțat să aleagă între cei doi, a optat pentru Rosillo. Conform unei scrisori, compania îl considera pe Rosillo

> „un element esențial al filialei din Madrid; oricare ar fi caracteristicile sale sau oricât de ineficient a fost în ceea ce priveşte sediul, el s-a dovedit a fi, de-a lungul multor ani, un reprezentant capabil, priceput şi cinstit al companiei. Nu există agenție condusă mai strict, conform celor mai bune reguli, norme şi principii. Avem mici probleme sau nu avem deloc probleme în ceea ce priveşte conturile; filiala funcționează cu o rată a cheltuielilor favorabil comparabilă cu aproape orice altă agenție din lume; afacerea prosperă în mod constant în condițiile unei concurențe acerbe la un nivel care acoperă contul de cheltuieli şi ne oferă un mare confort şi satisfacție... Este de departe în avantajul nostru să acceptăm cererea domnului Rosillo şi să-l readucem la conducerea sediului oricare ar fi dezavantajele pe care crede un expert arhitect că le va aduce, decât să constatăm că aspectele cele mai importante ale agenției noastre se găsesc într-o stare de dezordine şi confuzie... Avem probleme la agenția din Madrid, dar niciun sentiment de prejudecată legat de trecutul cuiva nu ar trebui să amestece în rezolvarea problemei" (Buley, p. 456).

Într-o altă scrisoare către George T. Wilson din 23 ianuarie 1900, tot el spunea că

> „ambii sunt spanioli, ale căror caractere le cunoaştem foarte bine. În acest context este foarte probabilă o dispută la nivel înalt, şi nici nu vreau să mă gândesc la consecințele unei astfel de dispute. Toate acestea vor dispărea după moartea unuia dintre ei, iar interesele companiei pot fi afectate puternic sau nu de acest lucru" (Buley, p. 456).

Problema s-a rezolvat însă fără vărsare de sânge, în cele din urmă compania Equitable acordându-i în iunie 1900 autoritate lui Rosillo, pentru ca acesta să administreze sediul din Madrid. Grases a acceptat inevitabilul, dar a cerut asigurări de la preşedintele Hyde că nimeni în afară de el nu va mai primi titlul de „Arquitecto de La Equitativa" („Arhitect al companiei Equitable"). Aceste asigurări au venit în momentul în care demisia sa a fost acceptată de Consiliul Director al companiei.

Nu mai e nevoie să menționez faptul că, firmele americane de asigurări de viață nu erau foarte populare în Spania în timpul războiului dintre Spania şi Statele Unite din 1898. Statutul lor nu a fost ajutat de oferta companiei New York Life de a împrumuta guvernul Statelor Unite cu 10 milioane de dolari cu trei săptămâni înainte de declararea războiului. Când a izbucnit războiul dintre Spania şi Statele Unite, Rosillo a asigurat o ipotecă pentru întreaga valoare a sediului Equitable şi a depus acea sumă ca o garanție pentru posesorii de polițe din Spania. Apoi, după ce a garantat protejarea intereselor posesorilor de polițe în fața Consiliului Clienților, el a demisionat din funcția de director al agenției spaniole. Compania Equitable a încetat să-şi mai desfăşoare activitatea în Spania din data de 2 iunie 1898. Însă Rosillo s-a întors la lucru la scurt timp după ce s-a semnat tratatul de pace din decembrie, iar compania şi-a reluat activitatea la începutul anului următor. Noul capital al agenției din Spania, care scăzuse în 1893 la suma de 943.000 de dolari, a fost din nou constituit şi a ajuns în 1904 la o sumă record pentru agenția spaniolă: 3,5 milioane de dolari. Această sumă reprezenta aproximativ 10% din întregul capital al companiei din țările străine. Agenția generală a lui Rosillo din Madrid era una dintre cele mai importante din afara Statelor Unite şi doar agențiile din Brazilia, Londra, Australia şi Paris realizau cifre de afaceri mai mari decât Spania în acea vreme.

Este important să avem în vedere faptul că polițele companiei Equitable au fost traduse în spaniolă şi cuprindeau toate avantajele şi îmbunătățirile introduse de companie în Statele Unite cu câțiva ani înainte. Mai mult, primele aplicate în Spania aveau exact aceeaşi valoare ca acelea aplicate în Statele Unite, Germania, Elveția şi Marea Britanie. Rata mortalității era evident mai mare decât în Statele Unite. În acei ani ai secolului al nouăsprezecelea, compania de asigurări de

viaţă Equitable din Statele Unite oferea în Spania un produs de asigurări de viaţă foarte avansat care nu ar fi putut fi disponibil pe piaţa spaniolă dacă nu ar fi fost lansat de agenţia generală spaniolă Equitable condusă de Rosillo. Mai mult, modul de administrare a afacerii companiei Equitable avea să influenţeze piaţa asigurărilor de viaţă din Spania în următoarele decenii.

IV. COMPANIA EQUITABLE PĂRĂSEŞTE PIAŢA SPANIOLĂ ÎN 1916

În mai 1908, Spania a adoptat o nouă lege a asigurărilor care presupunea depunerea în Spania a tuturor rezervelor poliţelor încheiate aici. Mai târziu această lege a fost modificată şi doar jumătate din rezerve trebuiau depuse la Madrid sub controlul guvernului. Companiile au avut la dispoziţie patru luni pentru a opera înregistrarea. Această lege, care se adresa atât companiilor din ţară cât şi celor străine, era mai rezonabilă decât legi similare adoptate de alte ţări. Equitable era în acele timpuri principala companie de asigurări de viaţă din Spania – cifra de afaceri însuma aproximativ 25 de milioane de dolari pentru care venitul din prime era de peste un milion de dolari, şi existau bune previziuni de creştere.

Deşi rata cheltuielilor agenţiei din Spania era aproximativ aceeaşi cu aceea din Statele Unite, rata mortalităţii era mare. Compania nu a avut niciodată litigii sau probleme cu agenţia din Spania. Dacă dintr-un anumit motiv, compania nu ar mai fi respectat prevederile legii şi nu ar fi operat înregistrarea, tot ar fi trebuit să-şi investească rezervele în dezvoltarea afacerii. În opinia lui Juan Ángel Rosillo, agenţia ar fi nu doar „măcelărită", dar ar fi şi imposibil să se reducă rata mortalităţii prin dezvoltarea ei. Rosillo considera că rata mare a mortalităţii se datora condiţiilor generale de viaţă şi nu selecţiei medicale necorespunzătoare din partea medicilor examinatori ai companiei. El susţinea că în anii următori condiţiile sanitare şi de igienă se vor îmbunătăţi şi că în viitor rata mortalităţii se va reduce. Totuşi, explicaţia lui Rosillo nu lua în considerare faptul că situaţia mortalităţii pentru compania New York Life din Spania era mult mai bună decât în cazul Equitable.

Pe când încă nu se ştia dacă legea va cere depunerea întregii rezerve în Spania, sediul central a decis ca Equitable să nu se supună

legii, iar lui Rosillo i s-a ordonat să înceteze orice noi afaceri în noaptea de 12 septembrie 1908. Acest ordin l-a nemulțumit pe Rosillo, care a spus că această decizie a dus la ruinarea afacerii remarcabile a companiei şi a propriilor lui interese. Se gândea dacă Equitable nu ar fi putut aranja vânzarea contului de reînnoire sau dacă nu ar dori reasigurarea afacerii din Spania.

În octombrie 1908, Rosillo şi James C. Rocquet, Secretarul General pentru Europa s-au întâlnit la sediul central cu reprezentanți ai companiei. După opt şedințe lungi, s-a decis ca Equitable să-şi continue afacerea în Spania, iar Rosillo a fost autorizat să înregistreze compania conform prevederilor legii. În timp ce compania Equitable încă încerca să includă sediul din Madrid ca parte din investițiile în Spania şi se hotăra ce mijloace de securitate ar fi mai potrivite de achiziționat, compania New York Life anunța în *La Correspondencia de España* că va depune întregile ei rezerve în polițele sale.

Înregistrarea companiei Equitable conform noii legi s-a produs pe 9 iulie 1909, dar în aceeaşi zi a fost promulgat un decret regal prin care se impuneau conturi anuale din dividende pentru polițele amânate cu dividende. În octombrie, reprezentanții unui număr de companii străine s-au întâlnit în sediul lui Rosillo şi au cerut Ministrului de Finanțe să explice această prevedere. În noiembrie 1910, decretul regal din 8 iulie 1909 a fost abrogat, dar luna următoare un alt decret regal a fost promulgat, prin care se ofereau companiilor străine trei luni pentru a îndeplini cerințele privind depozitele. În acest caz, pentru nerespectarea legii nu s-ar fi putut găsi scuze sau pretexte.

În martie 1911, compania Equitable l-a autorizat pe Rosillo să realizeze depozitul cerut la Banca Spaniei. 50% din suma cerută de lege provenea din afara Spaniei (4%) şi din obligațiunile de cale ferată din Statele Unite în proporții egale. Până la luarea deciziei finale, dacă ceilalți 50% rămaşi din rezerve vor trebui depuşi la guvern, s-au depus garanții pentru acea sumă la Credit Lyonnais din Madrid.

Juan Ángel Rosillo, a cărui sănătate mentală era slăbită, a demisionat de la conducerea companiei Equitable din Spania la data de 1 martie 1911 şi a lăsat conducerea agenției fiilor săi Fermin, Miguel şi Fernando Rosillo. Compania şi-a amplasat propriul casier la sediul din Madrid, iar acesta controla toate conturile, colecta banii şi fondurile de investiții. La sfârşitul anului, ca rezultat al căderii cursului valutar, compania a trebuit să recurgă la închideri, prefigurând

evaluarea activelor din Spania şi calculul garanțiilor rezervelor. După izbucnirea Primului Război Mondial în 1914, frații Rosillo au luat legătura cu sediul central cerând insistent fonduri. Totodată ei se plângeau şi de termenii contractului lor.

În cele din urmă, în 1916, Comitetul Executiv al conducerii companiei Equitable a decis că interesele posesorilor de polițe ar fi mai bine apărate dacă nu s-ar mai încheia noi polițe în alte țări, polițe care să necesite un anumit depozit pentru rezerve. Ca rezultat al acestei decizii, compania Equitable a încetat oficial să mai încheie polițe în Rusia, Franța şi Spania, începând cu 31 decembrie 1916. Când compania Equitable a părăsit Spania, frații Rosillo şi-au organizat propria companie „La Equitativa – Fundación Rossillo" şi pentru un timp se credea că Equitable va relua afacerea din Spania, care căzuse la o cifră de afaceri de aproximativ 19 milioane de dolari. Însă atunci când frații Rosillo au cerut 1 milion de pesete companiei Equitable, compania l-a delegat reprezentant pe Julio Wais pentru a gestiona polițele existente.

Impozantul sediu din Madrid a fost vândut în iunie 1920 băncii Banco Español de Crédito, iar astăzi este sediul central al acestei bănci, fiind considerat una dintre cele mai frumoase clădiri din oraş. Foarte puțini cetățeni spanioli îi cunosc istoria şi faptul că a fost contruită de o companie americană de asigurări de viață acum aproape o sută de ani.

Activitatea companiei Equitable în Spania nu s-a încheiat oficial până în 1947, când 495 de polițe au fost lichidate, plătindu-se valoarea lor nominală şi, în condițiile unui curs valutar favorabil, au costat compania foarte puțin.

V. INFLUENȚA COMPANIEI EQUITABLE PE PIAȚA ASIGURĂRILOR DE VIAȚĂ DIN SPANIA DUPĂ CE COMPANIA A PĂRĂSIT ȚARA

Tradiția americană a asigurărilor de viață a fost continuată în Spania mai întâi de compania „La Equitativa – (Fundación Rosillo)" şi apoi de „España S.A., Compañía Nacional de Seguros". Frații Rosillo au dezvoltat grupul Equitativa care includea mai multe companii de asigurări printre care „La Equitativa Vida" şi „La Equitativa Riesgos Diversos". Deşi „La Equitativa Vida" era o companie de asigurări de

viață, de primă importanță de mai mulți ani, orientarea acesteia era către toate domeniile de asigurări. Astăzi, grupul „La Equitativa" reprezintă o companie de asigurări dezvoltată pe mai multe ramuri de asigurări şi care şi-a pierdut vechea specializare bazată exclusiv pe asigurările de viață.

În 1918 Jesús Huerta Peña, primul actuar din domeniul asigurărilor care a absolvit în Spania a devenit actuar şef la recent formata „La Equitativa – (Fundación Rosillo)". El a lucrat pentru „La Equitativa" zece ani, ajutând compania în ceea ce priveşte problemele tehnice, în special la calcularea necesarului pentru cumpărarea portofoliului de polițe de la compania New York Life, când acea companie americană a decis şi ea să părăsească piața din Spania. Huerta Peña, care era bine familiarizat cu cele mai avansate şi liberale prevederi lansate de companiile americane în ceea ce priveşte asigurările de viață, şi-a dat în scurt timp seama de faptul că viitorul asigurărilor de viață în Spania nu va fi recent formata „La Equitativa". De aceea, în martie 1928 el a fondat *„España S.A., Compañía Nacional de Seguros*". Această companie de asigurări de viață pe acțiuni a lansat pentru prima oară în Spania asigurarea de viață prin participare sau cu profit (în principal pentru întreaga viață şi cu răscumpărare). Mai mult de 50 de ani, compania a urmat cu succes tradițiile americane pe această piață care, în afară de compania España, a fost dominată în principal de asigurători dezvoltați pe mai multe ramuri de asigurări. Principalii competitori ai companiei España nu erau interesați să dezvolte în mod special domeniul asigurărilor de viață şi urmăreau în special tradiția franceză a vânzării de asigurări la termen decât pe întreaga viață sau cu răscumpărare. Conform politicii interne a companiei España, cel puțin 80% din profitul net este plătit în fiecare an ca bonusuri pentru asigurările de viață prin participare.

În 1930 compania España a semnat în Spania primul contract de asigurări de viață de grup cu membrii Asociației Naționale a Industriilor, urmând direcția indicată în 1911 de contractul companiei Equitable, semnat cu Montgomery Ward. În 1940, España a constituit un plan sponsorizat de guvern care permitea plata integrală în cazul cererilor pentru cei ucişi în Războiul Civil spaniol (1936-1939). Acest sistem a fost apoi folosit cu mici diferențe şi în alte țări, printre care şi Statele Unite (în mod similar, în 1945, compania Equitable a plătit

integral cererile pentru cei decedați în cel de-al Doilea Război Mondial).

În 1949, fiul lui Huerta Peña, Jesús Huerta Ballester, a studiat timp de un an administrarea afacerilor la Şcoala pentru Afaceri de la Columbia University şi a lucrat la sediul companiei de asigurări de viață Metropolitan. Când s-a întors în Spania şi a devenit vicepreşedinte executiv al companiei España, Huerta Ballester a dat un nou avânt strategiilor tehnice şi de marketing ale companiei, consolidând modul american de a vinde asigurări de viață. Mai mult, España a devenit compania corespondentă a companiei Metropolitan în Spania.

În 1968, España, alături de alte companii de asigurări de viață din Europa au fondat rețeaua Insurope. Această asociație multinațională a asigurătorilor de viață a fost creată pentru a oferi acoperire pe întreg globul pentru companii multinaționale în domeniul asigurărilor de viață şi al planurilor de pensii. Insurope şi-a deschis birouri la Bruxelles, în Belgia, la Darien, în statul Connecticut şi la Sunnyvale în California, semnând acorduri de reasigurare cu patru companii de asigurări de viață de top printre care şi The Equitable Life Assurance Society din Statele Unite. Astfel, la 40 de ani de la fondarea sa, compania España s-a asociat cu compania americană de asigurări de viață care dezvoltase demult piața asigurărilor de viață din Spania şi care a avut o influență deosebită asupra fondatorului companiei España.

În colecția **Economie şi Societate Liberă** au apărut:

– 2011 –

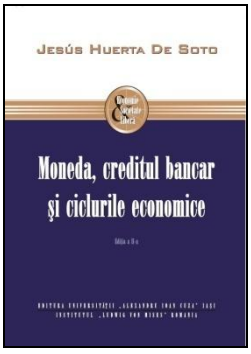

Jesús Huerta de Soto
Moneda, creditul bancar şi ciclurile economice, ed. a 2-a

ISBN 978-973-703-697-1
880 p.

Jesús Huerta de Soto
Şcoala austriacă. Piaţa şi creativitatea antreprenorială

ISBN 978-973-640-656-0
190 p.

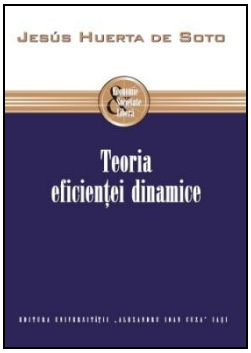

Jesús Huerta de Soto,
Teoria eficienței dinamice

ISBN 978-973-640-663-8
500 p.

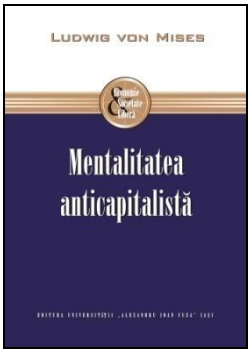

Ludwig von Mises,
Mentalitatea anticapitalistă

ISBN 978-973-640-687-4
112 p.

Carlos Rodríguez Braun,
Juan Ramón Rallo,
O criză şi cinci erori

ISBN 978-973-640-682-9
152 p.

Ludwig von Mises
Intervenţionismul - o analiză economică

ISBN 978-973-703-690-2
144 p.

Jesús Huerta de Soto
Eseuri de economie politică

ISBN 978-973-640-674-4
384 p.

Philipp Bagus
Tragedia monedei euro

ISBN 978-973-640-683-6
228 p.

– 2012 –

Jesús Huerta de Soto
Economisire şi previziune în asigurările de viaţă

ISBN 978-973-703-750-3

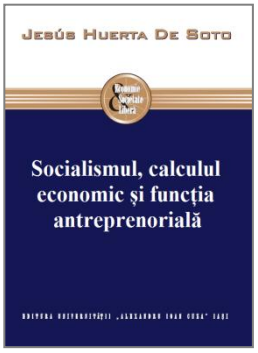

Jesús Huerta de Soto
Socialismul, calculul economic şi funcţia managerială

ISBN 978-973-703-751-0

În curs de apariţie:

Pascal Salin – *Liberalismul*

Jörg Guido Hülsmann – *Etica producţiei de bani*

Jörg Guido Hülsmann – *Deflaţie şi libertate*

Ludwig von Mises – *Liberalismul*

Ludwig von Mises – *Planificarea libertăţii şi alte eseuri*